

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANASANAT DALI
TEZHİP-SÜSLEME SANAT DALI

TİMUR DEVRİ
HERAT TEZHİP EKOLÜ
(Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)

Sanatta Yeterlik Tezi
Şehnaz Biçer ÖZCAN

Tez Danışmanı:
Prof. F. Çiçek DERMAN

İstanbul – 2007

T.C.
MARMARA ÜNİVERSİTESİ
GÜZEL SANATLAR ENSTİTÜSÜ
GELENEKSEL TÜRK EL SANATLARI ANASANAT DALI
TEZHİP-SÜSLEME SANAT DALI

TİMUR DEVRİ
HERAT TEZHİP EKOLÜ
(Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi)

Sanatta Yeterlik Tezi
Şehnaz Biçer ÖZCAN

İstanbul - 2007

ÖNSÖZ

Kayıt altına alınan şeyler, gelecek nesiller için yapılmış işten daha çok yaşar.

Timur

Moğol İmparatorluğu'ndan yaklaşık yüz eli yıl sonra ortaya çıkan Timurlular, Asya'da bir fırtına gibi estiler. Ancak Moğollardan farklı olarak kurdukları şehirler, bilgin ve sanatkâr hükümdarlarıyla, devrin en önemli sanat merkezleri oldu.

Timurlu Devri'nde Herat şehrindeki sanat atölyelerinde hazırlanmış el yazmalarının ortak özelliği, farklı atölyelerdeki çok mahir sanatkârların ortaya koymuş olduğu üstün ve kaliteli sanat eserleridir. Bu eserlerin tezhipleri; sadece mükemmel tasarımlarıyla değil uygulamadaki teknik başarıyı da gösteren kıymetli örneklerdir.

1998'de Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde çalışmalara başladığımız zaman Timur Devri el yazmalarının büyük titizlikle hazırlanmış, hemen hemen bütün tezyîni sayfalarının birbirinden farklı tasarımlarla dolu olduğunu fark ettik. Bu sebeple incelediğimiz beş eserin bütün tezhipli sayfaları araştırmaya dahil ettik Zira her biri mükemmel diyebileceğimiz tezhip örneklerini elemeye gönlümüz el vermedi.

Tezhipli sayfalarda ilk bakışta göremediğimiz birçok detay, fotoğrafları büyüttüğümüz ve desenlerini detaylı bir şekilde incelediğimiz zaman anlayabildik Bir veya iki cm içerisinde büyük bir titizlikle uygulanmış desenler bizi hayretler içerisinde bıraktı. Aradan geçen yıllara rağmen bu eserleri büyük sabır ve aşkla meydana getiren, bugün sadece bazılarının adını bildiğimiz çoğundan haberdar bile olmadığımız sanatkârları gıpta ve hayranlıkla yâd ediyorum.

Araştırmamda beni yönlendiren ve desteğini esirgemeyen danışman hocam Prof. Dr. Çiçek Derman'a, müktesebatından her zaman istifade ettiğim Prof. (h.c.) Uğur Derman'a, çalışmalarım esnasında eleştiri ve önerilerinden yararlandığım

Prof. Dr. Selçuk Mülayim'e, görüşlerinden faydalandığım Prof. Dr. Muhittin Serin'e, metin okumalarında ve Farsça kaynakların çevirilerinde yardımlarını esirgemeyen Dr. Burak Barutçu'ya, Topkapı Sarayı Müzesi eski Müdürü Filiz Çağman'la kütüphane görevlileri Zeynep Çelik ve Gülendârn Nakipođlu'na, "Ravzatü'l-cennet fî evsâf-ı Medine-i Herat" adlı eserin Farsça'dan dilimize çevirisini yapan merhum Prof. Dr. Ali Alparslan'la, eleştirilerinden faydalandığım Prof. Dr. Zeren Tanındı'ya ve bu çalışmanın ortaya çıkması sırasında her zaman yanımda olan aileme teşekkürü borç bilirim.

İstanbul 2007

Şehnaz Biçer ÖZCAN

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	I
ÖZET	V
SUMMARY	VI
GİRİŞ	2
1. Timurlu Dönemi Siyasi Tarihi (1370- 1507)	4
2. Timurlu Dönemi İmâr Faaliyetleri ve Sanat Hayatı	14
2.1. Kitap Sanatları	22
2.1.1. Hat Sanatı ve Hattatlar	26
2.1.2. Tezhip- Minyatür Sanatları ve Sanatkârları	33
2.1.3. Cild Sanatı ve Mücellitler	39
3. Eserlerin İncelenmesi	42
3.1. TSMK B.282 Külliyyât-ı Tarih (1415- 16)	43
3.2. TSMK R.1022 Kelile ve Dimne (1430)	149
3.3. TSMK H.362 Kelile ve Dimne (1430- 31)	183
3.4. TSMK H.781 Hamse-i Nizâmi (1445- 46)	218
3.5. TSMK HS.4 Kur'an-ı Kerîm (1485)	266
4. Herat Tezhip Ekolü	362
4.1 Herat Kitap Sanatlarına Tesir Eden Ekoller	362
4.2. Malzeme ve Yapılış Usûlleri	369
4.3. Sayfa Tasarımı	373
4.3.1. Zahriye	373

4.3.2. Serlevha	375
4.3.3. Unvân	377
4.4. İçpervaz, Arasuyu ve Cetveller	380
4.5. Motifler	388
4.5.1. Rûmî	388
4.5.2. Münhanî	396
4.5.3. Hatâyî Grubu	398
5. Değerlendirme ve Sonuç	402
KAYNAKÇA	407
RESİM VE KATALOG LİSTESİ	418
KISALTMALAR	426
SÖZLÜK VE TERMINOLOJİ	427

ÖZET

14. yüzyılda Asya topraklarında dünya tarihini değiştirecek bir hükümdar dünyaya geldi. Emir Timur, Aksak Timur, Timurlenk olarak tarihte yerine alacak olan Timur, hakimiyeti altına aldığı yerlerin imâr faaliyetlerine önem verdi, başkenti Semerkant'tı bir imparatorluk merkezi haline getirdi. Burada saraylar, bağ ve bahçeler, suyolları inşa ettirdi ve ele geçirdiği yerlerdeki sanatkârları başkenti Semerkant'a getirdi.

Orta Asya bozkırlarının göçebe hayatını yerleşik düzene dönüştüren Timur kısa sürede çok geniş bir coğrafyaya yayıldı. Ancak Timurluların bu toprakları uzun süre hakimiyet altında tutmaları mümkün olmadı. Timur'un oğlu Şahruh kırk yıllık saltanatı boyunca yeni fetihlerde bulunmadı, mevcut toprakları koruyarak sanat hayatına ağırlık verdi.

Geniş coğrafyaya yayılan Timur'un elli beş yıl boyunca hüküm sürdüğü imparatorluk, oğlu Şahruh'un ölümüyle birlikte altmış beş yıl içinde, Şeybaniler tarafından Hindistan'a sürülen Timurlu sultanı Babür'le son buldu. Babür'ün Hindistan'a giderken yanında götürdüğü zengin kitaplarla dolu kütüphanesi, Hindistan'ın sanat hayatında önemli bir yer tutmuştur.

Timur, oğulları ve torunlarıyla 14- 15. yüzyıllarda Orta Asya sanat hayatında büyük atılımlar gerçekleştirdiler. Şahruh'un başa geçmesiyle birlikte yeni başkent Herat oldu. Eski başkent Semerkat'tan getirilen sanatkârlarla birlikte Herat şehri sanat faaliyetlerine başladı. Herat, Şahruh'un oğlu Baysungur döneminde ilk parlak devrini yaşadı. Karakoyunlular'ın bu şehri zapt etmesiyle sekteye uğrayan sanat hayatı, Sultan Hüseyin Baykara'nın şehri geri almasıyla ikinci parlak dönemine girdi.

Tez konumuz; Timurlu devletinin sanat hayatı bakımından en verimli şehri olan Herat'taki kütüphanelerde hayat bulmuş ve bugün Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nde mevcut beş eseri kapsamaktadır. Bu eserler Timurlu sultanlarından Şahruh, Baysungur ve Hüseyin Baykara dönemlerine aittir.

SUMMARY

Timur gave a great importance to the cultivation facilities of the places where he took control and made Semerqand. The capital city the center of empires. He built palaces, watercourses, vineyards and orchards. The artistic facilities in Timur's period, begins when Timur brings the artists to the Semerqand from where he conquered.

Timurids who converted migratory life to settled life in middle asia steppe, spread great geographical area in a short time. However the occupation of Timurid's areas were not possible to keep for a long time. Timurid son's Shahrukh barely managed to maintain the empire's boundaries and gave high importance to art and he couldn't gain any area during the frothy years of kingdom.

The kingdom which Timurid has reigned for 55 years and spreaded to wide geography, ends with, the last empire of Timurid' dynasty Babur who was driven to India by The Shaibanid, nevertheless his son Shahrukh dead in about sixty five years. The library of Babur, full of rich boks, which he took along to India, has very important role for the Indian art.

Timurid, his sons and grandchildren were made important processes at between 14-15 th century in the Middle Asia. (The new capital city became Herat, as soon as Sahruh took the head) The art activities were started by the artists who came from old capital city Samarqand to Herat. Herat became an important city about art in the period of Shahrukh son's, Baysungur. The art life was effected badly after the Qaraqoyunlus occupies Herat. Herat becomes a second important art period after the sultan Huseyin Baykara recovers the city.

Our thesis subject consists of five manuscripts in Topkapi Palace Library which came to life in the Heart libraries the most profitable period for the art during Timurid dynasty period. These manuscripts belongs to Shahrukh, Baysungur and Huseyin Baykara periods.

GİRİŞ

Moğol Devleti'nin 13.yüzyıl sonlarında Asya'nın içlerinde güçlerini kaybetmeleriyle birlikte, 14. yüzyılın ilk yarısında Timur'un tarih sahnesine çıkışı yalnız bu coğrafyada değil, dünya tarihinde eşi ve benzeri az bulunur yeni bir dönemin başlangıcıdır. Timur dönemi, tarihçilerin her zaman büyük ilgisini çekmiş ve üzerinde önemli araştırmalar yapılan dönem olma özelliğini hep korumuştur.

Timurlu dönemi hükümdarları farklı sanat atölyelerinden, kütüphane denilen sanat merkezlerine sanatkârlar davet etmişlerdir. Bu sanatkârların kolektif olarak meydana getirdikleri pek çok yazma eser günümüze ulaşmıştır.

Timurlu döneminde minyatürlü yazmaların çokluğu ve kalitesi şüphesiz tartışılmaz. Devir, karakteristik örneklerini ortaya koymuş ve kendinden sonra gelen üslûplara zemin teşkil etmiştir. Minyatürlü yazmalar aynı zamanda dönemin sosyal ve kültürel hayatını göstermesi açısından önemli olduğundan, sadece sanat tarihçilerin değil, dönem hakkında bilgi edinmek isteyen tarihçilerin de başvurduğu kaynaklar arasındadır.

Döneme ait minyatürlü yazmalar, hem Türk sanat tarihçilerinin hem de yabancı araştırmacıların ilgi gösterdikleri bir alan olmuşken, bu dönemin tezhip sanatı hakkında çok fazla araştırma yoktur. Araştırma ve yayınlarda yazma eserlerin fotoğraflarının gösterildiği ve eser hakkında katalog bilgilerinin yer aldığı kaynaklar mevcut olsa da, dönemin motif ve desen analizi hemen hemen hiç yapılmamıştır. Oysa tezhip sanatının en görkemli ve temeli kabul edilen Timurlu Dönemi Herat okuluna ait hem Türkiye hem de dünya müzelerinde pek çok eserin varlığı bilinmektedir.

Tezhip sanatı açısından önemine inandığımız bu döneme, Topkapı Sarayı Müzesi'nde bulunan Timurlu Dönemi 1415 ve 1485 tarihleri arasında tezhib edilmiş beş eserin incelenmesiyle katkıda bulunmak istedik. Eserlerden dört tanesi minyatürlü yazma olup, bir tanesi Kuran-ı Kerim'dir. Timurlu dönemi üç farklı hükümdarın saltanat yıllarına ait olan bu eserlerin seçilme sebebi, eserlerin Herat atölyelerinde hazırlanmış olmasıdır. Eserlerden 1415- 16 tarihli Külliyyat-ı Tarih Timurlu hükümdarı Şahruh'a, 1430 ve 1429 tarihli olan iki adet Kelile ve Dimne ise Mirza Gıyaseddin Baysungur'a ithaf edilmiştir. 1445 tarihli Hamse-i Nizâmi, Şahruh'un hükümdarlık yıllarına, 1485 tarihli Kur'an-ı Kerîm ise Timurlu hükümdarı Hüseyin Baykara'nın saltanat yıllarına aittir.

Çalışmamızda, Timur Devri Herat Tezhip Üslûbu'nu, incelediğimiz eserler ışığında aydınlatmaya çalıştık. Herat'ta süslenmiş yazma eserlerin tezhipli sayfalarındaki desenler oldukça küçük boyutta çizilmelerine rağmen, işçilikteki mükemmellikleri hayret uyandırıcıdır. Böyle bir işçilik ancak çok iyi süzölmüş ve yüksek kaliteli desen bilgisinden kaynaklanacağından, dönemin desen hususundaki başarısı tartışılmayacak boyuttadır. Timur devrinin sanat açısından hızlı yükselişinde hiç şüphesiz farklı sanat merkezlerinden toplanmış seçkin sanatkârların bir çatı altında Timurlu saray atölyesinde çalışmalarına bağlamak yanlış olmaz.

Timur Devri Herat tezhiplerinin üslûp özelliklerinin tamamen ortaya konabilmesi, Türkiye ve dünya müzelerinde döneme ait mevcut el yazmalarının desen analizlerinin yapılarak incelenmesiyle mümkündür. Araştırmamızın umut ettiğimiz böyle çalışmalara katkıda bulunmasını diliyoruz.

Tezimizin ilk bölümü, "*Timurlu Dönemi*" başlığı altında, Timurlu imparatorluğunun kurucusu Timur ve oğulları Şahruh ile Uluğ Bey ve torunları Gıyaseddin Baysungur ile Hüseyin Baykara dönemleri önemli siyasi olayların yer aldığı özet niteliğindedir.

"*Timurlu Dönemi İmâr Faaliyetleri ve Sanat Hayatı*" başlığı altına, Timurlu Dönemi'ne başkentlik yapmış devrin kültür ortamını oluşturan Semerkant ve Herat şehirlerindeki yapılar ile devrin edebiyat ve müziği

anlatılmıştır. Aynı başlık altında yer alan “*Kitap Sanatları*” alt başlığında ise sırasıyla hat, tezhip, minyatür ve cild sanatlarında eser veren sanatkârlar bir araya getirilmeye çalışılmıştır.

Çalışmamızda yer alan üçüncü bölüm, Topkapı Sarayı Müzesi’nde bulunan Timurlu Dönemi Herat kütüphanelerinde yapılmış beş eserin tezhipli sayfalarının incelenerek desen analizlerinin yapıldığı katalog kısmıdır. Eserlerin ilk sayfası, eser hakkında genel bilgileri içeren eser fişi niteliğindedir. Eser fişinin arkasından eserin muhtevasının bulunduğu sayfa yer anlatılmaktadır.

Sonraki sayfalarda yer alan tezhipli sayfaların desenleri ve motifler detaylı fotoğraflarla anlatılmaya çalışılmıştır. Tezhipli sayfaların sonunda, desenin tekrar eden paftası ve desen kanaviçesi büyütülerek gösterilmiş çizimler yer alır. Detaylı parçaların tezhipli alanda, hangi kısımda yer aldığının rahat anlaşılabilmesi için zeminler farklı renklerle boyanmıştır. Zahriye, serlevha ve unvân sayfalarında dışpervaz mavi renk, içpervaz ise pembe renk ile gösterilmiştir.

Eserlerin incelenmesinden sonra elde edinilen bilgiler ışığında Herat Tezhip Ekolü’ne tesir eden ekoller ile tezhipli sayfaların hazırlanmasında kullanılan malzeme ve yapılış usûlleri anlatılmıştır.

“Sayfa Tasarımı” başlığı altında, Zahriye, Serlevha ve Unvân sayfalarının genel tasarımları ele alınarak sınıflandırılmış ve incelenen eserlerdeki mevcut bu sayfalar çizimlerle gösterilmiştir. İçpervaz, arasuyu, cetveller ve motifler tespit edilmeye çalışılmış olup tablolarda gösterilmiştir.

Beşinci bölüm, eldeki bilgiler ışığında Herat Tezhip Üslûbu’nun değerlendirilmesi ve sonuç bölümüdür.

Çalışma, Timur ve döneminin detaylı kaynakçası, resim, katalog listesi, sözlük ve terminoloji kısımlarıyla sona erer.

1. Timurlu Dönemi Siyasi Tarihi (1370- 1507)

Timur'un 1370 yılında kurduğu "Timurlu İmparatorluğu" Asya'da bir kasırga gibi esti ve kısa bir zamanda Moskova'dan Delhi'ye, İzmir ve Filistin'den Çin'e kadar geniş bir coğrafyaya yayıldı. Timur göçebe olan halkını yerleşik düzene geçirmekle kalmadı, bu kültürün yüzyıllar boyunca var olan sanatını ve sanatkârlarını destekleyerek, estetik ve mimâri eserlerin yer aldığı şehirlerde zengin kültür ve sanat mirası bıraktı. Onun güçlü hükümdarlığının yanı sıra zekâsı, ilme ve sanata gösterdiği saygı insanlık tarihi için büyük örnektir.

Dünya siyaset ve kültür tarihinde çok önemli bir yere sahip olan Timur, 9 Nisan 1336 Salı gecesi, Semerkant'a 100 km. mesafedeki Keş şehrinde doğdu. Adının asıl söylenişi "Temür" veya "Temir" dir. Türkler tarafından daha çok "Timur", "Aksak Timur" olarak bilinir. Timur'a İranlılar "Timurlenk", Avrupalılar "Tamerlan" veya "Tamerlane" derler. Ayrıca bazı kaynaklarda "Sahib-kıran" olarak da anılır.

Babası, 1360 yılında ölen Barlas Oymağı beylerinden Emir Turagay, annesi Çağatay emirlerinden Cenkçi Noyan'ın kızı Tekina Hatun'dur. Annesi tarafından soyunun Moğol imparatoru Cengiz Han'a dayandığı hakkında rivayetler vardır. Dördü kız, dokuz kardeştir.¹ Timur'un en büyük atası Tumanay, beşinci göbekten Cengiz Han'ın da atasıdır. Dolayısıyla Cengiz Han ve Timur aynı soydan gelmektedir.²

Tarihi kaynaklarda Moğol İmparatoru Cengiz Han için "bir avucu kapalı ve kanla dolu doğduğu" rivayeti Timur için de söylenmiştir. Timur'un doğumuyla ilgili birçok rivayetler vardır. Bunlardan birinde: "Timur'un ecdadından Şahkulu Bahadır, rüyasında kendinden sekiz yıldız çıktığını bunlardan sekizincisinin pek parlak olduğunu ve dünyanın dört bucağına ışıklar saçtığını gördü. Tümnehan'dan bu rüyasının yorumunu istedi. Tümnehan: "*Senden sekiz batın sonra bir erkek evlat gelecek ve bütün dünyaya hakim olacak*" dedi. Timur doğduğu zaman

¹ İsmail Aka, "Timurlular Devleti", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1988, C.9,s. 186.

² İsmail Aka, a.g.k, s.187.

müneccimler yıldızına bakıp, “*bu çocuk, büyüyünce çok imparatorluklar zaptedecek*” dediği de kaynaklarca sabittir.³ Timur’un çocukluğu Semerkant civarında yaşayan Barlas oymağındaki iç çatışmalar ve Çağatay Han’lığında çıkan karışıklıklar arasında geçti.

Timur, 1350 yılı başlarında Barlas Oymağı’nın başı olan amcası Hacı Barlas tarafından Çağataylar’ın Semerkant emiri olan Kazgan Han’ın hizmetine girdi. 1356’da emirin güvenini kazanarak ordusunda subaylığa yükseldi ve 1358’de de emirin torunu Olcay Terken’le evlendi.⁴

1358’de Kazgan Han öldürüldürülmesiyle birlikte kayınbiraderi olan Hüseyin’in yanına gitti ve 1363- 1369 yılları arasında kabileler arasındaki çarpışmalara katıldı. Bir süre sonra Hüseyin ile de arası açıldı ve yapılan savaşta Hüseyin’i yendi ve öldürdü. Timur, kısa bir süre içinde Semerkant’ı ele geçirerek bağımsızlığını ilân etti ve 1369’da Belh şehrinde hükümdar ve Semerkant’ta toplanan kurultay tarafından “Emir” seçildi.

Timur emir olarak ilân edildiği zaman, Asya’nın uzak doğusu ile batısı arasındaki ülkelerde kudretli ve iç teşkilâtı güçlü bir yönetim mevcut değildi. Afganistan ve İran, İlhanlılar’ın yıkıntısı üzerine konan zayıf hükümdarların elindeydi. Güneyde, yani Hindistan’da birbirlerine baş kaldıran beyler mevcuttu. Yalnız, batıda Osmanlı Türkleri henüz kuruluş devresinde olmakla birlikte güçlü bir teşkilatlanma içerisindeydi. Kuzey batıda Altınordu devletinde ise saltanat mücadeleleri ile birlikte kargaşa hakimdi. Uzak doğu’da Çinliler ise Altay dağlarında Cengiz sülalesinden kalanları kovalamak ve Türk-Moğol uluslarını ezmekle uğraşıyorlardı.⁵

Timur, Kazan Halil Han’ın kızı Saray Melik Hatun’la evlenerek “Han damadı” anlamına gelen ve ölümüne kadar kullanacağı “Küregen” lakabını aldı.⁶

³ Mustafa Rahmi, **Timur ve Tüzükâtı**, İstanbul, Matbaa-i Amire, 1339, s.11.

⁴ İsmail Aka, a.g.k., s.188.

⁵ Yusuf Ziya Özer, “Timur’un Yaptığı İşlere Toptan Bakış”, **Bellekten**, Cild:9, Sayı:36, Ankara, TTK, 1945, s. 446.

⁶ İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, Ankara, TTK Basımevi, 1991, s.7.

1372'de Semerkant'a giren Timur, 1375-76'da Harezmi'nin Kat şehrini ele geçirdi.⁷ Celayirliler'i 1379'da dağıtıp Harezmi'i aldı ve 1383'de Azerbaycan fethini tamamladı. 1386-89 tarihleri arasında Celayirliler'in kuzeydeki topraklarını ele geçirdi. Karakoyunlular'ın elindeki Ahlat ve Van gibi merkezleri işgal etti. Sonra İran içlerine doğru ilerleyerek Meraga, Rey ve İsfahan'ı aldı. Maverünnehir'i işgal eden Altın Ordu Han'ı Toktamış üzerine yürüyerek onu yenilgiye uğrattı.⁸

Timur, 1398'de çıktığı Hindistan seferinden büyük ganimetlerle döndükten sonra yeni sefer hazırlıklarına girişti. Batıya düzenlediği sefer sırasında Celayirli hükümdarı Ahmet ile Karakoyunlu hükümdarı Kara Yusuf, Osmanlı hükümdarı Yıldırım Bayezid'e sığınmışlardı. Timur, bu iki hükümdarın kendisine teslimini istedi. İsteği Osmanlı devleti tarafından reddedilince, Timur Anadolu'nun içlerine doğru ilerlemeğe başladı. Doğu Anadolu'nun birçok şehrini yakıp yıkarak Suriye'ye kadar gitti Geri dönerek Anadolu'ya girdi ve 1402'de Ankara civarında yapılan savaşta Yıldırım Bayezid'in (1360-1403) ordularını yenilgiye uğrattı. İzmir'e doğru ilerledi. Anadolu beyliklerine yarı bağımsız olma hakkını tanıdı. Yıldırım Bayezid'in ölümünden sonra, Osmanlılar'dan aldığı toprakları geri vererek kısa bir süre sonra 1403'de Anadolu'dan geri çekildi. 1404'de hasta olmasına rağmen Çin'deki Ming hanedanına karşı sefer hazırlıklarına başladı. Bütün kuvvetlerini toplayarak hazine ve ganimetleri de yanına alarak sefere çıktı.⁹ Ancak bu seferini tamamlayamadan Otrar'da 18 Şubat 1405 tarihinde 69 yaşında öldü¹⁰. Naaşı mumyalanarak Semerkant'a getirildi. Timur'un 36 oğlu, 18 kızı olmak üzere toplam 54 çocuğu vardır.

Timur, Rusya'dan Hindistan içlerine ve Akdeniz'den Çin'e kadar bütün Asya'yı hakimiyeti altına almış, düşmanlarının siyasî, ekonomik ve askeri zayıflıklarını kullanmayı iyi bilen bir hükümdardı. Arapça ve Farsça bilir ve gittiği her yerde etrafına bilginleri toplar onlarla uzun tartışmalara girerdi.

⁷ İsmail Aka, "Timurlular Devleti", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1988, Cild:9, s.192.

⁸ İsmail Aka, a.g.m., s.192-196.

⁹ İsmail Aka, a.g.m., s.202-209.

¹⁰ İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, Ankara, TTK Basımevi, 1991, s. 33.

Timur'un dört oğlundan ikisi, Mîrza Cihangir ve Ömer Şeyh daha Timur'un sağlığında ölmüşlerdi. Üçüncü oğlu Miranşah ise yine babasının sağlığında attan düşerek aklını kaybetmişti. Timur Şahruh'u veliaht göstermesi beklenirken, Cihangir'in annesi hariç öteki hanımlarının sarayda cariyeye olmalarından dolayı Cihangir'in oğlu Muhammed Sultan'ı veliaht göstermiştir.

İmparatorluğu kendinden sonra oğulları ve torunları tarafından yönetilmiştir. Timur'un en büyük dileği ölümünden sonra saltanatının uzun yıllar devam etmesiydi. Oğullarına ve torunlarına saltanat idaresi için yazdırdığı "Tüzükât-ı Timur"u bir rehber olarak bırakmıştır.¹¹ Ancak Timur İmparatorluğu fazla uzun ömürlü olmamış, Hüseyin Baykara'nın ölümü ve Baykara'nın oğulları Muzaffer Hüseyin ile Bediüzzaman'ın hükümdar ilan edilmeleriyle birlikte Horasan bölgesini ele geçiren Özbekler tarafından kısa bir süre sonra tarih sahnesinden silinmiştir. Timur soyundan gelen Babür bütün gayretlerine rağmen Maverâünnehir ve Harezm'i Özbekler'in elinden kurtaramamış, Hindistan'da kurduğu devlet sayesinde varlığını koruyabilmiştir.

Timur'un mezarı oğlu Uluğ Bey tarafından Semerkant'ta yaptırılmıştır. Mezar, bugün Özbekistan'ın güney kesiminde yer alır ve Gûr-i Emîr Türbesi olarak adlandırılır. Timur'un lahiti 1941 yılında, Rus bilim adamları ve arkeologları tarafından açılmıştır. Timur'un uzun boylu, iri güçlü bir yapıya sahip, sağ eli ve sağ bacağının sakat bulunduğu kazı ekibi tarafından doğrulanmıştır. Timur'un mezar kitabesi okunarak Timur'un soyu hakkındaki bilgiler gün ışığına çıkarılmıştır. Torunu Uluğ Bey'in yeşim taşından yaptırdığı mezar taşı kitabesi şöyledir:

“Emîr Timur Küregân b. Emîr Turagay b. Emîr Berkel b. Emîr İlengir b. Emir İcil b. Emîr Karaçar Noyan b. Emîr Suguçcin b. Emîr Erdemci Borula b. Emîr Kaçulay b. Emîr Tumanay.¹²

¹¹ Yusuf Ziya Özer, "Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bakış", **Bellekten**, Cild:9, Sayı:36, Ankara, TTK, 1945, s. 466.

¹² A.A.Semenov, "Gûr-i Emîr Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri" Çev: Abdülkadir İnan, **Bellekten**, Cild:XXIV, Sayı: 93, Ankara, TTK Yayını,1960, s.143.

Timur, Cihangir'den olan torunu Pir Muhammed Kandahar'ın devletin başına geçmesini vasiyet etmesine rağmen onun bu isteğine uyulmamış ve 1409 yılında Timur'un küçük oğlu Şahruh (1405-1447) Semerkant'ı ele geçirip Mâverâünnehir'in yeni hakimi olmuş, "hükümdarlığın başkentini Semerkand'dan Herat'ta taşımıştır."¹³ Şahruh hükümdarlığını ilan ettiğinde oğlu Uluğ Bey (1409-1449) Semerkant valisi, diğer oğlu Baysungur Mirza ise (d.1397-ö.1433) Herat'ta babasının yanında devlet işleriyle meşguldü.

Şahruh, 1414 yılında kardeşi Ömer Şeyh'in oğulları Mîrza Rüstem ve Baykara'ya İsfahan, Hemedan ve Luristan'ı, 1416'da ise Fars bölgesini oğlu İbrahim Sultan'a bıraktıktan sonra ülkeyi başkent seçtiği Herat'tan yönetmeye başladı.¹⁴

Cürcan ve Mazenderan'ı ele geçiren Şahruh, 1414'te daha önce kendisine bağlılığını bildiren kardeşi Ömer Şeyh'in oğullarından Baykara başkaldırınca Fars üzerine yürüyerek İsfahan'a girdi ve Ömer Şeyh'in oğlu İskender'in yerine kardeşi Rüstem'i başa geçirdi. Bir süre sonra da Mezopotamya ve Azerbaycan dışında Timur'un sahip olduğu bütün yerleri kendi hakimiyeti altına aldı.¹⁵

Jean- Paul Roux, "Orta Asya-Tarih ve Uygarlık" adlı kitabında, Şahruh döneminden "huzurlu bir dönem" olarak bahsetmektedir. Roux ayrıca Şahruh'un savaşmayı sevmediğini, Herat'ta kalmaktan memnun ve çevre illere yeğenlerinin yönetimi altında büyük bir özerklik verdiği, ancak işler çok kötüye gittiğinde mücadeleye giriştiğinden bahseder.¹⁶

Şahruh savaşmak yerine ticarete önem vermiş ve Çağatayların isteklerini durdurmak ve topraklarına geçişi engelleyen yolları açmak için Uluğ Beg'i Moğolistan'a göndermiştir. Ayrıca Çin'de hüküm süren "Ming Hanedanı" ile

¹³ Ernst j.Grube, **The Book In central Asis 14th-16th Centturies**, "The School of Herat 1400 to 1450, London, Serindia Publication, 1979, s.147.

¹⁴ İsmail Aka, "Timurlular Devleti", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1988, Cild:9, s.233-236.

¹⁵ İsmail Aka, a.g.k, 233-252, İsmail Aka, **Timur ve Devleti**, Ankara, TTK Yayınları, 1991, s.34-75.

¹⁶ Jean-Paul Roux, **Orta Asya-Tarih ve Uygarlık**, Çev: Lale Arslan, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006, s. 345.

ilişkileri arttırmıştır. Ming Hanedanlığı özellikle İmparator Yunglo zamanında Orta Asya'nın değişik yerlerine çok sayıda elçi göndermiştir. 15. yüzyılda Timurlular ve Ming sülâleleri arasında gidip gelen heyetlerin raporları ve hükümdarlar arasında yazılan mektuplar günümüze kadar gelmiştir. Bu raporlardan en bilineni 1420 tarihli Şahruh'un Pekin'e gönderdiği Gıyâseddin Nakkaş'ın raporudur. Ayrıca Ch'en Ch'eng ve Ali Ekber'in raporlarından da kaynaklarda bahsedilmektedir. Gıyaseddin Nakkaş'ın hazırlamış olduğu "Seyahat raporu" iki kısımdır. Birinci kısımda Herat'tan Pekin'e kadar olan yolculuk, ikinci kısımda Pekin'de gördükleri yazılıdır. Ch'en Ch'eng ise Ming İmparatoru Yunglo tarafından Şahruh'a elçi olarak gönderilmiştir.¹⁷

Şahruh, Timur imparatorluğunu kırk yıl boyunca güçlü bir devlet olarak yönetmiş ve 12 Mart 1447'de kendisine karşı ayaklanan torunu Sultan Muhammed'in üzerine gittiği sırada Rey yakınlarında ölmüştür.

Şahruh'un, Gevherşad Hatun'dan olan oğlu Gıyaseddin Baysungur (d.1397- ö.1433),¹⁸ babasının sağlığında on yedi yaşındayken Tus, Nişabur ve Esterabad'ın genel valisi olmuştur. Ancak sanatsever ve sanatkâr mirza hayatı boyunca Herat'taki kültür ve sanat hayatından pek fazla ayrılmamış, kurduğu kütüphanesinde sanat hayatını sürdürmüştür.

Baysungur, ana lisanı olan Türkçe'nin yanında mükemmel olarak Farsça, Arapça dillerini bilir ve üç dilde de şiirler yazardı.¹⁹ Aynı zaman da hattattı ve İran sahasında tesirini sürdüren Yâkutü'l-Musta'sımî ekolünün en mahir temsilcisiydi. Firdevsi'nin Şehnâmesi'nin kopyasında Baysungur'un giriş yazısı vardır.²⁰ Kitabe olarak en meşhur eseri, annesinin 1430'da Meşhed'de yaptırdığı ve Türk-İran mimârisinin şaheserlerinden biri olan Gevherşad Camii'nin güney

¹⁷ Ernst j.Grube, **The Book In central Asis 14th-16th Centturies**, "The School of herat 1400 to 1450", London, Serindia Publication, 1979, s.160, Gülçin Çandarlıoğlu, **Orta Asya'da Timurîler, Çin'de Ming Münâsebetleri Ch'en Ch'eng Elçilik Raporu**, İstanbul, M.S.Ü. Yayınları, 1995, s.12.

¹⁸ H.R.Roemer, "Gıyaseddin Baysungur", **Encyclopedia Iranica**, Londra and New York, 1990, Volume:IV, s.6.

¹⁹ H.R.Roemer, a.g.m, s.7.

²⁰ Richard Ettinghausen, "Manuscript Illumination", **Survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present**, Editor: Arthur Upham Pope, C.V, Tehran, Soroush Pres, 1977, s.1960

eyvanı üstündeki yazılarıdır. Metrelerce uzunluktaki bu yazıları yirmi yaşındayken yazmıştır. Kitabe mavi beyaz çini üzerine celi sülüs ve kûfi hatla yazılmış olup, yazının son bölümünde Baysungur'un imzası yer almaktadır. ²¹ Önemli bir eseri de muhakkak hattıyla yazdığı büyük boydaki mushaftır. Bu eser, uzun müddet seferlerde ordunun önünde taşınmış, Safevîler zamanında sayfaları koparılarak devletin ileri gelenlerine hediye olarak verilmiştir. ²²

Baysungur, Azerbaycan'da 1420'de Türkmenlerle yapılan savaş dönüşü Tebriz'den beraberinde devrin ünlü nesta'lîk hattatı Mîrza Cafer-i Tebrizî'yi Herat'a getirerek kütüphanesine müdür tayin etmiş ve Cafer-i Tebrizî'nin idaresi altında bulunan sanatkârlar Baysungur'un özel kütüphanesini bir sanat merkezi haline getirmişlerdir. Baysungur'a bağlı olmaları dolayısıyla kütüphane müdürü Cafer-i Tebrizî ve yanında çalışan sanatkârların çoğu Herat'a geldikten sonra "Baysungurî" nisbesini kullanmışlardır. Kaynakların verdiği bilgilere göre Herat'ta devrin en seçkin hattat, nakkaş, müzehhib ve mücellitlerinden meydana gelen kırk kadar sanatkâr bu kütüphanede çalışmaktaydı. "Kütüphane Baysungur'un ölümünden sonra Şahruh'un 1447'de ölümüne kadar çalışmalarına devam etmiştir." ²³

Baysungur, Herat'taki "Bağ-ı Sefid Sarayı"nda geniş bir sanat çevresiyle yıllarını geçirirken aşırı içki sonucu 20 Aralık 1433 günü 36 yaşında öldü. "Naaşı annesi Gevherşad'ın Herat'ta yaptırdığı Gevherşad Külliyesi'ne gömülmüş ve üzerine muhteşem bir kümbet yaptırılmıştır. Medrese 1885 yılında zarar görmesine rağmen, kümbet hala mevcuttur." ²⁴

Şahruh'un büyük oğlu Uluğ Bey (1409-1449), Maveraünnehir, Afganistan ve İran'da hüküm süren, Timurlular Devleti'nin dördüncü hükümdarıdır. Asıl adı

²¹ H.R.Roemer, a.g.m, s.7.

²² Ali Alparslan, "Le Plus Grand Coran du Monde et Baysoungaur"; **M.Uğur Derman Armağanı**, Altmış beşinci yaşı münasebetiyle sunulmuş tebliğler, İstanbul, s.137, Ali Alparslan, "Giyaseddin Baysungur", **TDV. İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1993, Cild:5, s.276- 277.

²³ H.R.Roemer, a.g.m, s.8.

²⁴ H.R.Roemer, "Baysongor Giat-al-Din", **Encyclopedia Iranica**, Volume IV, Londra and New York, 1990, s.6.

“Muhammed Taragay” ise de Uluğ Bey olarak tanınmıştır. On yedi yaşındayken babası tarafından Maverâünnehir emirliğine tayin edilmiştir.²⁵

Şahruh’un ölümü üzerine 1448 yılı başlarında Uluğ Bey ile oğlu Abdüllatif, Herat’a yürüdüler ve şehri ele geçirdiler. Uluğ Bey, bundan sonra Meşhed’i ele geçirip İsferyân’a kadar gitti ve daha sonra Herat’a geri döndü.²⁶

Uluğ Bey Horasan bölgesindeyken Özbekler Semerkant civarını yağmalamaya başlamışlardı. Uluğ Bey, Kuhek Tepesi’nin batı eteğindeki Meydan Bağı’nda inşa ettirdiği ve duvarlarını Çin’den getirdiği çinilerle kaplattırdığı Çinihane’nin yağma edildiğini duyunca çok üzülererek, babasının naaşını ve dünyanın çeşitli yerlerinden Herat’a getirdiği sanatkârlar ile hazinelerini alıp Abdüllatif’i de Herat’ta bırakarak Maverâünnehr’e gitti. Uluğ Bey kışı Buhara’da geçirmiş ve Şahruh’un naaşını Semerkant’ta Timur’un türbesine defnetmiştir.²⁷

Uluğ Bey Semerkant’ta otuz sekiz yıl boyunca emir olarak bulunmuş adeta bağımsız bir hükümdarlık yapmış ve bu şehri doğunun önemli bir medeniyet merkezi haline getirmiştir. “Semerkant’da yaptırmış olduğu medresenin idaresini hocası Bursalı Kadızâde’ye vermiştir. Bu medreseye tayin ettiği müderrislerin hemen hepsi astronomi ve matematik ilimlerinde devrinin en ünlü âlimleridir. Uluğ Bey’in kendisinde matematik ve astronomi ilimleriyle meşgul olmuş ve astronomi alanında yazdığı Zic-i Uluğ Bey veya Zic-i Cedîd-i Sultanî adlarıyla bilinen eserleri günümüze kadar gelmiştir.”²⁸

Uluğ Bey hayatının büyük kısmını ilimle uğraşarak geçirmiş, Şahruh’un ölümüyle Timur Devleti’nin hükümdarı olmuştur. Ancak hükümdarlığı bir yıl sürmüş bu büyük ilim adamı Herat valisi olan oğlu Abdüllatif tarafından düzenlenen süikast sonucu öldürülmüştür.(ö.1449)

Uluğ Bey’in ölümüyle Herat’a hakim olan oğlu Abdüllatif’de ancak altı ay yaşamış ve oda babası gibi öldürülmüştür.

²⁵ M.Şakir Ülkütaşır, “Uluğ Bey”, **Türk Kültürü**, Sayı:3, 1963, s.42.

²⁶ İsmail Aka, a.g.k.,s.254.

²⁷ İsmail Aka, a.g.k.,s.255.

²⁸ M.Şakir Ülkütaşır, “Uluğ Bey”, **Türk Kültürü**, Sayı:3, 1963, s.43.

Timurlu Devleti'nin son hükümdarı 1438 yılının Haziran ayında Herat'ın kuzeybatısında Serpil-ü Tülebi'de Devlet-Hâne Sarayında doğan Hüseyin Baykara'dır.

Uluğ Bey'in ölümünden sonra, 1451 tarihinden itibaren Timur'un Miranşah'tan olan torunu Ebû Said, Semerkant'ı idareye başladı. 1454 yılında da Ömer Şeyhin oğlu Babur Herat'a yerleşti. Babur'ün 1454 yılında Semerkant üzerine yaptığı ikinci sefere katılan Hüseyin Baykara, Babur ile Horasan'a dönmeyerek Ebû Said'in yanında kaldı ancak fitne yüzünden Ebû Said tarafından Semerkant kalesine hapsedildi. Daha sonra Hüseyin Baykara'nın annesi Firuze Begüm'ün ricasıyla affedildi. Merv yöresinin hakimi Mîrza Sencer 1457 yılında Meşhed'e giderken, Merv'in idaresini Hüseyin Baykara'ya bıraktı. 1468 yılında Ebû Said batı İran seferine çıktı ve bu seferde öldürüldü. Ölüm haberiyle birlikte Hüseyin Baykara da, 1468 yılının mart ayında Herat'a girdi ve 1506 yılından ölümüne kadar Herat şehrinde kaldı.²⁹ Hüseyin Baykara'nın ölümünden bir yıl sonra Özbek Sultanı Şeybani Şah'ın Herat'ı almasıyla Timurlu hanedanlığı son buldu.

Baysungur'dan sonra Hüseyin Baykara da, veziri Ali Şir Nevaî ile birlikte dönemin en ünlü sanatkârlarına hâmilik yapmışlardır. Hüseyin Baykara'nın Herat'ta kurduğu kütüphane şehri bilim ve sanatın merkezi haline getirmişti. "Himaye ettiği ve sarayında bulundurduğu İranlı şairlerden Molla Cami, Hâtifi, Ehlî-i Şirâzî, Âsafî, Seyfî-i Buhârî, Mîr Hüseyin-i Muammâyî, Yûsuf Bedî, Âhî, Muhammed Sâlih, Hüseyin Kâmî, Hâmidî, Hilâlî-i Çağatâyî ve Benâî; ressamlardan Bihzâd ve Şah Muzaffer; tarihçi Mirhând ve Hândmîr; hattatlardan Sultan Ali Meşhedî ile Türk asıllı Mîr Ali Herevî; mûsikişinaslardan Hoca Abdullah Murvârîd, Kul Muhammed, Hüseyin Üdî, Şeyhî Nâyî; bestekârlardan Gulâm Şâdî ve Mîr Azû zikredilebilir."³⁰

²⁹ İsmail Aka, "Timurlular Devleti", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1988, Cild:9, s.262-269.

³⁰ Hamid Algar- Ali Alparslan, , **TDV İslâm Ansiklopedisi**, "Hüseyin Baykara", Cild: 18, İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s.531.

Resim 1. Bihzâd'a atfedilen 1500- 25 tarihli Hüseyin Baykara

Hüseyin Baykara Dönemi'nde (1469- 1506) edebiyat ve sanata, özellikle de Türk diline önem verildi. Uygurca ve Çağatayca eserler kaleme alındı. "Hüseyin Baykara, çeşitli ağaç ve çiçeklerle süslü bahçesi olan "Cihân-ârâ Sarayı" ile kendi adını taşıyan bir cami ve medrese inşa ettirdi. "Şifaiye" adı verilen tıp okulu ve hastahane de onun döneminde hizmete girdi."³¹

Hüseyin Baykara'nın musavvir Bihzâd'a atfedilen bir minyatürü onun ilmi ve zarif kişiliğini belki de en iyi yansıtan resmidir. Baykara, sağ elinde bir mendil, serçe parmağında taşlı bir yüzük,

kuşağına soktuğu altın bir hançer ve bir pergelle tasvir edilmiştir. Saltanat simgeleri arasında sık rastlanmayan pergel, çeşitli sanat dallarına meraklı ve bizzat şair olan sultanın çizim yeteneğini ya da matematik gibi bilimlere olan düşkünlüğünü temsil edebilir. Pergele ek olarak başındaki ulema sarığı ve üzerindeki saltanat sorgucu, Hüseyin Baykara'ya bilgili ve kültürlü bir hükümdar görünümü kazandırmıştır.³² (Resim 1)

Timurlu hükümdarlarının en önemli ortak özellikleri hiç şüphesiz sanatsever kişilikleriydi. Kuruluş aşamasından yükseliş ve yıkılışına kadar geçen yüz otuz yedi yıl içinde Uluğ Bey Semerkant'da, Baysungur ve Hüseyin Baykara Herat'da, İskender Sultan (1393 -1414), İbrahim Sultan (1415- 1435) ve Abdullah Sultan (1436- 1446) ise Şiraz'da önemli sanat hâmeleri oldular. Özellikle Baysungur, Hint ve Çin sanatını ve kültürünü tanımları için nakkaş Gıyaseddin'i

³¹ Hamid Algar- Ali Alparslan, , a.g.m, 1998, s.531.

³² Gülru Necipoğlu, **Padişahın Portresi**, "Osmanlı sultanlarının portre dizilerine karşılaştırmalı bir bakış", İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000, s.26-27.

Pekin'e (1419- 1422), tarihçi Abdürrezzak'ı Hindistan'a elçi olarak gönderdi. Semerkant valisi Uluğ Bey de Uzakdoğu ile ilişkiler kurdu.

Timur Devri'nde sanatkârlar, farklı şehirler ve farklı kültürlerden gelerek kurulan kütüphanelerde nadide eserler ortaya koymuşlardır. Hiç şüphesiz sanatsever Timur hükümdarlarının sanatı ve sanatkârı koruyucu politikası olmasaydı, günümüze ulaşan Timur Devri eserlerdeki mevcut desen zenginliği ve işçilikteki mükemmellik mümkün olamazdı.

2. Timurlu Dönemi İmâr Faaliyetleri ve Sanat Hayatı

Timurlu dönemi; eğitim ve öğretimle bizzat kendilerinin ilgilendiği bilgin ve müderris hükümdarlarıyla, sanat ve bilim yönünden entelektüel etkinliklerin başladığı bir devirdir.

Semerkant'ın başkent olmasıyla yerleşik kültüre hızla geçen Timurlular, kurdukları şehirlerde kısa süre içinde saray, medrese, camii, hastane gibi şehir için gerekli yapıların haricinde şehri güzelleştiren bahçe ve köşkler de zengin bir kültür hazinesi bırakmıştı.

Timurlu Dönemi şehirleri topografya olarak düzlüklerde inşâ edilmiş şehirler olup, bir merkez çekirdekten dışa doğru gelişen şehir dokusuna sahiptirler. Timur Semerkant, şehrinin dairesel çekirdeğinin dışına taşmış surların dışında kurduğu yüzlerce köye göçmen ve esirlerini getirmiş ve iskân etmiştir.³³

Semerkant civarındaki bu köylere Timur, “Dımeşk”, “Mısır”, “Şiraz”, “Sultaniye” ve “Bağdat” adlarını verdi. Şehrin dışında hanımlar için “Bağ-ı Dilgûşâ”, “Bağ-ı Şimâl”, “Nakş-i Cihân”, “Bağ-ı Çınar”, “Bağ-ı Behişt” ve “Taht-ı Karaca” adlarını taşıyan bahçeler inşa ettirdi.³⁴ Semerkant'a Şam, Tebriz, Bağdat, Şiraz, İsfahan, Harezm ve Delhi'den birçok sanatkârlar davet etti.³⁵ Timur'un hakimiyeti altında bulunduğu yerlerden Harezm'de çok fazla sayıda Türk

³³ Gönül Cantay, **Ölümünün 600. Yılında Emir Timur Ve Mirası Uluslararası Sempozyumu**, “Emir Timur Devleti'nde Mimârî”, İstanbul, MSGSÜ Yayınları, 2007, s.238-239.

³⁴ İsmail Aka, a.g.k., s.281.

³⁵ Lisa Golombek, “Discourses of an Imaginary Arts Council in Fifteenth-Century Iran, **Timurid Art And Culture**, Leiden, 1992, s.6

yaşıyordu. Harezmlî ustalar Timur için Şehr-i Sebz'de "Aksaray" (1379- 96) adlı muhteşem bir saray yaptılar. Bu saray çinileriyle sanat tarihinde önemli bir yere sahiptir.³⁶ Sarayın kubbeleri zamanın tahribatıyla yok olmuştur. Elli altı metre yüksekliğindeki abidevî kapısı ise günümüze kadar gelmiştir. Timur, Semerkant'da 1397'de çoğunlukla elçileri kabul ettiği "Dilguşâ Sarayı"nı, Bibi Hatun Mescidi 1398- 1405'de denilen "Semerkant Camii" yaptırdı. Bibi Hatun Mescidi'nden günümüze çok az kalıntı kalmıştır. Timur'un 1379- 96 tarihlerinde bugünkü Özbekistan'da Şehr-i Sebz'de yaptırdığı büyük yapılardan biri de "Gök Saray"dır.³⁷

Timur'un saraylarının duvarları, oğulları, torunları ve beyleri ile askerlerinin sefer ve zaferlerini gösteren resimlerle süslenmişti. 1398 yılında tamamlanan "Taht-ı Karaca Sarayı" ise büyük bir bahçe içerisinde bulunuyordu. Timur, Miranşah, Şahruh, Uluğ Bey ve Muhammed Sultan'ın kabirlerinin bulunduğu türbe ise, Muhammed Sultan tarafından yaptırılan medresenin bitişiğinde olup, Timur tarafından Ankara Savaşı dönüşünde inşa edilmişti.³⁸(1400-1404)

Timur, Ankara Savaşı'ndan sonra Osmanlı ve diğer beyliklerin önemli sanat ve bilim adamlarını da beraberinde Türkistan'a götürmüştür. Semerkant'a dönüşünde Timur'un beraberinde götürdüğü Nakkaş İlyas Ali'nin daha sonra Bursa'ya döndüğü ve Yeşil Külliyesi'ndeki kalemişi yüzeylerdeki nakışları yaptığı bilinmektedir. "Hünkâr mahfilinin merkez kubbesine bakan Bursa kemeriyle baklava dilimli kuşak arasında yer alan iki satırlık Arapça çini kitâbeden, kalem işlerinin 1424'te tamamlandığı ve nakkaşın Ali b. İlyâs olduğu öğrenilmektedir.³⁹ "Çini ustası da Tebrizli Muhammed el-Mecnun'dur."⁴⁰

³⁶ Wilhelm.Barthold, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, Hazırlayan: Kâzım Yaşar Koprıman-Afşar İsmail Aka, Ankara, Kültür Bakanlığı Yayınları, 1975, s.301-302.

³⁷ David J.Roxburgh, "The Timurid and Turkmen Dynasties of Iran, Afganistan and Central Asia c.1370- 1506, **Turks**, s.195.

³⁸ İsmail Aka, a.g.k., Cild:9, s.283.

³⁹ Ali Alparslan, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, "Ali b. İlyâs Ali", Cild: 2, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, s.400.

⁴⁰ Gönül Cantay, a.g.m, s.283.

Timur Dönemi mimari başarısının birkaç önemli sebebi vardır. Bunlar; yapılanma ve dekorasyondaki yüksek kalite ve estetik değerlerdir. Oniks (Balgam Taşı) ve mermer gibi doğal kaynakların kullanımı da kaliteyi arttırmıştır.⁴¹ Binlerce küçük parçanın yan yana getirilmesinden oluşan ve pahallı bir teknik olan mozaik tekniği de Timur dönemi mimari yapılarda çokça kullanılan bir tekniktir. Mozaik tekniği, yapıların dış yüzeylerine de uygulanmış ve geometrik alanları renklendirerek farklı, cazip bir görünüm verilmiştir. Timur Türbesi, Gevherşad Camii (1416-1418), Tebriz’de Gök Mescid çinileri bu teknikle yapılmış en güzel örneklerdir.”⁴²

“Uluğ Bey’in saltanatında Şah-ı Zinde ve Gur-i Emir Türbesi yenilenmiştir. Semerkant’da 1417-20 yıllarında inşa ettirdiği medrese, camii, hangah ve kervansaraydan oluşan külliyesi islâmi şehir plânlamasında bir ilktir. Bu külliyenin sadece medresesi günümüze ulaşmıştır.”⁴³

“Uluğ Bey Medresesi’nin güneyinde bulunan yapı, Mescid-i Mukatta olarak bilinir. Tavan ve duvarlarında rûmî (islîmi) motifleri mevcuttur ve ahşap üzerindeki süslemelerde Çin etkisi görülür.”⁴⁴

Uluğ Bey Semerkant’daki medresenin yapılışından kısa bir süre sonra 1421 yılında bir de rasathâne yaptırmıştır. Kühek Tepesi’ndeki rasathane, 30 metre yüksekliğinde, 23 m çapında ve üç katlı bir yapıydı. Rasathanenin çevresi bahçe ile çevriliydi. Tarihi kaynaklarda bu rasathanede çalışan ilim adamlarının sayısının yüz civarında olduğundan bahsedilmektedir.⁴⁵ Semerkant şehrinde günümüze ulaşan mimârî yapıların çoğu Uluğ Bey zamanında inşa olmuştur.

Timurlu çağının Semerkant’ın yanında ikinci büyük kültür merkezi, Afganistan’ın batısında bulunan Herîrüd Irmağı’nın kenarında yer alan Herat

⁴¹ Golombek Lisa, a.g.k, s.6

⁴² Oktay Aslanapa, “İran San’atı”, **Türk ve İslâm Sanatı III**, İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1959, s.36-38.

⁴³ Thomas W.Lentz- Glenn D. Lowry, **Timur And The Princely Vision**, Persian Art and Culture in the Fifteenth Century, Washington, 1989, s.90.

⁴⁴ Thomas W.Lentz- Glenn D. Lowry, a.g.k., s.90

⁴⁵ Fahrettin Olguner, “Uluğ Beg devri İlim-Felsefe Zihniyeti tarihi Kökleri ve Sebepleri” **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Sayı:4, Konya, SÜ Türkiyat Araştırmaları Enstitüsü, 1997, s.144.

şehridir. Herat şehri ilk çağda kuruldu ve uzun süre Perslerin elinde kaldı. 1221 yılına kadar şehir, zaman zaman Batı Türkistan'daki Eftalitler yani Akhunlar, Gazneliler, Büyük Selçuklular, Harzemşahlar gibi Türk devletlerinin sınırları içinde yer aldı ve gittikçe gelişti.

1221-1337 tarihleri arasındaki Moğol istilasında Herat yerle bir oldu. Daha sonra doğudan Uygur Türklerinin göçüyle 1240'lı yıllarda, Uygurlardan Dorugalar idaresinde yeni bir şehir halinde canlanmaya başladı. Uygurların göçü ve yerleşmesi sonraki yıllarda da devam etmiştir. 1307'de Moğollar şehri tekrar yıktılar. Herat şehri 1377 ile 1381 yılları arasında Kertler'in hakimiyetine girdi.”⁴⁶

XIII. ve XIV yüzyıllarda Fahreddin Kert (1285- 1307), şehrin kuzey tarafındaki “İhtiyareddin” adı ile anılan bugünkü “Herat Kalesi”ni inşa ettirdi. Herat, 1381'de Kert hükümdarı Muizeddin Hüseyin'nin (1331-1370) oğlu Gıyaseddin Pîr Ali zamanında, Timur'un hakimiyeti altına girdi.”⁴⁷

Şehrin dört kapısı mevcuttu. Bu kapılardan doğu kapısı, yani Dervâze-i Köşk, bu güne kadar bu isimle anılmaktadır. Fîruz-âbâd” adını taşıyan güney kapısı, ise bugün “Kandahar Kapısı” olarak bilinmektedir. Kuzey kapısından Belh'e, batı kapısından Nişabur'a ve güney kapısından Sîstan tarafına yollar vardı. Bu dört kapıdan sadece kuzey kapısı demirden, diğerleri ise ağaçtan yapılmışlardı. Kasr-ı Emîr yani Hükümet Konağı, şehrin dışında yaklaşık beş kilometre uzaklıkta, batı istikametinde, Horasan-âbâd tarafında bulunuyordu. Aşağı-yukarı şehrin tamamı, iç duvardan 30 adım aralıkla inşa edilmiş olan bir dış duvar ile çevriliydi.⁴⁸

Şehir, Timur ve Timurluların zamanında Horasan'ın merkezi idi. Birkaç yıl Timur'un oğlu Miranşah burada hüküm sürdü ve 1397'den itibaren Timur'un diğer oğlu Şahruh Herat hakimliğine gönderildi.

⁴⁶ M.Kemal Özergin, “Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge Tebrizli Cafer'in Bir Arzı”, **İÜ. Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı VI**, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Matbaası, 1976, s.471.

⁴⁷ W. Barthold, a.g.m. s.185.

⁴⁸ Wilhelm Barthold, “Herat ve Herîrüd Boyu”, **Tarih Dergisi**, İstanbul, İÜ. Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1973, s.184.

1381 yılında Herat'ta Timurlular çağı başladı. Timurlu devlet adamları arasında, Şahruh Mîrza (1405- 1447) ile Hüseyin Baykara (1470- 1507)' nın uzun süren saltanatları sırasında şehir, tarihindeki en yüksek kültür seviyesine ulaşmıştır. Bu çağda Herat ve çevresinin nüfusu birkaç milyonu bulmuş, üretim ve ticaret gelirleri çok artmış, barış ve huzur içinde geçen yıllarda idarecilerin sanat ve kültür hayatını sınırsız teşvik ve destekleri sonucunda her alanda büyük gelişmeler sağlanmıştır.”⁴⁹

Herat şehri, minyatür, hat, tezhip, cild, halı bakır işlemeciliği, ipek mensucat, dokumacılığın geliştiği bir sanat merkezi olarak şöhret buldu. Sultan Şahruh'un oğlu Baysungur, burada çeşitli sanat dallarında yüzden fazla sanatkârın çalıştığı büyük bir atölye kurdu. Böylece Herat, sarayın destek ve himayesiyle kültür ve sanat faaliyetlerine merkez olmuş, tezhip, hat, minyatür ve cild sanatlarında “Herat Ekolü” diye adlandırılan yeni bir üslûp doğmuştur. Bu ekol Osmanlılardan Bâbürlüler'e kadar bütün İslâm sanat merkezlerinde etkisini hissettirmiştir.

Herat şehri, kültür tarihinin en parlak yıllarını, birinci Sultan Şahruh çağında ve Baysungur Mîrza'nın sanat çevresiyle, ikincisi Sultan Hüseyin Baykara çağında ve Ali Şîr Nevaî'nin sanat hareketleriyle yaşamıştır. Özellikle kırk yıl kadar süren ikinci devrede, Herat, XV. yüzyılda çağdaşları arasında eşsiz bir sanat ve kültür merkezi oldu.⁵⁰

Şahruh, 1397 yılında Timur tarafından Herat'ın idareciliğine getirilmişti.⁵¹ Timur'un 1405'te vefatıyla birlikte Şahruh, babası Timur'un yerine tahta geçti ve Herat'ı imparatorluğun yeni başkenti seçti.

Babasının Semerkant'da yaptığı gibi bütün saltanatı boyunca Şahruh da Herat şehrinin imârıyla ilgilendi. Birçok köprü ve yollar inşa ettirdi. Herat'ı binaları ile devletin merkezi haline getirmeye büyük gayret gösterdi.

⁴⁹ M.Kemal Özergin, a.g.m., s.472.

⁵⁰ M.Kemal Özergin, a.g.m., s.472-73.

⁵¹ Recep Uslu, **Herat Tarihi**, İstanbul, TDV, 1997, s.40.

İmar faaliyetleri arasında bazı onarım gören yapılar da mevcuttur. Bunların en önemlilerinden biri Herat Cuma Camiidir. Yapı Şahruh ve arkasından Ali Şîr Nevâî tarafından tamir edilmiştir. Cami sadece Herat'ın değil bütün Horasan bölgesinin en büyük dinî merkezi sayılmaktadır. Özellikle güneydoğudaki taçkapıda yer alan zengin tuğla tezyinat ve firûze sırlı tuğlalarla düzenlenmiş olan yazı kuşaklarının büyük kısmı Timurlu devrine aittir.⁵² Sanatçıları koruyan ve destekleyen Baykara'nın veziri Ali Şîr Nevaî'nin, İncil kanalı üzerinde yer alan Bâğ-ı Şâh adlı sarayı ile külliyesi de meşhurdur.

Şahruh'un eşi Gevherşad da imâr faaliyetlerinde bulunmuş ve "İncil Kanalı"nın kıyısında büyük bir cami yaptırmıştı. Caminin kitabesi dönemin ünlü hattatı Cafer-i Tebrizî tarafından yazılmıştı. Ancak Gevherşad'ın yaptırmış olduğu eserlerden en önemlisi kendi adıyla anılan "Gevherşâd Medresesi"dir. (1417-37) Medresenin kuzeyinde ayrıca bir türbe yaptırmıştır. Gevherşad'ın kendisiyle birlikte pek çok Timurlu şehzadesi burada gömülüdür.⁵³ Ayrıca 1410'da tamamlanan "Bâğ-ı Sefîd" adlı sarayın duvarları Çin'den getirilen yeşim taşlarıyla kaplanmış ve bu taşların üzerine nakış ve resimler yapılmıştı. Şahruh'un diğer eşi Mülked Aga da Herat'ta medrese, hankâh, darü'l-hadis, darü's-şifa ve hamam yaptırmıştır.

Timur Devri, mimari zenginliğiyle birlikte diğer sanat kollarının da geliştiği ihtişamlı bir dönemdir. Timur ve çocuklarının dili Türkçe olduğu ve bu ailenin hemen bütün sultanları tarafından, Türkçe şiire ve eserlere büyük rağbet gösterilmiştir. Semerkant'ta kısa zamanda birbirinden değerli şairler, edipler yetişmiştir. Bunlar arasında: Sultan İskender Şirazi, Sekkâkî, Haydar Hârizmî, Lûtfî, Emirî, Gedaî, Atâyî, Yakînî, Yusuf Emiri, Hocendî gibi, bir kısmı sultan ve

⁵² Selçuk Mülayim, "Herat Cuma Camii", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1998, Cild:17, s.218- 219.

⁵³ İsmail Aka, a.g.k., Cild:9, s.284.

emir olan önemli şairler vardır.⁵⁴ Devrin diğer önemli bir şairi de Hafız-ı Şirazi'dir.⁵⁵

Bu devirde Herat'ta, Molla Camî gibi büyük bir alim, Hâtîfî gibi kudretli bir Mesnevî şairi; Vâsîfî gibi önemli bir şair; Herat vâizi Hüseyin Kâşîfî, İran edebiyatına çok kıymetli bir edebiyat tarihi kazandıran, Tezkire sahibi Devletşâh ve daha bir çok ilim ve sanat adamlarıyla musikişinaslar toplanmışlardı.⁵⁶

Timurlular devrinde edebiyat İslâm medeniyetinin tesiri altında kalmış ve Harezmi Türkçesi'nin devamı niteliğinde gelişen Çağatay diliyle meydana gelen bir edebiyat ortaya çıkmıştır. Moğol istilâsından sonra Cengiz çocukları tarafından, İlhanlı ve Altın Ordu imparatorluklarının medenî merkezlerinde kullanılan Çağatay'ca, XIII-XIV. yüzyıllarda gelişen ve Timurlular devrinde bilhassa XV. asırda klâsik bir mahiyet alan Türk edebî dilidir. "Çağatay edebiyatının en önemli temsilcileri Ali Şîr Nevaî, Babur, Hüseyin Baykara'dır."⁵⁷

Timur devrinde, Arap yazısıyla birlikte Uygur yazısı da kullanılmıştır. Uygur yazısıyla çeşitli eserler istinsah edilmiş kitabeler yazılmış ve "bahşi" adı verilen Uygur kâtipleri tarafından resmî devlet yazışmaları yapılmıştır. "Eski geleneklere bağlı bazı büyük begler adına Uygur alfabesiyle eserler yazıldığı da bilinmektedir. Bunlardan Mansur Bahşi tarafından 1435'te yazılan "Bahtiyarnâme", Melik Bahşi tarafından 1436'da yazılan "Miraçnâme", 1436'da yazılan "Kutadgu Bilig", yine aynı yıllarda yazılan "Tezkire-i Evliya", "Hibetü'l-Hakayık" günümüze kadar ulaşan eserlerdendir."⁵⁸

Timurlular devrinde en çok değer verilen isimlerin başında İran'ın en büyük destanı olan Şehname'nin yazarı Firdevsî (ö.1020) gelir. Ayrıca, Nizâmî (ö.1209), Feridüddin-i Attar (ö.1230), Celaleddin-i Rumî (ö.1273) ve Hindistan'ın

⁵⁴ Nihad Sami Banarlı, "XV. Asırda Ortaasya Türk Edebiyatı", **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, MEB. Yayınları, 1971, Cild:1, s.420.

⁵⁵ Jean-Paul Roux, Timur, Çev: Ali Rıza Yalt, **Tarih Dizisi**, "Timur ve Tamerland", Milliyet Yayınları, 1991, s.262.

⁵⁶ Nihad Sami Banarlı, a.g.m., Cild:1, s.424.

⁵⁷ İsmail Aka, "Timurlular Devleti", **Doğuştan Günümüze Büyük İslam Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1988, Cild:9, s.310.

⁵⁸ İsmail Aka, **Timurlular**, Ankara, TDV Yayınları, 1995, s.199.

Farsça şairi Emir Hüsrev Dehlevi (ö.1325)'de kaynaklarda geçen önemli isimlerdendir. Fars şiirinin en büyük ustalarının sonuncusu kabul edilen İranlı alim ve şair Abdurrahman Câmî (ö. 1492) “Molla Cami” adıyla meşhur olmuştur. Sanat hayatının, ilmî ve manevî otoritesinin zirvede olduğu yıllar Hüseyin Baykara dönemidir.⁵⁹

Sanatkâr, heykeltıraş, hattat, müzehhip, ve müzisyen olan Ali Şir Nevaî (1441-1501), Uygur Türklerindedir ve Herat'ta doğmuştur. Nevaî, Timurlular devrinin Türk dilini en iyi kullanan alimlerden biridir ve Doğu Türkçesi söyleyişlerinin hemen bütün güzelliklerini, kendi sanatında toplayarak, Orta Asya Türk Edebiyatını, en ileri seviyeye ulaştırmıştır.

Devrin en ünlü iki ismi ve büyük üstadları hiç şüphesiz Endicanlı Yusuf ve Maragalı Abdülkâdir'dir. Maragalı Abdülkâdir, Celâyirliler'den Sultan Uveys'in ve daha sonra Uveys'in yerine geçen Sultan Hüseyin'in himayesinde bulunmuştur. Sultan Hüseyin'in kardeşi Ahmed tarafından öldürmesiyle birlikte Sultan Ahmed'in sarayında yaşamıştır. Timur'un 1393 yılında Bağdat'ı ele geçirmesiyle Maragalı'nın hayatının ikinci dönemi, Semerkant'da başlar. Abdülkadir'in maiyetinde bulunduğu son Sultan, Timur'un dördüncü oğlu Şahruh'dur. Zira 1415 yılında tamamladığı “Câmiü'l- Elhân” adlı en büyük eserini Şahruh'a ithaf etmiştir. Abdülkadir 1435 yılında Herat'ta meydana gelen veba salgınında ölenler arasındadır.⁶⁰

Bazı kaynaklarda Sultan Ahmed tarafından Abdülkadir'e verildiği belirtilen ve 1377 yılında yazılmış bir “vasıfname” veya “takdirname” yer alır. Bu belgede Abdülkadir'in usta bir hafız, muhakkak, reyhanî, sülüs, nesih, rık'a ve tevki' yazılarında üstad, musikide de eşsiz bir kişi olarak gösterilmekte, ayrıca telli sazlardaki mahareti, özellikle ud çalmadaki üstünlüğü anlatılmaktadır.⁶¹

⁵⁹Ömer Okumuş, “Abdurrahman Camî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1993, Cild:7, s.94-99.

⁶⁰Bardakçı Murat, **Maragalı Abdülkadir**, İstanbul, Pan Yayınları, 1986, s.23-41.

⁶¹Bardakçı Murat, a.g.k, s. 30.

Aynı zamanda şâir, hattat olarak da tanınan Abdülkâdir'in çocukları daha sonraları Osmanlılarda musikişinas olarak da tanınmışlardır. Maragalı'nın Abdülkadirzâde diye tanınan, üç oğlundan en küçüğü olan Abdülaziz, yazdığı "Nekavetü'l- edvâr" adlı eserini Fâtih Sultan Mehmed'e ithaf etmiştir. Abdülaziz'in oğlu Mahmud'da musikicidir ve o da bir musiki risalesi yazarak bir Osmanlı Sultanı'na, II. Bayezid'e ithaf etmiştir.⁶²

Türk müziğinde "Herat ekolü" bu dönemde ortaya çıkmıştır.

2.1. Kitap Sanatları

Timurlu hükümdarları, Moğol hükümdarlarından farklı olarak bilim ve sanata karşı kayıtsız kalmadılar bilâkis himaye ettiler ve desteklediler.

Timur, sanatkâr ve âlimlere sahip çıkarak himayesine almıştır.⁶³ Bu sebeple Timur'un bilim ve sanat koruyuculuğu daha çok eser ortaya koyma sürecini hızlandırdı. Farklı yerlerden gelen sanatkârların aynı kütüphane çatısı altında eser üretmeleri, rekabeti artırmış ve daha zengin, özgün, seçkin eserler meydana gelmesine ortam sağlamıştır. Timur'la başlayan bu gelenek oğulları ve torunları tarafından devam etmiştir.

Şahruh, 1409- 1414 tarihleri arasında Şiraz'da valilik yapan Timur'un Ömer Şeyh'ten olan torunu İskender Mîrza'yı tahtan indirmiş ve hazinesini Herat'a getirmiştir. İskender Mîrza döneminde, Şiraz, Türk-Çağatay kültür merkezi olmuştur. İskender'in, himayesindeki yazarlar arasında Şair Mîr Haydar, Şair Ebu İshak Atima sayılabilir. İskender'in kendisi de, şairdi ve Türkçe şiirler yazıyordu. İskender Mîrza'nın saray hattatı Maruf el-Bağdadi de diğer ustalarla beraber Herat'a getirilmiştir.⁶⁴

Şahruh, İskender Mîrza'nın yerine Şiraz'ın yeni valisi olarak oğlu İbrahim Sultan'ı görevlendirdi. İbrahim Sultan (1414-35) edebiyat meraklısı bir ilim adamı ve sülüs hattının meşhur üstatlarından biriydi. Kur'an-ı Kerîm'ler istinsah etmiş,

⁶² Bardakçı Murat, a.g.k, s. 43

⁶³ J.Aubin,çev.Yaşar Yücel, "Timurlular'ın Şiraz'da Bilim ve Sanat Koruyuculuğu", **Bellekten**, Ankara, TTK Yayınları, 1987, Sayı:200, s.967.

⁶⁴ J.Aubin,Çev:Yaşar Yücel, a.g.m., s.970.

abideler için kitabeler hazırlamış, iki medreseyle, Şiraz'daki Ulu Cami'ye (1417-18) eklemeler yaptırmış ve bazı yapıların da bezemelerine katkıda bulunmuştur.

İbrahim Sultan zamanı el yazmalarının kalitesi, İskender Sultan dönemi elyazmaları gibidir. Bu durum da İskender Sultan'ın himayesindeki vasıflı bazı sanatkârların, özellikle musavvirler başta olmak üzere, Herat'a yerleştirilirken daha çok hattat ve müzehhiplerden oluşan bazılarının da Şiraz'da kaldığına işaret etmektedir.⁶⁵ Bu dönemden sonra Şiraz sanat merkezi olma özelliğini devam ettirirken Herat'ta güçlenerek yeni sanat merkezi olur. 1420 yılında Baysungur, kardeşleri İskender Sultan ile Uluğ Bey gibi şair ve aynı zamanda yetenekli bir hattattır. Baysungur kuzey batı İran'a sefer düzenlemiştir. Bu sefer sırasında Tebriz'den aralarında nesta'lık ustası Cafer-i Tebrizi'nin de bulunduğu hattat ve müzehhipleri Herat'a getirmiştir. Baysungur'un kurmuş olduğu ve "Kütüphane" adı verilen atölyede çalışan ünlü sanatkârlar arasında Mevlânâ Ali, Emîr Hâlil, Hâce Gıyâseddin gibi musavvir nakkaşlar ve Sultan Ahmed Celâyir'in sarayında çalışmış olan mücellid Mevlânâ Kıvâmeddin gibi cild ustaları vardı. Bu atölyenin yönetimi Cafer-i Tebrizî'ye verilmişti.⁶⁶

1447'de Şahruh'un, 1449 yılında Uluğ Bey'in ölümü ve ardından 1458 yılında birkaç aylığına da olsa Karakoyunlu hükümdarı Cihan Şah'ın şehri zapt etmesi Herat'ın sanat hayatına ciddi bir sekte vurmuştur. 1470 yılında ise Akkoyunlu Uzun Hasan'ın şehri ele geçirip sanatkârları Tebriz'e götürmesi Herat sanat hayatı için büyük bir kayıptır.

Herat şehrinin sanat tarihindeki ikinci önemli devresi mağlubiyetlerin ardından Sultan Hüseyin Baykara'nın şehri geri almasıyla başlamış ve bu dönem "Sultan Hüseyin Baykara Dönemi" olarak tarihe geçmiştir. (1468-1507).

Hüseyin Baykara genellikle öğlene kadar devlet işleriyle meşgul olup öğleden sonra sarayındaki kültür, sanat ve edebiyat adamlarıyla sohbetler

⁶⁵ Lâle Uluç, **Türkmen valileri Şirazlı Ustalar Osmanlı Okurlar, XVI. YÜZYIL Şiraz El Yazmaları**, İş Bankası Yayınları, İstanbul, 2006, s.63.

⁶⁶ Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri**, Sanat ve Kültür Yayınları I, İstanbul, 1979, s.20.

düzenlerdi. Bu sohbetler “Hüseyin Baykara Dîvânı” veya “Hüseyin Baykara Meclisi” diye bilinir⁶⁷

Herat, Sultan Hüseyin Baykara'nın ölümüyle önce Özbeklerin, sonra Safeviler'in idaresine geçti. Bu sebeple Herat'taki ünlü sanatkârların bir kısmı Tebriz'deki Safevi sarayına, bir kısmı da Özbeklerin merkezi Buhara'ya gitmiştir.

Timur devrindeki kütüphaneler, çağın seçkin hattat, müzehhib, musavvir, nakkaş ve mücellidlerinin eserler verdiği atölyelerdir. Ayrıca devrin önemli kişilerinin kurduğu, bugünkü anlamıyla kitapların içinde muhafaza edildiği kütüphaneler de mevcuttu.

Baysungur Mîrza Herat'ta “Bâğ-ı Sefîd” sarayında 1420 yılından sonra büyük bir kütüphane kurmuş ve buraya birçok hattat, müzehhip, mücellidi toplamıştır. Kütüphanenin yönetimini hattat Cafer-i Tebrizî'ye verilmiştir. Cafer-i Tebrizî sadece kitap işleriyle değil, ayrıca eşya bezemesi, saraydaki yapı işleri ve otağ dikimine de nezâret etmektedir. Kütüphanede kitap ve eşya bezeme işlerinde 24 üstâd ve 75 de yardımcı çalışmaktadır. Yapı ve otağ işlerinde çalışanların adları ve sayıları belli değildir.(Temmuz 1424)⁶⁸ Cafer-i Tebrizî Saray, Eski Kasır, Kütüphane, Havuz, Yeni bahçe, Meydan Bahçesi ve Küleng-hâne'nin yapı işlerinin de sorumlusuydu. Yeni kütüphane'nin yapımı 1427 yazında tamamlanmış ve o sırada başka bir yapıda bulunan sanatkârlar yeni atölyelerine kavuşmuştur.⁶⁹

Hüseyin Baykara Devrinde Herat mektebi ve saray kütüphanesi, Timurluların en parlak ve en zengin dönemini yaşadı. Hüseyin Baykara zamanında kütüphanenin müdürlüğüne ve sanatkârların reisliğine devrin en büyük üstatlarından Kemalü'd-din Behzad getirildi. Behzad'ın kütüphanenin müdürlüğüne getirilmesiyle ilgili tayin fermanı Hüseyin Baykara'nın saray kâtibi

⁶⁷ Hamid Algar-Ali Alparslan, “Hüseyin Baykara”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cild: 18, İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s.531.

⁶⁸ M.Kemal Özergin, **Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı VI**, “Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge: Tebrizli Cafer'in Bir Arzı”, İstanbul, Edebiyat Fakültesi Yayınları, 1976, s.483.

⁶⁹ M.Kemal Özergin, a.g.m, s.487.

ünlü münşî ve Habibü's-Siyer müellifi Hadmir tarafından kaleme alındı. 24 Nisan 1522 tarihli bu metin son derece edebî bir dille kaleme alınmıştır.⁷⁰

Hüseyin Baykara'nın veziri, Ali Şîr Nevâî'de (1441-1501)⁷¹ Herat'ta kitapların muhafaza edildiği bir kütüphane kurmuş ve Mevlânâ Hâce Muhammed Dilfünûn'u kütüphanenin başına getirmiştir.⁷²

Bu kütüphanenin en nadide eserlerinden biri, Herat Sarayı'nın usta sanatkârlarından biri ve müdürü olan Mevlânâ Hacı Muhammed Nakkaş'ın icad ettiği ve kütüphaneye astığı saattir. Gıyasüddin bu konuda diyor ki:

“Mevlânâ Hacı Muhammed'in icatlarından biri saat sandığıdır ki Emir Ali Şîr Nevaî'nin Kütüphanesi'nin duvarına yerleştirilmişti. Saat bir sandığa konmuştu. Elinde küçük bir değnek bulunan insan sureti vardı. Saat başı bu değnek küçük bir davula (nakare) vuruyordu. Saat ikiye gelmişse değnek iki kere vuruyor, böylece saat başları bu şekilde anlaşılıyordu. Hacı Muhammed Nakkaş bir süre bu kütüphanede çalışmıştı.”⁷³ Uluğ Bey Kütüphanesi Şahrüh'un büyük oğlu olan Uluğ Bey, Semerkant'da medrese, rasathane ve bunlar için bir kütüphane kurmuş ve bu kütüphane için çok sayıda değerli kitaplar toplamıştır. Kendisi de büyük bir âlim ve sanatseverdir.⁷⁴

Timur Devri'nde, Timur'un oğlu Ömer Şeyh'in oğlu olan Pîr Muhammed Şiraz'da⁷⁵, şair ve düşünür Mevlânâ Abdurrahman Câmî Herat'ta⁷⁶, Hüseyin Baykara'nın oğlu olan Bediüzzaman Esterâbâd'da kitaplarla dolu değerli kütüphanelere sahiptiler.⁷⁷

⁷⁰ Muiniddin Muhammed Zamçi İsfizari, **Ravzatü'l-cennat fi Evsafi medineti'l-Herat**, Tahran, Tahran Üniversitesi, 1960, Bölüm II, s.30-31., Ali Baigzâdeh Shakoui, a.g.t, s.60.

⁷¹ Günay Kut, “Ali Şîr Nevâî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cild: 2, İstanbul, TDV Yayını, 1989, s.449-453.

⁷² Ali Baigzâdeh Shakoui, **İran'da Kütüphanecilik ve Kütüphaneler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi, Kütüphanecilik Kürsüsü, 1974, s.61.

⁷³ Muiniddin Muhammed Zamçi İsfizari, a.g.k., s.30-31., Zeki Velidi Togan, “Topkapı Sarayındaki Dört Cönk”, **İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, İstanbul, 1953, Cild:1, Cüz:1/4, s.81.

⁷⁴ Ali Baigzâdeh Shakoui, **İran'da Kütüphanecilik ve Kütüphaneler**, Yayınlanmamış Doktora Tezi, İstanbul, İÜ Edebiyat Fakültesi, Kütüphanecilik Kürsüsü, 1974, s.59-60

⁷⁵ Ali Baigzâdeh Shakoui, a.g.t, s.60

⁷⁶ Ali Baigzâdeh Shakoui, a.g.t.,s.61.

⁷⁷ Ali Baigzâdeh Shakoui, a.g.t., s.61.

2.1.1. Hat Sanatı ve Hattatlar

XV. asırda Timurlular'da nesta'lık yazının yaygın şekilde kullanıldığını görüyoruz. Bu yazı dışında sülüs ve nesih'in yanında elyazmalarında ve mimâride kûfi yazı da kullanılmıştır.

Yine bu yüzyılda kitaba verilen önem kitap sanatları dediğimiz hat, tezhip, minyatür ve cild sanatının gelişmesinde çok önemli bir rol oynamıştır. Eserlerin yazımında ve istinsah edilmesinde en çok kullanılan nesta'lık hattı XV. yüzyılın başlarında İran'ın kuzeyinde ortaya çıkar.⁷⁸ Bu yazı Mir Ali Tebrizî'nin (ö.1446) gayretiyle ve eliyle ıslah edildikten sonra iki farklı üslûba ayrılır. Biri Sultan Ali el-Meşhedî' nin geliştirdiği Ca'fer ve Azher tarzı veya Horasan üslûbu (Doğu üslûbu) diğeri Abdurrahman Hârizmî'nin tarzıdır. (Batı üslûbu). Bunda dikey harfler ve keşideler uzun, çanaklı harfler cılız görünümlü olduğu için fazla rağbet görmemiştir. Yazı, Doğu üslûbuyla ve Timur, Şahruh ve Hüseyin Baykara'nın saltanat yıllarında yüksek bir sanat değeri kazanmıştır.⁷⁹

Bugünkü bilgilerimize göre Timur devri hattatları şunlardır:

Mîrza Baysungur, Hüseyin Baykara, Ca'fer-i Tebrîzi, Azher-i Tebrizî, Şemseddin Herevî, Şeyh Mahmud Herevî, Şehabeddin Abdullah Herevî (Şeyh Şihabeddin Abdullah), Muhammed bin Sultânşah el-Herevî, Sultan Ali el-Meşhedî, Muhammed ibn Hüsâm Şemseddin Baysungûrî, Kutb-i Mevlânâ, Muhammed Mutahhar, Yusufü'l- Câmî, Pir Ali Herevî ve oğlu Abdullah

Muhammed ibn Hüsâm Şemseddin Baysungûrî (ö. 1446):

Herat'ta doğmuştur. Maruf-i Bağdadî adlı bir hattattan, Herat'ta bulunduğu bir dönemde ders almış, bundan dolayı da "Aklâm-ı Sitte" olarak bilinen altı ana yazı çeşidini Yakut üslûbunda öğrenmiştir.⁸⁰

⁷⁸ Nihat M Çetin, **İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı**, "İslâm Hat San'atının Doğuşu ve Gelişmesi", İstanbul, IRCICA Yayını, 1992, s.30, M.Uğur Derman, a.g.k, s.36- 37.

⁷⁹ Ali Alparslan, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s.157- 158. Muhittin Serin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, İkinci Baskı, 2003, s.254.

⁸⁰ M.Uğur Derman, **İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı**, İstanbul, IRCICA Yayını, 1992, s.189. Müstakimzâde, **Tuhfe-i Hattâtîn**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928, s.227., Devletşah, **Devletşah Tezkiresi**, Çev: Necati Lugal, İstanbul, Kervan Yayınları, 1977, Cild:2, s.217.

Çalışmamızda Katalog No: 2’de, T.S.M. R. 1022 numarada kayıtlı *Kelile ve Dimne*, Muhammed ibn Hüsâm Şemseddin Baysungûrî tarafından 1429 tarihinde nesta’lik hatla is mürekkebiyle yazılmıştır. Metin Farsça’dır ve 21 satır olarak tertip edilmiştir.

Ca’fer-i Tebrizî (ö.1433’den sonra):

XIV. yüzyılın sonlarında Tebriz’de doğdu. Babasının adı Ali’dir. Şemseddin Maşrikî Küttâbî (ö.1409) ile Tebrizli Mîr Ali’nin oğlu Abdullah’dan hüsn-i hattı meşk etti. En eski eseri 1413 tarihlidir. Bir ferağ kaydından 1417 sıralarında Yezd’de bulunduğunu öğreniyoruz. Baysungur’dan gördüğü geniş himâye ve ilgi karşısında “Baysungurî” nisbesini kullanmıştır.⁸¹

Baysungur Mirzâ’nın 1433 yılındaki vefatına kadar Herat’ta kurduğu kütüphanede çalışan sanatkârların başında bulunmuştur. Ancak Baysungur’un ölümünden sonra nereye gittiği ve ne zaman öldüğü bilinmemektedir.

Azher-i Tebrizî, Şihâbeddin Abdullah Aşpez (Tabbâh), Şeyh Mahmûd Zerrinkalem, Abdülhayy Esterâbâdî yetiştirdiği hattatlardandır.⁸²

Ca’fer-i Tebrizî’nin istinsah ederek imzaladığı eserleri arasında 1417 tarihli Genceli Nizamî’nin *Mahzenü’l-Esrâr*’ı, 1420 tarihli *Hamse*’si, 1421 tarihli *Hüsrev ü Şîrin*’i, 1422 tarihli Hasan Dehlevî’nin *Divân*’ı, 1424 tarihli *Cönk*’ü, 1426 tarihli Sadi-i Şirazî’nin *Gülistân*’ı, 1430 tarihli Firdevsî’nin *Şehnâme*’si, 1431 tarihli Ebû’l-meâlî Nasrullah’ın *Kelile ve Dimne*’si, 1432 tarihli *Külliyât*’ı, Hâfız-ı Şirazî’nin *Dîvân*’ı bulunmaktadır.⁸³

Çalışmamızda Katalog No. 3’de, T.S.M. H.362 numarada kayıtlı *Kelile ve Dimne* adlı eser Ca’fer-i Tebrizî tarafından 1430-31 tarihlerinde nesta’lik hatla ve is mürekkebiyle yazılmıştır. Metin Farsçadır ve 19 satır olarak tertip edilmiştir.

Gıyaseddin Baysungur (ö.1434):

Kısa bir süre içinde güzel sanatları zirveye ulaştıran Baysungur, İran sahasında henüz tesirini sürdüren Yakut el-Musta’sımî üslûbunun en mahir ve

⁸¹ M.Kemal Özergin, *Edebiyat Fakültesi Sanat Tarihi Yıllığı VI*, “Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge : Tebrizli Cafer’in Bir Arzı”, İstanbul, Edb.F Yayınları, 1976, s.474.

⁸² M.Kemal Özergin, a.g.m., s.474.

⁸³ M.Kemal Özergin, a.g.m., s.481.

usta temsilcisiydi. Aklâm-ı sitte adı verilen altı çeşit yazıyı Şemseddin Muhammed b. Hüsâm el-Herevî'den öğrendi. (Resim 9)⁸⁴ Herevî ona ders verdiği için imzalarında iftihar makamında olmak üzere isminden sonra Baysungurî nisbesini kullanırdı.⁸⁵

En önemli eserleri arasında, muhakkak hattıyla yazdığı büyük boydaki Kur'an-ı Kerîm gelir. Bu mushafın eb'âdı 169 x 105 cm'dir. Her sayfada 7 satır mevcuttur.⁸⁶ Bu eser uzun müddet seferlerde ordunun önünde taşınmış, Safevîler zamanında sayfaları koparılarak devletin ileri gelenlerine hediye olarak verilmiştir. Günümüze gelen beş altı sayfası Meşhed ve Tahran kütüphanelerinde teşhirde bulunmaktadır.⁸⁷

Baysungur'un bugün Türkistan'daki özel koleksiyonlarda bulunan bazı levhalarından başka, kitabe olarak en meşhur eseri, Meşhed'de annesinin 1430'da yaptırdığı ve Türk-İran mimârisinin şaheserlerinden olan Gevherşad Camii'nin güney eyvanı üstüne yirmi yaşındayken yazdığı metrelerce uzunluğundaki yazılarıdır.

Yusufü'l- Câmî (ö.1446'dan sonra):

Hayatı hakkında elimizde herhangi bir bilgi mevcut değildir. Çalışmamızda Katalog No, 4'de, T.S.M. H.781 numarada kayıtlı *Hamse-i Nizâmi*, Yusufü'l-Câmî tarafından 1445-46 tarihlerinde nesta'lik hatla is mürekkebiyle yazılmıştır. Metin Farsçadır ve 23 satır olarak tertip edilmiştir.

⁸⁴ Thomas W. Lentz-Glenn D. Lowry, **Timur and the Princely Vision Persian Art and Culture in the Fifteenth Century**, Washington, Smithsonian Institution Press, 1989, s.115.

⁸⁵ Ali Alparslan, "Gıyaseddin Baysungur", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1993, Cild:5, s.276-277.

⁸⁶ Priscilla P. Soucek, **The Book In central Asia 14th-16th Centuries**, "The Arts of Calligraphy", London, Serindia Publication, 1979, s.14, Ali Alparslan, **M.Üğur Derman Armağanı**, "le Plus Grand Coran du Monde et Baysungaur"; altmış beşinci yaşı münasebetiyle sunulmuş tebliğler, İstanbul, 2000, s.137.

⁸⁷ Ali Alparslan, **TDV İslâm Ansiklopedisi** "Gıyaseddin Baysungur", TDV Yayınları, 1993, Cild:5, s.276-277.

**Mevlâna Şehabeddin Abdullah Herevî (Şeyh Şihabeddin Abdullah)
(ö.1461'den sonra):**

Kaynaklarda Türk olabileceği hakkında bilgiler mevcuttur. Mevlânâ Şehabeddin Abdullah Herevî'nin 1451 senesinde Uluğ Bey Herat'ı işgal ettiğinde bazı sanatkârlarla birlikte Semerkant'a götürülmüş olduğunu Dost Muhammed "Hâlat-ı Hünerverân" adlı eserinde zikreder. Topkapı Sarayı'nda Yakup Bey cönkleri olarak bilinen ve 2153 numaralı albümdeki yazılarından 1461 yılı Kasım ayında Herat'ta bulunduğunu öğreniyoruz. Yazılarında *Şeyh Abdullah el-Harezmi* imzasını kullandığı için Harezm'den gelmiş olduğu ihtimali vardır.⁸⁸

**Şaz Melek binti Muhammed Sultan b.Cihangîr b.Emîr Timur
Gürkân(ö.1467)**

Timur'un torununun kızı olan Şaz Melek Begim tarih boyunca yetişen hanım hattatların önde gelenlerindedir. Hayatı hakkında fazla bilgi bulunamamıştır.⁸⁹

Azher (ö.1475):

Ca'fer-i Tebrizi'nin talebelerinden olan Azher'in, hat sanatıyla ilgili kaynaklarda 1468 tarihinde Tebriz'de ve Azerbaycan'da eserler verdiği zikredilmektedir. 1475'te Hac yolunda Kudüs'te vefat etmiştir.⁹⁰ Talebeleri arasında bilineni Hâfız Hacı Muhammed'dir.

Muhammed bin Sultânşah el-Herevî (ö. 1485 ten sonra):

Şeyh Muhammed, Karakoyunlular devrinde İran'a ve oradan Irak'a geçen ve daha sonra Akkoyunlu Yakup Bey'in maiyetine intisap eden Heratlı sanatkârlardan biridir. *Şeyh Muhammed el-Yâkubî*, *Şeyh Muhammed el-Yusufi*, *Şeyh Muhammed el-İmamî*, *Şeyh Mahmud*, *Mahmud* ve *Mahmud el-Kâtib* şeklinde imzalarına rastlanır. Kaynaklarda Türk olduğuna dair bilgiler vardır. Tahran Şah Kütüphanesi'nde Şeyh Muhammed el-İmamî imzalı 1482 tarihli "Enisü'l-Uşşak"

⁸⁸ Zeki V.Togan, a.g.m., Cild:I, s.76.

⁸⁹ Uğur Derman, **İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı**, İstanbul, IRCICA Yayınları, 1992, s. 190.

⁹⁰ Gelibolulu Mustafa Âli, a.g.k., s.32-34.

adlı bir eseri mevcuttur. Abdullah Herevî ve Fahreddin Ahmed'le birlikte Herat'ta nesta'lik yazının önemli ustalarından biri olarak kabul edilir. ⁹¹

Çalışmamızda Katalog no: 5'de, T.S.M. H.S.4 numarada kayıtlı *Kur'an-ı Kerim*, Muhammed bin Sultanşah el-Herevî tarafından 1485 tarihinde muhakkak-sülüs-nesih hatlarıyla ve is mürekkebiyle yazılmıştır. Metin Arapçadır ve 15 satır olarak tertip edilmiştir.

Hüseyin Baykara (ö.1507)

Hüseyin Baykara, Hüseyinî mahlasıyla Çağatayca ve Farsça şiirler yazmıştır. Müsiki ve hat sanatıyla meşgul olmuş ve İran'da kadim ta'lik hattını güzel yazan hattatlar arasında yer almıştır. ⁹²

Muhammed Handan (ö.1508'den sonra):

Horasan'ın meşhur nesta'lik hattatlarından Ali el-Meşhedî'nin talebesi ve en iyi temsilcisidir. Gençlik yıllarını Herat'ta Ali Şir Nevaî'nin hizmetinde geçirdi. Talebeleri arasında ekolünü devam ettiren ve halefi sayılan Yârî-i Şirazî'dir. Muhammed Hüseyin Baharzî, Muhammed Kasım Pâdîşah da onun yetiştirdiği üstatlar arasında sayılır. Yazmış olduğu bir ketebe kaydından 1508 tarihinde hayatta olduğu anlaşılmaktadır. ⁹³

Sultan Ali el-Meşhedî (ö.1519):

1437 yılında Meşhed'de doğdu. Azher-ı Tebrizî'nin kendisine bir kıt'a yazarak ta'lik yazının inceliklerini göstermesi üzerine Azher'in talebesi Hâfız Hacı Muhammed'den meşketti.(Resim 17) Sultan Ali'nin şöhreti Horasan bölgesine yayılınca Sultan Hüseyin Baykara tarafından Herat'a davet edildi. Bu tarihten sonra ketebesine "kâtibü's-sultânî" unvanını ilâve etti. Sultan Hüseyin Baykara'nın ölümü üzerine Meşhed'te inzivaya çekildi. 9 Şubat 1519'da seksen

⁹¹ Zeki V.Togan, a.g.m, Cild:I, s.78., Uğur Derman, **İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı**, İstanbul, IRCICA Yayınları, 1992, s.191-192.

⁹² Hamid Algar-Ali Alparslan, "Hüseyin Baykara", **Türkiye Diyanet Vakfı İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1999, Cild:18, s.530-532.

⁹³ Muhittin Serin, a.g.k., s.263.

beş yaşındayken vefat etti. Şah Mahmûd Nişâbûrî, Sultan Muhammed Nûr, Sultan Muhammed Handân, Muhammed İbrîşîmî, Zeyneddin Mahmud, Sultan Ali'nin meşhur öğrencilerindendir.⁹⁴ Kaynaklarda pek çok yazısından ve yaptığı bazı minyatürlerden bahsedilir. Topkapı Sarayı'nda 2153 no'lu Yakub Bey Cönk'ü 50a sayfasında iki adet minyatürünün yer aldığı ifadesi vardır.⁹⁵ Topkapı Sarayı'nda bulunan dört cönk içerisinde imzası bulunan nakkaşların arasında ismi geçmediği için bu bilgi doğrulanamamıştır.⁹⁶

Zeyneddin Mahmud (ö.1519)

Hangi şehirde ve tarihte doğduğu kat'iolarak bilinmeyen Zeyneddin Mahmud, nesta'lik hattında Sultan Ali Meşhedî'nin en iyi talebesi ve bir rivâyete göre damadı olmuştur. Diğer yazıları kimden öğrendiği kaydedilmemekle beraber, Yahyâ es-Sûfi'nin üslûbunu benimsediği zikrolunuyor. Nesta'lik hattında Mîr Ali Herevî gibi bir üstâdın da hocası olan Zeyneddin Mahmud'un ölüm tarihi ihtilâflıdır. Fakat 1519 yılı en kuvvetli ihtimaldir.⁹⁷

Pîr Ali Herevî (ö.1528):

Nesta'lik yazıyı va'z eden ve bu sahada eserler veren Pîr Ali Herevî, elli sene Herat'ta yazı dersleri verdi. Nesta'lik yazıyı hocası Sultan Ali Meşhedî'den öğrendi. Fakat bir müddet sonra hocasını geçti. Pîr Ali Herevî 1528 de Herat'ta öldü.⁹⁸ Mevlâna Pîr Ali Herevî'nin oğlu Abdullah da hattat olarak bilinmektedir.⁹⁹

Mir Ali Herevî (ö.1544):

Türk asıllı olup 1476'da Herat'ta doğdu. Meşhed'te Zeynüddin Mahmud adlı hattattan nesta'lik yazıyı öğrendikten sonra Hüseyin Baykara'nın sarayına girmiş, Sultan'a nisbetle "Kâtibü's-sultanî" ve "Sultanî" unvanını almıştır.

⁹⁴ Uğur Derman, **İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı**, İstanbul, IRCICA Yayınları, 1992, s.194. Muhittin Serin, a.g.k., s.261.

⁹⁵ Zeki V.Togan, a.g.m., s.78.

⁹⁶ Beyhan Karamağaralı, **Muhammed Siyah Kaleme Atfedilen Minyatürler**, Birinci Baskı, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1984, s.12.

⁹⁷ Uğur Derman, a.g.k., İstanbul, IRCICA Yayınları, 1992, s.190.

⁹⁸ Mu'ini'd-din Muhammed Zamçi Esfazarî, **Ravzatü'l-cennat fi Evsafı Medineti'l-Herat**, Çev: Ali Alparslan, Tahran, Tahran Üniversitesi, 1960, Bölüm II, s.36.

⁹⁹ Mu'ini'd-din Muhammed Zamçi Esfazarî, Çev. Ali Alparslan, a.g.k, s.,36

1510'da Şah İsmail'in Herat'ı zaptıyla Safevîler'in himayesi altına girmiştir.¹⁰⁰ Mâverâünnehir'de saltanat süren Sünnî Şeybânîler 1529'da Herat'ı ele geçirince, hükümdar Ubeyd Han tarafından bazı ileri gelenler ve sanatkârlarla birlikte Şeybânîlerin merkezi Buhara'ya götürüldü; orada Ubeyd Han'ın oğlu Abdülaziz Han'a hat hocası tayin edildi ve onun meşkhanesinde çalıştı.

Eserlerinde kullandığı imzalar şunlardır: Ali, Fakir Ali, Mîr Ali, Ali Kâtip, Ali Sultânî, Ali Hüseyinî, Mîr Ali Kâtip, Mîr Ali Sultânî, Ali Herevî, Ali Hüseyinî, Herevî, Ali Kâtip Sultânî, Ali Kâtibü's-sultânî.¹⁰¹

Şeyh Mahmud Herevî (ö.?):

Ca'fer-i Tebrizî'nin önde gelen talebelerindendir. Karakoyunluların Herat'ı işgalleri sırasında İran'a gitmiş ve orada kalmıştır. Eserlerini Karakoyunlu Pîrbudak Mîrza'ya nisbetle *Pîrbudakî* lâkabı ile de imzalamıştır. *Mahmud el-Sultânî, Şeyh Mahmud Ca'ferî* şeklinde imzaları da vardır."¹⁰²

Ahmed Rûmî (ö.?):

Hat tarihiyle ilgili kaynaklarda hakkındaki bilgi çok azdır. Anadolu'dan Herat'a giderek Baysungur'un Kütüphanesi'nde eserler verdiği ve bu kütüphanenin hattatlarından olduğu bilinmektedir.¹⁰³ Sanatkâr Mahmud Rumî, Ahmed Rumî'nin oğludur¹⁰⁴.

Kutb-i Mevlânâ (ö.?):

Ca'fer-i Tebrizî'nin günümüze ulaşmış bir yazışma belgesinden (Arza-daş'ta) edindiğimiz bilgiye göre Kutb-ı Mevlânâ'nın "Taberî Tarihi"ni istinsah ettiğini öğreniyoruz.¹⁰⁵

¹⁰⁰ Muhittin Serin, a.g.k., s.263.

¹⁰¹ Ali Alparslan, "Mîr Ali Herevî", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, Cild:2, s.397-399., Uğur Derman a.g.k., s.194.

¹⁰² Zeki V.Togan, "Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cönk", **İ T E Dergisi**, İstanbul, 1953, Cüz:14, Cild:I, s.73-87.

¹⁰³ Müstakimzâde, **Tuhfe-i Hattâtîn**, İstanbul, Devlet Matbaası, 1928, s.93., Habîb, **Hat ve Hattatan**, Costantaniyye, Maarif Nezareti, 1305, s.58., Gelibolulu Mustafa Âli, **Menâkıb-ı Hünerverân**, İstanbul, Matbaa-i Âmire, 1926, s.24.

¹⁰⁴ Zeki V.Togan, "Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cönk", **İ T E Dergisi**, İstanbul, 1953, Cüz:14, Cild:I, s.74.

¹⁰⁵ M.Kemal Özergin, a.g.m., s.484.

Muhammed Mutahhar, Mevlânâ (ö.?):

Ca'fer-i Tebrizî'nin günümüze ulaşmış bir yazışma belgesinden (Arza-daş'ta) edindiğimiz bilgiye göre Muhammed Mutahhar Mevlânâ'nın Şeh-nâme'yi istinsah ettiğini ve metnin yirmi beş bin beytini yazdığını öğreniyoruz.¹⁰⁶

Muhammed Nur (ö.?):

Ali el-Meşhedî'nin talebesi, Hüseyin Baykara'nın veziri Ali Şir Nevaî idaresindeki kâtiplerdendir. Heratlı iken Buhara'ya göç ederek orada vefat etmiştir. Bazıları kendisine Azher-ı sâni lakabını vermişlerdir. Hâce İbrahim ve Mevlâna Kasım önde gelen talebeleri arasındadır.¹⁰⁷

2.1.2. Tezhip, Minyatür Sanatları ve Sanatkârları

Tezhip sanatıyla uğraşan sanatkâra “müzehhip”, minyatür sanatıyla uğraşan sanatkâra da tasvir eden mânâsında “musavvir” veya resim yazan mânâsında “şebih-nüvîs” denir. Ancak bu iki sanat dalıyla aynı anda uğraşan ve her iki sanat dalında da eserler veren sanatkârlar da vardır.

“Nakkaş” ifadesi ise, “ressamlar, siyahkalemler, müzehhipler, musavvirler, şebih-nüvisler, meclis-nüvisler, tarrâhlar, renkzenler, cedvelkeşler, duvar nakkaşları”nın cümlesi için kullanılan bir tabirdir. Nakkaşların bazıları, yapacağı resmin her türlü çizgilerini çizer, nihayet rengi de vurur, bütün bir eseri bizzat kendi hazırlar, tamamlar, fakat bazıları da nakış sanatının bir kolunda, meselâ müzehhiplikte veya musavvirlikte yahut meclis-nüvislikte ihtisas sahibi olup, özellikle o sahada çalışırlardı. Bir meclis tasvirinde, her mütehassis üzerine düşen vazifeyi îfa eder ve eser de böylece, ekip halindeki çalışma mahsulü olarak tamamlanmış olurdu.¹⁰⁸

Tezhip ve Minyatür konu başlığı altında, müzehhip, musavvir ve nakkaşlar ele alınmış ve muhtelif kaynaklar taranarak dönemin sanatkârları tespit edilmeye

¹⁰⁶ M.Kemal Özergin, a. g. m, s.486.

¹⁰⁷ Muhittin Serin, a.g.k, s.263.

¹⁰⁸ Rıfki Melûl Meriç, **Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak, Türk ve İslâm San'atları Tarihi Enstitüsü Yayınları, Sayı:1, Ankara, 1953, s.2.

çalışılmıştır. Bu tespitte sanatkâr isimlerinin yanında zikredilen sıfatlar göz önünde tutulmuştur.

“Akkoyunlu Yakup Bey’in cönkleri olarak bilinen ve **“Cöng-i Yâkûbî”** olarak anılan eserde adı geçen nakkaş ve musavvirler şunlardır:

Timur, Baysungur ve Ebu-said Mîrza devri sanatkârları:

Hoca Abdülhay (Musavvir), Hoca Kemal (Nakkaş-Üstad İzzeddin’in kardeşi)

Yakup Bey, Hüseyin Baykara, Alişîr Nevaî devri sanatkârları:

Mirak (Nakkaş), Şeyhî (Nakkaş), Muhammed (Nakkaş)”¹⁰⁹

“Cöng-i Baysungurî” de adı geçen sanatkârlar:

Maruf (Nakkaş), Hoca Gıyâseddin (Nakkaş), Heybet (Nakkaş), Celâl (Nakkaş), Abdülali (Nakkaş), Yusuf (Müzehhip), Ali Hoca el-Tebrizî el-Harezmi (Hacı Aliyü’l Tebrizî)”¹¹⁰

“Arza-dâşt” da adı geçen sanatkârlar:

Abdüsselem (Müzehhib), Mevlânâ Ali (Müzehhib-Musavvir): Şehname üzerine çalışıyor, Hâce Atâyî (Cetvelkeş): Sa’deddin Tarihi ile Hâcû Dîvânı’nın cedvel işlerini bitirmiş, Şeh-nâme ile uğraşiyor. Mîr Devlet-yâr (Müzehhib), Hâce Gıyâseddin (Musavvir): Resâyil ve Gülistân’ın tasvirleriyle uğraşiyor. Hâcî (Müzehhib), Emîr Halil (Musavvir):Gülistan’ın tasvirleriyle uğraşiyor. Hitâyî (Müzehhib), Mahmûd (Musavvir-Müzehhib): Hâcû Dîvânı’nın levhaları üzerinde çalışıyor. Mevlânâ Şems (Müzehhib): Hâcû Dîvânı’üzerine çalışıyor. Bir levhanın halkârîsini bitirmiş. Mevlânâ Şihâb(Müzehhib): Gülistan üzerine çalışıyor.”¹¹¹

¹⁰⁹ Zeki V.Togan, a.g.m.,s.74

¹¹⁰ Zeki V.Togan, “Topkapı Sarayı’ndaki Dört Cönk”, **İTE Dergisi**, Cild:I, s.74.

¹¹¹ M.Kemal Özergin, “Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge :Tebrizli Cafer’in Bir Arzı”, **Sanat Tarihi Yılığ**ı VI, İstanbul, Edb F Yayınları, 1976, s.483-486.

Herat Sarayı'nda çalışan sanatkârlar:

Mevlâna Sultan Ali Meşhedî, Kemâlu'd-din Mahmud Refîî, Şâh Muzaffer¹¹²

Aşağıda, muhtelif kaynaklarda hayatları ve sanatları hakkında bilgi bulabildiğimiz sanatkârlar yer almaktadır.

Abdülhay Hâce (Musavvir)

Hace Abdülhay, Sultan Üveys devrinin ünlü sanatkârı Şemseddîn'in öğrencisidir. Sultan Ahmed Celâyir devrinde faaliyet göstermiştir. Timur'un 1393'te Bağdat'ı işgalinden sonra, Semerkant'a gitmiş ve orada ölmüştür.¹¹³

Abdülhay Hâce, Ali Şir Nevaî'ye göre musavvirlikte erişilmez seviyededir. Haydar Mîrza'ya göre o musavvirler nazarında bir evliyadır. TSMK No: 2153 numarada kayıtlı Yakup Bey Cöngü'nde 21a ve 70a sayfaları bu sanatkâra aittir. Bu sayfalardan 70a'da, Timur'un portresi yer alır.¹¹⁴

Bu sanatkârın üslûbu ve yaptığı tasvirler konusunda Dost Muhammed, onun Sultan Ahmed b. Üveys'in de yardımıyla, mürekkep çizimleri ve fırça resimleri ihtiva eden bir "Ebû Sa'îdnâme" nüshası hazırladığını bildirmekte ise de, söz konusu eser bugüne gelememiştir. Abdülhay Hâce'nin imzasını taşıyan orijinal bir eserin ele geçmemiş olmasına rağmen, birtakım çalışmaların Muhammed b. Mahmûd Şah Hayyâm tarafından yapılmış kopyaları bazı saray albümlerinde yer almaktadır. Ayrıca TSMK'nde bulunan Behrâm Mîrza Albümü'ndeki bir minyatürün (Hazine, nr. 2154, vr.20b), albüm hazırlanırken Abdülhay Hâce'ye atfedilmiş olduğu bilinmektedir.¹¹⁵

¹¹² Mu'ini'd-din Muhammed Zamçi Esfazarî, **Ravzatü'l-cennat fi Evsafi Medineti'l-Herat**, Çev: Ali Alparslan, Tahran, Tahran Üniversitesi, 1960, Bölüm II, s.37.

¹¹³ Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **TSM. İslâm Minyatürleri**, İstanbul, 1979, s.17.

¹¹⁴ Zeki V. Togan, "Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cönk", **İTE Dergisi**, 1953, Cild:I, s.76., Beyhan Karamağaralı, **Muhammed Siyah Kaleme Atfedilen Minyatürler**, s.12.

¹¹⁵ Filiz Çağman, "Abdülhay Hâce", **TDV İslâm Ansiklopedisi**, Cild:1, s.228-229.

Mîrek Nakkaş

Baysungur mektebinde yetişmiş ve sonra Sultan Hüseyin Baykara'nın Kütüphanesinde müdür olmuştur. 1461 tarihli Bağdat'ta yaptığı minyatür ve hattı vardır.¹¹⁶

Mir Halil (Baş nakkaş)

Baysungur kütüphanesinde baş nakkaştır. Hattat Cafer'den sonra en kıdemli sanatkârdır. Devletşah'a göre Şahruh zamanında birinci musavvirdi ve ikinci Mani sayılırdı. Kaynaklardan edindiğimiz bilgilere göre Topkapı Sarayı'nda bulunan 2153 numaralı Yakup Bey Cöngü'nde, 54a,73b, 2160 numarada kayıtlı diğer cöngüde ise 45b,54a,55b,65a,73b sayfaları bu sanatkâra aittir.¹¹⁷

Zeki V.Togan, "Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cöngü" adlı makalesinde Mîr Halil'in 54a sayfasında yer alan minyatürü için bir kapısına "Nuyan-i a'zam"ın emriyle bina edildiği yazılı bir hükümdar sarayının resminden ve diğer kapısı üzerinde "Sultanü'l-a'zam halledallahu mülkehû" yazıldığından bahsetmektedir.

Derviş Mehmed Nakkaş:

Herat'ın Türk asilzadelerinden olup kendisini sanata vermiş bir zat olarak zikredilir. Hüseyin Baykara'nın oğullarından Muhammed Mü'min Mîrza'nın süt kardeşidir.¹¹⁸

Muhammed Nakkaş

Heratlı olup nakkaştır. Ali Şîr Nevaî, Hacı Muhammed nakkaş ismiyle zikredilen sanatkâr hakkında: "Herat'ın nakkaşıdır, hoş kişidir. Garip hayaller söyler. Başvurmadığı fen yoktur, doğru olsun yanlış olsun her fenden söyler. Şimdi Irak'tadır. Hondemir de şu malûmatı vermektedir: "Mevlâna Muhammed

¹¹⁶ Zeki V.Togan, "Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cöngü", **İTE Dergisi**, Cild:I, s.79.

¹¹⁷ Zeki V.Togan, "Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cöngü", **İTE Dergisi**, Cild:I, s.76., Beyhan Karamağaralı, **Muhammed Siyah Kaleme Atfedilen Minyatürler**, s.12.

¹¹⁸ Zeki V.Togan, "Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cöngü", **İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, Cild:I, s.79.

nakkaş kendi zamanının ansiklopedisi (zûfünûn) idi, hayat sahifesine her vakit kalemiyle garip işleri ve acayip sûretleri tersim ederdi. Ressamlık ve müzehhiblik işinde tam mahirdi. Birkaç defa Çin porseleni pişirmek işine teşebbüs etti, birçok tecrübelerden ve çok zahmetlere katlandıktan sonra Çin porselenine son derece benzeyen zarf ve tabaklar yapmaya muvaffak oldu. Fakat rengi ve kalitesi Çin porseleni derecesinde olmadı. Hacı Muhammed Nakkaş bir müddet Ali Şîr Nevaî Kütüphanesi'nin müdürü olarak çalıştı. 1498'de Bediü'z-zaman Mîrza Herât'ı kuşattığında onun tarafına geçti ve Bediü'z-zaman Mîrza'nın kütüphanesi müdürlüğüne tâyin edildi. Muhammed Şeybânî Han, Herât'ı işgal ettiği sıralarda da vefat etti”¹¹⁹

Hâce Ali Tebrîzî

Hâce Ali Tebrîzî yahut Hâce Ali Musavvir adlarıyla bilinir. Dost Muhammed, onun üstad Seyyid Ahmed Nakkaş ve mücellid üstad Kıvâmeddîn ile birlikte Baysungur Mîrza tarafından Tebriz'den Herat'a getirildiğini ve Baysungur'un bu üç sanatkârdan “Sultan Ahmed Celâyir'in Cöngü” gibi bir eser hazırlamalarını istediğini yazmaktadır.¹²⁰

Hâce Ali Tebrîzî, TSM Kütüphanesi H.781'nolu 1445-46-tarihli ve Herat kütüphanesinde yapılmış olan “Hamse-i Nizâmî”nin müzehhibi ve musavviridir.

Bihzâd (Üstâd Kemâleddin)

Doğum tarihi bilinmemekle birlikte 1450 yılından sonra dünyaya geldiği sanılmaktadır. Yaşadığı dönemdeki yazarlardan Haydar Mîrza ve Dost Muhammed onun Mîrek Nakkaş adıyla tanınan Emîr Rûhullah'ın öğrencisi olduğunu yazarlar. Bâbürlü Hükümdarı Cihangir ise Bihzâd'ın Halil Mîrza adlı

¹¹⁹ Zeki V.Togan, “Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cönk”, İTE Dergisi, Cild:I, s.81., Mu'iniddin Muhammed Zamçi Esfazarî, Çev:Ali Alparslan, **Ravzatü'l-cennat fi Evsafı Medineti'l-Herat**, Tahran, Tahran Üniversitesi, 1960, Bölüm II, s.37.

¹²⁰ Filiz Çağman, “Hâce Ali Tebrîzî”, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, Cild:2, s.454-455., Zeki V.Togan, “Topkapı Sarayı'ndaki Dört Cönk”, **İTE Dergisi**, Cild:I, s.74.

bir nakkaşın üslûbunu geliştirmiş olduğunu ileri sürer.¹²¹ Gelibolulu Mustafa Âli'nin “Menakıb-ı Hünerverân” adlı eserinde, Bihzâd'ın hocası Tebrizli Pir Seyyid Ahmed olarak geçer. Tebrizli Pir Seyyid Ahmed'in hocası Buharalı Cihangir, Cihangir'in de hocası Gûn olduğundan bahsedilir.¹²²

Tarihçi Hândmîr, Bâbürlü'lerin kurucusu Bâbür ve tarihçi Mîrza Muhammed Haydar, Bihzâd'ın şöhretini, kendisini himaye eden Ali Şir Nevaî'ye borçlu olduğunu söyler.¹²³

Bihzâd Timurlu imparatorluğunun sona ermesiyle Safevî hükümdarı Şah İsmail'in himayesinde Tebriz'e gider. 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in Tebriz Seferi sırasında, Şah İsmail Şah Mahmud Nişabûrî ile Bihzâd'ı bir mağaraya saklamış. Bozguna uğradığı savaşın sonunda sanatkârlarını bıraktığı mağarada bulunca Allah'a şükretmiştir.¹²⁴

Bihzâd Şah İsmail döneminde 24 Nisan 1522 tarihinde düzenlenmiş bir nişan-ı hümayunla Saray kütüphanesinin başına adına getirilmiştir.¹²⁵

Bihzâd bu dönemlerde oldukça yaşlanmıştır. Şah İsmail'in ölümünden sonra Şah Tahmasb'ın himayesinde de büyük ilgi görmüştür.

Dost Muhammed, onun Şah Tahmasb zamanında vefat ettiğini ve ünlü şair Kemâl-i Hucendî'nin Tebriz'deki mezarının yanına defnedildiğini bildirir. Ölümü üzerine Dost Hâşimî'nin düşürdüğü tarih 1535-36 tarihini verir. Bir başka rivayete göre ise Bihzâd 1533-34 de ölmüştür.¹²⁶

Kaynaklarda Bihzâd'ın öğrencileri olarak Kâsım Ali Maksûd, Molla Yusuf, Horasanlı Şeyhzâde, Tebrizli Ağa Mîrek, Sultaniyeli Mir Musavvir ve Muzaffer Ali, İsfahanlı Zeynelâbidin geçmektedir.¹²⁷

¹²¹ Filiz Çağman, “Bihzâd”, TDV Yayınları, Cild:6, s.147., Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **TSM İslâm Minyatürleri**, İstanbul, 1979, s.17., Mu'iniddin Muhammed Zamçi Esfazarî, a.g.k., s.37

¹²² Gelibolulu Mustafa Ali, **Menakıb-ı Hünerverân**, Çev: Müjgan Cumbur, s.112.

¹²³ Filiz Çağman, “Bihzâd”, TDV Yayınları, İstanbul,1992, Cild:6, s.147.

¹²⁴ Gelibolulu Mustafa Ali, **Menakıb-ı Hünerverân**, Çev: Müjgan Cumbur, s.73.

¹²⁵ Mu'iniddin Muhammed Zamçi Esfazarî, a.g.k., s.37.

¹²⁶ Filiz Çağman, “Bihzâd”, TDV Yayınları, Cild:6, s.147.

¹²⁷ Gelibolulu Mustafa Ali, **Menakıb-ı Hünerverân**, Çev: Müjgan Cumbur, s.112-113., Filiz Çağman, “Bihzâd”, TDV Yayınları, Cild:6, s.147., Celâl Esad Arseven, **Türk Sanatı**,”İç Asya'da Süsleme Sanatları”, İstanbul, 1973, s.45.

2.1.3.Cild Sanatı ve mücellitler

Sanat eseri niteliği taşıyan ilk cild örnekleri VIII- IX. yüzyıllarda Mısır'da Koptlar ve Orta Asya'da Uygurlar zamanına aittir. Bu kültürlerin cild örnekleri birbirleriyle büyük benzerlikler gösterir. Her iki kültürde de “filigre tekniği” kullanılmıştır. 14. yüzyılda Mısır'da zirveye çıkan Memluk cild sanatı 15. yüzyılda daha da gelişerek Timur'un Suriye ve Mısır'dan dâvet ettiği ustalarla ve Şahruh'un da himayesiyle kuvvet kazanarak Herat'da bir üslûp oluşturmuştur.

Timur devrinden önce, teknik olarak kitap kapları ayrı ayrı kalıp ve damgalarla tek tek basılarak süslenirdi. Kalıplar demir ve tahtadan yapılırken, sonra sertleştirilmiş deriden yapılmış, bunun için deve derisi makbul sayılmıştır. Herat'da yeni bir teknik olarak küçük kalıplar veya damgalarla ayrı ayrı basılan örnekler yerine titizlikle işlenmiş ve oyulmuş desenlerle bloklar kullanılmıştır.¹²⁸

Timurlular devrinde ısıtılmış metal kalıplar altın varak basma tekniği kullanılmıştır. (Resim 21) Farklı kültürler tarafından da sevilen bu tekniğin izlerini Memlûk ve Osmanlı cildlerinde ayrıca 15.yüzyılın ikinci çeyreğinde Floransa'da da görmek mümkündür.¹²⁹

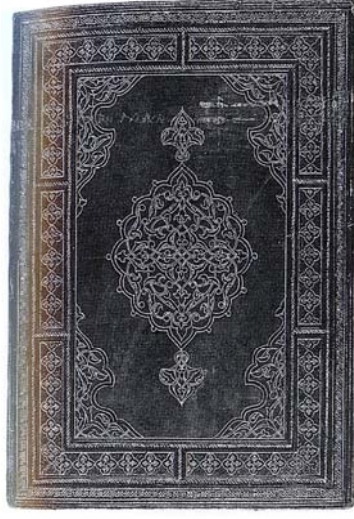
TSMK H.781 numarada kayıtlı Hamse-i Nizâmi adlı eserin 1445-46 tarihleri arasında Herat'ta yapılmış cildi, yukarıda bahsi geçen teknik kullanılarak uygulanmıştır. (Resim 21)

Resim 2. TSMK H.781 Hamse-i Nizâmi alt kap ve köşebent ayrıntısı

¹²⁸ Oktay Aslanapa, Orta Asya'da Cild Sanatı, *Lale dergisi*, Türkp petrol Vakfı Yay., İstanbul, 1992, Sayı: 8, s.27.

¹²⁹ Rosamond E.Mack, *Doğu Malı-Batı Sanatı*, Çev:Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, 2005, s.209-211.

Resim 3. TSMK A.649, alt kap

Sultan Kayıtbay için istinsah edilmiş El-Dimyati'nin bir eserinin alt kabı altın varak basma tekniği uygulanarak yapılmıştır. Eser 1473 tarihlidir ve Mısır yahut Suriye'de yapılmıştır. Eser bugün TSMK A.649 numarada kayıtlıdır. (Resim 22)¹³⁰ Bu eser TSMK H.781 numaralı eserin kabıyla büyük

Resim 4. TSMK H.781

Resim 5. TSMK A.649

¹³⁰ Rosamond E.Mack, a.g.k, s.208.

benzerlik göstermektedir. Her iki eserin de alt kapak ve miklepleri müşebbek olarak tasarlanmıştır ve sayfa tasarımı açısından birbirlerine çok benzemektedir. (Resim 23-24)¹³¹

“Çin’le kurulan ilişkiler sonucunda öğrenilen ruganî tekniği ilk olarak Timur Devri’nde Herat’daki ustalarca uygulandı. Ruganî cildler, Osmanlı sanatkârlarınca da uygulandı. Bu teknik 16.yüzyılın ikinci yarısında Venedik’te de etkisini hissettirmiş ve severek kullanılmıştır.”¹³²

Herat cildlerinde karşımıza çıkan ve Çin’den gelen süsleme unsurları, mitolojik sembolü hayvan figürleri, kuşlar, kelebeklerle zenginleştirilmiş bahçe ve manzara resimleri, yepyeni bir tarzıdır. Timur cildlerinde 15.yüzyılın ikinci çeyreğinde insan figürleri de görülür.

Timurlular Devri’nin en güzel cild örnekleri Ali Şîr Nevaî döneminde yapılmıştır. Bu cildlerde, şemselerle köşebentlerin içleri ve aralarında kalan boşluklar hatâyî grubu motifler ile süslenmiş, ayrıca uygun yerlere insan, kuş, yılan, aslan gibi hayvan ve ejderha, zümrüdüanka gibi efsanevî yaratıklar yerleştirilmiş, bunların aralarına da Çin bulutları serpiştirilmiştir.

Kapak içlerinde ise kâti’ tekniğinin yaygın olarak kullanıldığı görülür ki bunun diğer adı “müşebbek”tir.¹³³ Herat cildleri hem teknik ve hem de desen açısından üslûp oluşturmuştur.

Timur devri kaynaklarından tespit ettiğimiz mücellitler:

Kıvâmeddîn Mevlâna:

Baysungur tarafından Tebriz’den getirilmiş cild ve kâti’ ustasıdır. Baysungur’un isteğiyle hazırlanan bir cöngün cildini yapmıştır. Kaynaklarda Şehname’nin cildi üzerinde çalıştığı yazmaktadır.¹³⁴

Abdürrahim Hâce, Mahmûd Hâcı ve Mahmûd Hâce adlı sanatkârların da cild sanatıyla uğraştıkları bilinmektedir.¹³⁵

¹³¹ Rosamond E.Mack, a.g.k, s.212.

¹³² Rosamond E.Mack, **Doğu Malı-Batı Sanatı**, Çev:Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, 2005, s.222.

¹³³ Ahmet Saim Arıkan, a.g.m., s.552.

¹³⁴ M.Kemal Özergin, “Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge: Tebrizli Cafer’in Bir Arzı”, **Sanat Tarihi Yılığ VI**, İstanbul, Edb. Fak. Yayınları, 1976, s.484., Oktay Aslanapa, **Lâle Dergisi**, “Orta Asya’da Cild San’atı”, Türkipetrol Vakfı Yayınları, 1992, Sayı:8, s.26-27.

3. Eserlerin İncelenmesi

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde bulunan Timurlular Dönemi'ne ait B.282 katalog nolu Külliyyât-ı Tarih, R.1022 ile H.362 katalog nolu Kelile ve Dimne, H.781 katalog nolu Hamse-i Nizâmi ve H.S.4 katalog nolu Kur'an-ı Kerîm, birden beşe kadar verilen katalog numaraları altında kronolojik olarak yerleştirilmiştir.

Kataloğun ilk sayfasında yazma eser hakkında genel bilgiler yer alır. Bu sayfadan sonra yazma eserin tezhipli ilk sayfası ve takiben diğer tezhipli sayfalar yerleştirilmiştir. Tezhipli sayfaların desen analizlerinin anlatımına, genel fotoğraflarının ve tezhipli alanlarının detaylı ölçülerinin yer aldığı künye sayfası ile devam edilir.

Tezhipli sayfaların desen anlatımlarının daha kolay takip edilebilmesi için, metin aralarına eserin detaylı fotoğrafları yerleştirilmiştir. Desen anlatımlarından sonra tezhipli alanlarda yer alan desenlerin motif çözümlenmeleri yapılmış ve tekrar eden parçaların ayrıntılı analizleri verilmiştir. Analizi yapılan her parça, seyredenin daha rahat algılaması ve detayları daha rahat takip edebilmesi için farklı renge boyanmıştır.

Eserin tezhipli sayfalarının motif çözümlenmelerinin yer aldığı sayfalara ölçü çubukları yerleştirilmiş, ancak ebadı küçük olan bazı detayların ölçü çubukları sayfada oldukça geniş alan kapladıkları için konmamıştır.

¹³⁵ M.Kemal Özergin, a.g.m, s.484.

TSMK, B.282 “Külliyyat-ı Tarih”

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Tarihi: 818-819/ 1415-1416

Yazı çeşidi: Nesta’lık (Farsça)

Hattat: Ahsenallah¹³⁸

Müzehhib: -

Temellük kitabesi: Şahruh Bahadır Han

Eserin ölçüleri:

Kap ebadı: 422 mm X 318 mm

Sırt ölçüsü: 100 mm

Varak sayısı: 938

Varak ebadı: 415 mm X 315 mm

Yazı sahası ebadı: 227 x 207 mm.

Satır sayısı: 31

Kâğıt özellikleri: Eser krem rengi aherli kâğıda yazılmıştır.

Kitap Kabının özellikleri: Cilt koyu kahverengidir. Alttan ayırma şemse, hatâyî grubu motiflerden oluşur ve Osmanlı cildidir.

Eserde 18 adet minyatür vardır.

¹³⁸ Fehmi Ethem Karatay, **TSMK Farsça Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, 1961, s.51-52

TSMK B.282 “Külliyyât-ı Tarih”¹³⁹

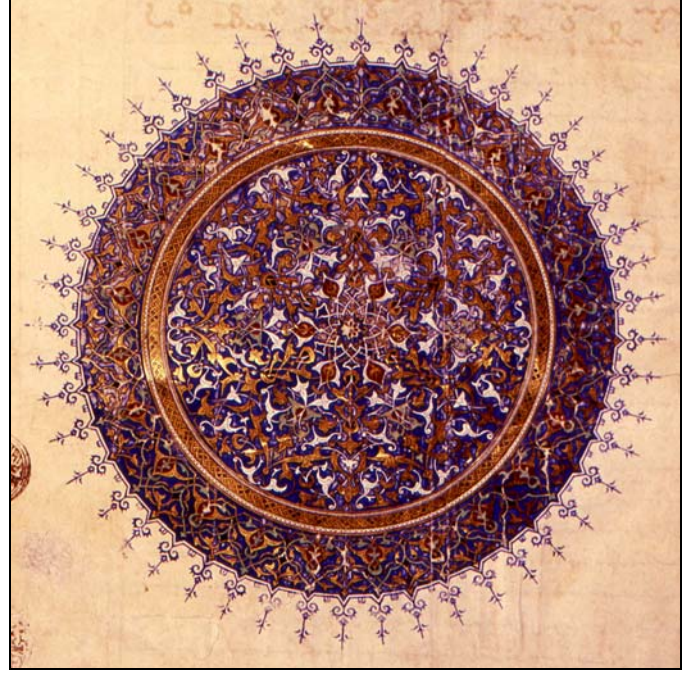
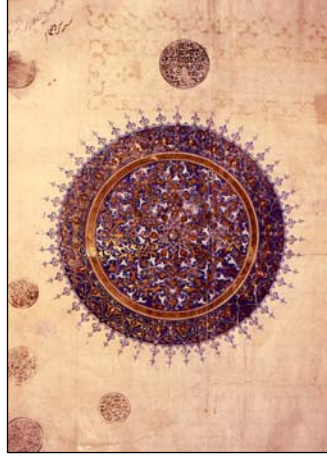
B.282 nolu Külliyyat-ı Tarih adlı eser Farsça'dır ve 1415- 1416 tarihlerinde yazılmıştır. Eserin temellük kaydında Şahruh Bahadır Han'a ithaf edildiği yazılıdır. Eserin hattattı Ahsenallah'dır . Eser bir tarih kitabıdır ve on dört unvân sayfasında sırasıyla; *Zeyl-i tarih-i Taberi* başlığı altında, Hz Adem'den başlayarak Hz Muhammed'e kadar peygamberler tarihi, *Hindistan ve Selçuklu Tarihleri*, *Tarih-i İsmailiyye* başlığı altında İsmâil b. Cafer es-Sâdık'a nisbet edilen Şî mezhebi tarihi¹⁴⁰, *Avrupa ve Yemen tarihleri*, *Kürt Tarihi*, *Zeyl-i camiü't-tevarih* başlığı altında ilk dünya tarihi kabul edilen Reşîdüddin Fazlullah-ı Hemedânî'nin Câmiü't-Tevârîh adlı eserine ilave¹⁴¹, *Tarih-i bendegî sahip Kıranî* başlığı altında 1307-1385 tarihleri arasında yaşamış lâkabı Bendegî Mahdûm Cihâniyan olan Seyyid Celâl Buhârî, adlı Hintli bir evliyanın hayat felsefesi yazılmıştır.

Eserde birbirinden farklı sekiz zahriye sayfası ve bir adet serlevha vardır. Toplam yirmi üç tezhipli sayfa ve on sekiz adet minyatürlü sayfa mevcuttur.

¹³⁹ Geniş bilgi için bkz. Fehmi Ethem Karatay, **TSMK Farsça Yazmalar Katoloğu**, İstanbul, 1961, s.51-52, Zeren Tanındı, “An Illuminated Manuscript of Wandering scholar Ibn al-Jazari and Wandering Illuminations Between Tebriz, Shiraz, Herat, Bursa, Edirne, İstanbul in the 15th Century”, **Turkish Art 10th International Congress of Turkish Art**, 17-23 September 1995 Geneve, Geneve ed. Farançois Deroche, Foundation Max Van Berchem, 1999, Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı**, Ankara, Atatürk Kültür MerkeziYayını, 1995, Sayı:63, s.119,120., Mehmet Ağaoğlu, Preliminary Notes on Some Persian Illustrated Mss. In The Topkapı Sarayı Müzesi”, **Ars Islamica 1-1**, Ann Arbor Uni. Of Michigan, MCMXXXIV, 1934, s.192., Thomas W.Lents-Glenn D.Lowry, **Timur And The Princely Vision Persian Art and Culture in the Fifteenth Century**, Washington, Smithsonian Institution Pres, 1989, s.33.

¹⁴⁰ Mustafa Öz, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, “İsmâiliyye”, Cild:23, İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s.128-133.

¹⁴¹ Ramazan Şeşen, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, “Camiü't-Tevârîh”, Cilt:7, İstanbul, TDV Yayınları 1993, s.132-134.

Resim 6. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.1a

Varak Numarası: 1a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu: Daire

Çap: 143 mm

İçpervaz: En: 25 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

Dışpervaz : En: 16 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 48

Orta Bölüm: Çap: 102 mm

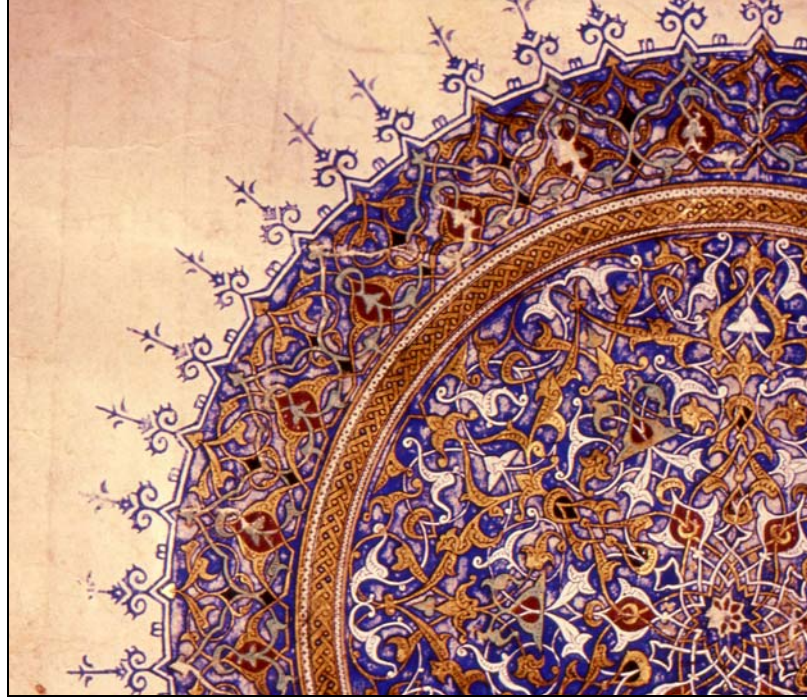
Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 12

Motif: Rûmî

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, kırmızı, siyah

Motif: Altın, beyaz, limon küfü

Tığ: 13 mm

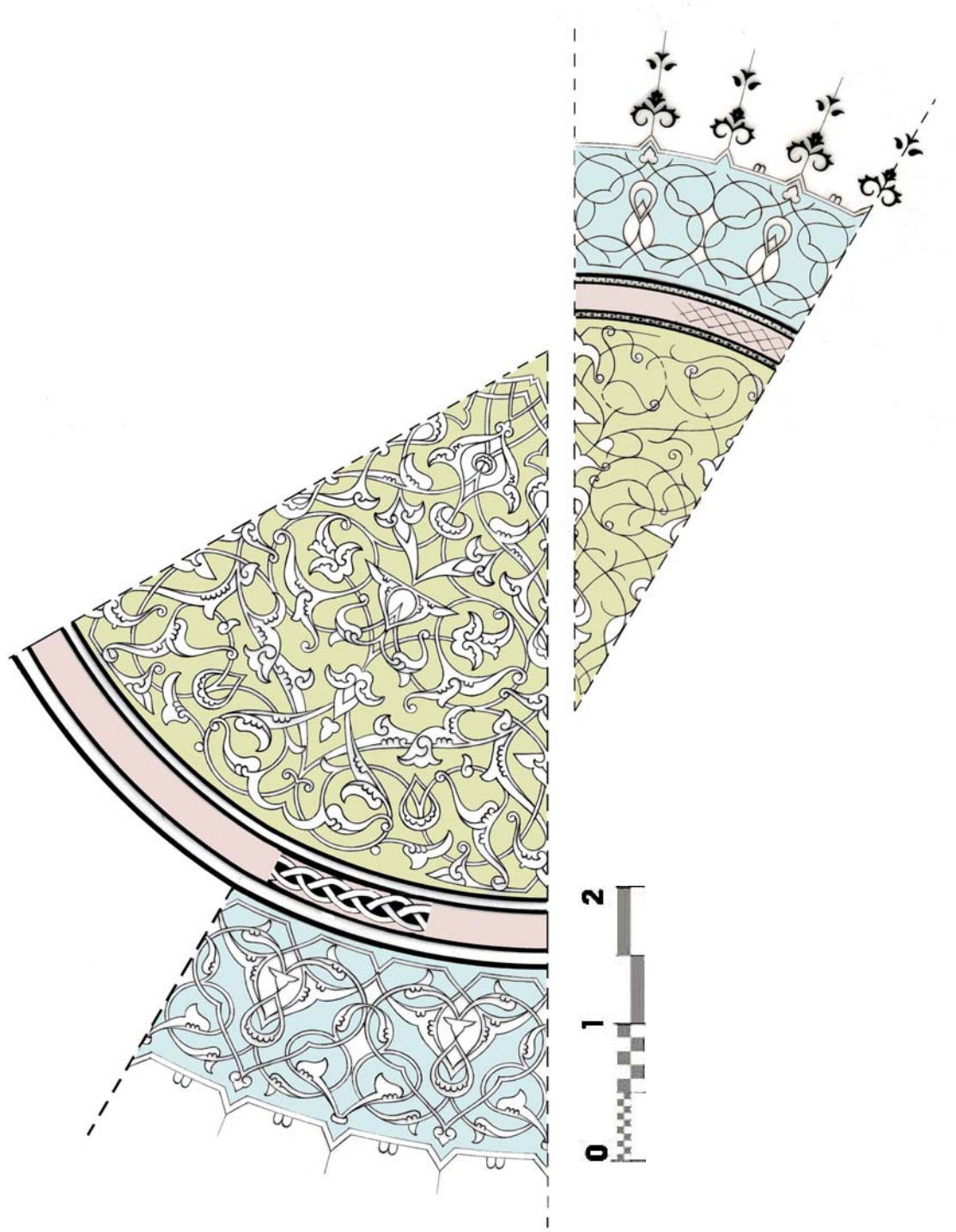

Resim 7.

Eserin ilk tezhipli sayfasıdır. Sayfa daire formda olup, merkezde penç motifi yer alır. Altın zeminli içpervazla zahriye iki bölüme ayrılmıştır. Pervaz sağ örgüsü zencirekten müteşekkildir. İçpervazın her iki yanı altın iplik ve (+) ve (-) süslemelerin yer aldığı beyaz renkli arasuyu ile süslenmiştir.

İç kısımda bulunan tezhipli alan 1/12 oranında rûmî motiflerden oluşmuştur. Desen, beyaz renkli rûmî helezonların limonküfü ortabağda birleşip iki rûmî dala ayrılması ve altın renkli rûmî helezonların ise yine altın renkli ortabağda birleşip iki helezona ayrılmasından meydana gelmiştir. Ortabağların zemin renkleri kırmızı ve siyahtır.

Limonküfü rengindeki rûmî motifler önce altın ile boyandıktan sonra üzerlerine yeşil renk sürülmüştür. Bu teknik, zamanla bazı yerlerinden dökülmüş limonküfü yeşil boyadan anlaşılmaktadır. Zahriye sayfasının dışpervaz kompozisyonu 1/48 oranında rûmî motiflerden müzehhebdir. Rûmî motifler altın ve limon küfü renginde ve rûmî dalların oluşturduğu zeminler kırmızı ve siyah renktedir. Diğer bütün alanlar bedahşî lâciverdîdir. Sayfa tığlarla son bulur. (Resim 7)

Çizim 1. B.282, v.1a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 8. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282-v.2b

Varak Numarası: 2b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 87x 232 mm

İçpervaz: En : 11 mm

Tertibi: Bedahşî lâciverdî zemin üzerine
rûmî kompozisyon

İklîl Ebadı: 87 x 212 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon, 1/18

Tezhipli alan ebadı: 18 x 18 mm

Tertibi: Rûmî motifi kompozisyon, 1/ 4

Kitabe ebadı: 18 x 130 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile sülûs hat.

Motif: Rûmî motifi

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, siyah, kırmızı

Motifler :

Rûmî: Altın, yeşil, beyaz, turuncu

Tığ: 20 mm

Resim 9.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında sülûs hat ile üstübeç mürekkebli '*Fihrist-i kitab*' başlığı yer alır. Yazının zemininde altın helezonlar üzerinde rûmî motifler bulunur. Zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. Yazı alanı altın dendanlı iplikle, köşelerde yer alan siyah zeminli bölümlerden ayrılır. Siyah zemin renkli alanlar, beyaz renk helezonlardaki rûmî motifleriyle bezelidir.

Resim 10

(Resim 8) Her iki yanda kalan kare formulu Tezhipli alan deseni $\frac{1}{4}$ oranında ve mail iki kareden oluşmaktadır. İç kısımda altın rûmî ve mavi tepeliklerden oluşan desenin zemin rengi bedahşî lâciverdî boyanmıştır. Dış bölümdeki üçgen alanlar ise turuncu rûmî motiflerin siyah zemin üzerindeki kompozisyonuyla bezelidir. (Resim 10)

İçpervaz geniş tutulmuş altın, beyaz renk cetvel ve beyaz renk arasuyu ile çevrelenmiştir. Beyaz renk arasuyu (-) şeklinde süslenmiştir. Bedahşî lâciverdî tasarlanmış içpervaz, beyaz iplikli paftaların mail olarak yerleştirilmesiyle düzenlenmiştir. Paftaların içleri altın tepelikle yer alır ve tepelikten çıkan dallar

diğer bir tepeliğe bağlanmıştır. Paftaların zemin rengi siyahtır. Mavi renkli üç ortabağ iplikle birbirlerine bağlanarak siyah renk zeminli paftaların arasına yerleştirilmiştir. Ortabağların zemin rengi kırmızıdır. (Resim 11)

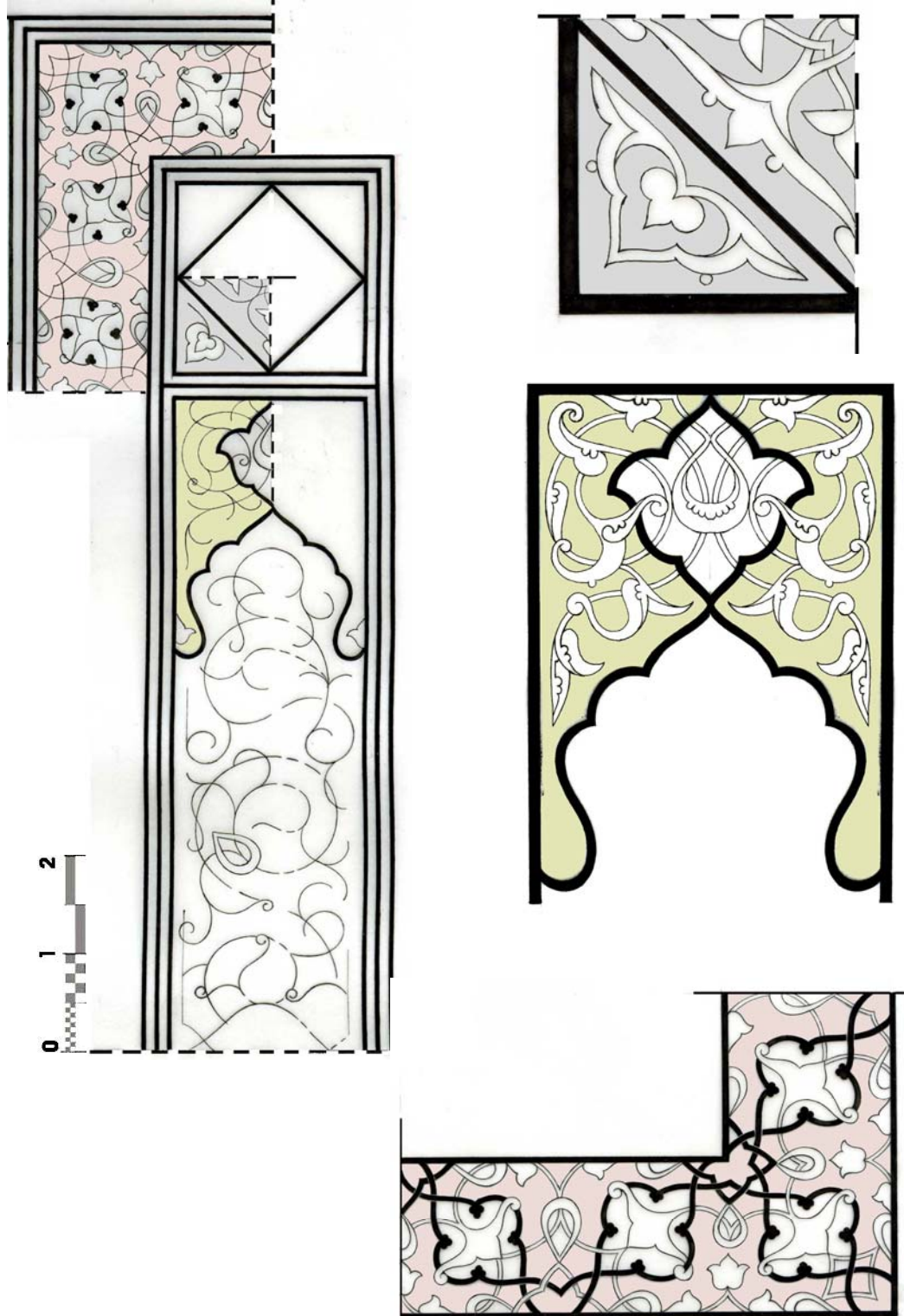

Resim 11

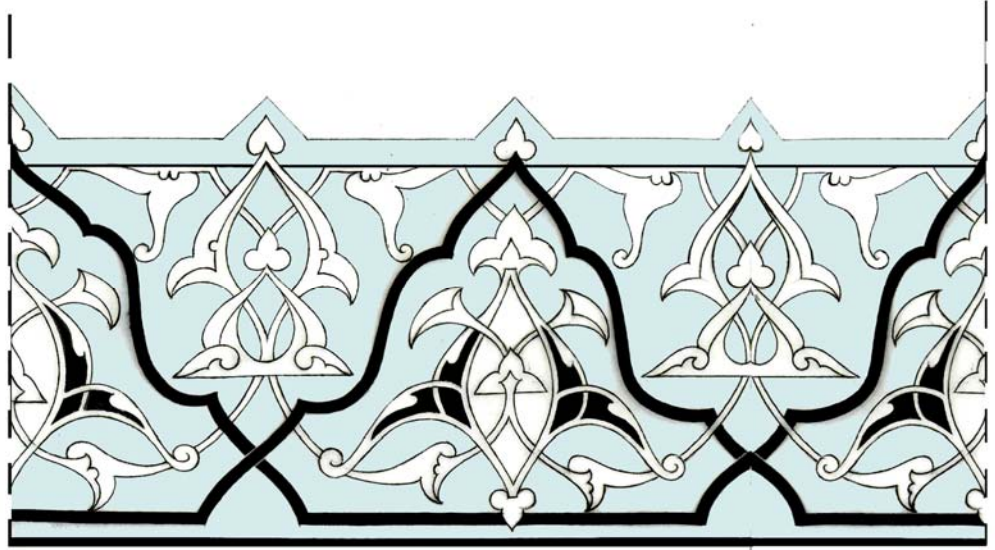
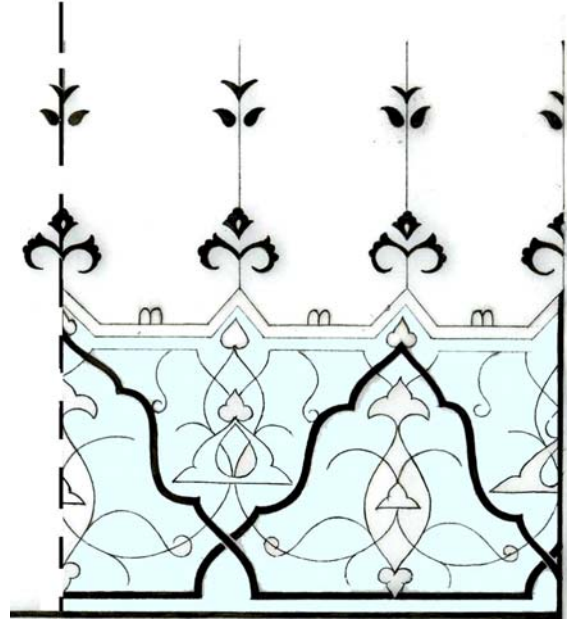
Unvân sayfasının ikilî deseni 1/18 oranında beyaz renkli iki iplik ile paftalara ayrılmıştır. Paftanın orta kısmında hurdeleri ayırma rumîlerin oluşturduğu kapalı form yer alır. Rûmî motifindeki hurdeler altın olup motifin zemin rengi siyahtır. Kapalı formun zemin rengi kırmızıdır. Kırmızı renkli zeminin ortasına, mavi renkli tepelik yerleştirilmiştir. Bu tepelikten yukarı iki yana doğru sade rûmî motifinin yer aldığı dallar ayrılır. Mavi tepeliğin alt kısmından ayrılan helezonlar diğer kapalı formla birleşir. Kapalı formun alt bölümünde altın tepelik, üst kısmında ise iki yana ayırma rûmî dallar ayrılır. Bedahşî lâciverdî tığlarla sayfa son bulur.(Resim 12)

Resim 12.

Çizim 2. B.282, v. 2b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 3. B.282, v. 2b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 13. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.10a

Yarak Numarası: 10a- Zahriye sayfası (Temellük kitabesi)

Zahriye Formu: Mekik

Ebadı: 167 mm x 100 mm

İçpervaz: En : 3 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

Dışpervaz : En : 11 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Yazı alanı:107mm x 70 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile on satır sülüs hat.

Motif: Rûmî motifi

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler :

Rûmî: Altın, mavi, beyaz

Tığ: 9 mm

Resim 14

Sayfa mekik formundadır ve altın zeminli içpervazla iki bölüme ayrılmıştır. Pervaz zencirekten müteşekkildir ve örgünün oluşturduğu boşluklar kırmızı ve siyah renklerle boyanmıştır. Pervazın her iki yanı altın iplik ve beyaz renkli arasuyu ile süslenmiştir. Beyaz renkli arasuyu üzerinde (+) ve (-) süslemeler yer alır.(Resim 14)

İç kısımda yer alan sülüs hatla üstübeç mürekkebli temellük kaydında “*Muinü's-saltanatu ve'd-dünya ve'd-dîn es-sultan Şahruh Bahadır Han Halledallahu sa'bhanehu melikuhu ve's-sultanehu*” ibaresi yazılıdır. Metnin aralarında kalan boşluklar altın rûmî helezonlar üzerinde rûmî motifleriyle süslüdür. Zemin bedahşî lâciverdî renkle boyalıdır.

Zahriye sayfasının Dışpervaz kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Rûmî motifler altın, mavi ve beyaz renktir. Beyaz iplik üzerindeki ayırma rûmî motiflerin orta kısımlarında altın tepelik bulunur. Tepelik motifinden

yukarı doğru ayırma rûmî motifler, aşağı doğru ise sade rûmî motifler helezon üzerine yerleştirilmiştir. Mavi ortabağ ve ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı formların zemini siyah, diğer alanların rengi bedahşî lâciverdîdir. Sayfa tığlarla neticelenir.(Resim 14)

Mekik formundaki zahriye sayfasının üst ve alt kısımlarında yer alan salbekler birbirinin aynıdır. Salberk $\frac{1}{2}$ oranında altın rûmî kompozisyondan oluşur. Orta kısımdaki kapalı rûmî kompozisyonun zemin rengi siyah diğer alanlar bedahşî lâciverdîdir.(Resim 15)

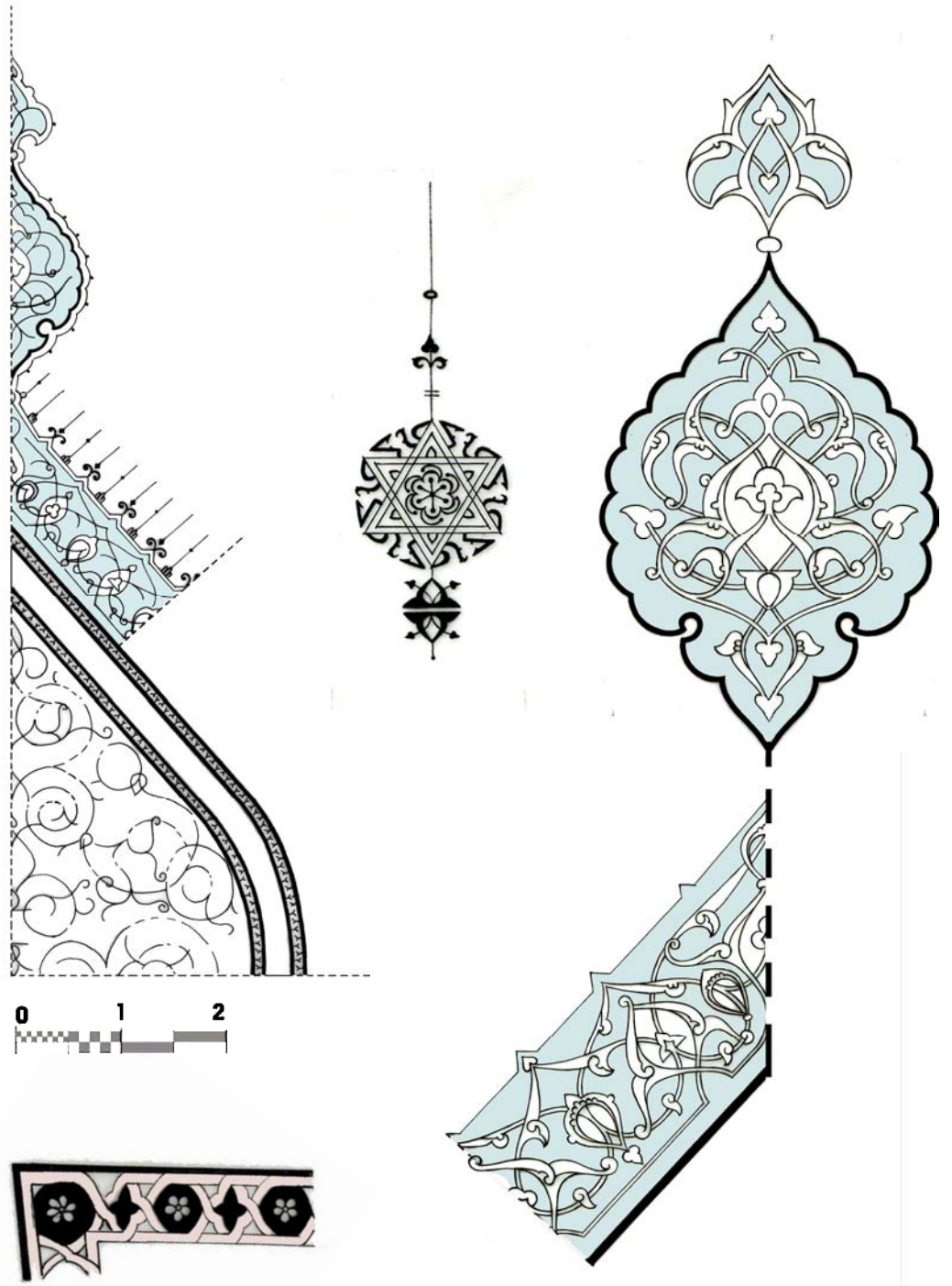

Resim 15.

Salbekleri tamamlayan tığlar iri tutulmuştur. Tığ, merkezde penç motifi çıkışlı altı kollu Süleyman mührü ile hendesî olarak tertip edilmiştir. Süleyman mührünün dışında kalan ve daireyi tamamlayan üçgen alanların her birinde, kûfi hatla “*Muhammed*” yazısı görülür. (Resim 16) Sayfa tığ motifleriyle son bulur.

Resim 16.

Çizim 4. B.282, v. 10a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 17. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.10b-11a

Varak Numarası:10b-11a - Serlevha sayfası

Serlevha Formu: İklil

Ebadı: 350 x 263 mm

İçpervaz: En : 15 mm

Tertibi: Mavi renk zemin üzerine klâsik tezhip

İçpervaz: En : 3 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine hendesî zencirek

Dışpervaz : En : 20 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Tezhipli alan ebadı: 25 x162mm

Tertibi: Rûmî-Hatâyî grubu kompozisyon 1/4

Yazı alanı: 162 x 163 mm

Tertibi: 17 satır nesnesta'lık hat

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin : Bedahşi lâcivert, altın, siyah, kobalt mavi

Motifler:

Rûmî: Altın, beyaz, mavi, turuncu

Hatâyî: Mor, sarı, mavi, beyaz

Tığ: 19 mm

Resim 18.

Serlevhanın orta bölümünde on yedi satır siyah mürekkep ile nesta'lik metin yer alır. Yazı alanının zemini beyne's-sutûrla çevrilidir. Beyne's-sutûr zemin eğimli pembe renkli ince çizgilerle kaplıdır. Yazı sahasını, üst ve alt kısımdaki Tezhipli alanları ve içpervazı, altın zeminli saç örgüsü zencirek çerçeveler. Zencireğin her iki yanında beyaz ve lâcivert ara suları bulunur. İç kısımda yazı alanına yakın olan beyaz renk ara su üzerinde (+) ve (-) süslemeler yer alır. Dışpervaza yakın olan beyaz renk arasuyu üzerinde ise (Y) şekilleri bulunmaktadır.(Resim 18)

Sayfanın üst tarafındaki tezhipli alana üstübeç mürekkebi ve kûfi hatla “*Elhamdülillahi rabbi'l-alemîn*” ibaresi”, alt taraftaki alana ise “*Ve't-tabiîne't-tahirîn*” yazılıdır. Kûfi yazının yazıldığı alan altın ve mavi renkli helezonlar üzerinde rûmî motiflerle bezelidir. Zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. Kitabe kısmındaki tezhipli alanın deseni ½ oranındadır ve beyaz renk arasuyu ile paftalanmıştır. Arasuyu (+), (-) süslemeler ile bezelidir. Ortada kalan paftalı alanın deseni ½ oranındadır. Desende turuncu renk ile boyanmış ve hurdelenmiş tepelik motifleri yer alır. Hurdeli tepeliğin zemini bedahşî lâciverdî olup, paftalı alanın zemini açık yeşildir. Tezhipli alanın diğer paftaları hatâyî grubu

motifleriyle bezelidir. Köşelerde kalan alanlar, yekberk motifinden çıkışlı hatâyî grubu motifler ile süslüdür. (Resim 19)

Resim 19.

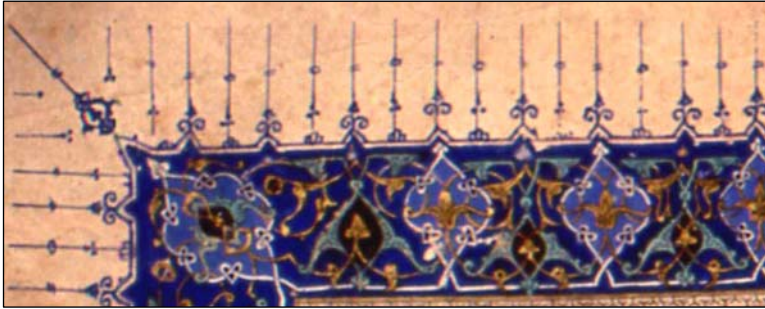
Serlevha sayfasını çevreleyen içpervazın deseni, 1/4 oranında üç iplik üzerinde üç farklı motif grubu ile tasarlanmıştır. Beyaz iplik üzerinde hurdelenmiş sencîde rûmî yer alır. Rûmî motifinin hurdeleri beyaz, zemin rengi siyahtır. Köşelerde ve desenin tekrarlandığı yerlerde hurdelenmiş tepelik motifi kullanılmıştır. İkinci iplikte turuncu renk ile altı kollu geçme motifi yer alır. Geçmenin zemin rengi bedahşî lâciverdî ve siyahtır. Üçüncü iplikte ise, altın ile hatâyî grubu motifleri bulunmaktadır. İçpervazın her iki yanı lâcivert renk ara

sularıyla çevrilidir ve üzerine turuncu renk ile uzun çizgi, nokta şekilleri yerleştirilmiştir. (Resim 20)

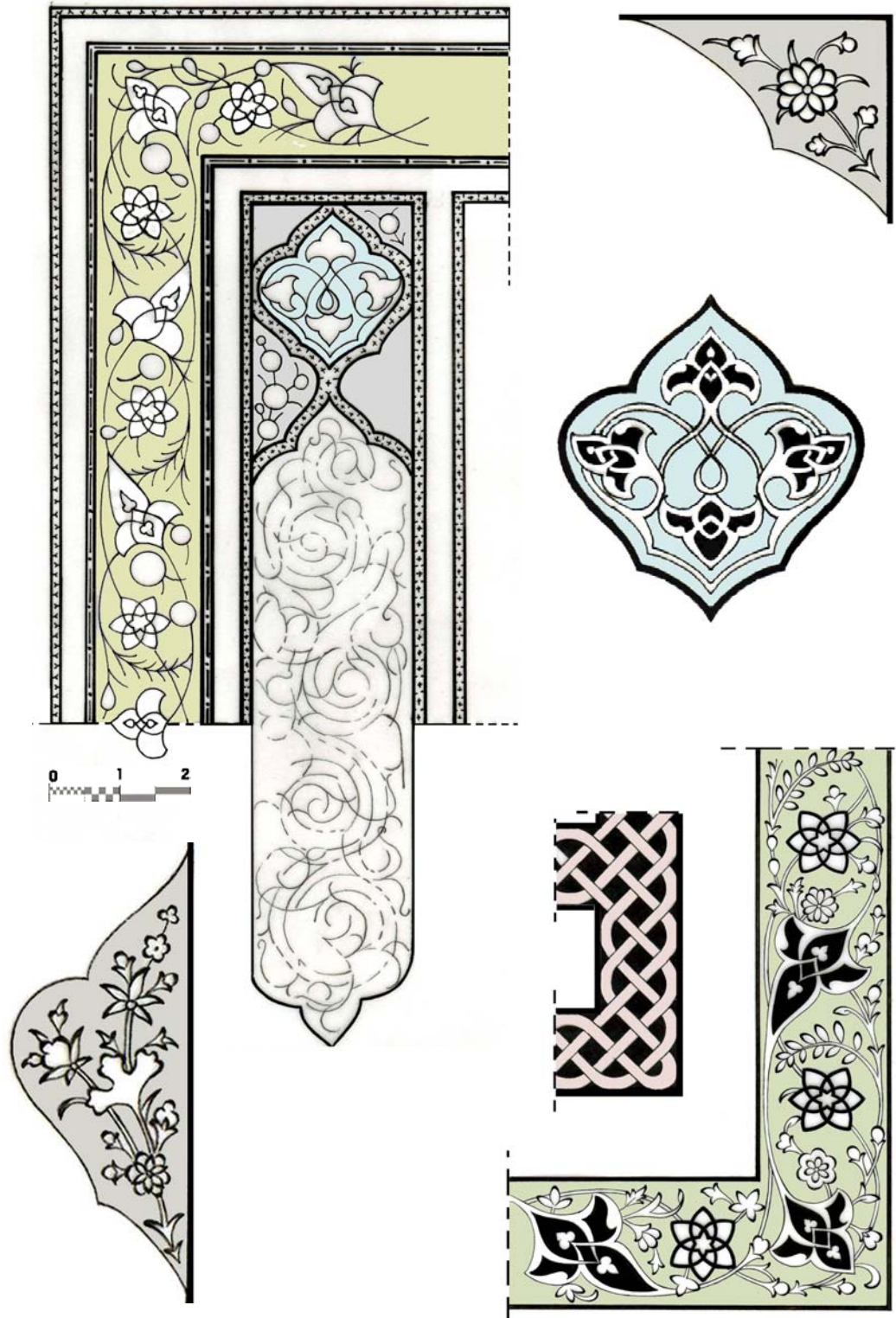
Resim 20.

Dışpervaz, beyaz renk iplikli mavi zeminli kapalı formdan oluşur. Paftalar düğüm ile süslenmiştir. Kapalı formun ortasında altın tepelik yer alır. Tepelikten her iki yana dallar çıkar altın dalların ucunda ayırma rûmîler yer alır. Mavi renkteki ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu kapalı alanın zemini siyah renktir.

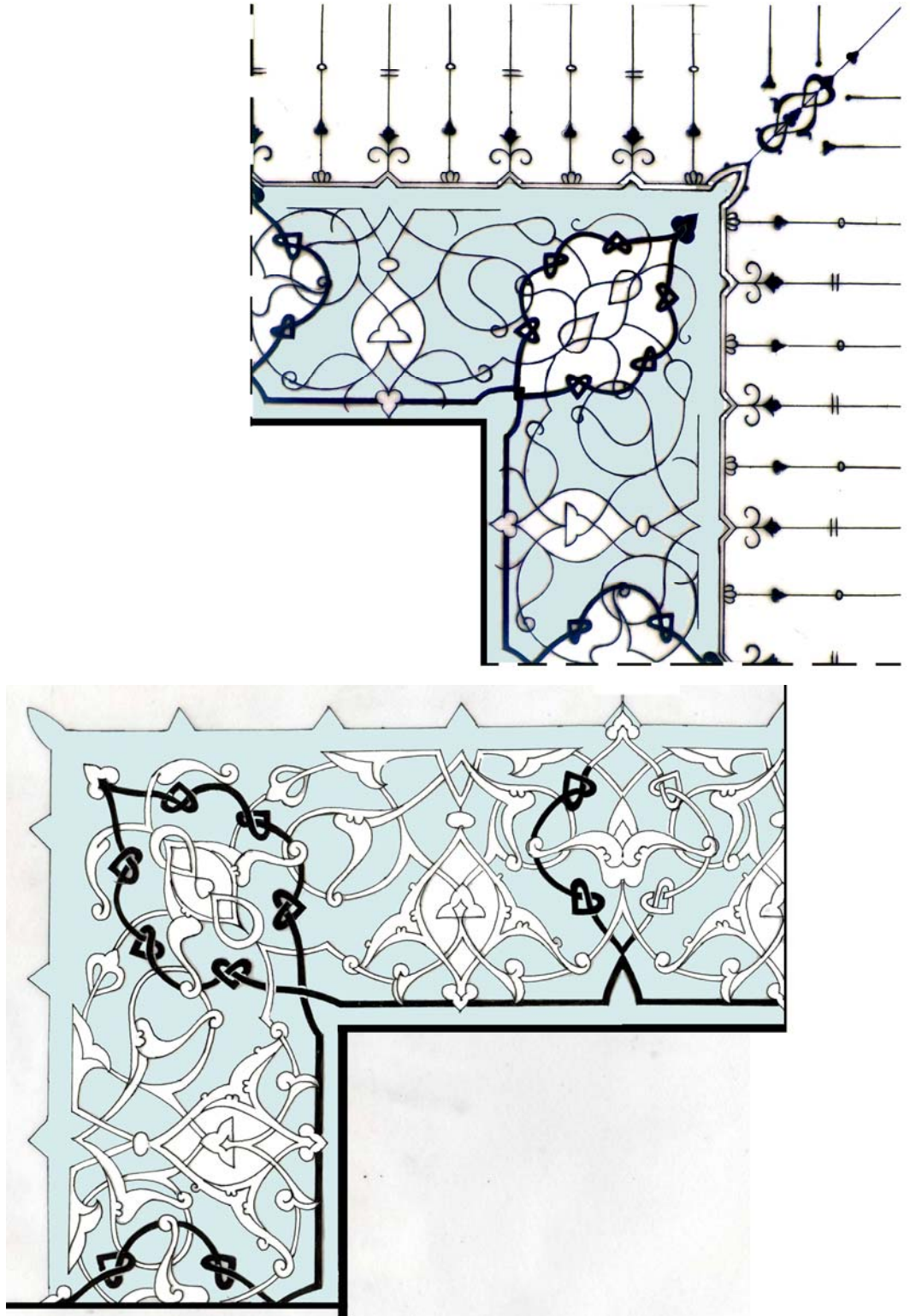

Kapalı formun ortasında altın tepelik yer alır. Dışpervaz tığlarla son bulur. (Resim 21)

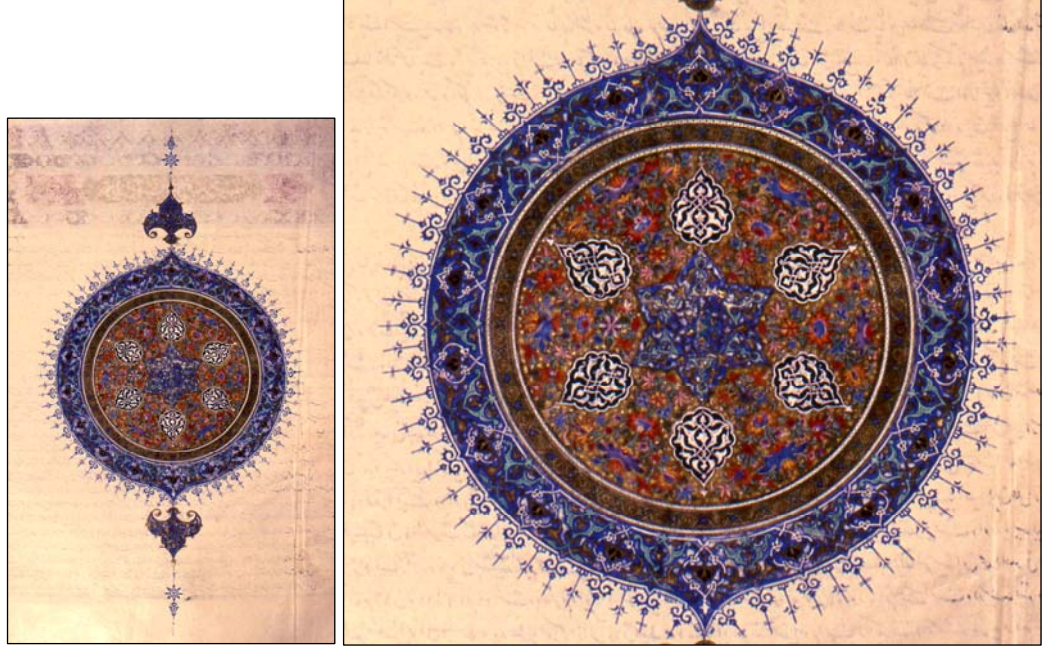
Resim 21.

Çizim 5. B.282, v. 10b- 11a, Serlevha sayfası motif çözümleri

Çizim 6. B.282, v. 10b- 11a, Serlevha sayfası motif çözümleri

Resim 22. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282-v.297a

Varak Numarası : 297a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu : Dairevî

Çap: 158 mm

İçpervaz: En: 4 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

Dışpervaz : En: 16 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 36

Orta Bölüm: Çap: 96 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 12

Motif: Rûmî, hatâyî grubu

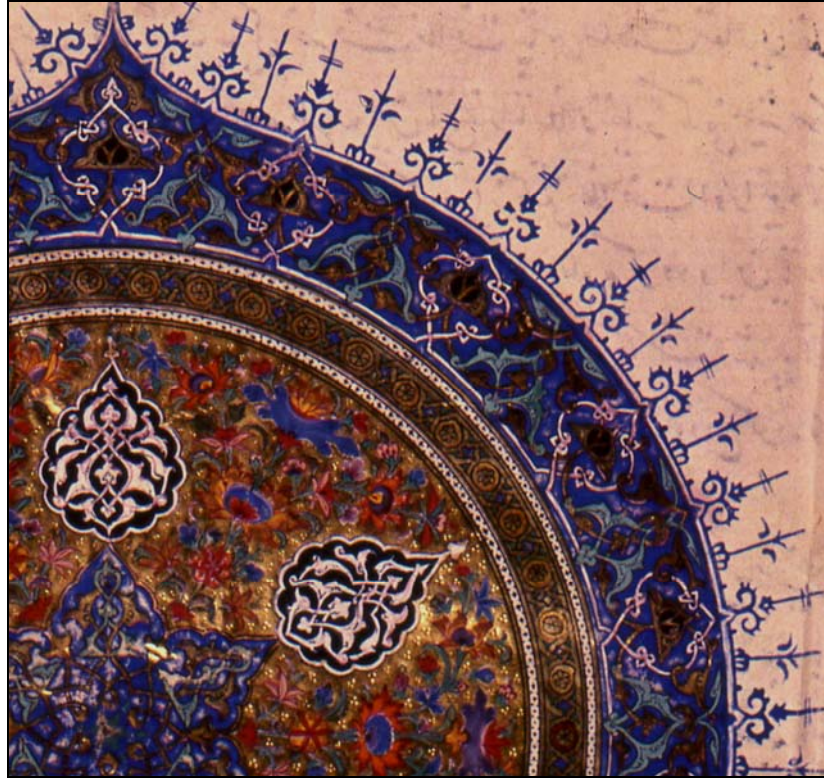
Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî , altın , siyah

Motifler :

Rûmî: Altın, beyaz, mavi

Hatâyî: Turuncu, pembe, sarı, mor, lâcivert,
eflatun

Tığ: 13 mm

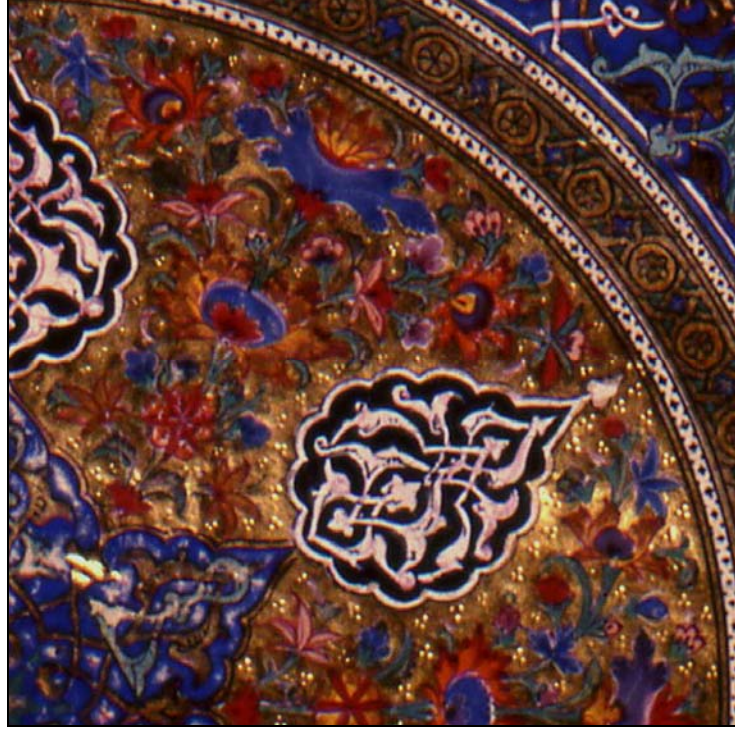
Resim 23.

Zahriye sayfası daire formdadır. Üst ve alt kısımlar salbeklere çıkış almak için eğimli olarak uzatılmıştır. Altın zeminli içpervaz sayfayı iki bölüme ayırır. Pervaz zencirekten müteşekkildir ve örgünün oluşturduğu boşluklar lâcivert ve yeşil renkle bezenmiştir. Pervazın her iki yanını altın iplik ve beyaz renk arasuyu süsler. Beyaz renkli arasuyu üzerinde (+) ve (-) süslemeler yer alır.

İç kısımdaki dairevi alan $1/12$ oranında tertip edilmiştir. Altın ile dendanlara ayrılmış orta kısımda yer alan paftalar altın rûmî motifleriyle bezenmiştir. Desen, ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı alanların orta kısmında yer alan yeşil renk ortabağdan oluşur. Zemin bedahşî lâciverdî boyanmıştır. (Resim 23)

Hatâyî grubu motiflerle bezeli iç kısımdaki tezhipli alan $1/2$ oranında tasarlanmıştır. Yekberk motifinden çıkış alınan ana dalda, sağlı sollu üç dal hatâyî grubu motifi yer alır. Altın zeminli alanlarda üç nokta ile iğne perdahı yapılmıştır. Hatâyî grubu motiflerle bezeli paftanın ortasında, beyaz renk iplik ile

dendanlanmış siyah zemin renkli pafta bulunur. Pafta ½ oranında beyaz renkli helezonlar üzerinde yer alan rûmî motiflerle bezelidir.(Resim 24)

Resim 24.

Zahriye sayfasının Dışpervaz kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdır. Dışpervazda beyaz renkli iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftalardaki iplikler düğüm şekliyle süslenmiştir. Kapalı formun ortasında altın ortabağ yer alır. Ortabağın zemin rengi siyahtır. Ortabağdan çıkan dallar diğer rûmî dallara bağlanmıştır. Mavi renkteki ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı alanda tepelik ve ortabağ motifi bulunur. Dışpervaz tığlarla son bulur.(Resim 23) Zahriye sayfasının üst ve alt kısmında yer alan salbekler birbirlerinin aynıdır ve tepelik formundadır. Salbek deseni ½ oranında içpervaz rûmî motiflerden müteşekkildir. Zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. Salbekleri

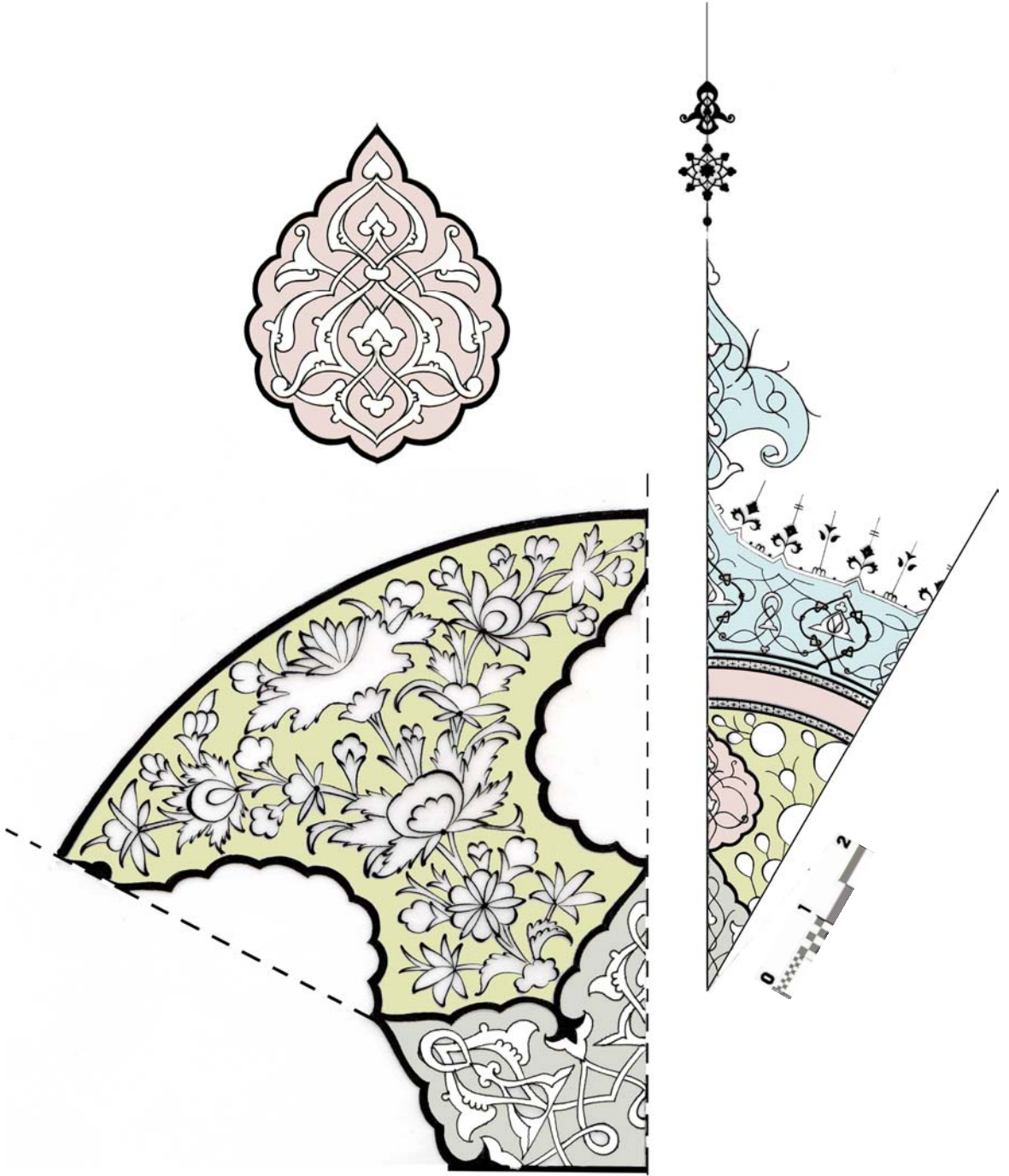

tamamlayan tığın merkezinde penç motifi çıkışlı altı kollu geçme motif yer alır. Tığ ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı formun altında ve üstünde yer alan ortabağ motifiyle son bulur.(Resim 25)

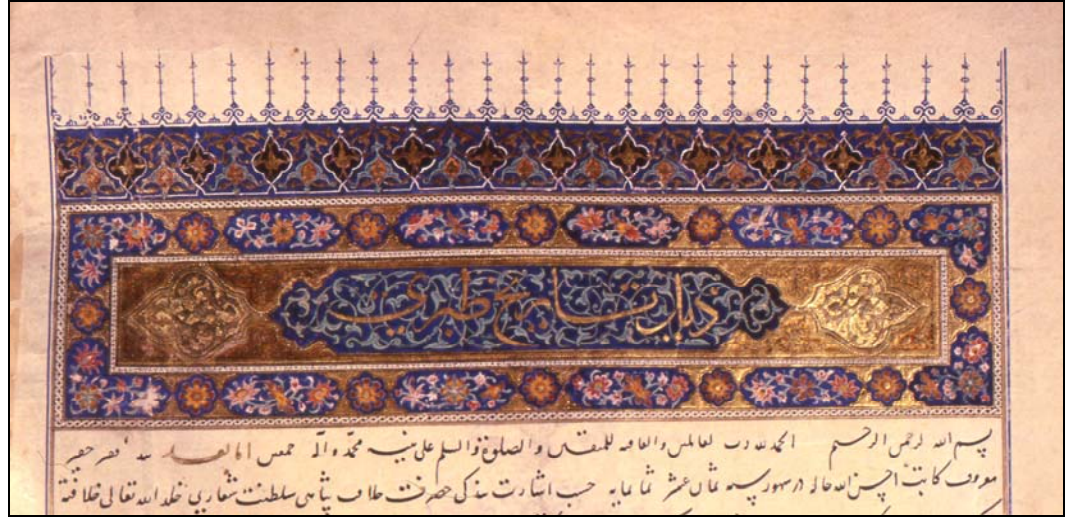
Resim 25.

Çizim 7. B.282, v.297a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Çizim 8. B.282, v.297a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 26. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.297b

Varak Numarası: 297b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 87 x 212 mm

İç pervaz: En : 10 mm

Tertibi: Bedahşî lâciverdî kompozisyon

İklîl Ebadı: 16 x 214 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/26

Yazı sahası: 22 x 184 m

Tertibi: Altın sülüs hat.

Motif: Rûmî-hatâyî motif grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın

Motifler :

Rûmî: Altın, yeşil altın , mavi

Hatâyî: Altın, sarı, turuncu, pembe, mavi

Tığ : 15 mm

Resim 27.

İklil formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “Zeyl-i tarih-i Taberi” başlığı yer alır. Sülüs hatla altın yazılan başlığın zemini bedahşî lâciverdîdir. Kitabenin zemininde helezonlar üzerinde mavi, rûmî motifler yer alır. Kitabenin her iki yanındaki tezhipli alanın deseni ½ oranındadır ve altın iplik ile paftalanmıştır. İpliğin kenerına bir sıra halinde iğne perdahı yapılmıştır. İğne perdahının yanında 1mm kalınlığında mat parlatılmış iplik yer alır.(Resim 27) Tezhipli alan zerenderzer tekniği kullanılarak bezenmiştir. Ortadaki kısımda yeşil altın rûmî motiflerin oluşturduğu desende, rûmî motifler mat olarak mührelenmiş, altın zemin ise parlatılmıştır. Diğer alan hatâyî grubu motiflerinden oluşur. Hatâyî grubu motifler mat parlatılmıştır zeminde yer alan altın alanlar ise lâl mürekkebi ile boyanarak renklendirilmiştir.(Resim 28)

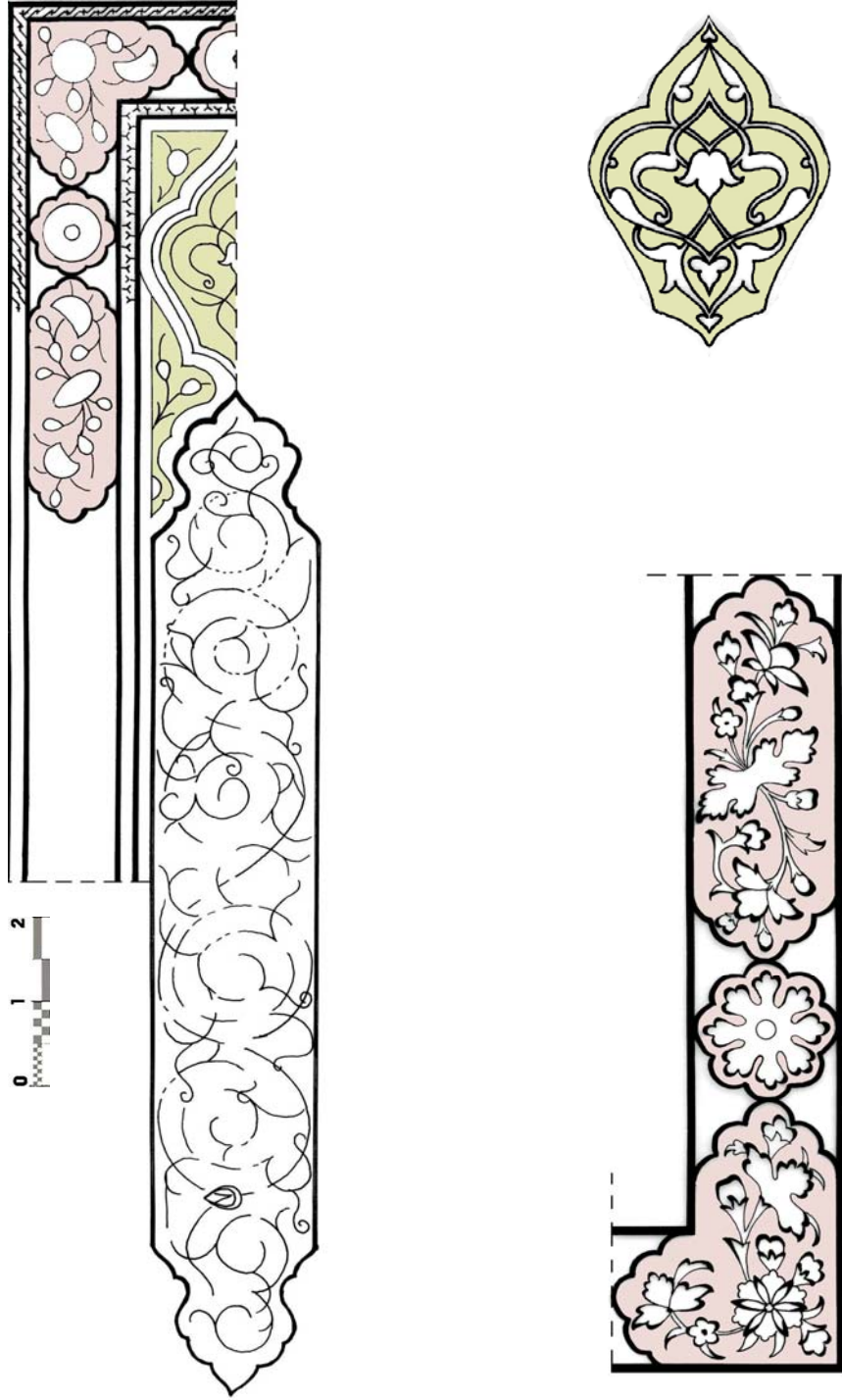
Resim 28.

İçpervaz geniş tutulmuş altın iplik ve beyaz arasuyu ile sınırlandırılmıştır. İç kısma bakan beyaz arasuyu kurdele zencirek, dışa bakan beyaz renk arasuyu ise iki iplik zencirek ile bezenmiştir. Kitabeli içpervaz, altın dendanlarla birbirlerine bağlanan paftalarda hatâyî grubu motiflerle süslüdür. Kitabeler arasındaki alanlarda altın zemin kullanılmış ve bir sıra iğne perdahı ile parlatılmıştır. Köşe desenleri hariç diğer paftalar aynı helezon tertibi kullanılmıştır. Ancak kitabelerdeki desenler farklı hatâyî grubu motifler ile bezenmiştir.(Resim 29)

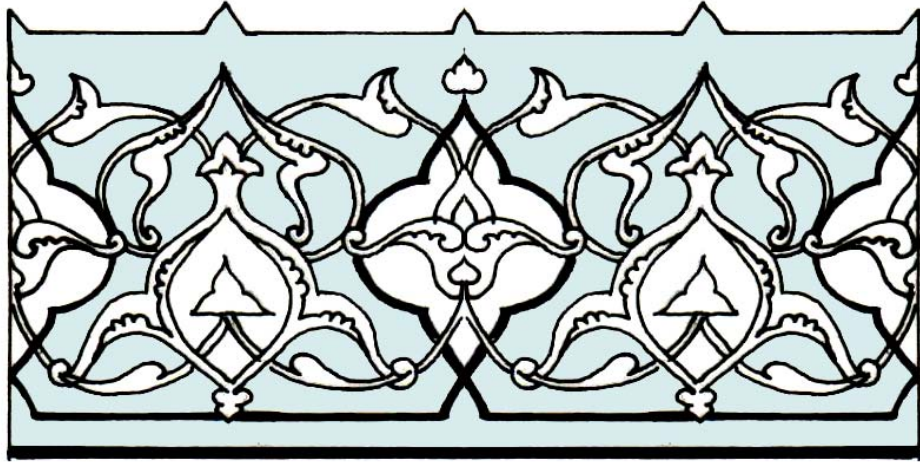
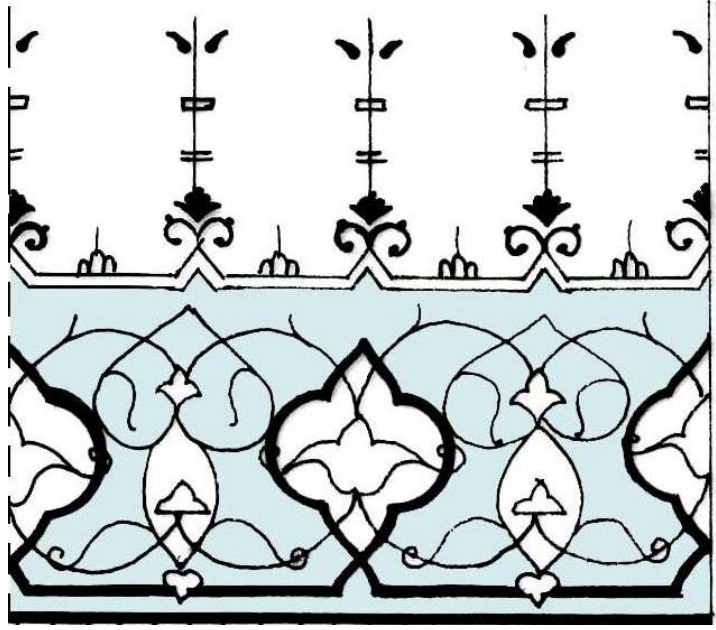

Resim 29.

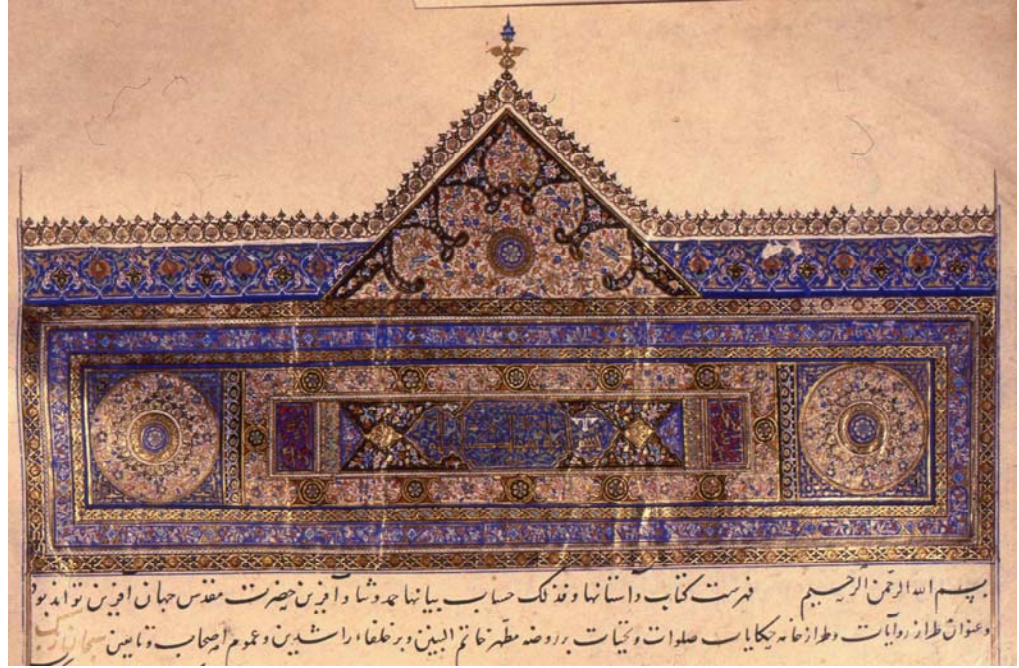
Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Desende beyaz renkli iki iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftaların ortasında altın tepelikler yer alır. Tepeliklerden çıkan dallar diğer rûmî dalla birbirlerine bağlanır. Beyaz iplikli paftaların zemin rengi siyahtır. Mavi renkteki ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu kapalı formda altın tepelik motifi bulunur. Tepelikten çıkan dallar siyah zeminli paftadaki tepelikle birleşir. Ayırma rûmî motifinin oluşturduğu alanın zemini altındır ve lâl mürekkebi ile renklendirilmiştir. Dışpervaz tığlarla son bulur.(Resim 27)

Çizim 9. B.282, v.297b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 10. B.282, v.297b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 30. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.297b

Varak Numarası: 315b - Unvân sayfası

Unvân Formu: Mürekkep

Ebadı: 87 x 212 mm

İçpervaz: En: 10 mm

Tertibi : Zencirek

İçpervaz: En: 10 mm

Tertibi : Kitabeli

İçpervaz: En: 10 mm

Tertibi : Zencirek

Mürekkep Ebadı: Taç: 60x 70 mm

Tertibi : Rûmî grubu kompozisyon

Tezhip: 20mm

Tertibi : Rûmî grubu kompozisyon

Yazı sahası: 22 x 184 mm

Tertibi : Altın sülüs hat.

Motif: Rûmî-hatâyî motifî grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, siyah, altın

Motifler :

Rûmî: Altın, yeşil altın, mavi

Hatâyî: Altın, sarı, turuncu, pembe, mavi

Tığ: 15 mm

Mürekkep formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında Altın kûfi hat ile “*Bismillahirrahmanirrahim*” yazılıdır. Yazılı alanın zemini bedahşî lâciverdîdir ve yazı siyah mürekkep ile tahrirlidir. Yazı zemininde helezonlar üzerinde mavi renkli rûmî motifler yer alır. Yazı alanı altın dendanlarla paftalanmıştır. Kitabenin her iki yanında dikdörtgen alanı tamamlayan siyah renk zeminde hatâyî grubu kompozisyon yer alır. (Resim 30)

Resim 31.

Yazı sahasının her iki yanında iki Tezhipli alan deseni yer alır. Yazılı alana yakın altın zeminli Tezhipli alan mavi renkli ortabağ motiflerinin oluşturduğu desen ile bezelidir. Lâcivert zeminli diğer Tezhipli alanta altın sülüs hatla sol tarafta “*bismillah iftihat*” sağ tarafta ise “*ve alellah tevekkeltü*” ibareler yer alır. Yazı zeminleri turuncu renk rûmî grubu helezonlarla süslüdür. (Resim 31) Yazı alanını kitabeli içpervaz çevreler. Kitabeler hatâyî grubu motiflerle bezelidir ve zemin rengi kağıt rengi bırakılmıştır.

Resim 32.

Kitabeli zencereğin sağ ve sol tarafında siyah zemin rengi ince Tezhipli alanlar yer alır. Tezhipli alanlar beyaz renkli tepelik motiflerinin ortalarında yer alan penç motifleriyle süslenmiştir. Tezhipli alan desenlerinin yanında kare formda bir başka tezhipli alan yer alır Tezhipli alan daire ile bölünmüş ve kağıt rengi bırakılmıştır. Tezhipli alan hatâyî grubu ve tepelik motifinden müteşekkildir.

Daire formunu kareye tamamlayan üçgen alanlar bedahşî lâciverdî renktir ve altın ile mavi rûmî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 33)

Resim 33.

Bedahşî lâciverdî zeminli ve kitabeli içpervazın her iki yanında altın zeminli zencirekler yer alır. Merkeze yakın zencirek üç iplikten oluşmuş ve iplik

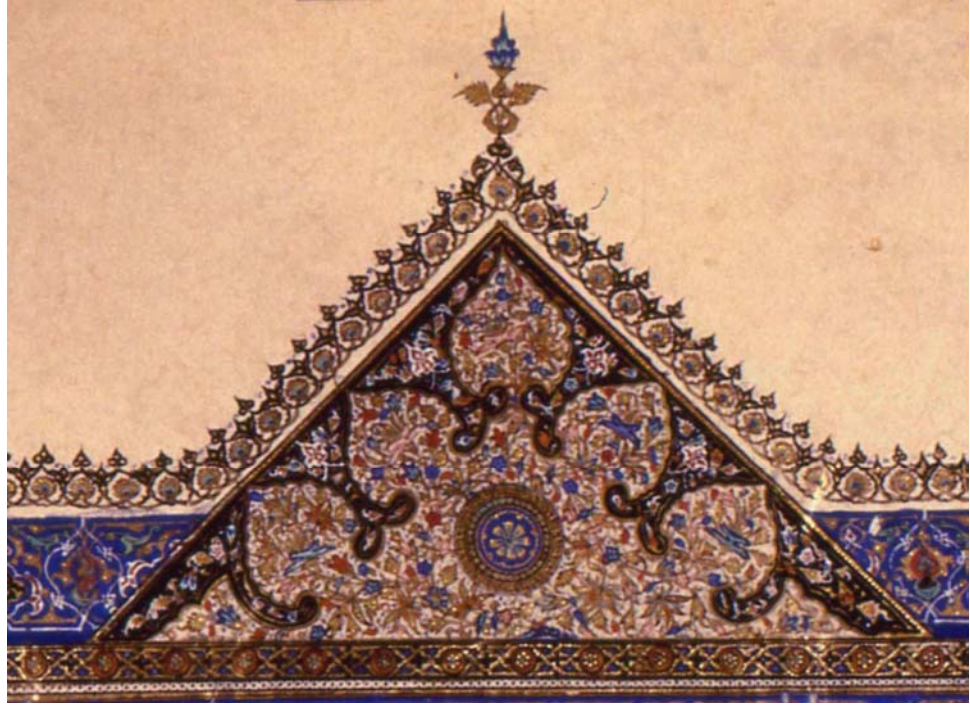

aralarında kalan boşluklar mavi renk ile süslenmiştir. Altın iplikler iğne perdahı ile parlatılmıştır. Dış kısımda yer alan altın üç iplikten oluşmuş ve altın iplikler iğne perdahı ile parlatılmıştır. Zencirek aralarında kalan boşluklar bedahşî lâciverdî ve lâl mürekkebiyle boyanmıştır. Lâl mürekkepli kısımlarda altın penç motifleri iğne perdahı ile parlatılmıştır.(Resim 34)

Resim 34.

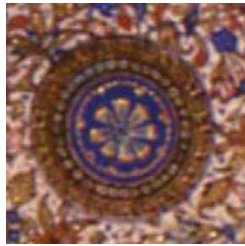

Resim 35.

Resim 36.

Mürekkep unvân sayfasının taş kısmını oluşturan üçgen alan altın iplik ile dendanlanarak iki kısma ayrılmıştır. İç bölümde yer alan zemin rengi kağıt rengi olarak bırakılmış alan hatâyî grubu motifleriyle bezelidir. Bu alanın merkezinde iç içe iki altın iplik yer alır. Ortada altın penç motififle neticelenen desenin zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. (Resim 36) Üçgen formun altın dendanları dışında kalan alan siyah zemin renkli ve hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Sayfanın en

Resim 37.

dışında yer alan ve mürekkep kısmı sonlandıran desen tığ motifinin yerini almıştır. Tepelik ve hatâyî motifinin yan yana sıralanmasıyla kurulan desenin zemini kağıt rengi bırakılmış boyanmamıştır. (Resim 37)

Resim 38. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.516b

Varak Numarası : 516b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 84 x 212mm

İçpervaz: En : 5mm

Tertibi: Altın zemin üzerine iki iplik rûmî

İklîl Ebadı: 18 x 212mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/22

Yazı sahası: 22 x 184 mm

Tertibi: Kitabeli altın sülûs hat.

Tezhipli alan ebadı: 35 x 21 mm

Tertibi: Rûmî-hatâyî motifi grubu 1/4

Motif: Rûmî-hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, siyah, altın, eflatun, kahverengi

Motifler :

Rûmî: Altın, beyaz, mavi, turuncu

Hatâyî: Yeşil, sarı, turuncu, beyaz, mavi

Tığ: 20 mm

Resim 39.

İklil formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i mülûk-i Hindustan*” ibaresi yer alır. Sülûs hatla ıaltın ile yazılan başlığın zemininde turuncu renk ile helezonlar üzerinde rûmî motifleri bulunur. Kitabenin içinde altın ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı forma bağlı ortabağ ve tepelik motifleriyle süslü ayrı bir desen yer alır. Zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır.(Resim 38)

Kitabe altın iplik ile çevrenmiştir. Dış bölümdeki desen serbest kompozisyondur ve altın rûmî helezonlar üzerinde rûmî motiflerinden oluşur. Desenin zemin rengi eflatundur. Her iki yanda kalan dikdörtgen formlu Tezhipli alan deseni $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir. Kitabeli bölümü ve Tezhipli alan desenlerini, üzerinde (+) ve(-) çizgilerin yer aldığı beyaz renkte arasuyu çevreler.(Resim 39) Tezhipli alan desenin iç kısmı, altın ve mavi renk rûmî motifleriyle bezenmiştir. Mavi ayırma rûmîlerin oluşturduğu paftanın zemin rengi kahverengidir. Altın iplikle çevrili ve hatâyî grubu motifleriyle bezeli altın zeminli alan iğne perdahı ile parlatılmıştır.(Resim 40)

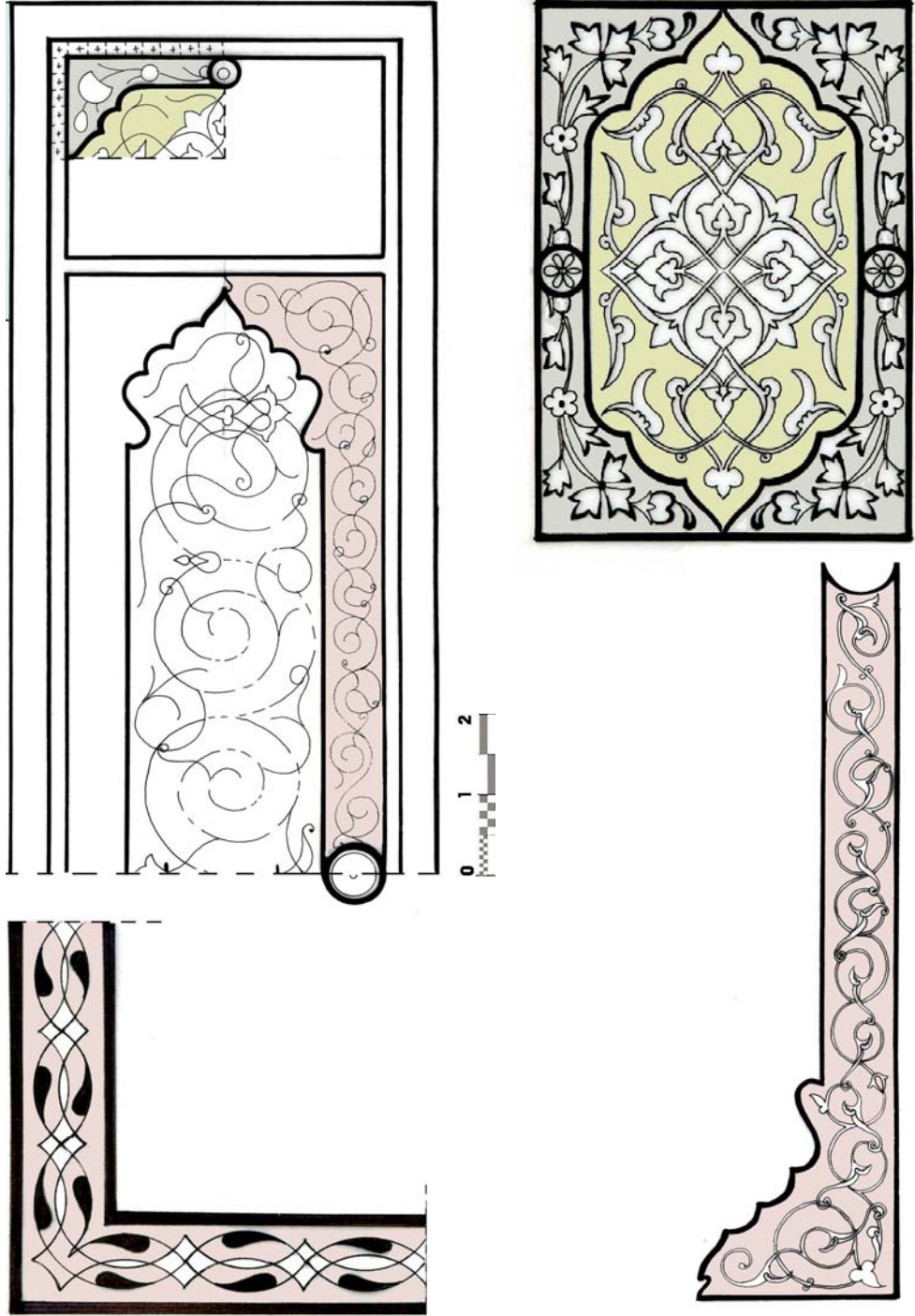
Resim 40.

İçpervazın her iki yanında altın iplikler dolaşır. İçpervaz parlatılmış altın zemin olup iki iplik rûmî motifîyle bezenmiştir. İki iplik rûmînin arasından hendesi form oluşturan üçüncü bir iplik daha geçer. Bu alanlar iğne perdahı ile parlatılmıştır.(Resim 40)

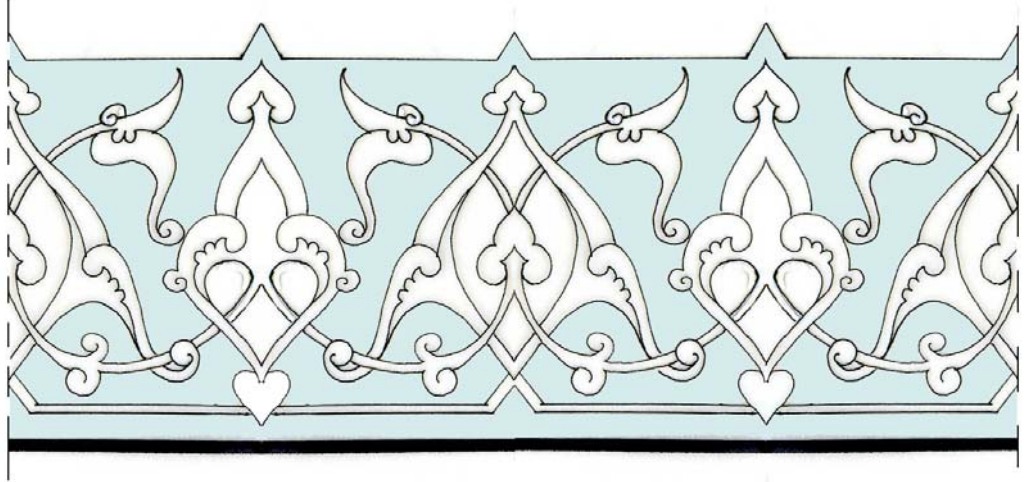
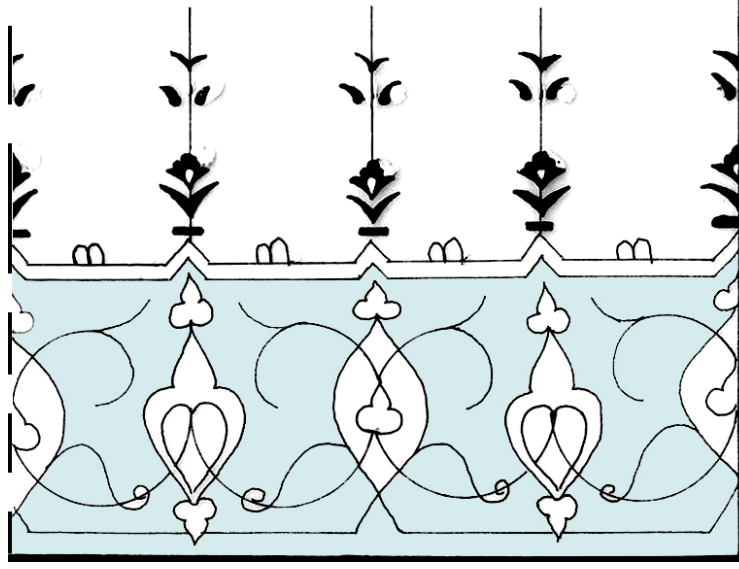

Resim 41.

Siyah zeminin ortasındaki altın tepelik motifinden iki yana Unvân sayfasının Dışpervaz kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Beyaz iplik üzerinde yer alan ayırma rûmîler, altın ortabağlardan çıkan helezonlara sarılırlar. Beyaz ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı formun zemini siyah renk, ortabağın zemini mavi renktir. (Resim 41) Dışpervaz tığ ile son bulur.

Çizim 11 B.282, v.516b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 12 B.282, v.516b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 42. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.543b

Varak Numarası: 543b -Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 84 x 212 mm

İçpervaz: En : 5mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklîl Ebadı: 20 x 212 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/12

Yazı sahası: 22 x 196 m

Tertibi: Altın sülüs hat.

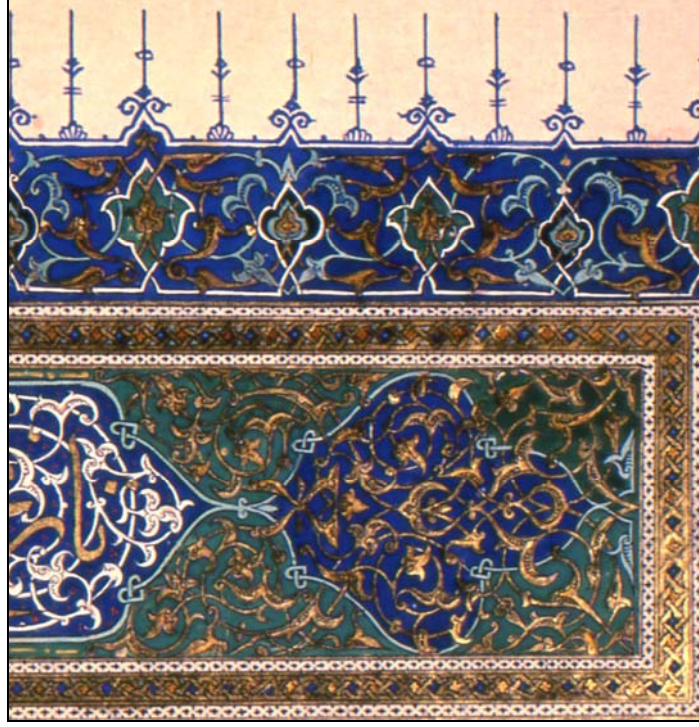
Motif: Rûmî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın, yeşil

Motifler:

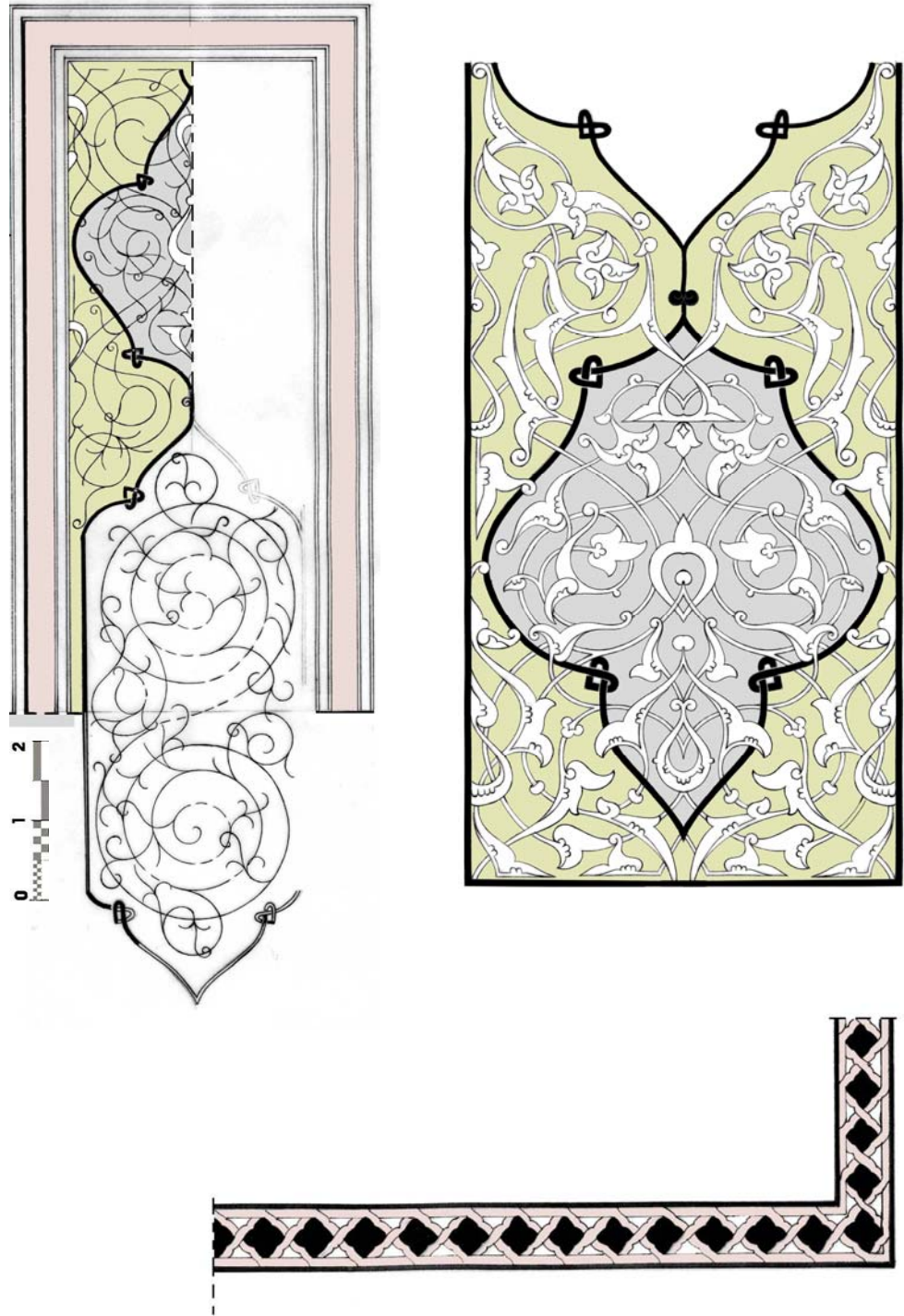
Rûmî : Altın, beyaz ,mavi

Tığ: 20 mm

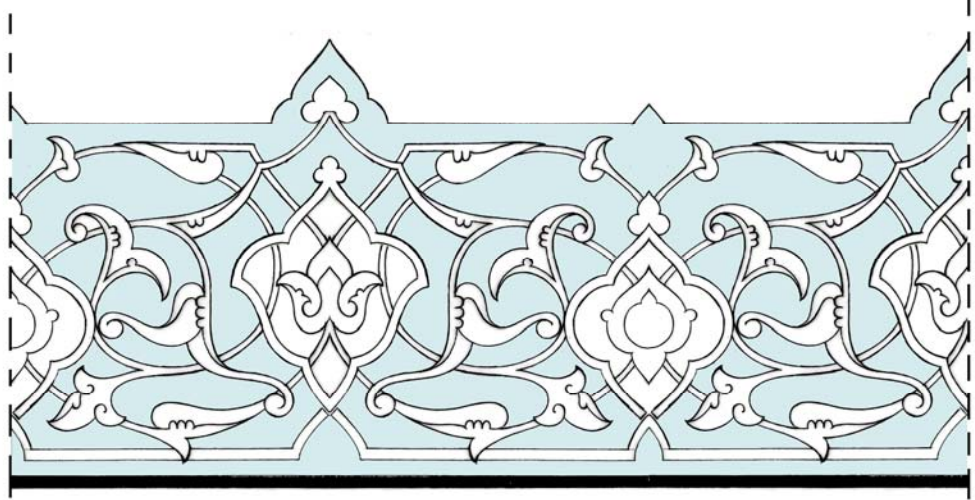
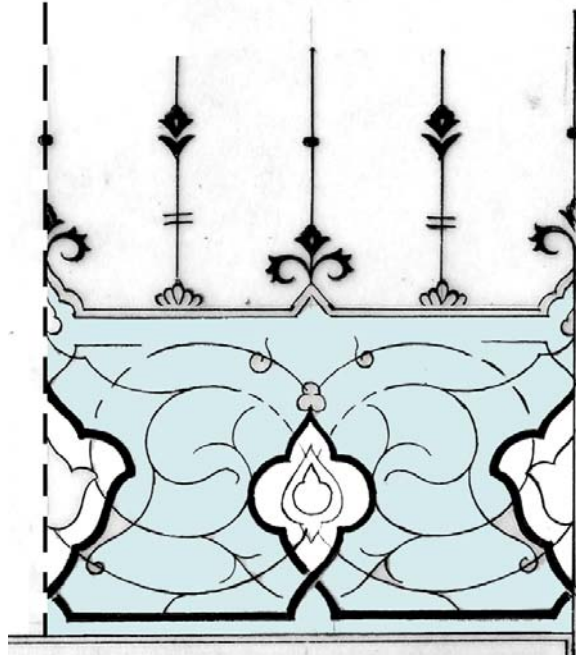

Resim 43.

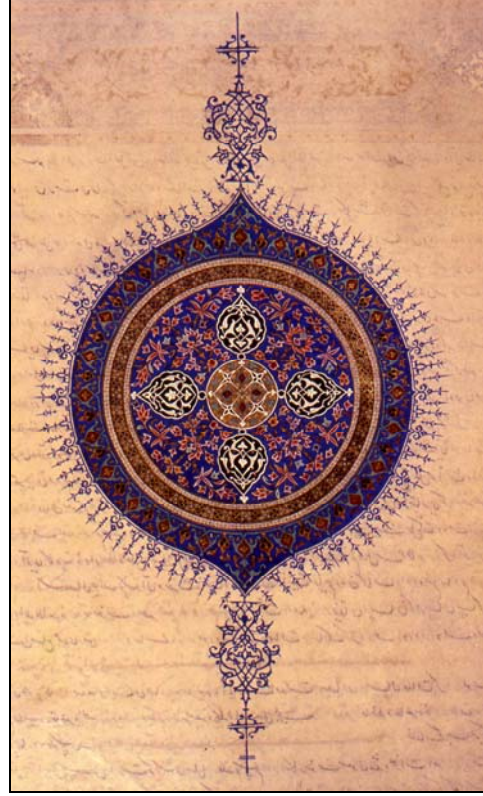
İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i Selçukiyye*” ibaresi yer alır. Süslü hatla altın ile yazılan başlığın zemininde beyaz renk helezonlar üzerinde rûmî motifler bulunur. Zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. Mavi iplik ile paftalanmış, düğümle süslenmiş olan alanın zemin bedahşî lâciverdî ve altın helezonlar üstünde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Diğer alanların zemin rengi yeşildir ve rûmî motiflerinden oluşur. İç pervazın iki yanında (+) ve (-) çizgilerle süslenmiş beyaz renkli arasuyu ve altın iplikler yer alır. İçpervaz altın zemin üzerine saç örgüsü zencirek ile tertip edilmiş ve zencireği oluşturan ipliklerin aralarında kalan boşluklar lâcivert ve lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. (Resim 43) Sayfanın iklîl bölümünü oluşturan desen beyaz renkli iplikle dendanlanmış ve paftalara ayrılmıştır. Beyaz iplikle paftalanan alanların zemin renkleri siyah ve yeşildir. Siyah zeminli alanın orta kısmında mavi renkli ortabağdan iki yana ayrılan altın helezonlar üzerindeki ayırma rûmî motifler, tepelik motifinde birleşir. Yeşil renk zeminli paftalı alanın ortasında altın tepelik motif ve bu motiften çıkan ayırma rûmîler yer alır. Sayfa tığ motifleriyle sona erer.

Çizim 13 B.282, v.543b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 14 B.282, v.543b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 44. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.566a

Varak Numarası: 566a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu: Daire

Ebat: 158 x 170 mm

İçpervaz: En: 4 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

Dışpervaz: En: 16 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 48

Orta Bölüm: Çap: 76 mm

Tertibi: Rûmî ve hatâyî grubu kompozisyon 1/ 8

Motif: Rûmî, hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî , altın , siyah , kırmızı

Motifler :

Rûmî: Altın, beyaz, mavi

Hatâyî: Turuncu, pembe, sarı, mor, bedahşî

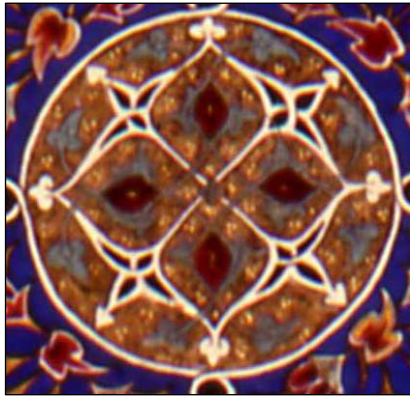
lâciverdî, eflatun, mavi

Tığ: 13 m

Resim 45.

Sayfa daire formda olup üst ve alt kısımlar iri tığlara çıkış almak için eğimli olarak uzatılmıştır. Altın zeminli içpervaz sayfayı iki bölüme ayırır. Pervaz saç örgüsü zencirekten müteşekkildir ve örgünün oluşturduğu boşluklar lâcivert ve beyaz renkle bezenmiştir. Pervazın her iki yanı altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile süslenmiştir. Beyaz renkli arasuyu kurdela zencirek ile tasarlanmıştır. İç kısımdaki dairevi alan 1/8 oranında tertip edilmiştir.(Resim 44) Beyaz renk

Resim 46.

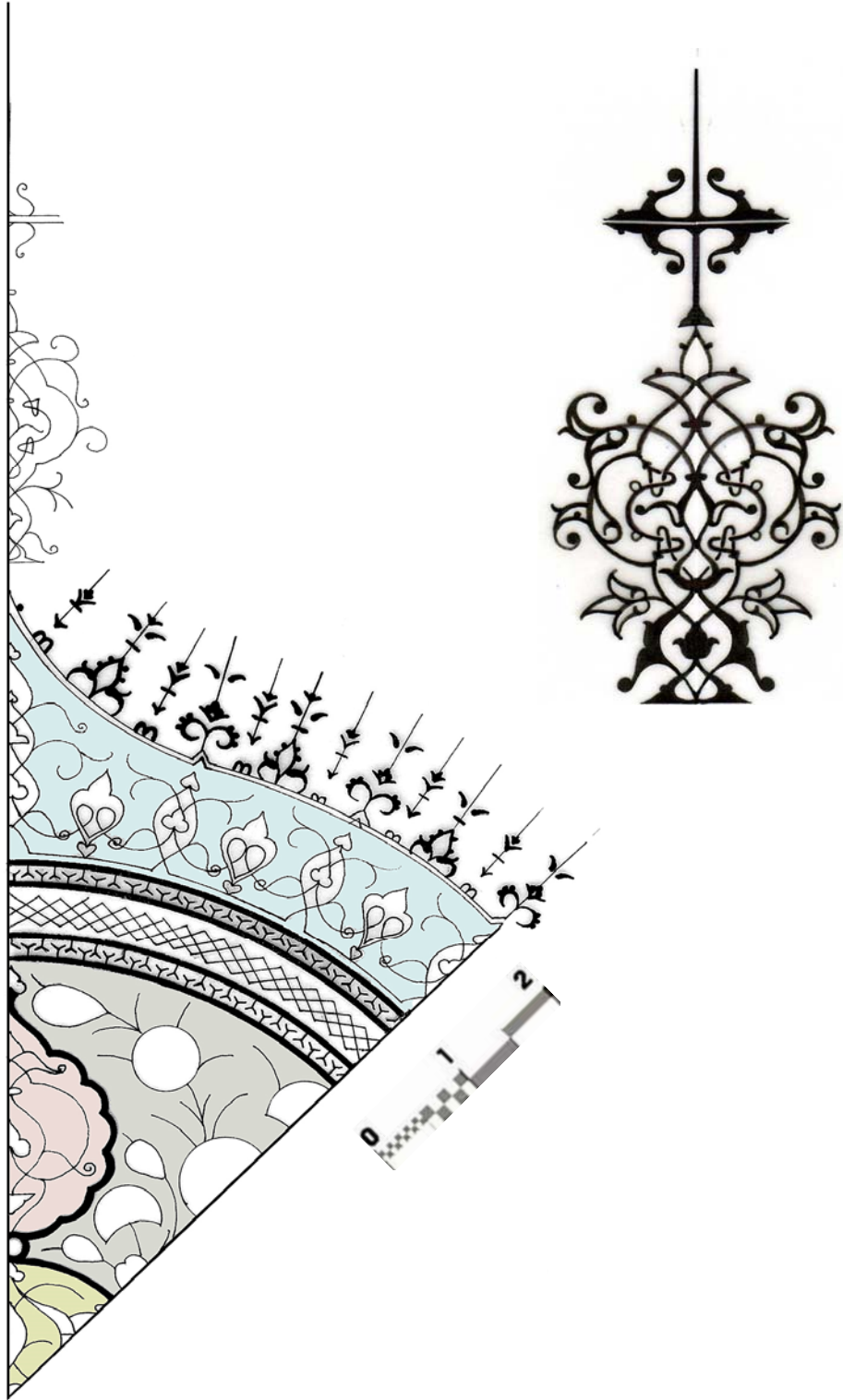
iplik ile paftalanmış orta kısımda yer alan paftalar mavi ayırma rûmî ve beyaz renkte hurdelenmiş tepelikle bezenmiştir. Desen, mavi renk ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı alanlardan her iki yana ayrılan sencîde rûmîlerden oluşur. Ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı formun zemini kahverengi diğer zemin renkleri altındır.(Resim 46)

Orta kısmındaki paftalı alanı oluşturan beyaz renkli iplikler sarmal hareketle zemin rengi siyah olan beyaz renkli rûmî kompozisyonun paftasını oluşturur. Ortada beyaz renkli ayırma rûmî motiflerin devam eden dalları üst kısımda tepelik motifini oluşturur. Ayırma rûmî formun ortasında tepelik motifi yer alır. Siyah zeminli formun dışında kalan alan hatâyî grubu motiflerle bezeli bedahşî lâciverdî zeminlidir. Desen ½ oranında tasarlanmıştır. Yekberk motifinden çıkış alınan ana dalda, sağlı sollu dört dal hatâyî grubu motifi yer alır. Motifler beyaz renkli tahrirle süslenmiş.(Resim 47)

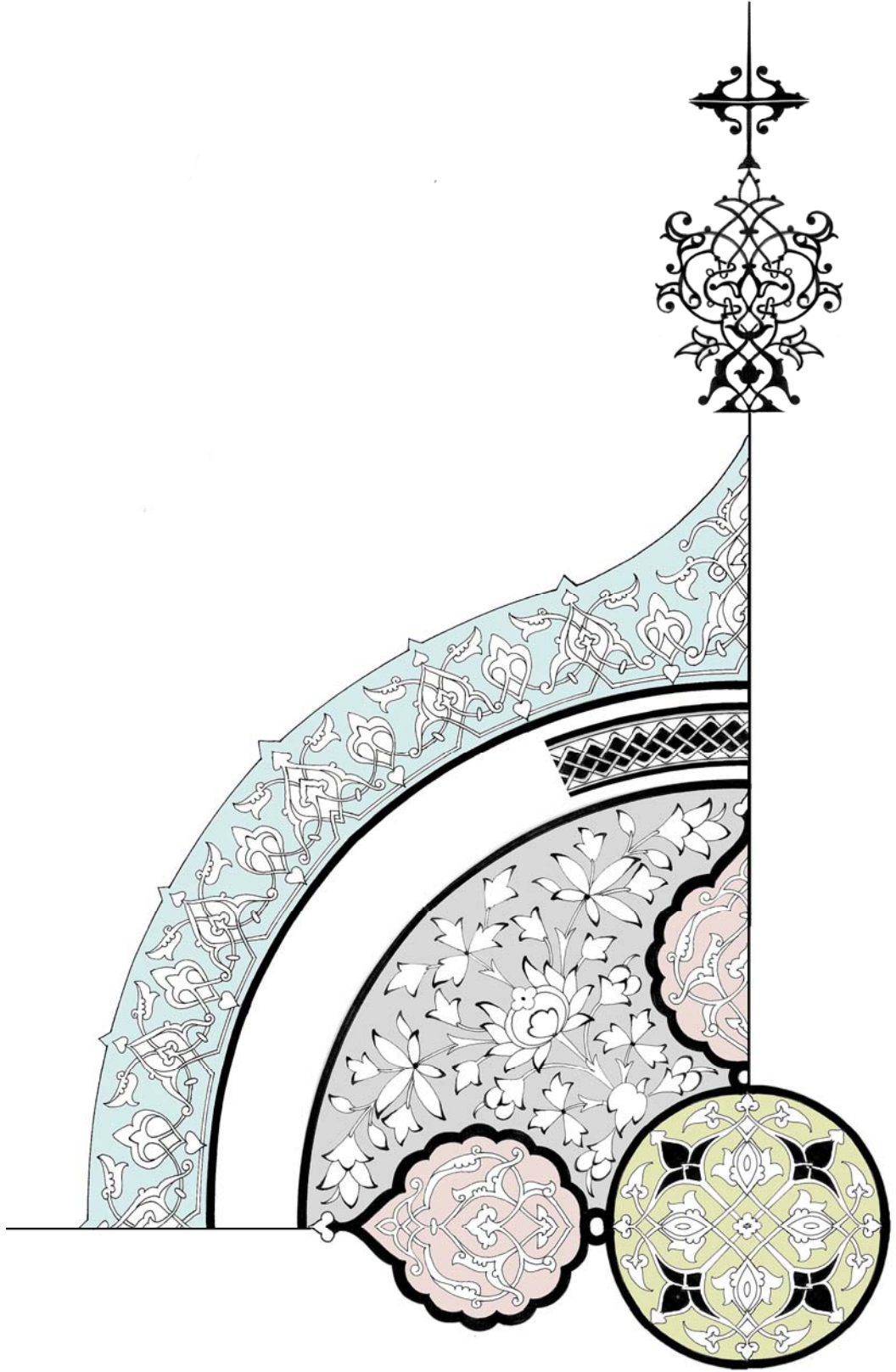

Resim 47.

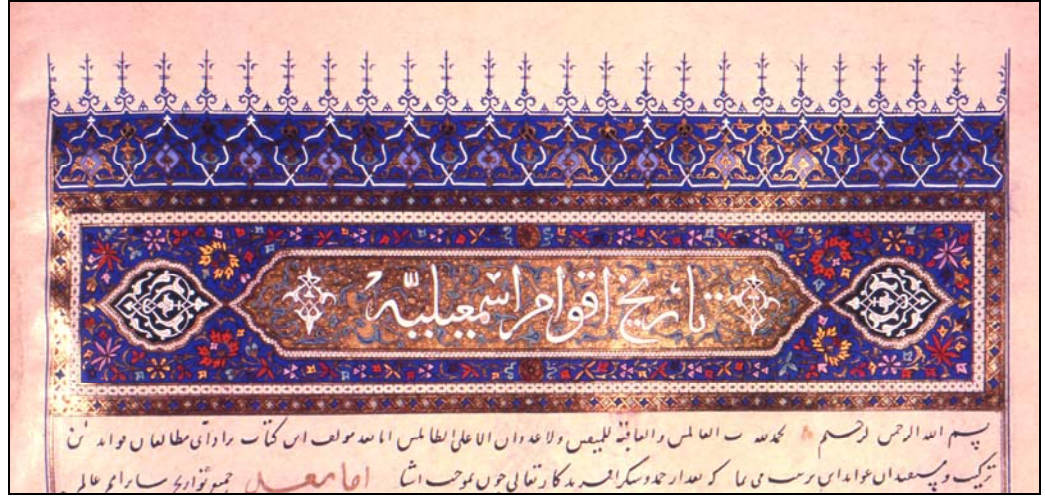
Zahriye sayfasının Dışpervaz kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Dışpervazda mavi renkte iplikten oluşan paftalar ayırma rûmîlerle kapalı formlar oluşturur. Kapalı formun zemini kırmızı renktedir ve ortasında altın tepelik motifi yer alır. Tepelikten altın ayırma rûmî motif çıkar. İçpervaz ortabağ tepelik motifinden gelen helezonla birleşir. Ortabağın zemin rengi siyahtır. Dışpervaz tığlarla son bulur (Resim 47)

Çizim 15 B.282, v.566a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Çizim 16 B.282, v.566a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 48. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.566b

Varak Numarası: 566b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 82 x 212mm

İçpervaz: En: 4 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklîl Ebadı: 11 x 212mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/24

Tezhipli alan ebadı: 25 x 202 mm

Tertibi: Rûmî, hatâyî grubu kompozisyon 1/4

Yazı sahası: 14 x 89 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkepli sülüs hat.

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşi lâcivertdî, siyah, altın, mavi

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi, beyaz

Hatâyî: Turuncu, sarı, mavi, pembe

Tığ: 20 mm

Resim 49.

İklîl formda tertip edilmiş unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i Akvâm-ı İsmailiyye*” ibaresi yer alır. Sülüs üstübeç mürekkebiyle yazılan hattın zemininde mavi renk ile helezonlar üzerinde rûmî motifleri bulunur. Kitabeli alanın sağ ve sol tarafında beyaz renkli ayırma rûmî ile ortabağ motifinden oluşan ayrı bir kompozisyon bulunur. Yazı alanı zemini altın ile boyanmıştır. Metnin yer aldığı alan beyaz renkli arasuyu ile çevrelenmiş ve üstü (+), (-) şekillerle süslenmiştir. Bu alanın dışında bulunan bedahşî lâciverdî zeminli alan altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile paftalanmıştır. Pafta siyah zemin renklidir. Beyaz renk arasuyu (+), (-) çizgilerle süslemiştir. Siyah zeminli alan beyaz renkli rûmî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 49) Hatâyî grubu motiflerin yer aldığı alanın zemini bedahşî lâciverdîtir. Mavi renkli tirfil motifi hatâyî grubu motiflerinden oluşan

Resim 50.

desenin başlangıç noktasıdır. Desen tek dal üzerinde yer alan motiflerden oluşur.

(Resim 50)

Motiflere altın tahrir ile renklendirilerek hacim verilmiştir.(Resim 50)
Altın zeminli içpervaz zencirek ile tertip edilmiş ve zencireği oluşturan ipliklerin aralarında kalan boşluklar bedahşî lâciverdî, kırmızı ve beyaz renkle boyanmıştır.(Resim 51)

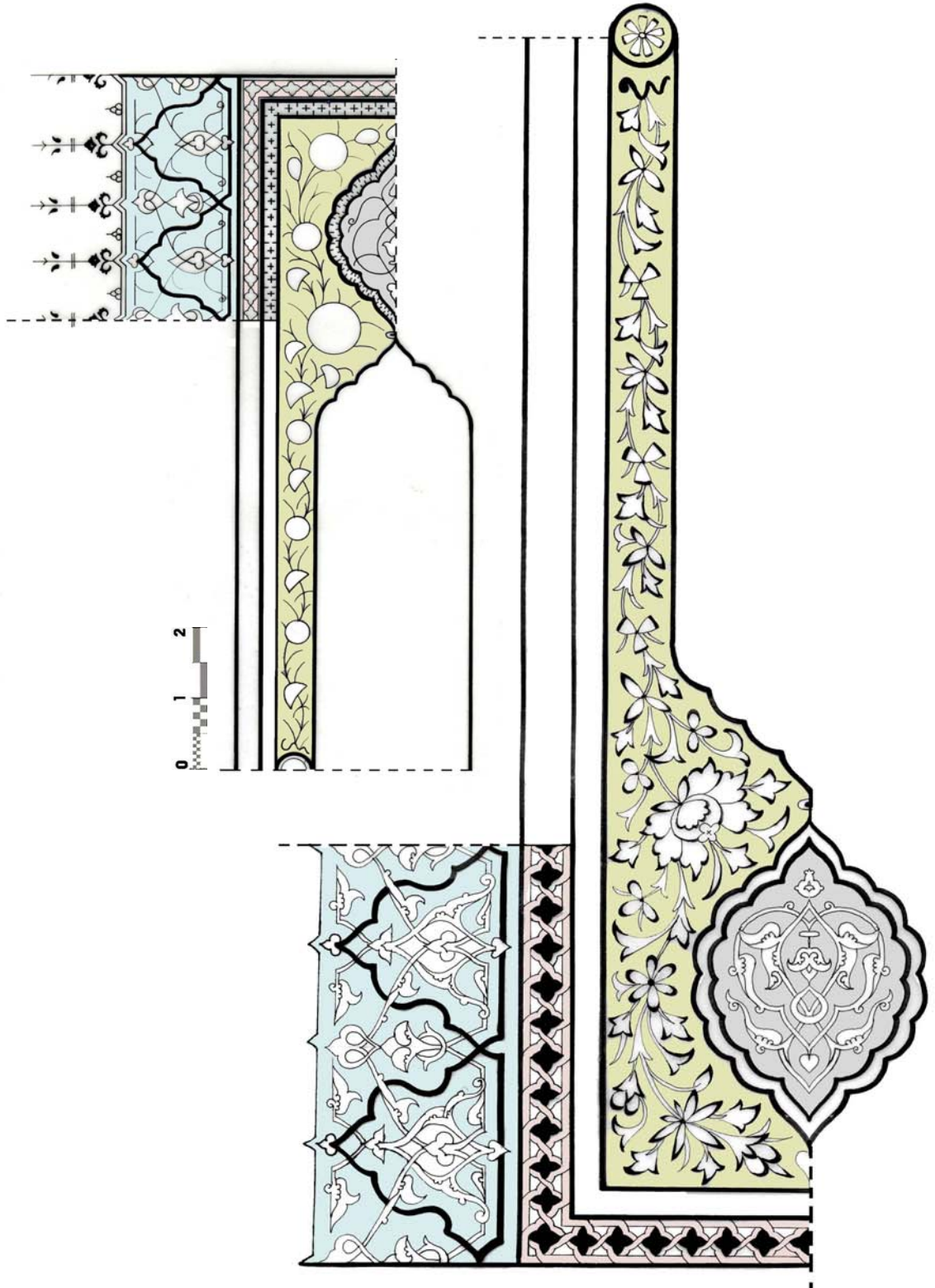

Resim 51.

Sayfanın ikil bölümünü oluşturan desen beyaz renkli iki iplikle dendanlanmış ve paftalara ayrılmıştır. Beyaz iplikle paftalanan alanlarda içpervaz ayırma rûmî motiflerden oluşan kapalı formun ortasında tepelik motifi yer alır. Tepelikten aşağıya doğru sade rûmî, yukarıya doğru ayırma rûmî dallar ayrılır. Kapalı form oluşturan ayırma rûmî motiflerin zemin rengi mavidir. Beyaz ipliklerin oluşturduğu diğer paftanın ortasında altın tepelik ve mavi renk ortabağ motifi yer alır. Mavi ortabağın zemin rengi kahverengidir. Üst kısımda siyah zemin renkli altın ortabağ vardır. Altın ortabağa mavi renk zeminli kapalı formda yer alan tepelikten çıkan ayırma rûmî ile bağlanır. Sayfa tiğ motifiyle sona erer. (Resim 52)

Resim 52.

Çizim 17 B.282, v.566b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 53. “Külliyat-ı Tarih”, TSMK, B.282- v.590b

Varak Numarası: 590b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 85 x 212 mm

İçpervaz: En : 3 mm

Tertibi : Altın zemin üzerine iki iplik rûmî kompozisyon

İçpervaz: En : 4mm

Tertibi: Siyah zemin üzerine klâsik tezhip

İklîl Ebadı : 19 x 212mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/24

Tezhipli alan ebadı: 22 x 22 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/24

Yazı sahası: 60 x 60 mm

Tertibi: Altın sülüs hat.

Motif: Rûmî, hatâyî motifi grubu

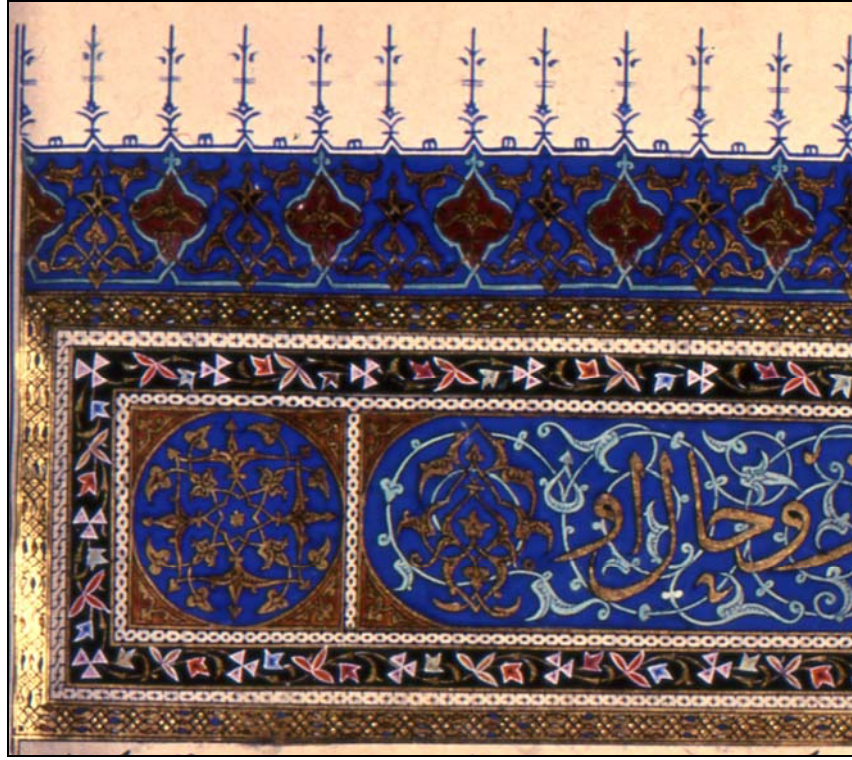
Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, siyah, altın, kırmızı

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi

Hatâyî: Turuncu, beyaz, mavi, pembe, sarı, yeşil

Tığ: 20 mm

Resim 54.

İklil formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i Oğuz ü hâl-i û*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla altın ile yazılan başlığın zemininde mavi renk ile helezonlar üzerinde rûmî motifleri yer alır. Kitabenin içinde altın ile boyanmış ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı bir form bulunur. Zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. Kitabenin her iki yanında yer alan tezhipli alanlardaki desen 1/4 oranındadır. (Resim 53)

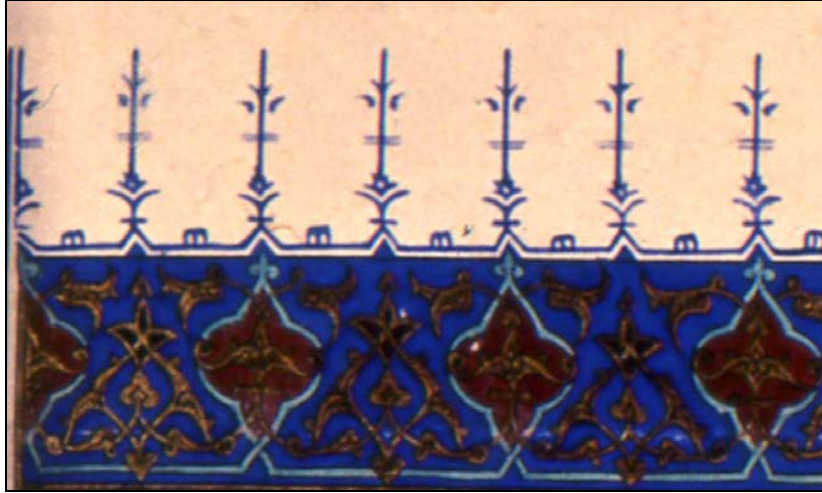

Kitabeli bölümü ve tezhipli alanları, üzerinde (+) ve(-) çizgilerin yer aldığı beyaz renkte kenar suyu çevreler.

Resim 55.

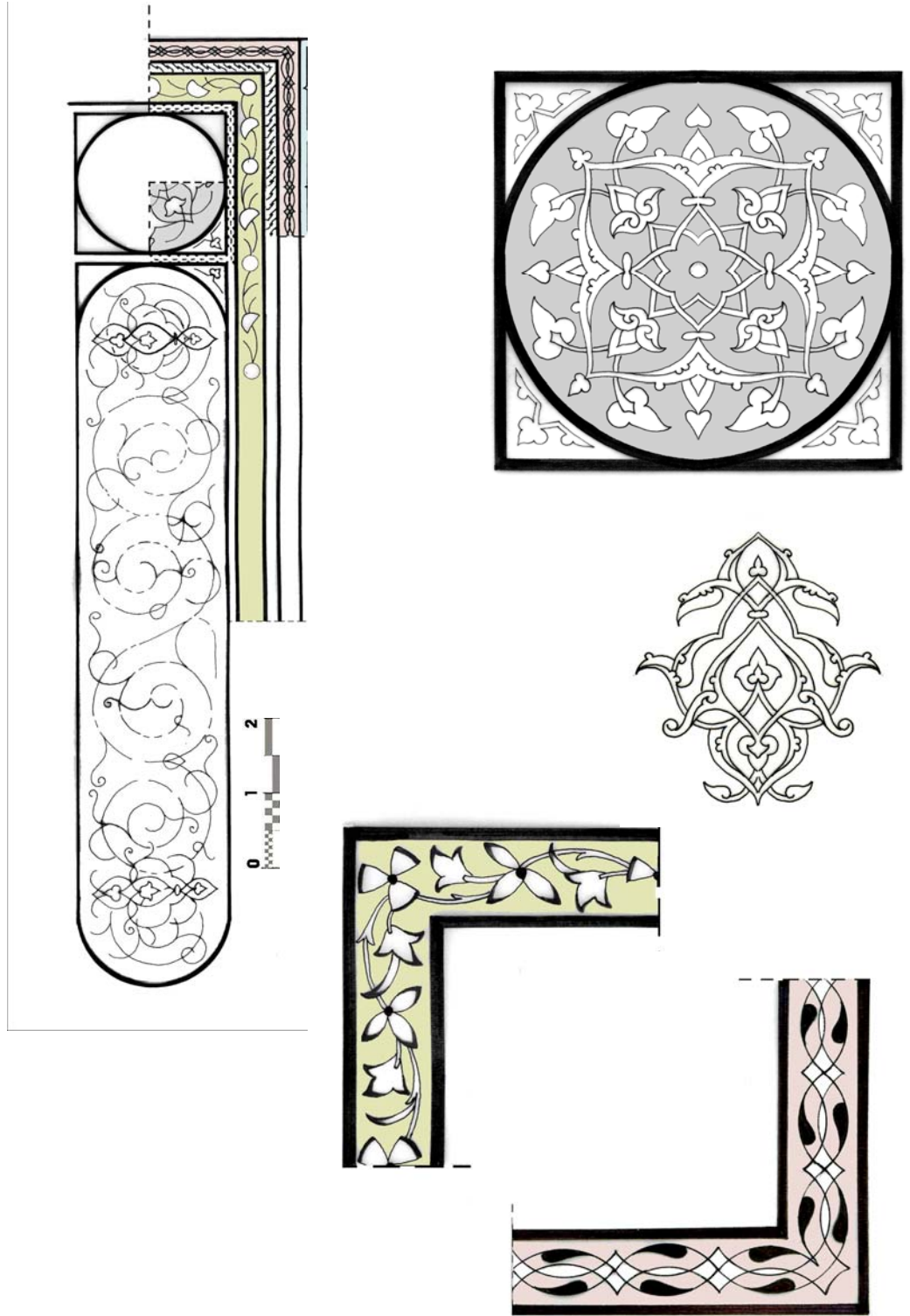
Tezhipli alanda tepelik motifinden her iki yana sencîde rûmîlerin çıktığı desen yer alır. Zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. Daire formundaki alanın kare forma tamamlayan üçgen alanlarda tepelik ve sade rûmî motifleri kullanılmış ve altın zemin rengi üzerine lâl mürekkebi sürülerek hacim verilmiştir.(Resim 55)

İç pervaz zemini siyah renk olup tek iplik hatâyî grubu motiflerden müzehheptir. Motiflerin kenarlarına beyaz renk ile tahrir çekilerek siyah zeminde daha belirgin olmaları sağlanmıştır.(Resim 54) Dış kısımda yer alan altın zeminli ikinci içpervaz iki iplik rûmî motifli zencirektir. Ayrı bir iplik baklava formunda hendesî alanlar oluşturur. Hendesî alanlar beyaz renkle, rûmî motifler ise mavi ve bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır.

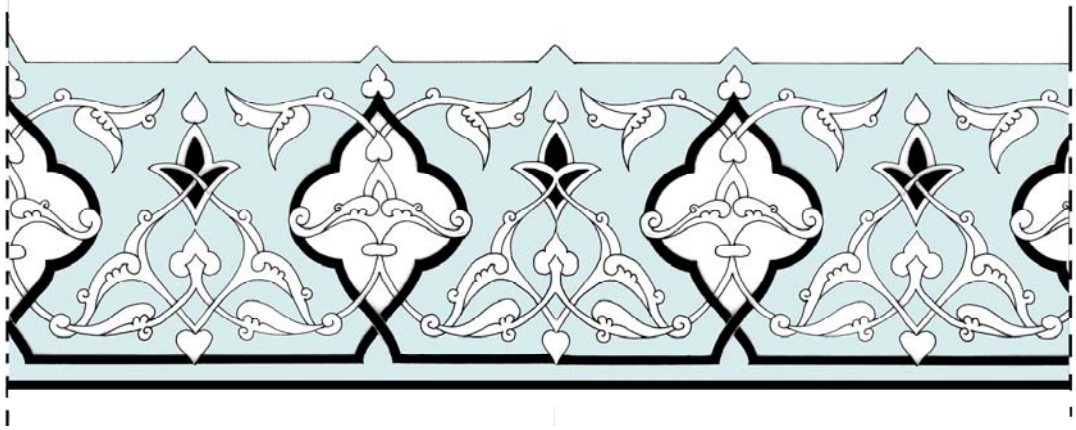
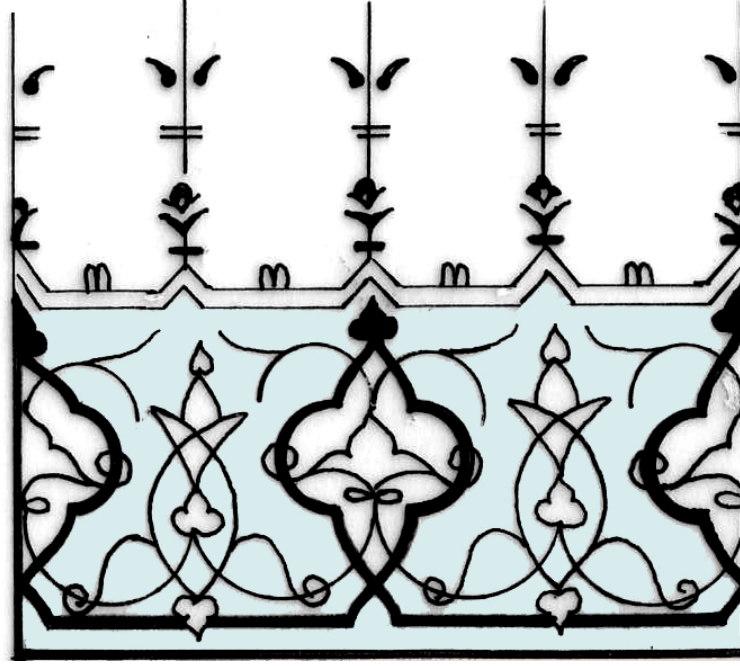

Resim 56.

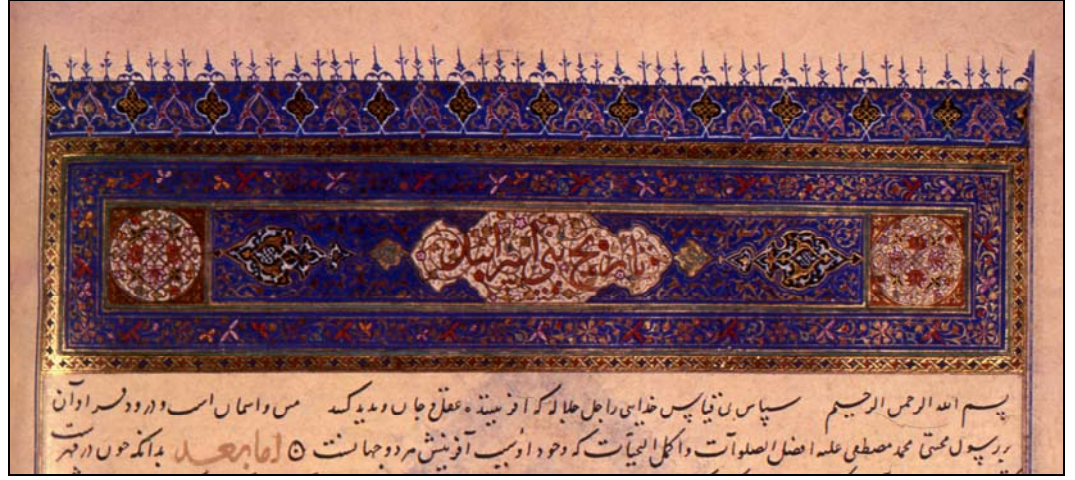
Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehheptir. Desende beyaz renkli tek iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftaların ortasında altın tepelikler yer alır. Tepeliklerden ayırma rûmî dallar çıkar. Beyaz iplikli paftaların zemin rengi kırmızıdır. İçpervaz ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu kapalı alanda, altın tepelik motifleri bulunur. Tepelikten aşağı doğru çıkan dallarda altın sade rûmîler yer alır. Ayırma rûmînin üst kısmı geçme motifleri kullanılarak tamamlanmıştır. Kırmızı renk zeminin haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. Dışpervaz tığlarla son bulur. (Resim 56)

Çizim 18 B 282, v.590b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 19 B 282, v.590b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 57. Külliyyat-ı Tarih, TSMK, B.282- v.612b

Varak Numarası: 612b -Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 85 x 212 mm

İçpervaz: En:3mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İçpervaz: En:6mm

Tertibi: Bedahşî lâciverdî üzerine klâsik tezhip

İklîl Ebadı: 16 x 212 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/24

Tezhipli alan ebadı: 22 x 22 mm

Tertibi: Rûmî-hatâyî grubu kompozisyon 1/4

Yazı sahası: 22 x 146mm

Tertibi: Kırmızı renk sülüs hat.

Motif: Rûmî-hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın

Motifler:

Rûmî: Altın, beyaz

Hatâyî: Turuncu, beyaz, altın, mavi

Tığ: 14mm

Resim 58.

İklil formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i beni İsrail*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla kırmızı renkle yazılan hattın zemininde klâsik tezhip tekniğiyle helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifler ile süslüdür. Kitabenin her iki yanında bulunan desende rûmî motiflerin oluşturduğu zemin siyah renktir. Altın dendanlardan oluşan kapalı formun orta kısmı, altın ayırma rûmî ile tertip edilmiştir. Bu formun ortasında iki iplikten müteşekkil beyaz renkte düğüm motifi yer alır. Düğüm motifinin alt ve üst kısmında, ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı form rûmî motiflerden oluşur. Siyah zeminli pafta altın zeminli diğer paftayla altın iplikle birleşir. Altın zeminli paftanın içinde mavi renkli ayırma rûmîlerin oluşturduğu desen yer alır. Lâcivert zeminli alanda rûmî motifleri çift tahrir tekniğiyle bezenmiştir. Her iki yanda kalan kare formlu tezhipli alanın deseni $\frac{1}{4}$ oranındadır. (Resim 57)

Tezhipli alanı, kitabeli bölüm ve içpervaz alanını altın ve yeşil renk iplikler çevreler. Tezhipli alanın daire formundaki bölümü siyah zeminli altın ile hurdeli tepelik ve hatâyî grubu motiflerden oluşur. Tepelik motifleri diğer tepelik ile birleşerek kapalı form oluşturur. Tepelik motiflerinin oluşturduğu kapalı formlarda hatâyî motifleri yer alır. Zemin kağıt rengi bırakılmıştır. Daire formundaki alanı kare forma tamamlayan üçgen alanlarda tepelik ve sade rûmî

motifleri kullanılmış ve altın zemin rengi üzerine lâl mürekkebi sürülerek hacim verilmiştir.(Resim 59)

Resim 59.

Lâcivert zemin renkli içpervazın her iki yanında altın iplikler dolaşır. İçpervaz tek iplik üzerinde hatâyî grubu motiflerden oluşur. Zemin tamamen bedahşî lâciverdî boyandıktan sonra dallar ve motifler boyanmıştır. Dış kısımda yer alan altın zeminli ikinci içpervaz zencirektir. Örgünün oluşturduğu hendesî alanlardaki boşluklar lâcivert, yeşil ve kırmızı renkle süslenmiştir.(Resim 60)

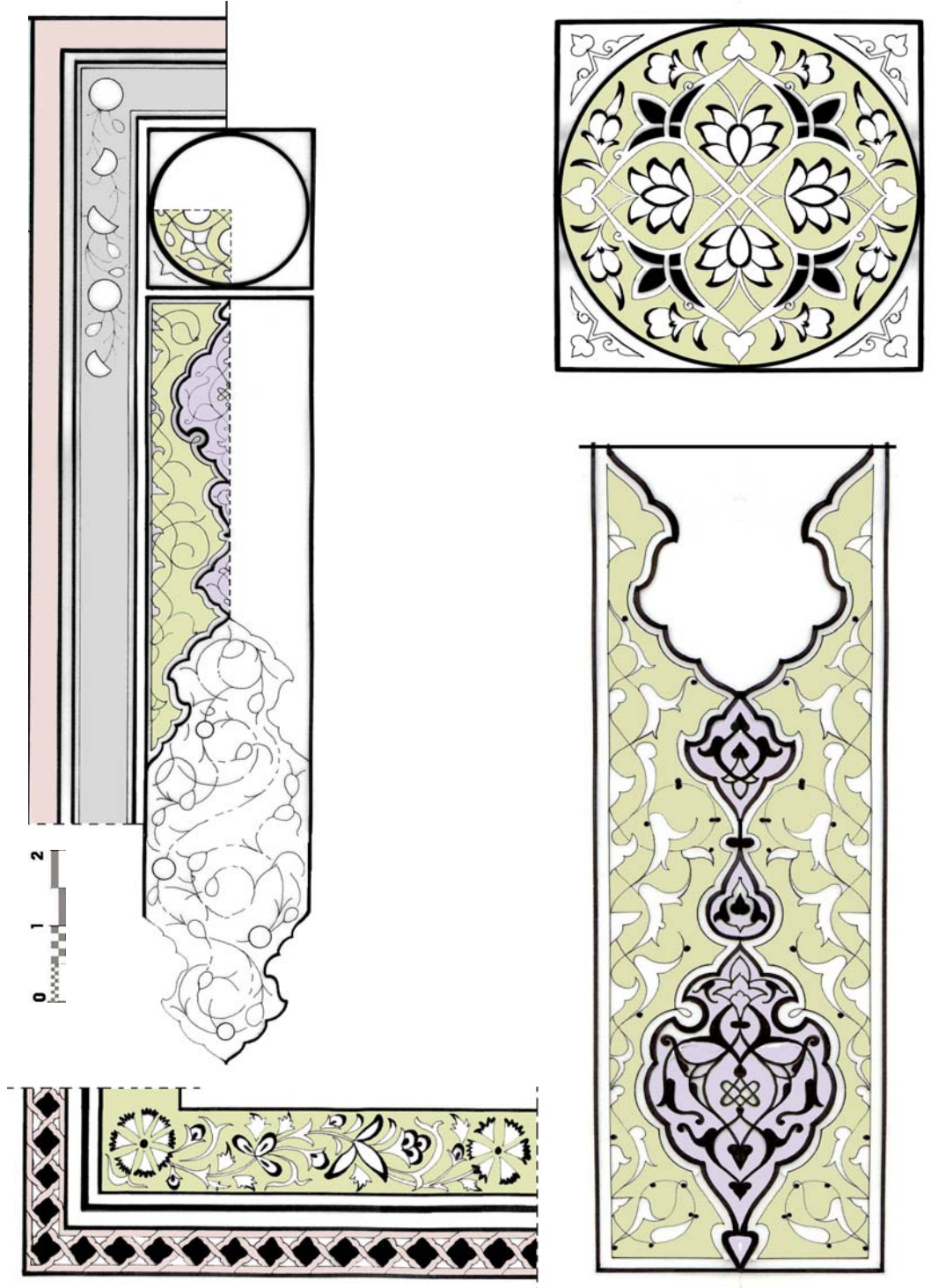

Resim 60.

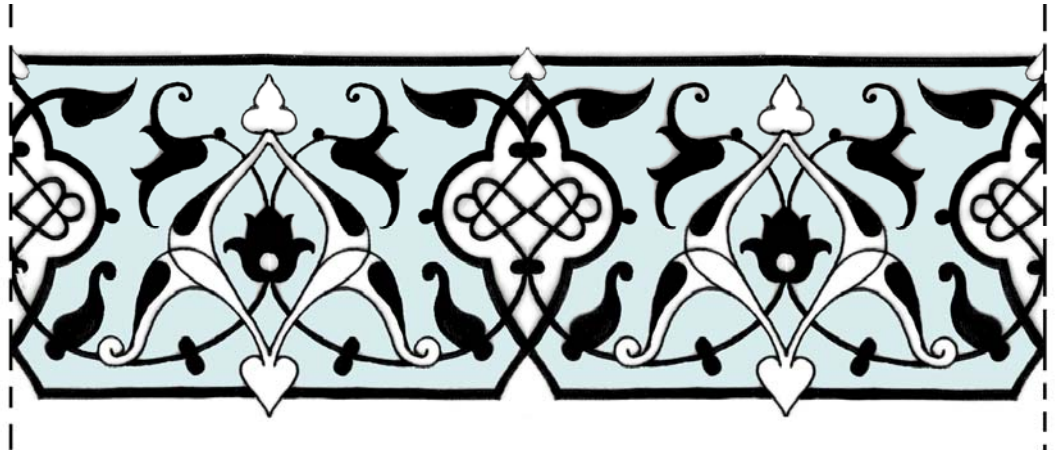
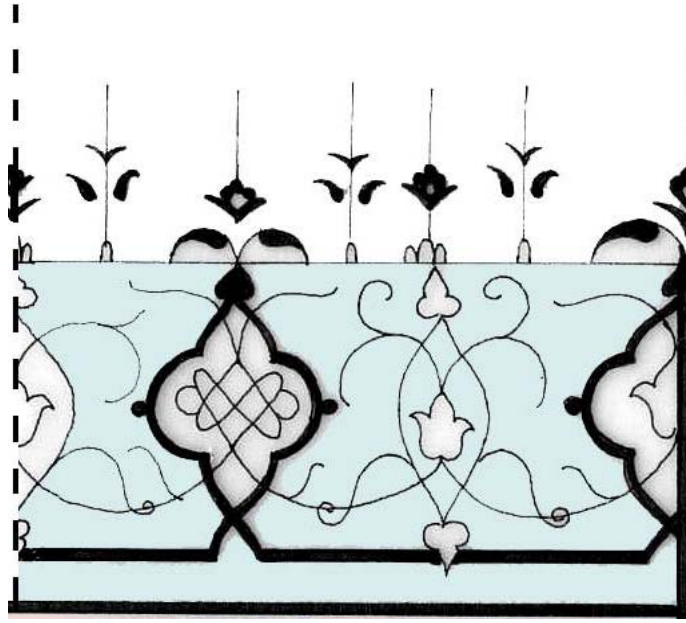
Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebirdir. Desen beyaz renkli tek ipliklerle kapalı formda paftalar oluşturur. Paftaların ortasında altın geçmeler yer alır. Geçmelerden sade rûmî dallar çıkar. Beyaz iplikli paftaların zemin rengi siyahtır. Beyaz renkle hurdelenmiş kırmızı renkli ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı alanda altın tepelik motifi bulunur. Tepelikten aşağı doğru çıkan dallar diğer kapalı formda yer alan geçmeyle birleşir. Tepelikten yukarı doğru altın ayırma rûmîler çıkar. Dışpervaz tığlarla son bulur.(Resim 61)

Resim 61.

Çizim 20 B 282, v.612b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 21 B 282, v.612b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 62. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.631b

Varak Numarası: 631b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 86 x 212 mm

İç pervaz : En: 5 mm

Tertibi: Mavi zemin üzerine tek iplik rûmî kompozisyon

İçpervaz: En: 4mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklîl Ebadı : 19 x 212 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/22

Tezhipli alan ebadı: 25 x 190 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/4

Yazı sahası: 25 x 188 mm

Tertibi: Altın sülüs hat.

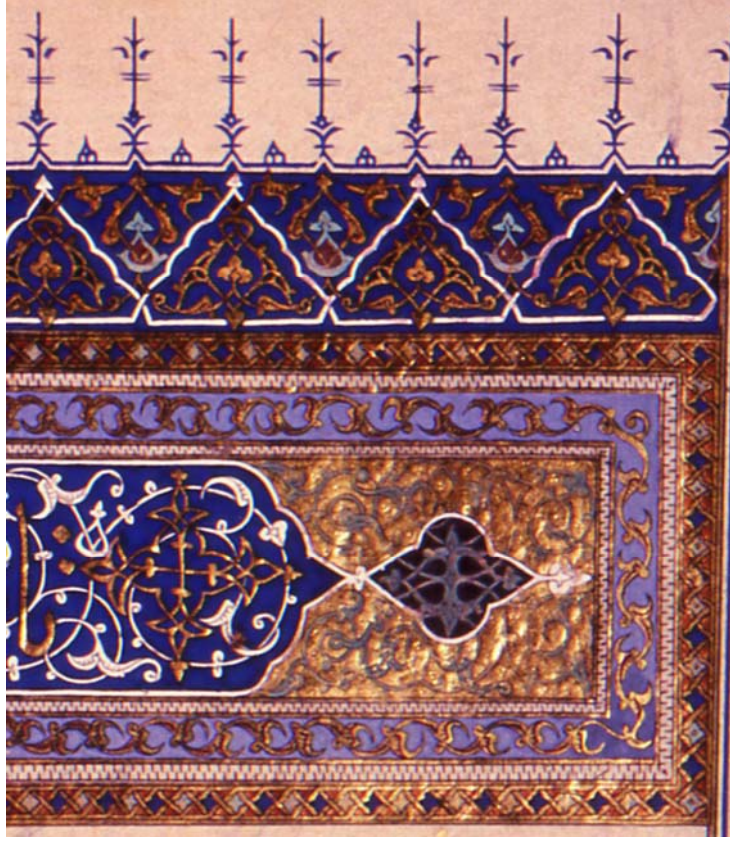
Motif: Rûmî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın, mavi

Motifler :

Rûmî: Altın, limonküfü, beyaz

Tığ: 20

Resim 63.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i mülûk-i efrenc*” ibaresi yer alır. Sülûs altın ile yazılan başlığın zemininde beyaz renk ile helezonlar üzerinde rûmî motifleri bulunur. Kitabeli alanın sağ ve sol tarafında altın artı biçiminde geçmelerden müteşekkil tepelik motifi ayrı bir kompozisyon oluşturur. Yazı alanının dışındaki bölüm beyaz iplik ile paftalanmış ve siyah zemin ile tertip edilmiştir.(Resim 62)

Resim 64.

Kapalı formda mavi renk ile tepelik motifleri yer alır. Tepelik motiflerinden, dış kısımdaki altın zeminli alana rûmî hezonlar ile çıkış alınmıştır. Altın zeminli alanda helezonlar üzerinde rûmî kompozisyon yer alır. Zemin içpervaz olup üç nokta ile perdahlanmıştır. Yazı alanını ve mavi zeminli içpervaz beyaz cetveller (-) çizgilerle süslemiştir.(Resim 63-64)

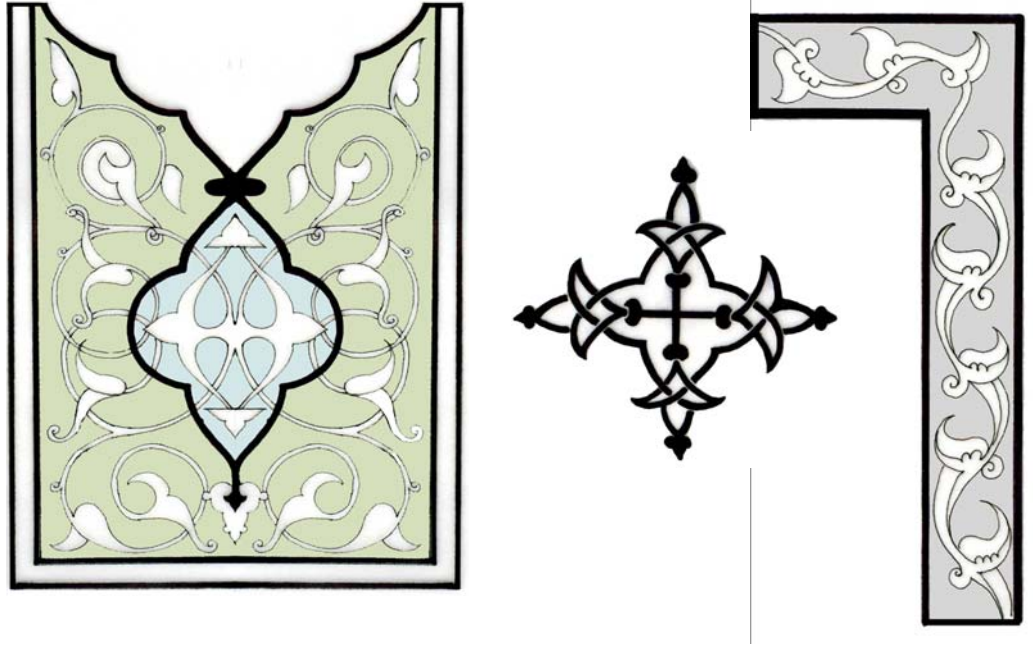
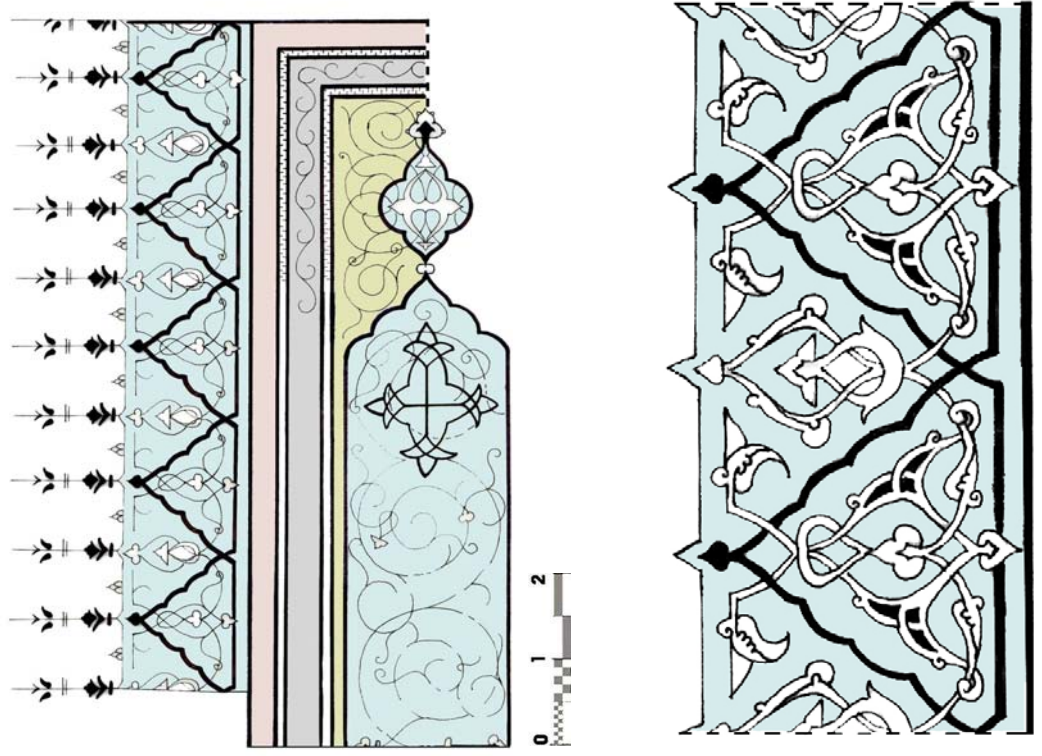
Resim 65.

Mavi zemin renkli içpervaz tek iplik üzerinde ayırma rûmî motiflerle bezelidir. Dış bölümde yer alan içpervaz ise altın zemin üzerine saç örgüsü zencirek ile tertip edilmiştir. Zencereği oluşturan ipliklerin aralarında kalan boşluklar lâcivert, beyaz ve lâl mürekkebi ile renklendirilmiştir.(Resim 65)

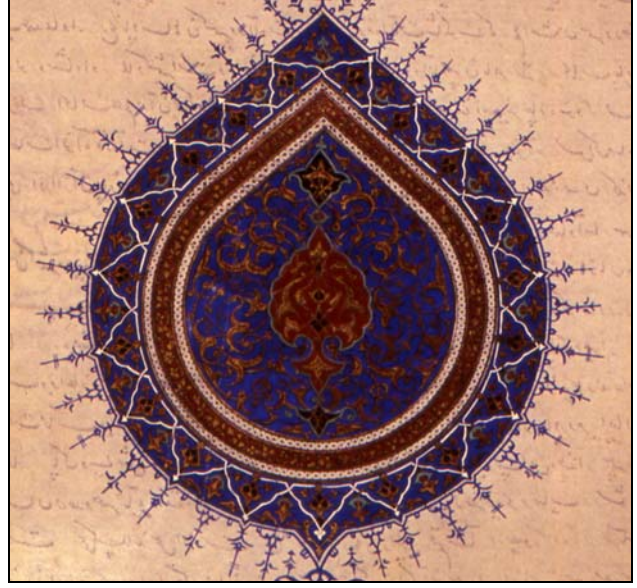

Resim 66.

Sayfanın ikil bölümlerini oluşturan desen beyaz renkli iki iplikle dandanlanmış ve paftalara ayrılmıştır. Beyaz iplikle paftalanan alanlarda altın ile hurdelenmiş siyah ayırma rûmî motiflerden, aşağıya doğru helezonlar üzerinde sade rûmî, yukarıya doğru ayırma rûmî motifler çıkar. Beyaz ipliklerin oluşturduğu diğer paftanın ortasında altın ayırma rûmî ve mavi ortabağ yer alır. Mavi ortabağın zemin rengi kahverengidir. Sayfa tığ motifliyle sona erer. (Resim 66)

Çizim 22 B 282, v.612b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 67 “ Külliyyat-ı Tarih”, TSMK, B.282-640a

Varak Numarası: 640a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu: Damla

En: 156 mm **Boy:** 170 mm

İçpervaz: En 4 mm

Tertibi: Kırmızı zemin üzerine klâsik tezhip

Dışpervaz : En: 16 mm

Tertibi Rûmî kompozisyon 1/ 38

Orta Bölüm: 103 x 75 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/ 2

Motif: Rûmî, hatâyî motifî grubu

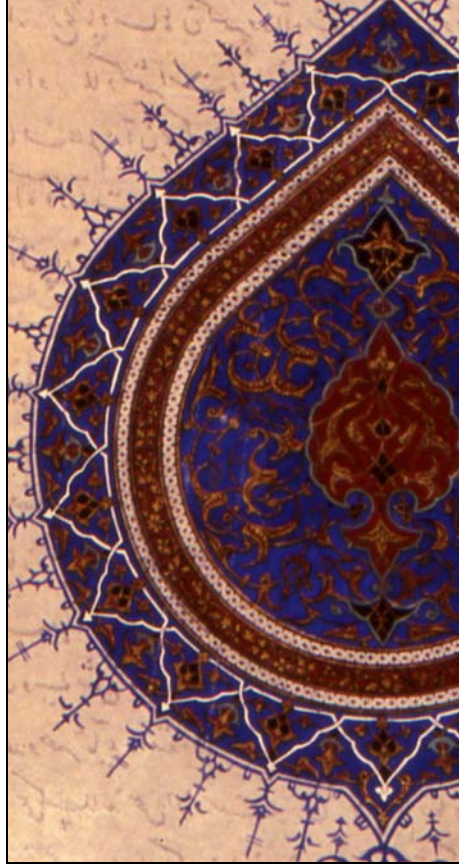
Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî , siyah , kırmızı

Motifler :

Rûmî: Altın, mavi

Hatâyî: Altın

Tığ: 13 mm

Resim 68.

Zahriye sayfası damla formunda olup alt kısım iri tıglara çıkış almak için eğimli olarak uzatılmıştır. Kırmızı renk zeminli içpervaz sayfayı iki ayırır. İçpervaz tek dal üzerinde altın hatâyî grubu motiflerle bezeli olup her iki yanı altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile süslüdür. Beyaz renkli arasuyu (+) ve (-) şekiller ile süslenmiştir.(Resim 67)

Resim 69.

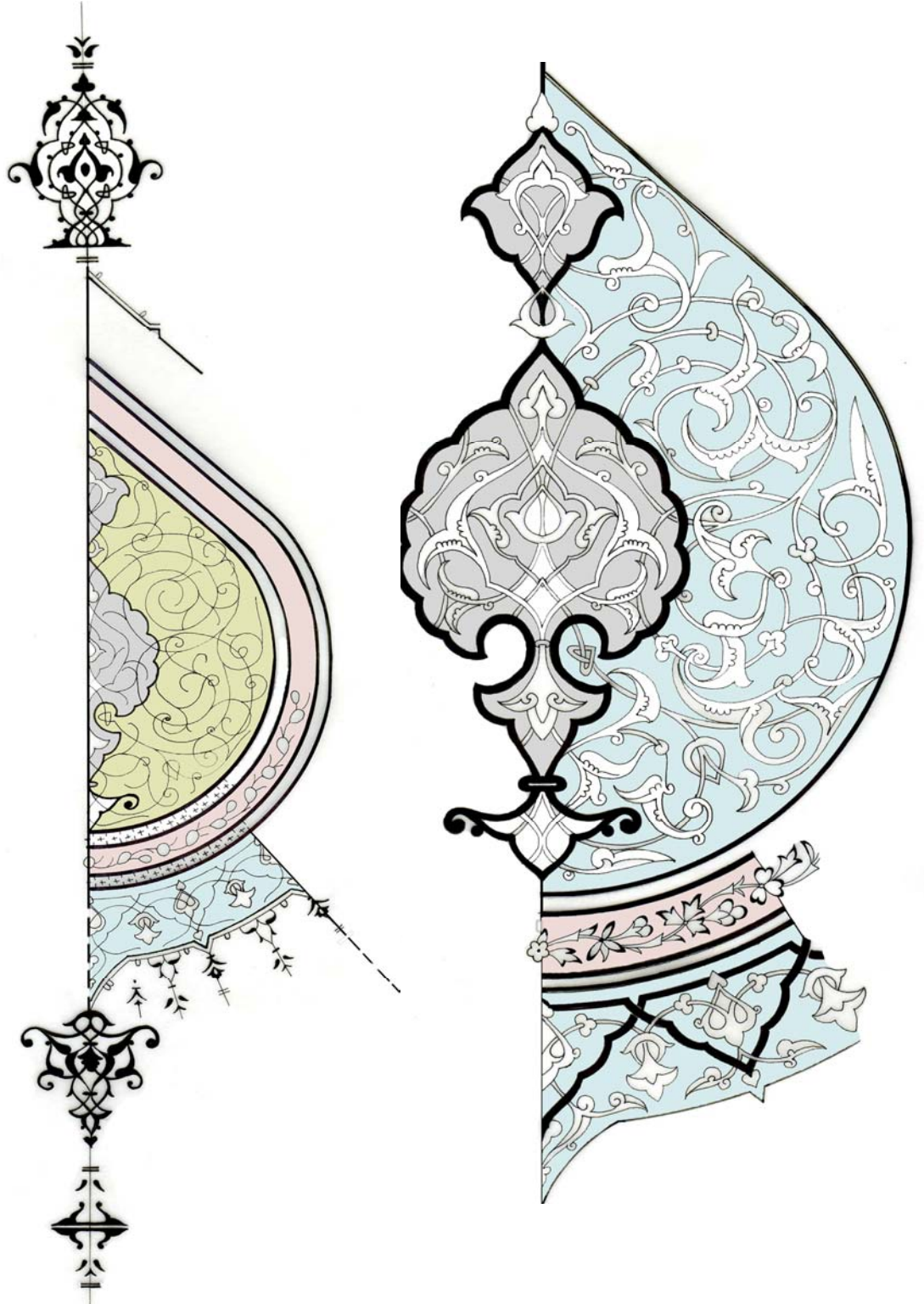
İç kısımdaki bedahşî lâciverdî boyalı damla formundaki desen 1/2 oranında tertip edilmiştir. Beyaz renk iplik ile paftalanmış orta kısımdaki pafta, altın ayırma rûmî motifinin ortasında ortabağ motifiyle bezelidir. Ortabağdan alt kısma doğru ayırma rûmî motifi, üst bölüme doğru rûmî helezon çıkar. Orta bölümdeki paftalı alanın zemini kırmızı renktir. Muhtelif boşluklar siyah renk ile boyanmıştır.
(Resim 69)

Beyaz iplik ile paftalanmış alanın alt kısmında siyah zeminli tepelik formu, üst kısımda dendanlarla oluşturulmuş siyah zeminli kapalı bir form yer alır. Dış kısımda kalan alan, helezonlar üzerinde altın rûmî motiflerle bezeli olup zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. (Resim 68)

Resim 70.

Sayfanın iklîl bölümünü oluşturan desen beyaz renkli iki iplikle dendanlanmış ve paftalara ayrılmıştır. Beyaz iplikle paftalanan alanlarda içpervaz ortabağ motifinden aşağıya doğru helezon ile diğer paftadaki mavi renkli ortabağdan geçerek altın tepelik ile birleşir. Mavi ortabağ motifinin zemini kırmızı renk, altın ortabağ motifinin zemini siyah renktir. Sayfa tığ motifiyle sona erer. (Resim 70)

Çizim 23 B 282, v.640a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 71. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.640b

Varak Numarası: 640b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 85 x 212mm

İçpervaz: En : 4 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklîl Ebadı: 20x 212 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/16

Yazı sahası: 20 x 105mm

Tertibi: Üstübeç mürekkepli sülüs hat.

Motif: Rûmî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın, kırmızı

Motifler :

Rûmî: Altın, mavi

Tığ: 16 mm

Resim 72.

İklil formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i Yemen ed-devlet-i Mahmud ibn sebüktekin*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkebiyle yazılan hattın zemini altın helezonlar üzerinde rûmî motifleri ile süslüdür. Zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. (Resim 71)

Yazı beyaz iplik ile paftalanmıştır. Beyaz iplik devam ederek saadet düğümleriyle bezeli ayrı bir pafta oluştur. Paftalanmış alanın zemini bedahşî lâciverdî olup, altın bir tepelikten iki yana ayırma rûmî motifleri ayrılır. Mavi renkli ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı formun alt ve üst kısmından rûmî helezonlara çıkış alınmıştır. Kapalı formun haricindeki alanlar kırmızı renktedir. Kitabeli alan altın ve mavi renk ile bezenmiş helezonlar üzerinde rûmî motifleri ile bezelidir. (Resim 73)

Resim 73.

İç pervazın iki yanında kurdela zencirek ile süslemiş beyaz renkli cetveller ile çerçevesi oluşturulmuştur. İçpervaz altın zemin üzerine saç örgüsü zencirek ile tertip edilmiş ve zencereği oluşturan ipliklerin aralarında kalan boşluklar lâcivert ve lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. Lâl mürekkepli kısımlarda altın penç motifi yer alır. (Resim 74)

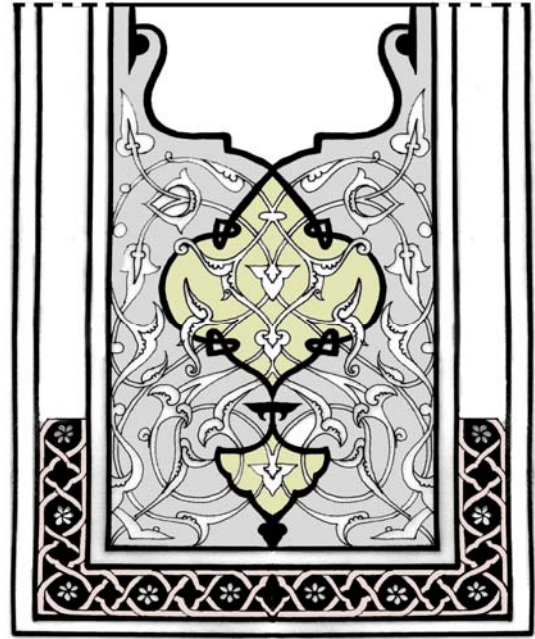
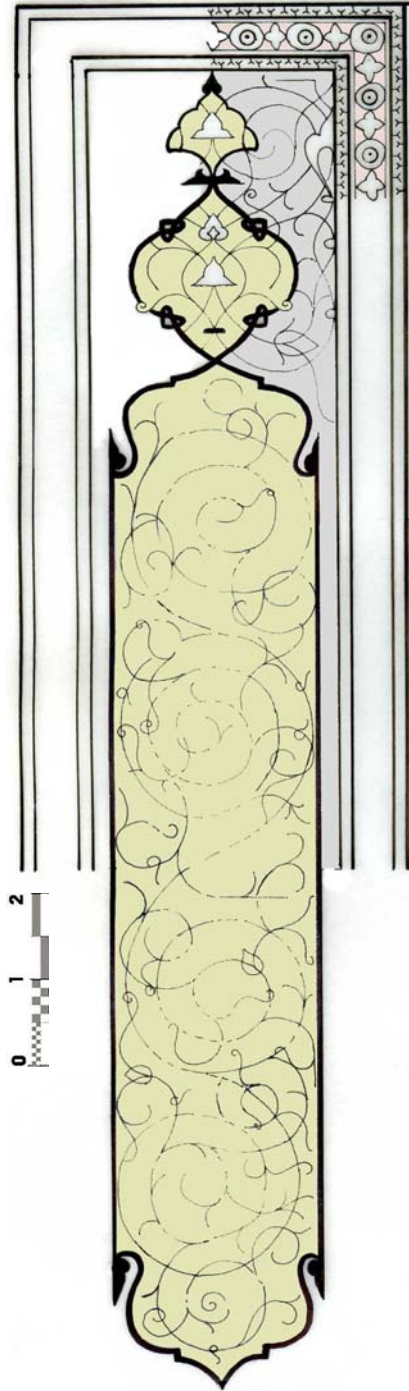

Resim 74.

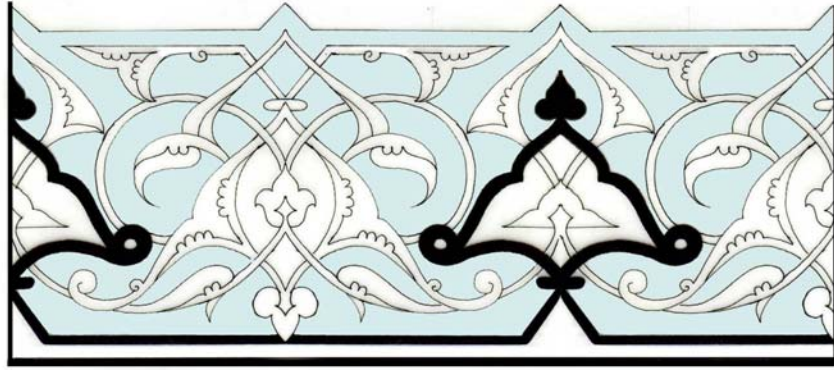
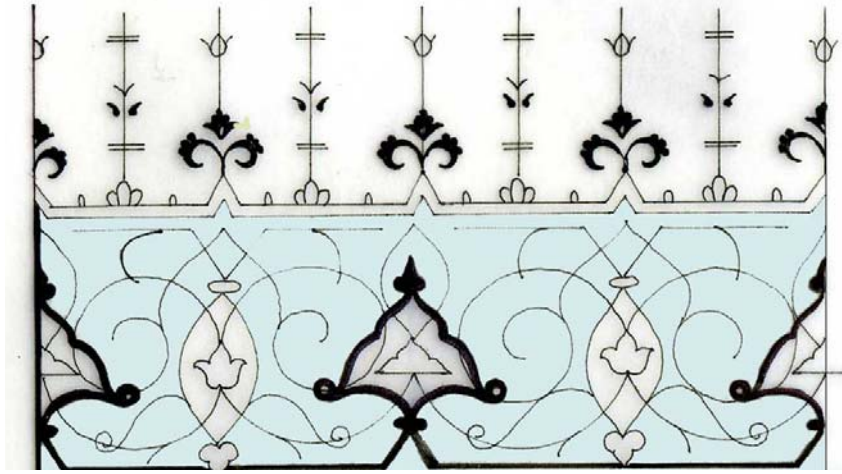
Sayfanın iklîl bölümünü oluşturan desen beyaz renkli tek bir iplikle dendanlanmış ve paftalara ayrılmıştır. Beyaz iplikle paftalanan alanların zemin rengi siyahtır. Siyah zeminli alanın orta kısmında altın tepelikten çıkışlı sade rûmîlerin oluşturduğu kapalı form yer alır. Mavi renkli ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı formun zemini kırmızı renktir. Mavi ayırma rûmîlerden iki yana ayırma rûmî motifleri çıkar. Paftalı alanlar haricindeki yerler bedahşî lâciverdîdir. Sayfa tığ motifiyle sona erer. (Resim 75)

Resim 75.

Çizim 24 B 282, v.640b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 25 B 282, v.640b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 76. “Külliyat-ı Tarih”, TSMK, B.282- v. 653a

Varak Numarası: 653a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu: Mekik

En: 158 mm **Boy:** 176 mm

İçpervaz: En : 4 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine iki iplik rûmî

İçpervaz: En : 8 mm

Tertibi: Hatâyî grubu motifli kitabeli

Dışpervaz : En : 12 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 56

Orta Bölüm: 102 x 98 mm

Tertibi: Rûmî, hatâyî grubu kompozisyon 1/16

Motif: Rûmî, hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî , altın, krem rengi kağıt

Motifler :

Rûmî: Altın

Hatayî: Turuncu, kırmızı, eflatun, beyaz,sarı,
pembe

Tığ: 9 mm

Resim 77.

Sayfa mekik formdadır. Altın zeminli içpervaz sayfayı iki bölüme ayırır. Pervaz iki iplik rûmî zencirekten müteşekkildir ve örgünün oluşturduğu boşluklar mavi ve turuncu renkle bezenmiştir. Pervazın her iki yanı beyaz renkli arasuyu ile süslenmiştir. Beyaz renkli arasuyu üzerine (-) şeklinde süslemeler yer alır. İkinci pervaz kitabeli olarak hazırlanmış ve kitabe zeminleri bedahşî lâciverdîdir. Kitabeler hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Kaya parçası motifinden çıkış alınarak tek dal üzerinde hatâyî grubu motifler yerleştirilmiştir. Zemin tamamen bedahşî lâciverdî ile boyanmış ve desen zeminin üzerine çalışılmıştır. Kitabe aralarında dörtlü penç motifi altın olarak çalışılmış ve zemin rengi kağıt rengi bırakılmıştır. Ortadaki tezhipli alana yakın mavi renk arasuyu (-) ve (.) işaretleri konularak süslenmiştir.(Resim 77)

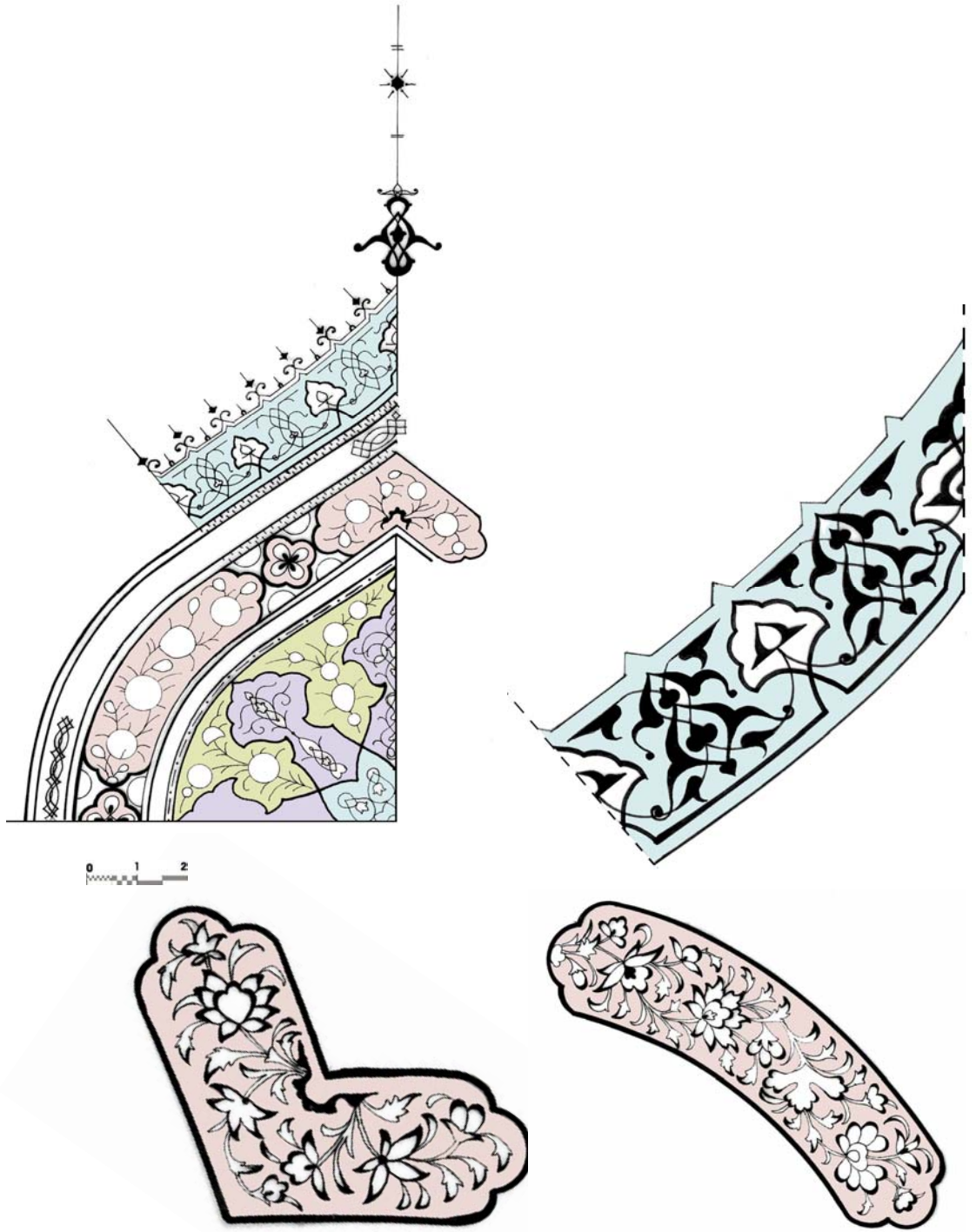
Resim 78.

Zahriyenin dışpervazı rûmî motiflerden müzehhebdir. Desende beyaz renkli tek iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftaların ortasında, altın ortabağlar yer alır. Beyaz iplikli paftaların zemin rengi koyu lâciverttir. İçpervaz ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu alanda, altın tepelik motifi bulunur. Tepelikten aşağı doğru çıkan dallarda altın sade rûmîler yer alır. Ayırma rûmîli paftanın ortasında yer alan tepelik motifinden ayırma rûmî motifli kapalı bir form çıkar. Koyu lâcivert renk zeminin haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. Dışpervaz tığlarla son bulur. (Resim 79)

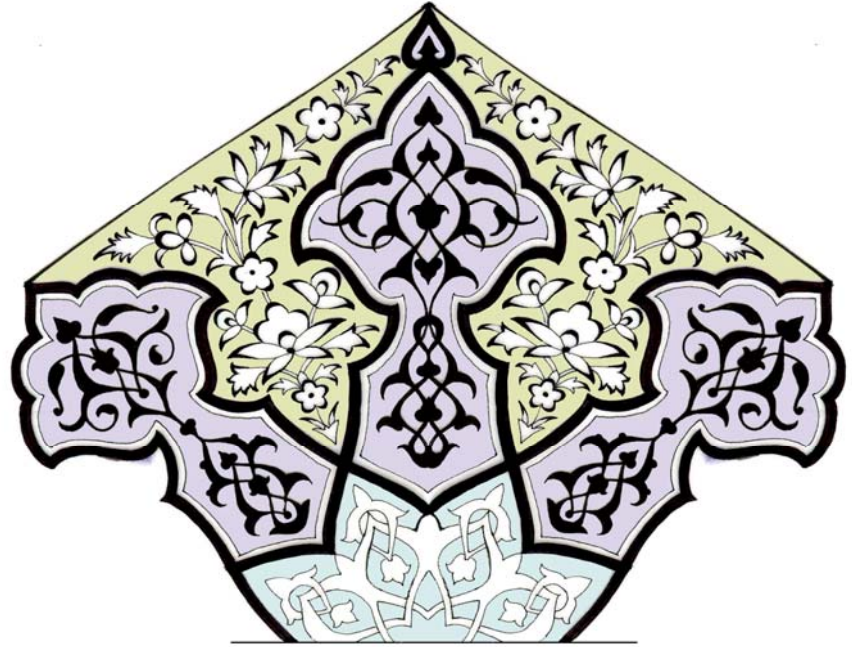
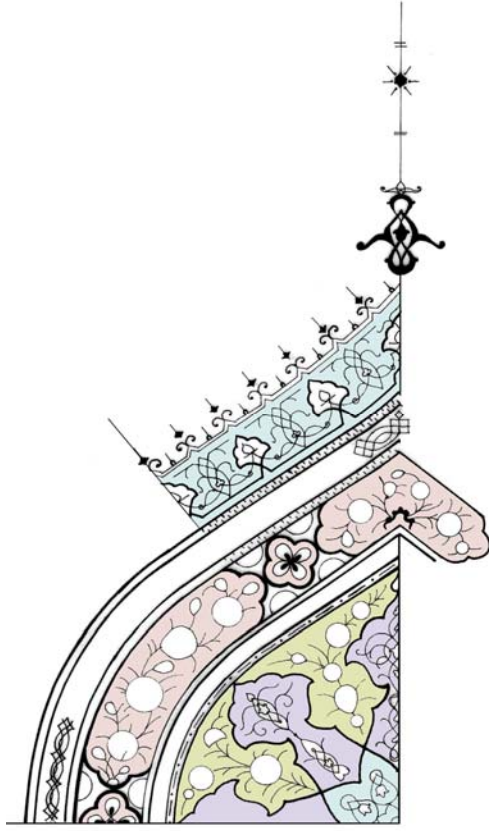
İç kısımdaki mekik alan 1/16 oranında tertip edilmiştir. altın ile dendanlara ayrılmış paftaların zemini bedahşî lâciverdî ve kağıt rengidir. Bedahşî lâciverdî pafta altın rûmî motiflerle bezelidir. Kağıt rengi bırakılmış paftalar sap çıkması çıkış alınarak hatayî grubu motiflerle süslenmiştir. Sayfanın orta kısmı kağıt rengi bırakılmış rûmî kompozisyonun yıldız formundaki paftasının zemin rengi ise yeşil renktir. (Resim78)

Resim 79.

Çizim 26 B 282, v.653a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Çizim 27 B 282, v.653a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 80. “Külliyat-ı Tarih”, TSMK, B.282- v.653b

Varak Numarası: 653b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 85 x 212 mm

İç pervaz: En : 4mm

Tertibi: Altın zemin üzerine saç örgüsü
zencirek

İklîl Ebadı: 18 x 212mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/24

Yazı sahası: 39 x 165mm

Tertibi: Altın sülüs hat.

Tezhipli alan ebadı: 39 x 18 mm

Tertibi: Rûmî-hatâyî grubu 1/4

Motif: Rûmî-hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın

Motifler:

Rûmî: Altın

Hatâyî: Yeşil, turuncu, altın

Tığ: 20 mm

Resim 81.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih ü neseb-i mülûk-i Kürt*” ibaresi yer alır. Sülûs hatla altınla yazılan başlığın zemininde ayrı helezonlar üzerinde hatâyî ve rûmî grubu motifler yer alır. Rûmî motifler siyah renkle hurdelenmiştir. Kitabenin zemini kağıt rengi olarak bırakılmıştır. Kitabe kısmındaki $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiş desen, hatâyî grubu helezonlar ile tasarlanmış ve zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. (Resim 80)

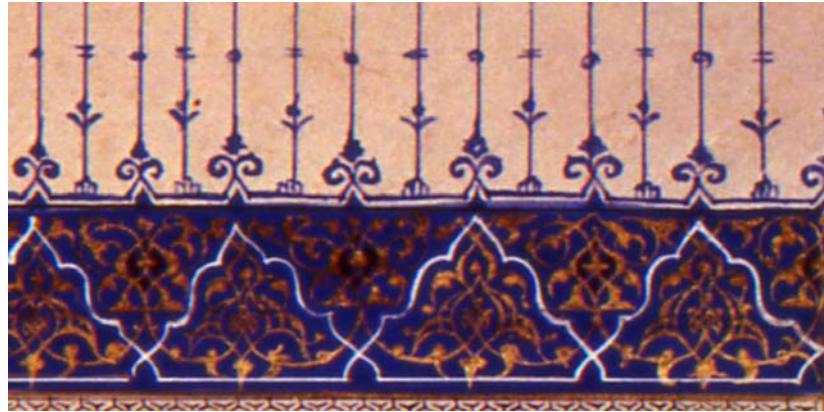
Resim 82.

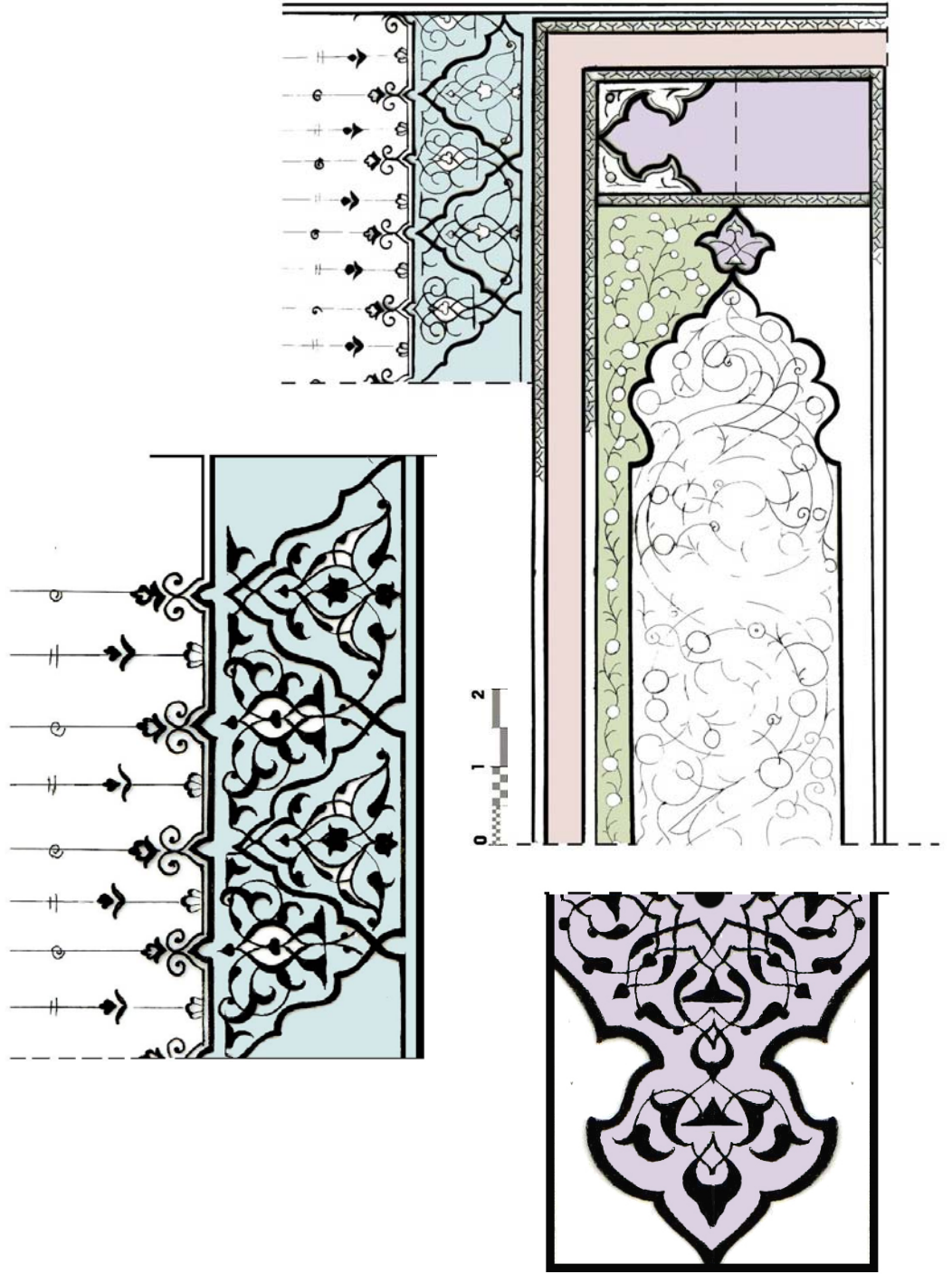
Her iki yanda kalan dikdörtgen formlu Tezhipli alan deseni $\frac{1}{4}$ oranındadır. Yazı alanını ve tezhipli alan desenlerini çevreleyen beyaz arasuyu üzerinde kurdela zencirek yer alır. Tezhipli alan desenin iç kısmı altın rûmî motiflerin oluşturduğu desenler ile süslü olup zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. Çift tahrir tekniğiyle motifler işlenmiştir. Köşebentler altın dendanla çevrili ve hatâyî grubu motifleriyle bezelidir. Köşebentlerin zemini altın ile boyanmış ve parlatılmıştır. (Resim 83)

Resim 83.

Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Desen iki beyaz iplikten oluşur. İpliklerin oluşturduğu paftalar rûmî motifleri ile bezelidir. Orta kısımda yer alan ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu kapalı formun zemini siyah renktir. Siyah zeminin ortasındaki altın tepelik motifinden iki yana helezon üzerinde ayırma rûmîler çıkar. Diğer alanların zemini bedahşî lâciverdîdir. Çift tahrir tekniğiyle işlenmiş tığ ile son bulur. (Resim 84)

Resim 84.

Çizim 28 B.282, v.653b, unvân sayfası motif çözümleri

Resim 85. “Külliyat-ı Tarih”, TSMK, B.282- v.699a

Varak Numarası: 699a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu: Mekik

En: 100 mm **Boy:** 183 mm

İçpervaz: En: 4 mm Tertibi: Altın zemin üzerine iki iplik rûmî

Dışpervaz : En:10 mm Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 60

Orta Bölüm: 150 x 68 mm Tertibi: Rûmî, hatâyî grubu kompozisyon 1/ 4

Motif: Rûmî, hatâyî grubu motifi

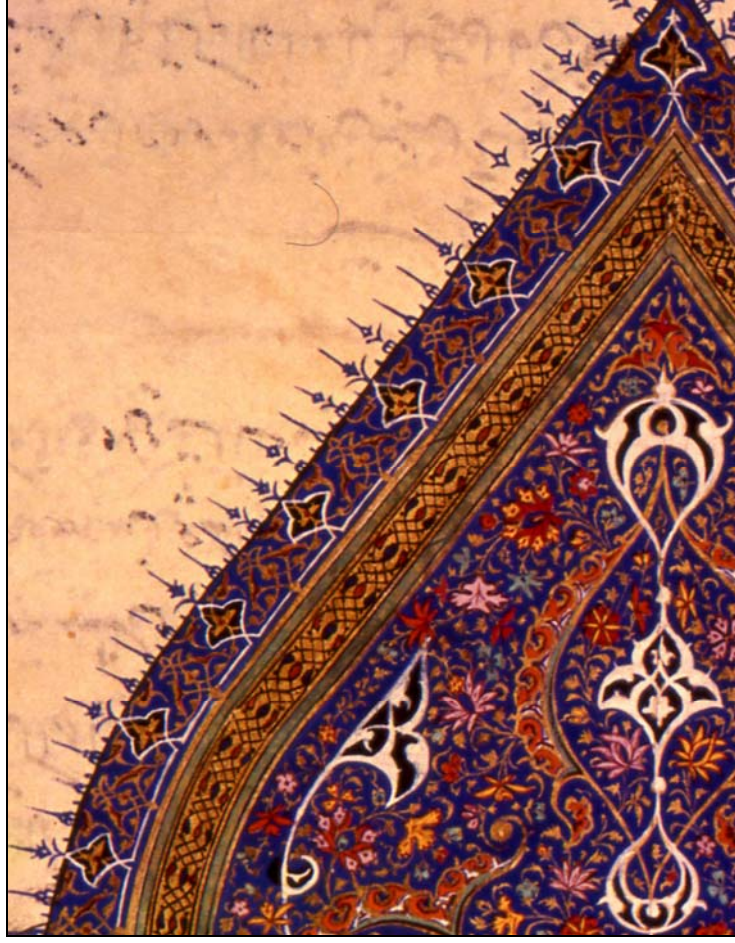
Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî , altın, siyah

Motifler:

Rumî: Altın, beyaz

Hatâyî: Turuncu, kırmızı, mavi ,sarı, pembe

Tığ: 9 mm

Resim 86.

Zahriye mekik formdadır. Altın zeminli içpervaz sayfayı iki bölüme ayırır. Pervaz iki iplik rûmî motifî zencirekten müteşekkildir ve örgünün oluşturduğu boşluklar kırmızı renkle bezenmiştir. Pervazın her iki yanı altın ve yeşil renkli iplikle süslenmiştir. (Resim 85)

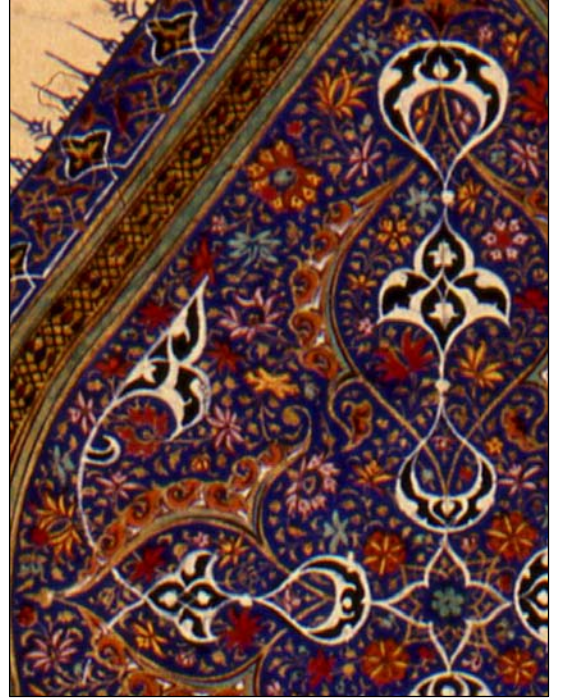
İç kısımdaki desen 1/4 oranında tertip edilmiştir. Orta kısımda siyah zeminli beyaz renkle hurdelenmiş ortabağ, tepelik ve ortabağ motifleri yer alır. Yatay olarak da aynı motif grubu ile ortabağ ve tepelik motifleri yerleştirilmiştir. Tepelik motifinden, helezon üzerinde ayırma rûmî motifî çıkar.

Desen, ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı alanlarla paftalanmıştır. Ayırma rûmîler oldukça farklı bir tasarım ve teknikle boyanmıştır. Küçük rûmî parçalarının üst üste yerleştirilmesiyle münhani motifini andıran ayırma rûmî yine

münhani tarzı (degrade) boyamayla farklı bir görüntü oluşturur. Rûmî motifi içerisinde yer alan parçalarda turuncu, beyaz, yeşil ve altın renk kullanılmıştır. Ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu paftalar ve diğer bütün alanlar hatâyî grubu motiflerle bezelidir ve bedahşî lâciverdî zemin renklidir. Hatâyî ve rûmî grubu motifler çift tahrir teknik ile çalışılmıştır. (Resim 86-87)

Resim 87.

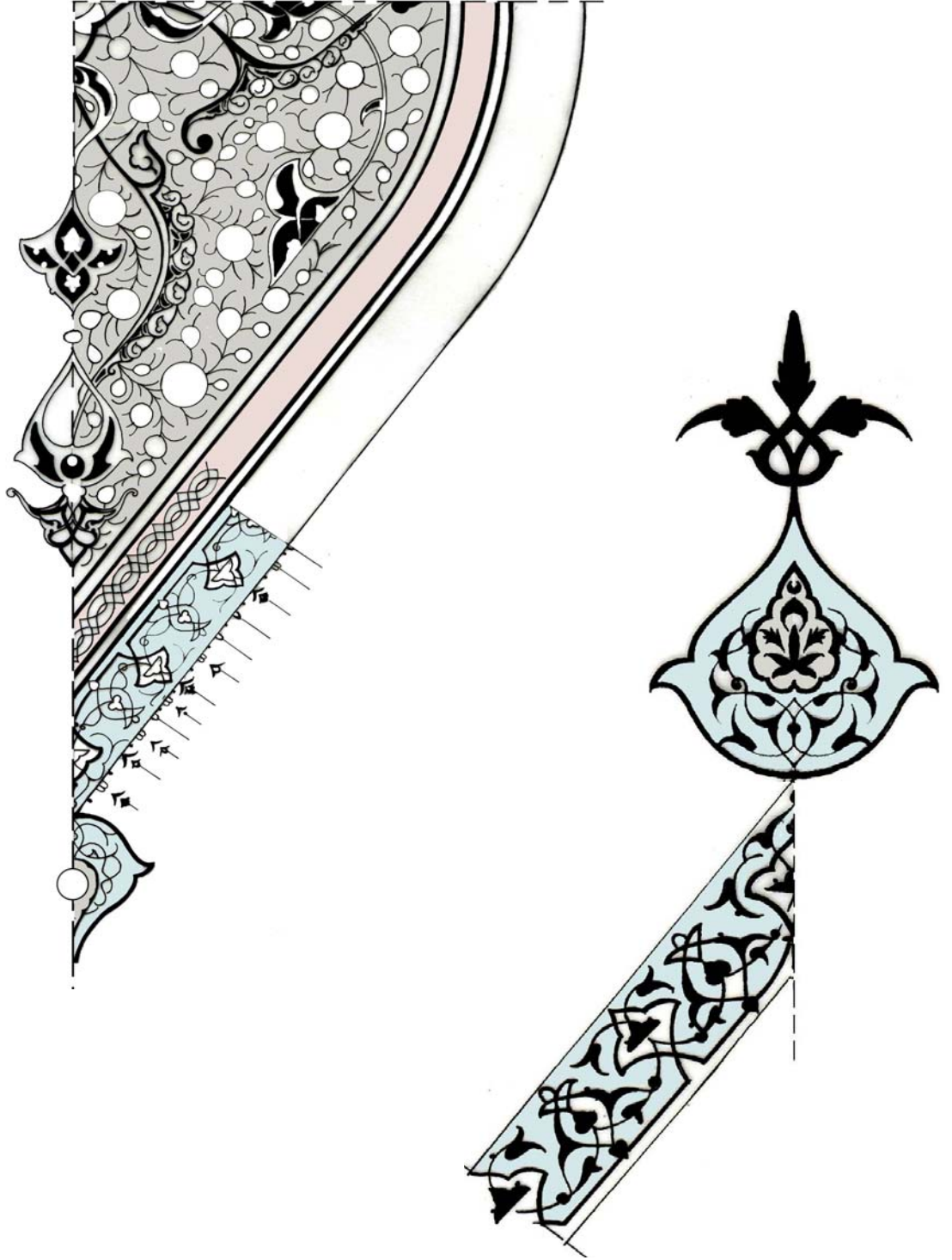
Zahriyenin dışpervazı rûmî motiflerden müzehhebdir. Desende beyaz renkli tek iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftaların ortasında altın tepelikler yer alır. Beyaz iplikli paftaların zemin rengi siyahtır. Hurdelenmiş altın ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu paftada altın tepelik motifi bulunur. Tepelikten aşağı doğru çıkan helezonda altın sade rûmîler yer alır. Ayırma rûmî

Resim 88.

paftanın ortasındaki tepelik motifi hendesî geçmeler oluşturur. Siyah renk zeminin haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. Dışpervaz tığlarla son bulur. (Resim 86)

Zahriye sayfasının üst ve alt kısmında yer alan iri tığlar hurdelenmiş ortabağ motinden çıkan üç yaprak motifle tasarlanmıştır. Ortabağ motifi altın ile hurdelenmiş ve zemin rengi bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. Ortabağ mavi renk zeminlidir ve bedahşî lâciverdî gonca motifiyle bezelidir. (Resim 88)

Çizim 29 B 282, v.699a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 89. “Külliyat-ı Tarih”, TSMK, B.282- v.699b

Varak Numarası: 699b - Unvân sayfası

Unvân Formu: Mürekkep

Ebadı: 80 x 233 mm

İç pervaz: En: 4m

Tertibi: Altın zemin üzerine saç örgüsü
zencirek

Mürekkep Ebadı : 32 x 233 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon

Yazı sahası: 84 x 60 mm

Tertibi : Kırmızı mürekkep ile sülüs hat

Tezhipli alan ebadı: 36 x 9 mm

Tertibi : Rûmî grubu

Motif: Rûmî-hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın

Motifler:

Rûmî: Altın, yeşil

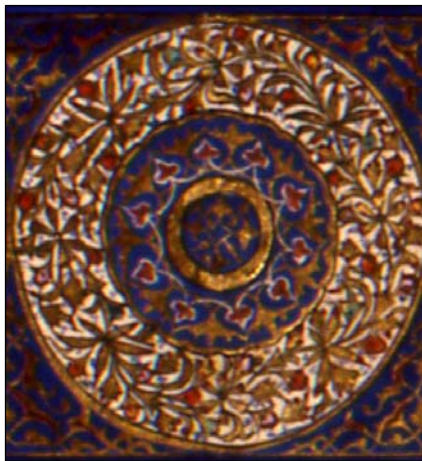
Hatâyî: Yeşil, turuncu, altın

Tığ: 8 mm

Resim 90.

Mürekkep formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmın sağ tarafında “Zeyl-i cami’ü’t-tevarih” ibaresi, sol tarafta ise “Hoca Reşidüddîn Fazlullah” ibareleri yer alır. Kırmızı lâl mürekkebi ile yazılan sülüs yazının etrafına beyaz renk ile tahrir çekilmiştir. Yazının zemini çift tahrir teknikle boyanmış helezonlar üzerinde rûmî grubu motifleri yer alır. (Resim 89)

Resim 91.

Kitabenin orta kısmında daire formunda iç içe iki daire yer alır. Dış kısımda yer alan daire formu kağıt rengi bırakılmış ve klâsik tezhip tekniğinde hatâyî grubu motifler bezenmiştir. İç bölümdeki daire alanda bedahşî lâciverdî zemin kullanılmıştır ve rûmî grubu motiflerden müteşekkildir. Daire formun ortasında altın iplik ve bedahşî lâciverdî zemin üstünde tepelik formları yer alır. (Resim 91)

Kitabeli alanları çevreleyen, zemini kağıt rengi olarak bırakılmış pervazın, eni 7 mm kalınlığında olup iki farklı altın tepeliğin yan yana sıralanması ile tertip edilmiştir. Pervazın yazı alanına yakın altın iplik ve beyaz renk arasuyu bulunur.. Beyaz arasuyu (-) şekille süslenmiştir. Yazı sahasının dışında kalan alanlar bedahşî lâciverdî renk olup altın rûmî ve hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 93)

Resim 92.

Resim 93.

Tezhipli alanın sağında ve solunda yer alan yeşil renk rûmî grubu motiflerle bezeli alanın zemini altın boyanmıştır. Desen, cetvele dayalı rûmî helezon çıkışlıdır ve tek dal helezon ile tertip edilmiştir. Altın zeminin üzerine üç nokta ile iğne perdahı yapılmıştır. (Resim 92)

Altın zeminli tezhipli alanı ve kitabeli bölümleri lâcivert renkli cetvel ve altın iplikler çevreler. Altın içpervaz saç örgüsü olarak tertip edilmiş ve zencireğin nokta kısımları iri tutularak mavi renk ile boyanmıştır.(Resim 94)

Resim 94.

Sayfanın üst kısmında mürekkep olarak tertip edilmiş alanın orta kısmında iri, her iki yanda ufak damla formları yer alır. Damla formu altın dendanlarla çevrilidir ve hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Hatâyî grubunun yer aldığı

alanların zemini kağıt rengi bırakılmıştır. Ortada yer alan damla formun orta kısmına siyah zemin içinde penç motifi yerleştirilmiştir. Damla formlarının üst kısımlarında altın ortabağdan çıkan üç yaprak motifi yer alır. (Resim 95-96)

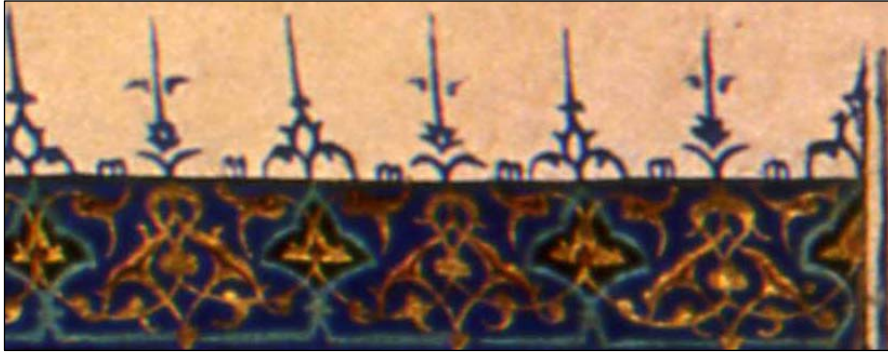

Resim 95.

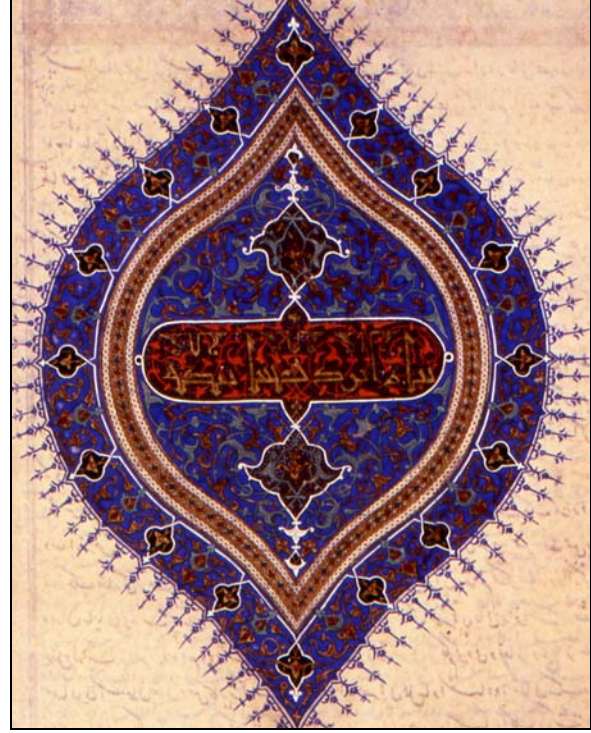
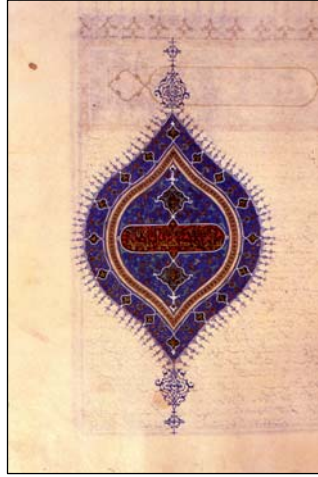

Resim 96.

Unvân sayfasının damla formlarının arasında kalan düz olarak tertip edilmiş tezhipli alanları, rûmî grubu motiflerle müzehhebdir. Desen mavi renkli tek iplikten oluşan paftalar ile kapalı formlar oluşturur. Paftaların ortasında altın tepelik yer alır. Tepeliğin üst kısmında helezonlar üzerinde ayırma rûmî motifler bulunur. Mavi iplikli paftaların zemin rengi siyahtır. İçpervaz ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu alanda altın tepelik motifi bulunur. Tepelikten aşağı doğru çıkan dallarda altın ayırma rûmîler yer alır. Siyah renk zeminin haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. İklîl kısmı tığlarla neticelenir. (Resim 97)

Resim 97.

Resim 98. “Külliyat-ı Tarih”, TSMK, B.282- v. 785a

Varak Numarası: 785a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu: Mekik

Ebat: 178 x 158 mm

İçpervaz: En : 3 mm

Tertibi:Altın zemin üzerine zencirek

Dışpervaz: En: 12 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 16

Orta Bölüm: 130 x 108 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/ 4

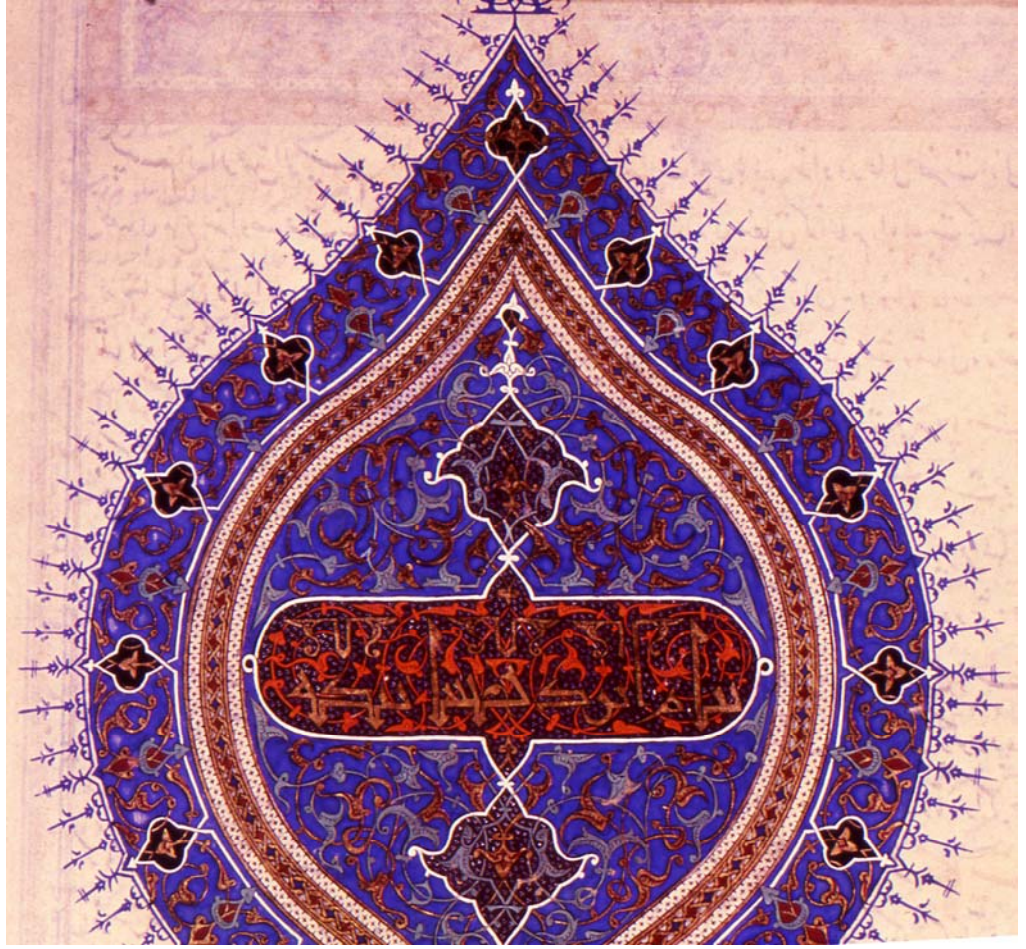
Motif: Rûmî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın, beyaz, mavi

Tığ: 9 mm

Resim 99.

Zahriye sayfası mekik formdadır. Altın zeminli içpervaz sayfayı iki bölüme ayırır. Pervaz saç örgüsü zencirekten müteşekkildir ve örgünün oluşturduğu boşluklar mavi, kırmızı ve lâcivert renklerle bezenmiştir. Pervazın her iki yanı beyaz renkli arasuyu ve altın iplikle süslenmiştir. Beyaz renkli arasuyun üzerine (-), (+) şeklinde süslemeler yapılmıştır. (Resim 98-99)

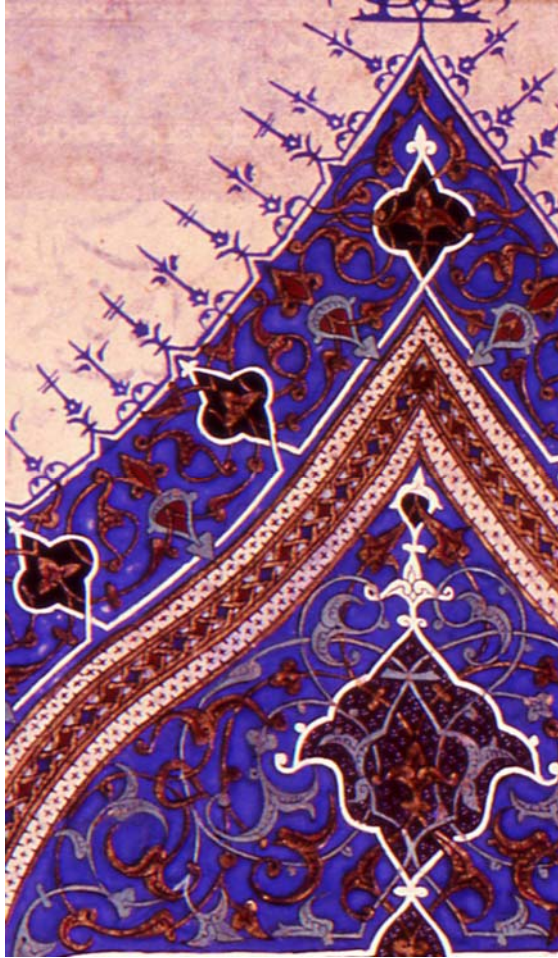

İç kısımdaki mekik alan 1/4 oranında tertip edilmiştir. Beyaz iplik ile dandanlara ayrılmış paftaların zemini siyah renktir.

Resim 100.

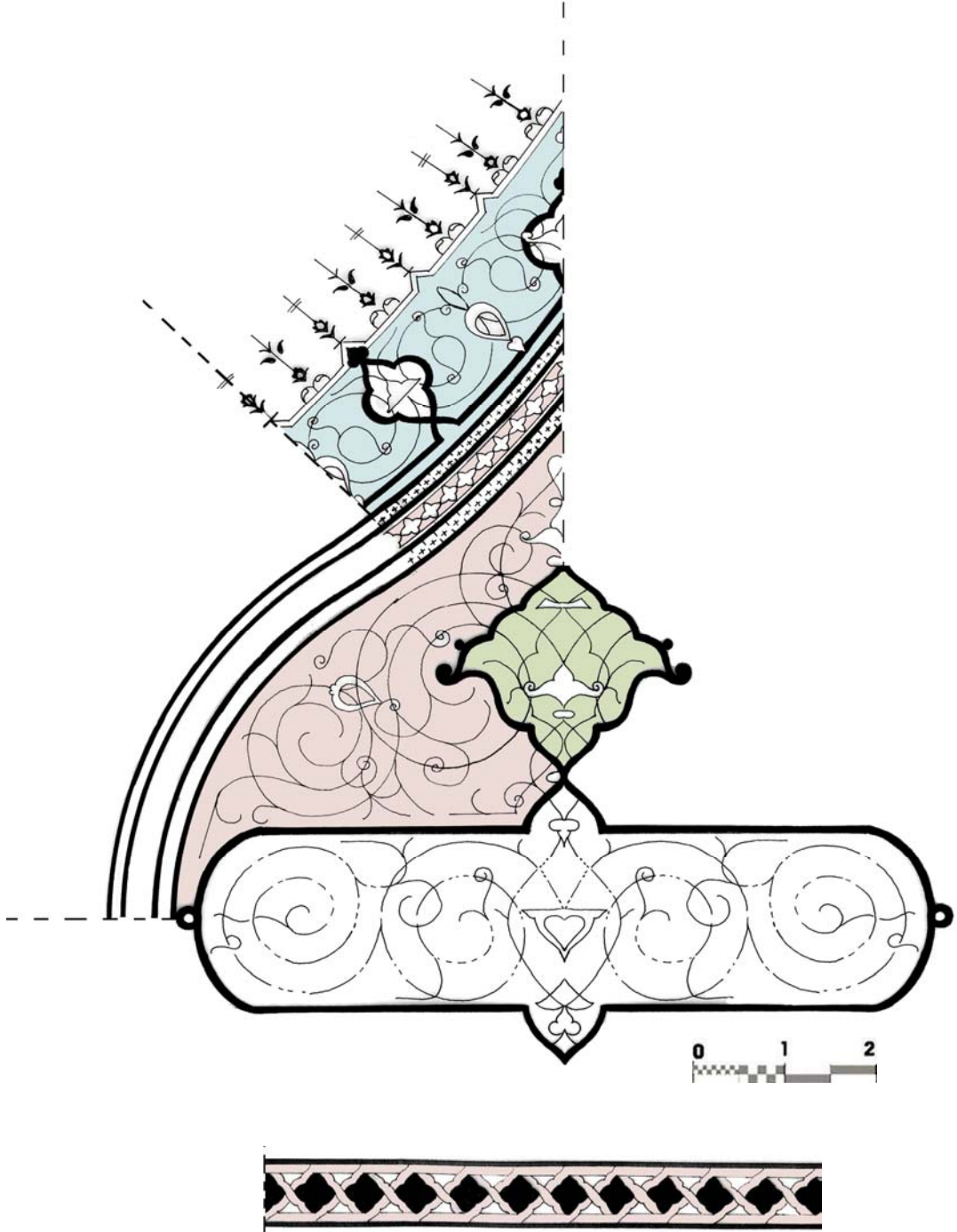
Orta bölümdeki alanda altın ile kûfi hatla ibare yer alır. Yazının zemini turuncu renk helezonlar üzerinde rûmî motifleriyle bezelidir.(Resim 100) Yazılı alanın üst ve alt kısmında beyaz iplikli tepelik formların zemini siyah renktir. Tepelik formlu alanda mavi renkli ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı formun orta kısmında altın tepelik motifi yer alır. altın tepelik motifinden çıkışlı helezonlar ile, mavi renk ayırma rûmî motiflerden çıkışlı helezonlarda yer alan rûmî motifleri bedahşî lâciverdî alanı süslerler. (Resim 99)

Zahriyenin dışpervazı rûmî motiflerle müzehhebdir. Desende beyaz renkli

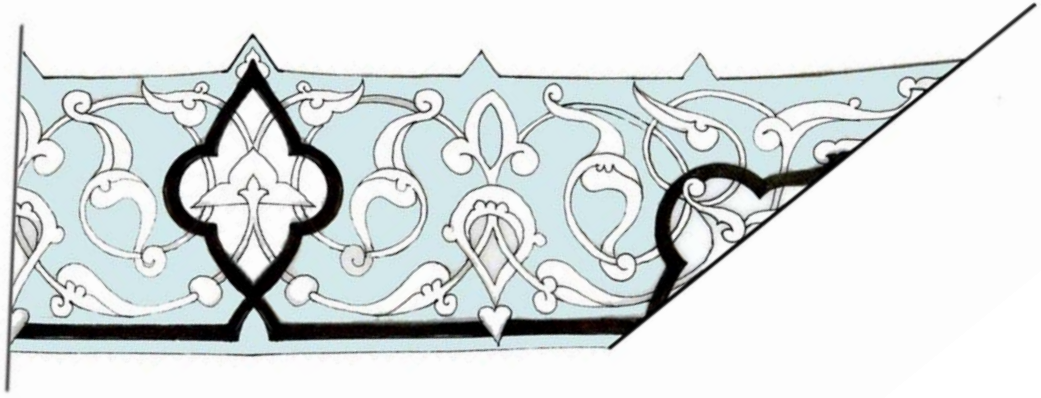
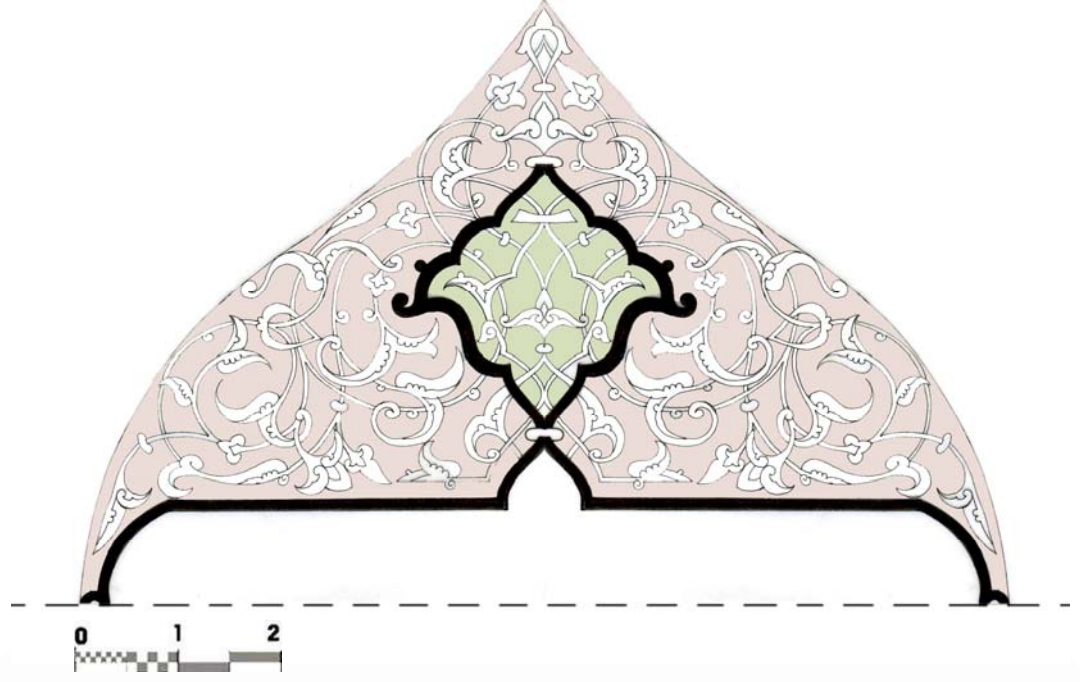

tek iplikten oluşan paftalar, kapalı formlar oluşturur. Paftaların ortasında altın tepelikler yer alır. Altın tepelikten iki yana sade rûmî motifler yerleştirilmiştir. Beyaz iplikli paftaların zemin rengi siyahtır. Mavi renkli ortabağ motifinin zemin rengi kırmızı olup altın rûmî helezonlar içinden geçer. Mavi renk ortabağın üst kısmında sade rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı formun zemini kırmızıdır. Siyah ve kırmızı zemin renkleri haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. Sayfa tıglarla son bulur. (Resim 101)

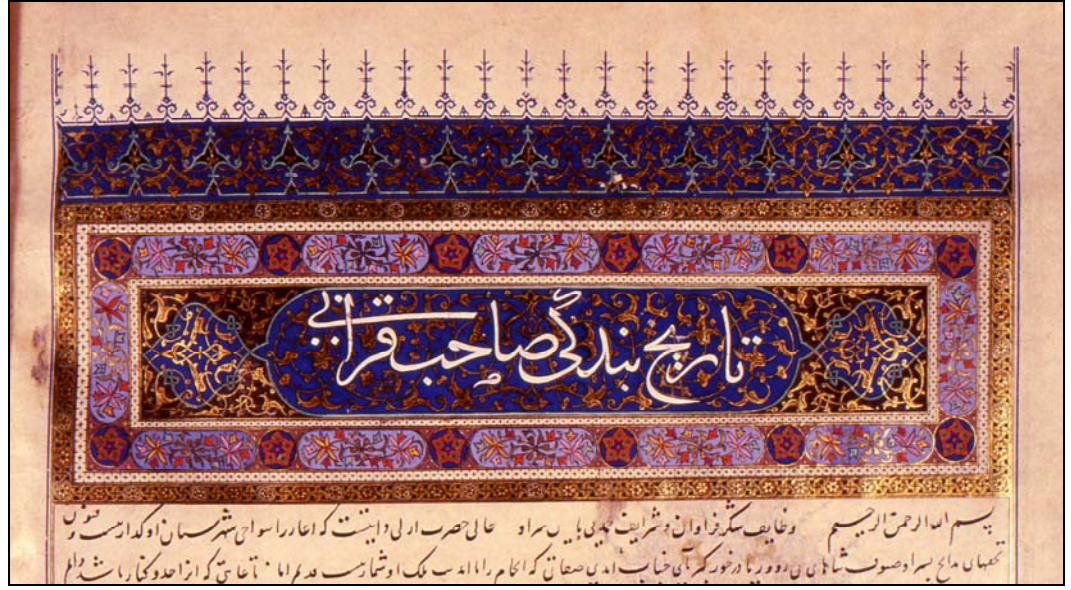
Resim 101.

Çizim 30 B 282, v.785a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Çizim 31 B 282, v.785a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 102. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282 - v.785b

Varak Numarası: 785b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 86 x 212 mm

İçpervaz: En: 8 mm

Tertibi: Hatâyî grubu motifli, kitabeli kompozisyon

İç pervaz: En: 4mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklil Ebadı: 18 x 212mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/24

Yazı sahası: 26 x 120mm

Tertibi: Üstübeç mürekkepli sülûs hat.

Motif: Rûmî, hatâyî grubu

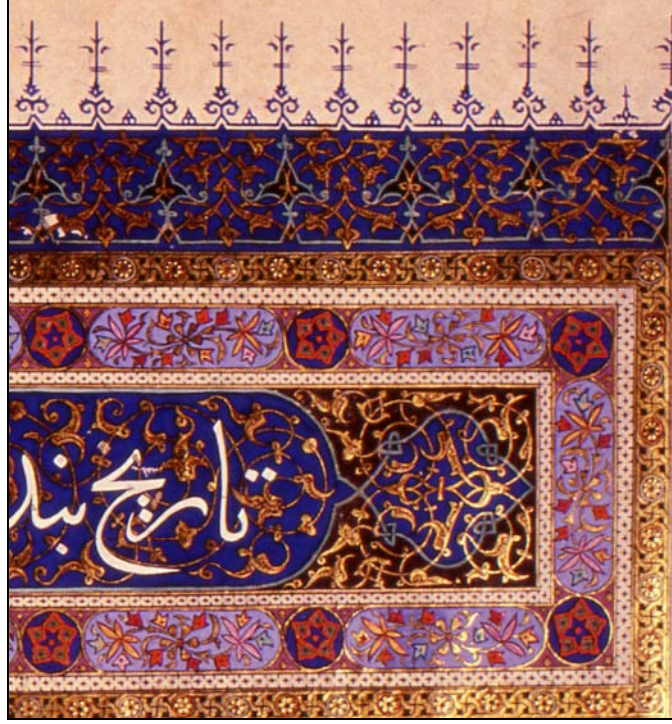
Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, içpervaz, mavi, kahverengi

Motifler:

Rûmî: Altın, limonküfü, beyaz

Hatâyî: Pembe, turuncu, sarı, mavi

Tığ: 18 mm

Resim 103.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i bendeg-i sahip Kiranî*” ibaresi yer alır. Sülûs hatla ve üstübeç mürekkebiyle yazılan hattın zemini altın helezonlar üzerinde rûmî motifleri ile süslüdür. Zemin bedahşî lâciverdî ile boyanmıştır. (Resim 102)

Kitabeli alan mavi iplik ile paftalanmıştır. Mavi iplik devam ederek ayrı bir pafta oluşturur. Paftalanmış alanın zemini bedahşî lâciverdî olup, altın rûmî motiflerle bezelidir. Desenin orta kısmında karşılıklı iki ortabağ motifi yer alır. Ortabağlardan rûmî helezonlar geçer. Bu helezonlar paftanın dışında yer alan

kahverengi zeminli alanda devam ederler. (Resim 103-104)

Resim 104.

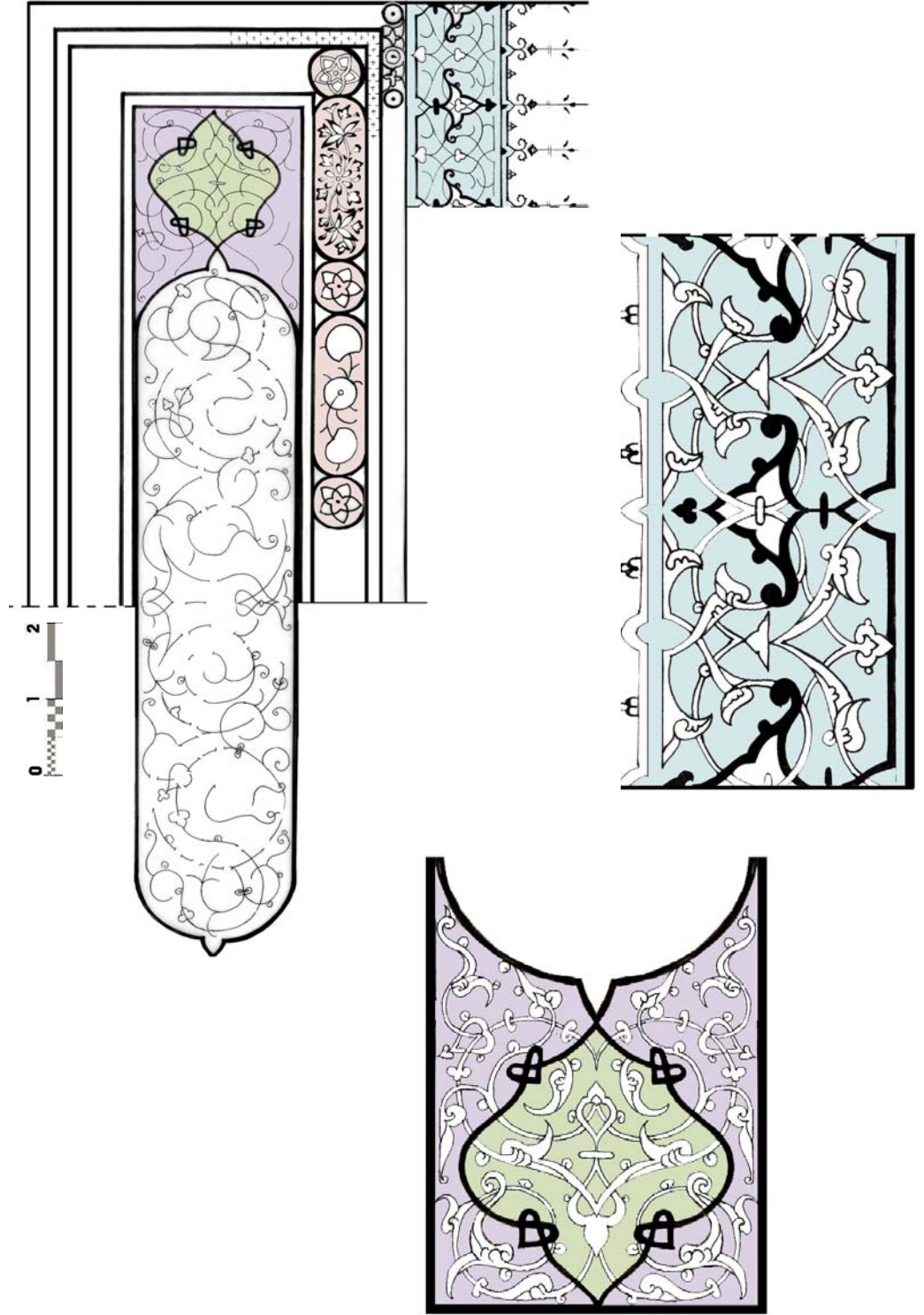
Resim 104.

İçpervazın iki yanını altın iplik ve beyaz renk arasuyu çevreler. Beyaz arasuyu (+) ve (-) şekillerle süslenmiştir. Kitabeli içpervaz altın iplikle paftalanmış ve zemin rengi mavi olarak tasarlanmıştır. Mavi renkli kitabeli alan hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Ters simetrik olarak tasarlanmış desen ortada penç motifinden çıkış alır. Mavi renk kitabeli paftaların arasında daire formunda lâcivert zeminli paftada beş kollu geçme motifi yer alır. Dış kısma yakın içpervaz altın zemin üzerine anahtarlı zencirek ile tertip edilmiştir. Zencireğin göbeğinde penç motifi kullanılmıştır. Motiflerin etrafları beyaz ve turuncu iplikle çevrelenmiştir. Pençler iğne perdahıyla perdahlanmıştır. (Resim 104)

Resim 105.

Sayfanın ikil bölümlerini oluşturan desen mavi renkli tek bir iplikle dandanlanmış ve paftalara ayrılmıştır. Mavi iplikle paftalanan form tepelik motifini oluşturur ve zemin rengi siyahtır. Tepelik formunun alt tarafından iki yana ayırma rûmî motifler çıkar ve bu motifler bir tepelikte birleşirler. Paftalı alanlar haricindeki yerler bedahşî lâciverdîdir. Sayfa tığ motifleriyle sona erer. (Resim 105)

Çizim 32 B 282, v.785b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 106. “Külliyat-ı Tarih”, TSMK, B.282- v.860b

Varak Numarası: 860b - Unvân sayfası

Unvân Formu: Mürekkeb

Ebadı: 90 x 212mm

İçpervaz: En: 4 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

Mürekkeb Ebadı: 22 x 212 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/4

Tezhipli alan ebadı: 40 x 40 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/4

Tezhipli alan içpervazı : En: 6mm

Tertibi: Hatâyî grubu kompozisyon

Yazı sahası: 30 x 62 mm

Tertibi: Altın sülüs hat.

Motif: Rûmî, hatâyî motif grubu

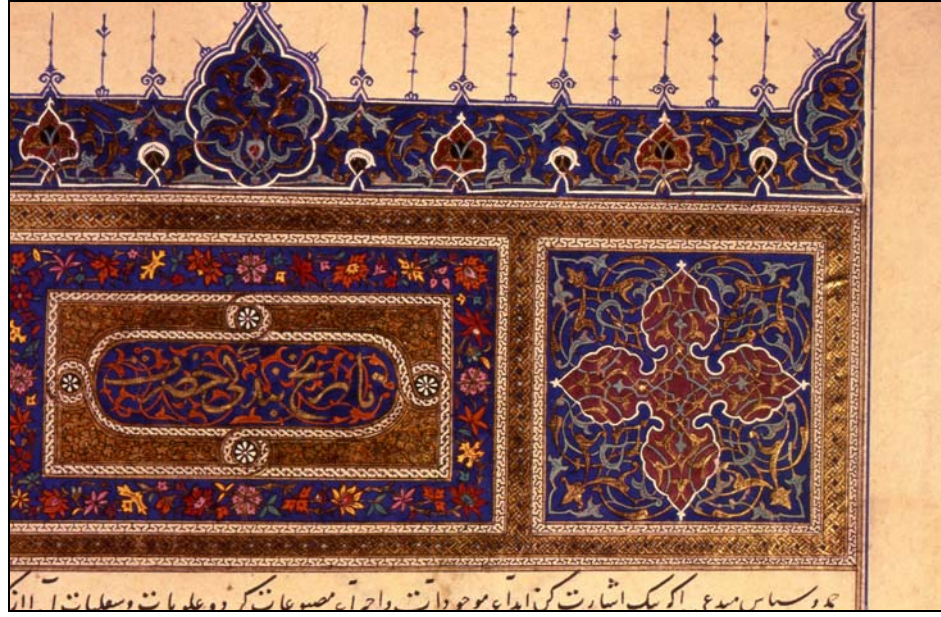
Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi, beyaz

Hatâyî: Altın, pembe, turuncu, sarı,
mavi, kırmızı

Tığ : 11 mm

Resim 107.

Mürekkep formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Tarih-i bendegî-i hazret*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla içpervazla yazılan başlığın zemini turuncu renk ile helezonlar üzerinde rûmî motifleriyle bezelidir. Yazı sahası ve dışında kalan dikdörtgen alanı altın iplik ve beyaz renkli arasuyu çevreler. Beyaz renkli arasuyunu iki iplik zencirek süsler. Altın zeminli alan hatâyî grubu motiflerle bezeli olup paftanın zemini lâl mürekkebi ile renklendirilmiştir. (Resim 107-108)

Tezhipli alanlar altın zeminli saç örgüsü içpervazla çevrelenmiştir. İçpervazın her iki yanında altın iplik ve beyaz renkli arasuyu dolaşır. Beyaz renk

ile boyanmış arasuyu kurdela zencirek ile bezenmiştir. Saç örgüsü zencereğin noktaları mavi, lâcivert ve sarı renk ile süslenmiştir. (Resim 109)

Resim 108.

Resim 109.

Kare formdaki tezhipli alanın deseni 1/8 oranında rûmî motif grubuyla tasarlanmıştır. Desenin orta kısmı beyaz iplik ile dendanlanmıştır. Kırmızı renk zeminli alanın orta kısmında altın tepelik motifleri birbirlerine bağlanarak ayırma rûmî motiflerden kapalı bir form oluşturur. Mavi iplik tepelik formuna bağlanır.

Kırmızı zemin alanların haricinde kalan zemin rengi bedahşî lâciverdî olup altın ve mavi rûmî helezonların üzerinde rûmî motiflerle bezelidir. Altın rûmîler köşelerde tepelik motifleriyle, mavi renkli rûmî motifler ise birbirleriyle karşılaşarak son bulurlar. (Resim 109)

Resim 110.

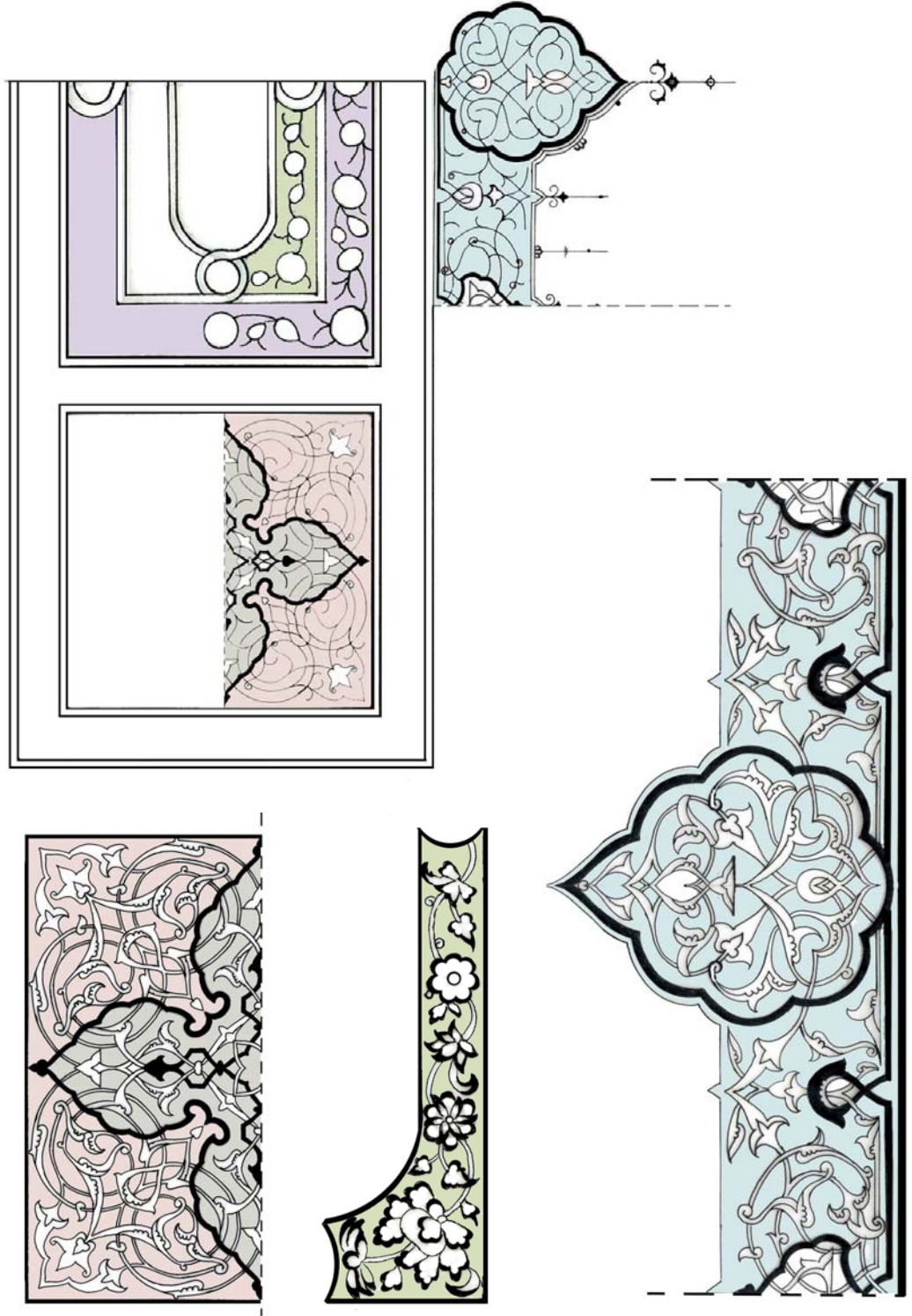
Sayfanın üst kısmında yer alan ve mürekkep olarak tertip edilmiş tezhipli alanın orta kısmında ve iki yanda ufak damla formları yer alır. Damla formları beyaz renk dendanlarla çevrili rûmî grubu motiflerle bezelidir. Damla formların zemini bedahşî lâciverdîdir. (Resim 107)

Damla formun merkezine kırmızı zeminli mavi renkli ortabağ motifi yerleştirilmiştir. Ortabağ motifinden altın helezonlar üzerinde rûmî motifler çıkar. Mavi renkli rûmîler ortabağdan bağımsızdır ve diğer paftaya geçerler. Mürekkep

kısmın damla formları haricindeki alanı rûmî motiflerle müzehhebdir. Desende beyaz renkli tek iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Kapalı form paftanın zemin rengi kırmızıdır. Paftanın ortasında siyah zemin renkli altın ortabağ motifi yer alır. Ortabağın üst kısmından altın rûmî helezonlar ayrılır. Beyaz iplik ortabağ motifi ile birleşerek devam eder. Ortabağın zemini siyah renktir. Beyaz renkli ortabağdan altın rûmî helezonlar geçer. Kırmızı ve siyah zemin haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. İklîl kısmı tığlarla neticelenir. (Resim 111)

Resim 111.

Çizim 33 B 282, v.860b, Unvân sayfası motif çözümleri

TSMK, R.1022 “Kelile ve Dimne”

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Tarihi: Muharrem 833 / Eylül 1429-Herat

Yazı çeşidi : Ta’lîk (Farsça)

Hattat: Muhammed İbn Hüsâm Şemseddin Baysungurî

Müzehhib: -

Temellük kitabesi: Bahadır Han el-Baysungurî

Eser Ölçüleri

Kap ebadı: 285 x 200 mm

Sırt ölçüsü: 330 mm

Varak sayısı: 146

Varak ebadı: 285 x 195 mm

Yazı sahası ebadı: 175 x 110 mm

Satır sayısı: 21

Kâğıt özellikleri: Eser krem rengi aherli kâğıda yazılmıştır.

Kitap Kabının özellikleri: Soğuk şemse cilt koyu kahverengidir. Üst ve alt kapak yıprandığı için motifler belirgin değildir. Cildin iç kapağı bordo renktedir. Müşebbek olan iç kapak rûmî motifleriyle süslüdür. Zemin renkleri altın, yeşil ve lâciverttir.

Eserde 26 adet minyatür mevcuttur.

TSMK R.1022 “Kelile ve Dimne”¹⁴²

Kelile ve Dimne, III. yüzyılda Hint hükümdarlarından birinin oğullarını eğitmekle görevlendirdiği bir Vişnu rahibi tarafından şehzadeleri için hazırlanan *beş düşündürücü nasihat kitabı* anlamına gelen “Pançatantra” adlı eserdir. Eser adını Karataka ve Damanaka isimli iki çakal kardeşten (Pehlevî dilinde Kelîleg ve Demneg) alır. Eser 759 da İbnü'l-Mukaffa tarafından bazı ilavelerle Pehlevîce'den Arapça'ya çevrilmiştir. Kelile ve Dimne adı Arapça metinde Beydebâ adlı bir filozofla Debşelim (Farsça Dâbeşlîm) adındaki hükümdar arasında geçen konuşmalar şeklinde kaleme alınmıştır.¹⁴³

R.1022 nolu Kelile ve Dimne, 1429 tarihinde hattat Muhammed İbn Hüsâm Şemseddin Baysungurî tarafından Farsça olarak yazılmıştır. Eser Bahadır Han el-Baysungurî'ye ithaf edilmiştir.

Eserde bir zahriye, iki serlevha, iki unvân sayfası ve yirmi altı adet minyatürlü sayfa mevcuttur. Minyatürlü sayfalardan 1b-2a'nın dış pervazları tezhiblidir.

¹⁴² Geniş bilgi için bkz. Fehmi Ethem Karatay, **TSMK Farsça Yazmalar Katoloğu**, İstanbul, 1961, s.301, Ernst j.Grube, **The Book In central Asis 14th-16th Centturies**, “The School of herat 1400 to 1450, London, Serindia Publication, 1979,s.156-158, Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı**, Ankara, AKM Yayını, 1995, Sayı:63, s.126-127., Mehmet Ağaoğlu, Preliminary Notes on Some persian Illustrated Mss. In The Topkapı Sarayı Müzesi”, **Ars Islamica 1-1**, Ann Arbor Uni. Of Michigan, MCMXXXIV, 1934, s.199., Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **İslâm Minyatürleri**, İstanbul, GS Matbaası, 1979, s.21., Thomas W.Lents- Glenn D.Lowry, **Timur And The Princely Vision Persian Art and Culture in the Fifteenth Century**, Washington, Smithsonian Institution Press, 1989, s.132,332.

¹⁴³ Adnan Karaismailoğlu, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, “Kelile ve Dimne”, Cilt:25, İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s.210-211.

Resim 112. “Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022- v.1a

Varak Numarası: 1a- Zahriye sayfası

Zahriye Formu: Dairevî

Ebadı: 60 mm

Dışpervaz: En: 12 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 32

İç Kısım: Çap : 40 mm

Tertibi: Rûmî-Hatâyî grubu 1/ 16

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın, limonküfü, turuncu

Hatâyî: Pembe, yeşil, mavi

Tığ: 13 mm

Resim 113

Zahriye sayfası daire formundadır. Sayfaya dikey olarak yerleştirilmiş üst ve alt kısımlar eğimli olarak uzatılmıştır. Altın iplik ve beyaz renk arasuyu, dışpervazi iç kısımdaki tezhipli alandan ayırır. Beyaz renk arasuyu üzerinde (+) ve (-) süslemeler yer alır.(Resim 113)

Resim 114

İç kısımdaki dairevî tezhipli alan 1/16 oranında tertip edilmiştir. Merkezde beyaz iplik ile dendanlı yıldız formu yer alır. Bedahşî lâciverdî zeminde altın ile sülüs hatla “*Kitâb-ı Kelîle ve Dimne*” ibaresi yazılıdır. Pafta turuncu renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle süslüdür. (Resim 113) Beyaz renk ile dendanlara ayrılmış paftalar turuncu renk rûmî motifleriyle bezelidir ve desen, 1/2 oranında tertip edilmiştir. Ayırma rûmî motiflerin

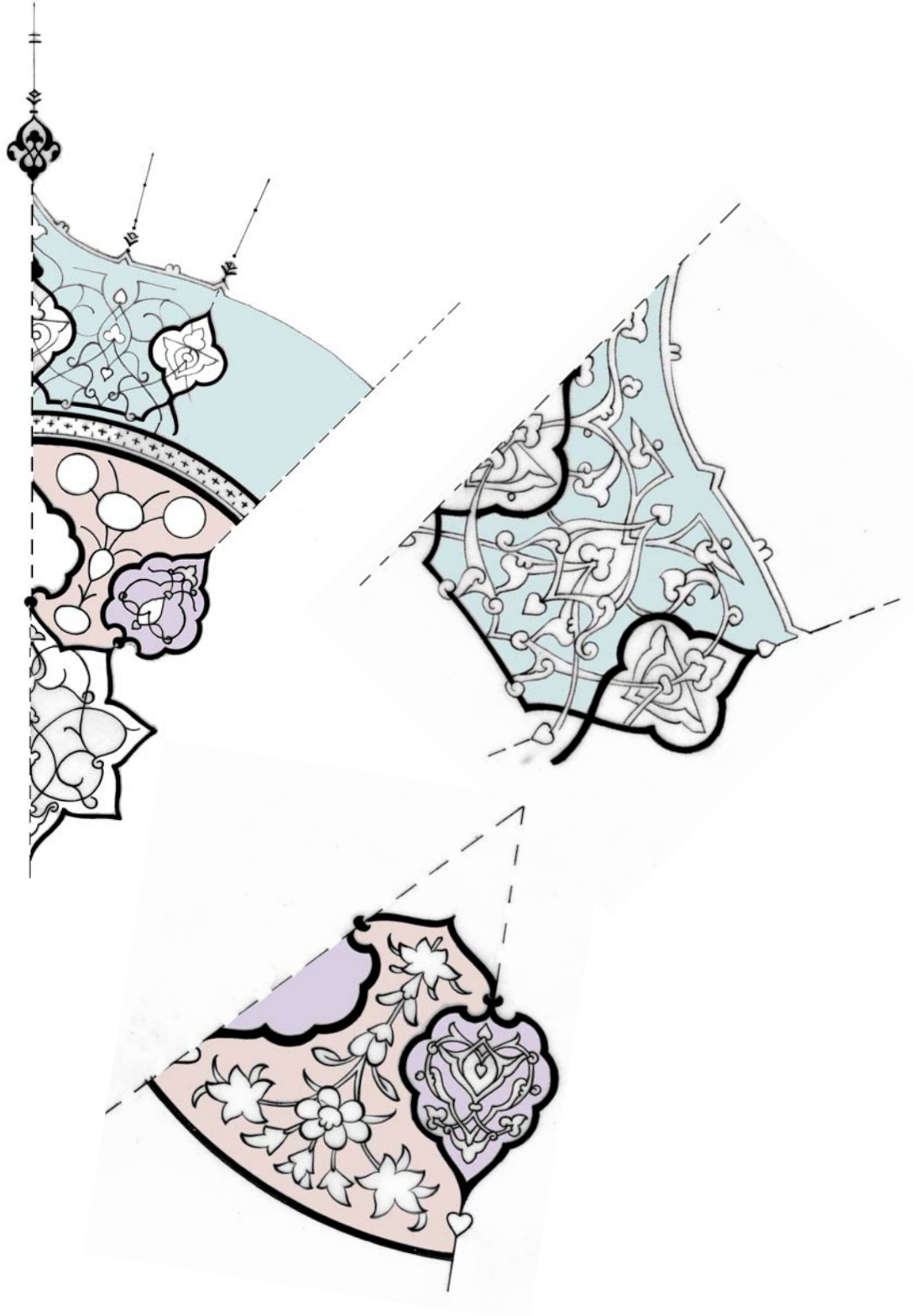
oluşturduğu yeşil zemin renkli kapalı formun ortasındaki tepelik motifinden çıkışıdır. Zemin bedahşî lâciverdî boyalıdır.(Resim 114)

Altın zeminli alanlar hatâyî grubu motiflerle bezeli ve desen $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır. Yekberk motifinden çıkış alan desen üç dala ayrılan hatâyî grubu motiflerden oluşur. Altın zeminli paftaya üç benek motifî ile iğne perdahı yapılmıştır. (Resim 115)

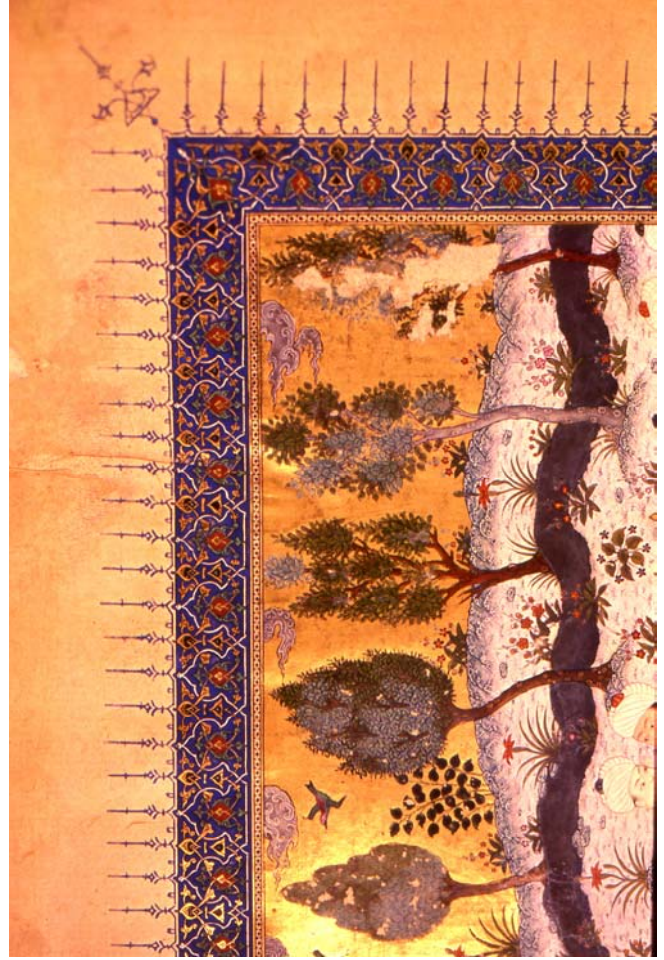

Resim 115

Zahriye sayfasının dışpervaz kompozisyonu rûmî motifleriyle müzehhebdır. Dışpervazda beyaz renk iplikten oluşan paftalar, kapalı formlar oluşturur. Kapalı formun zemin rengi siyahtır ve merkezinde altın ortabağ motifî yer alır. Ortabağın zemin rengi kırmızıdır. Ortabağ motifinden çıkan dallar mavi renkteki ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı alandaki tepelik motifî ile birleşir. Siyah zeminli alanlar haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. Dışpervaz tığlarla son bulur. (Resim 115)

Çizim 34. R.1022, v.1a, Zahrîye sayfası motif çözümleri

Resim 116. “Kelile ve Dimne”, TSMK, R.1022-2a- v.1b¹⁴⁴

Varak Numarası: 2a- 1b Minyatürlü sayfa

Ebadı: 182 x 110 mm

Dışpervaz: En: 11 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Motif: Rûmî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, kırmızı, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın, limonküfü yeşili

Tığ: 10 mm

¹⁴⁴ Karşılıklı iki sayfa olarak tasarlanmış olan minyatürlere 1b sayfasında Baysungur elinde kadeh ile tahtında tasvir edilmiştir. 2a sayfasındaysa arka tarafta devlet ricali yer alır. Ön tarafta ise yemek masalarını getiren hizmetkârlar resmedilmiştir.

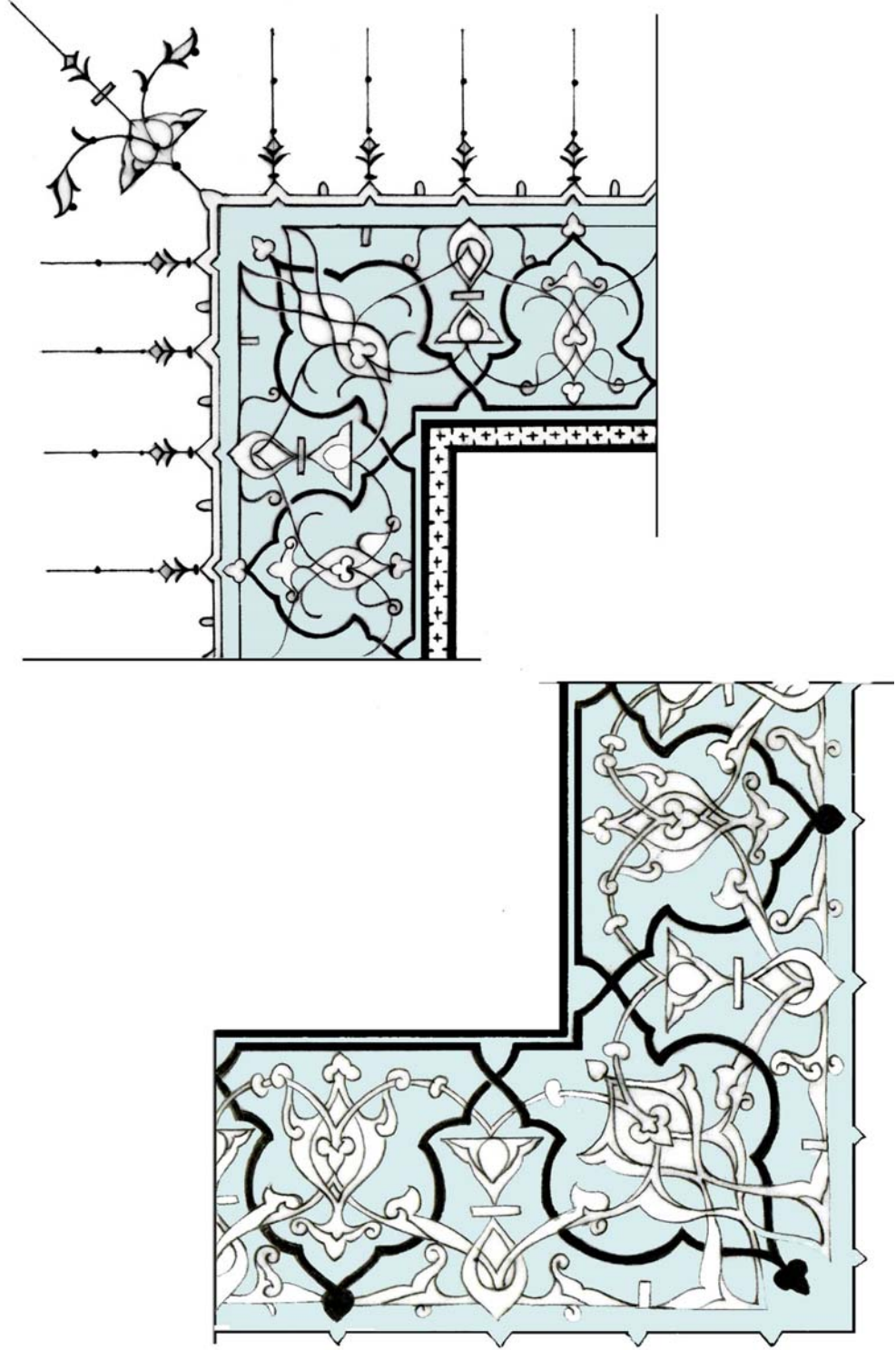

Resim 117.

Minyatürlü sayfayı tezhipli alandan, altın iplik ve beyaz renk arasuyu ayırır. Beyaz renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir.

Minyatürlü sayfasının dışpervaz kompozisyonu beyaz renk iki iplikle müzehhebdir. Beyaz ipliğin oluşturduğu paftanın orta kısmında altın ortabağ motifi yer alır. Ortabağ motifi, başka bir ortabağ motifiyle birbirlerine agraf ile bağlanır. Ortabağ motiflerinin zeminleri siyah renk ile boyalıdır.

Siyah zeminli ortabağdan çıkan rûmî helezon diğer paftada yer alan kırmızı renk zeminli mavi renk ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı formdaki altın tepelik ile bağlanır. Mavi renk ayırma rûmî motifler altın rûmî helezona sarılıdır. Tepelik motifinden çıkan ve helezon üzerinde yer alan ayırma rûmî, ortabağ motifinin içinden geçerek neticelenir. Dışpervaz zemini bedahşî lâciverdî ile bezelidir. (Resim 117) Sayfa tığlarla neticelenir.

Çizim 35. R.1022, v.1a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 118 “ Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022-v. 3a-2b

Varak Numarası: 3a – 2b Serlevha sayfası (Temellük Kaydı)

Serlevha Formu: İklîl

Ebadı: 182 x 110 mm

İçpervaz: En: 4 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine kitabeli

Dışpervaz: En: 13 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Tezhipli Alan Ebadı: 21 x 78 mm

Tertibi: Rûmî-Hatâyî grubu

kompozisyon1/4

İç Kısım: 62 x 50 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/4

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah, kırmızı

Motifler:

Rûmî: Altın, yeşil, beyaz, mavi, turuncu

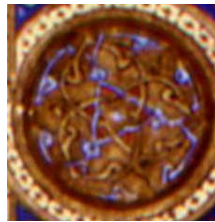
Hatâyî: Pembe, yeşil, mavi

Tığ: 10 mm

Resim 119.

Serlevha sayfasının merkezinde altı satır ve sarı mürekkep ile sülüs yazıyla metin yer alır. Metin ikiye bölünerek karşılıklı sayfalara yazılmıştır. Kitabede “*Es-sultanü'l-azamü'l-hakanü'l-adlü'l-ekrem Gıyâsu's-saltanat ve'd-dünya ve'd-dîn Baysungur Bahadır Han halledallahu tealâ mülkehû ve's-saltana kad emrî tehzib ve tezhîb zâlike'l-kitabi'l-münîf el-müsemmâ bi'l-Kelîle el-beyyinetü'l-füseha an tavsif tarsîfü'l-Kelîle*” ibaresi yazılıdır. Yazı alanının zemini altındır ve ¼ oranında mavi renk rûmî motiflerle bezelidir. Yazılı alan altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile dendanlıdır. Beyaz renk arasuyu üzerinde (+) ve (-) süslemeler

Resim 120.

yer alır.(Resim 119) Beyaz arasuyu, sağ ve sol tarafta daire formunda, aşağı ve yukarıda ise damla formunda paftalar oluşturur. Altın zeminli paftaların merkezinde altı kollu “Mühr-i Süleyman” motifi yer alır.

Mühür, 1/6 oranında, mavi ve altın ipliklerden çıkan sade rûmî motifleri ile bezelidir. Geometrik formlu mührün zemini lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. (Resim 120)

Resim 121.

İç kısımda yer alan yazılı alanın dört köşesinde bulunan bedahşî lâciverdî zemin, mavi renk ve altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Zeminde yer alan boşluklar üç nokta benek motifleriyle süslüdür. (Resim 121)

Resim 122.

Serlevha içpervaz ile iki bölüme ayrılır. Beyaz renk ipliklerle kitabeli olarak paftalanan içpervaz, altın zeminli ve hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 122) Hatâyî motifleri tek dal üzerine yerleştirilmiştir. Altın zeminli paftaların aralarında bedahşî lâciverdî renk zeminli altı kollu “Mühr-i Süleyman” yerleştirilmiştir.

Mühür turuncu renk iplik ile bezelidir ve merkezine altın nokta vardır. (Resim 123)

Resim 123.

Sayfanın alt ve üst kısmında yer alan tezhipli alanlarda üstübeç mürekkepli kûfî hat ile başlıklar yer alır. Kûfî hattın zemini bedahşî lâciverdîdir. Yazı alanı altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir ve altın iplikle dendanlıdır. Altın iplik sağ ve sol taraflarda bedahşî lâciverdî zeminli paftalar açar. Paftalar tek bir ana dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle süslüdür. (Resim 124)

Resim 124.

Tezhipli alanın yazı alanı hariç siyah renk zeminli paftaları, beyaz renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ile tertip edilmiştir. (Resim 124)

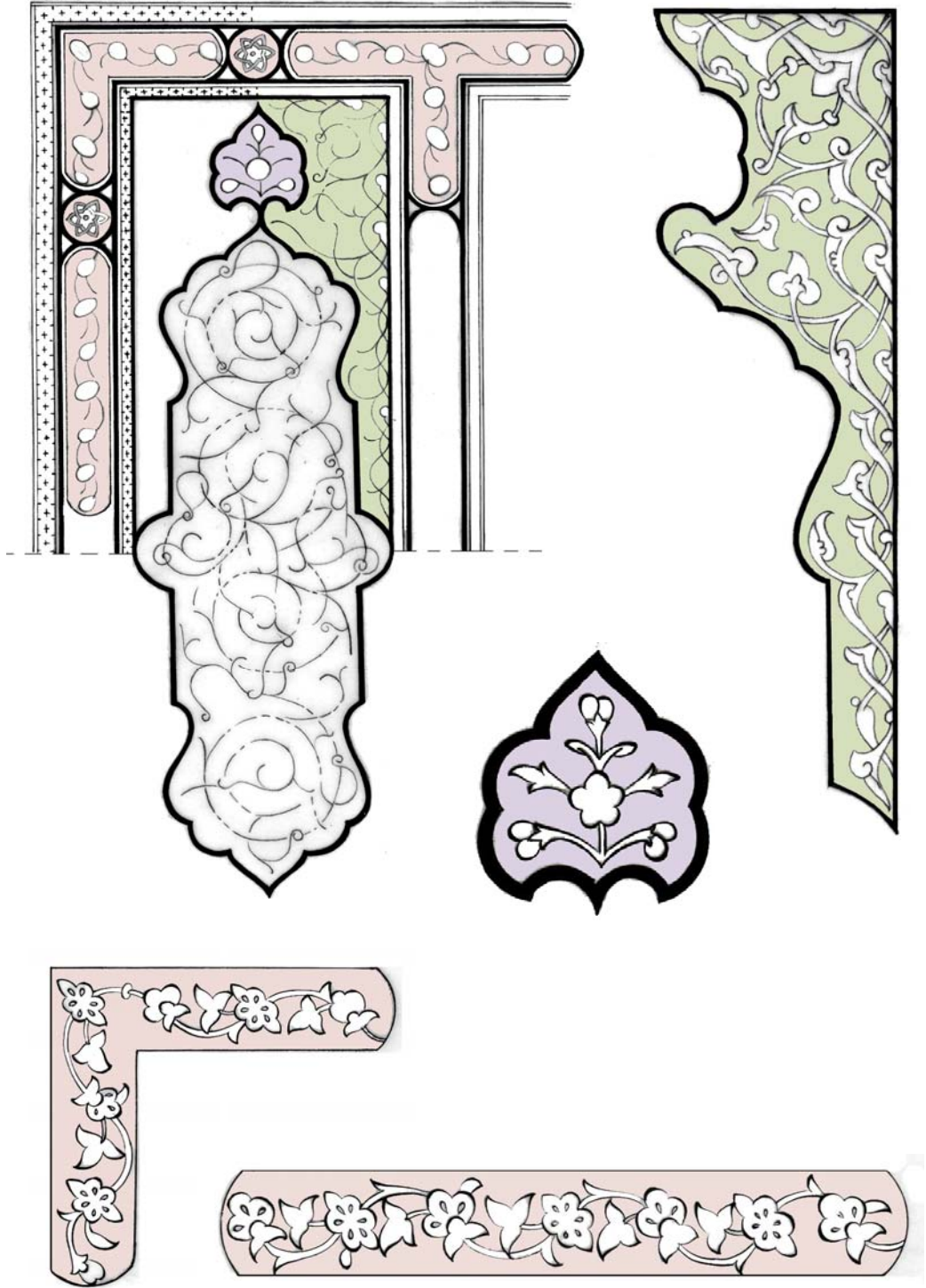
Serlevha sayfasının dışpervaz kompozisyonu beyaz renk iki iplikle müzehhebdir. Beyaz ipliğin oluşturduğu paftanın ortasında mavi renk ortabağ

motifi yer alır. Ortabağ motifi başka bir ortabağ motifiyle agraf ile bağlıdır. Ortabağ motiflerinin zeminleri siyah renk ile boyalıdır.

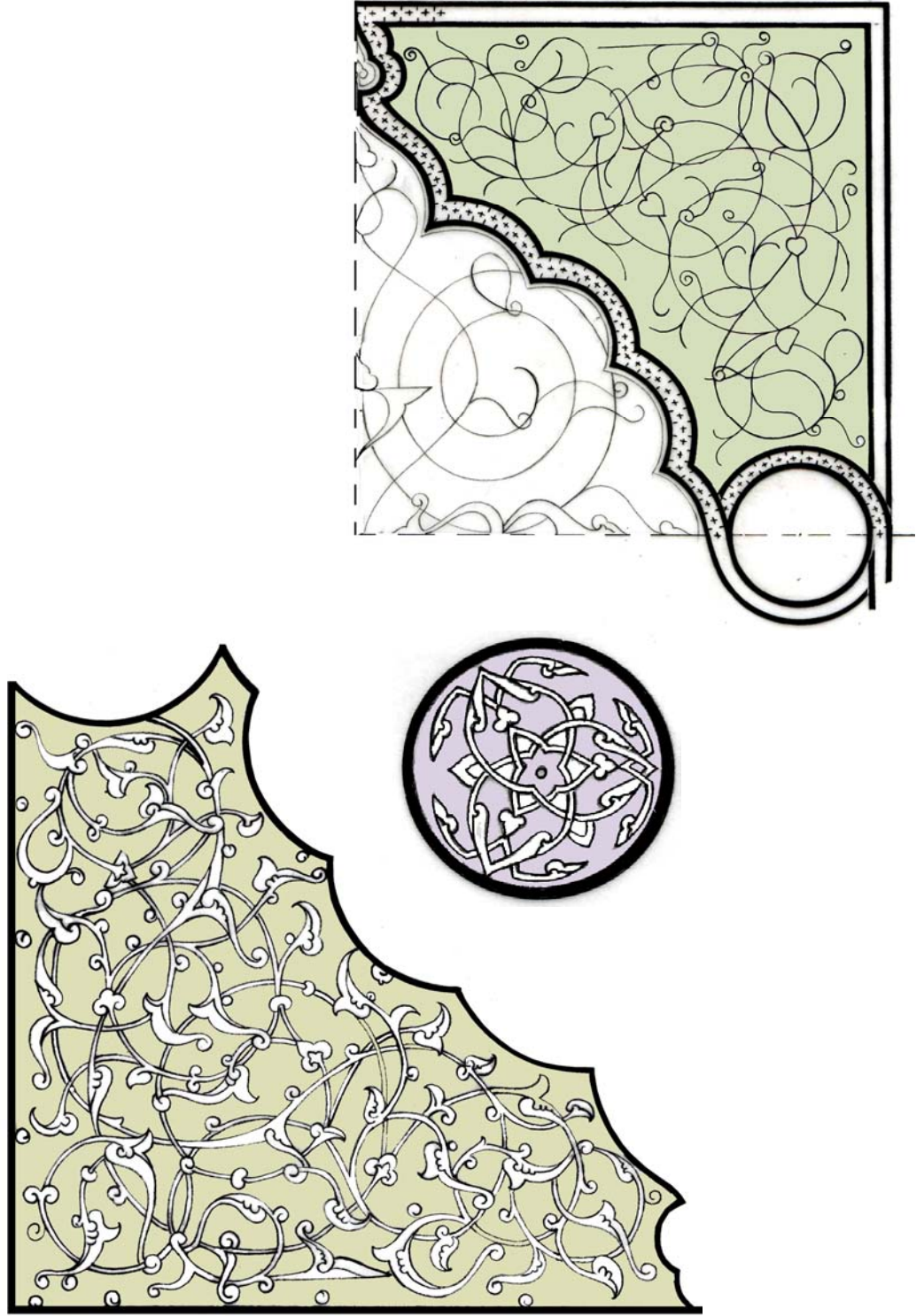

Resim 125.

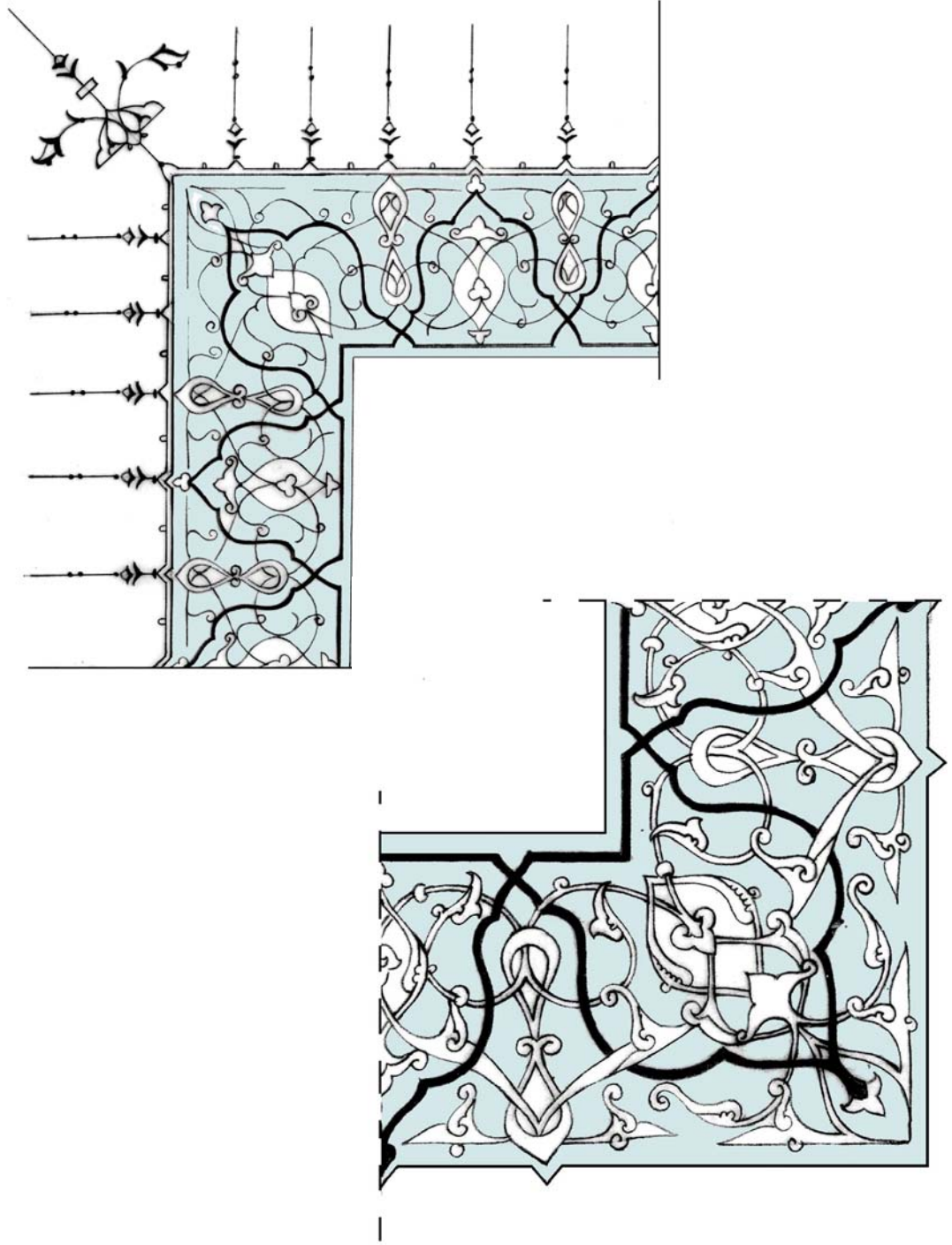
Siyah zeminli ortabağ ve ondan çıkan rûmî helezon diğer paftada yer alan kırmızı renk zeminli, mavi renk sade rûmî motifinin oluşturduğu kapalı formun altından geçer. Kapalı formun alt ve üst kısımlarına tepelik motifi yerleştirilmiştir. Mavi renk sade rûmî motiflerin ortasında altın tepelik motifi yer alır. Tepelik motifinden çıkan helezonlar siyah renk ortabağ motifinden geçerek ayırma rûmî motifi ile neticelenir. Dışpervaz zemini bedahşî lâciverdîdir. Sayfa tığlarla sonuçlanır. (Resim 125)

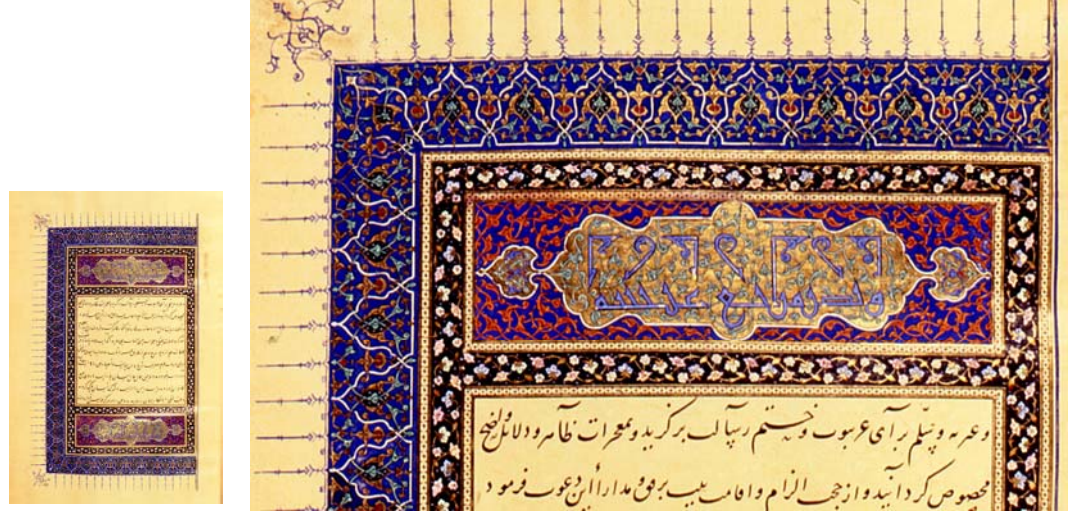
Çizim 36. R.1022, v. 3a-2b ,Serlevha sayfası motif çözümleri

Çizim 37. R.1022, v. 3a-2b ,Serlevha sayfası motif çözümleri

Çizim 38. R.1022, v. 3a-2b , Serlevha sayfası motif çözümleri

Resim 126 “Kelîle ve Dimne”, TSMK,R.1022- v. 4a-3b

Varak Numarası: 4a – 3b Serlevha sayfası

Serlevha Formu: İklîl

Ebadı: 185 x 110 mm

İçpervaz: En : 4,5 mm

Tertibi: Siyah zemin üzerine klâsik tezhip

Dışpervaz : En : 14 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Tezhipli Alan Ebadı: 21 x 79mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/ 4

İç Kısım: 79 x 78 mm

Tertibi: Dokuz satır nesta’lîk yazı

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın, siyah, kırmızı

Motifler :

Rûmî: Altın, yeşil, beyaz, turuncu

Hatâyî: Pembe, yeşil, mavi, beyaz

Tığ: 11 mm

Resim 127.

Sayfanın alt ve üst kısmında yer alan tezhipli alanlarda, mavi renk ile kûfî hatla yazılan yazının zemini altındır ve yeşil renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir. Yazılı alan beyaz renk iplikle dendanlıdır. Beyaz renk iplik sağ ve sol taraflarda paftalar açar. Altın zeminli paftalar rûmî grubu motiflerle süslüdür. Paftada yeşil renk ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı formun ortasında mavi renk agraftan çıkışlı rûmî helezon üzerinde sade rûmî motifi yer alır. Muhtelif boşluklar lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. Bedahşî lâciverdî zeminli alan, turuncu renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 127)

Resim 128.

Serlevha sayfasını içpervaz iki bölüme ayırır. Altın iplik ve beyaz renk arasuyu çevrelenmiş içpervaz siyah renk zeminlidir. Beyaz renk arasuyunda (+) ve (-) süslemeler yer alır. Desen tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir ve üç nokta benek motifiyle süslüdür.(Resim 128)

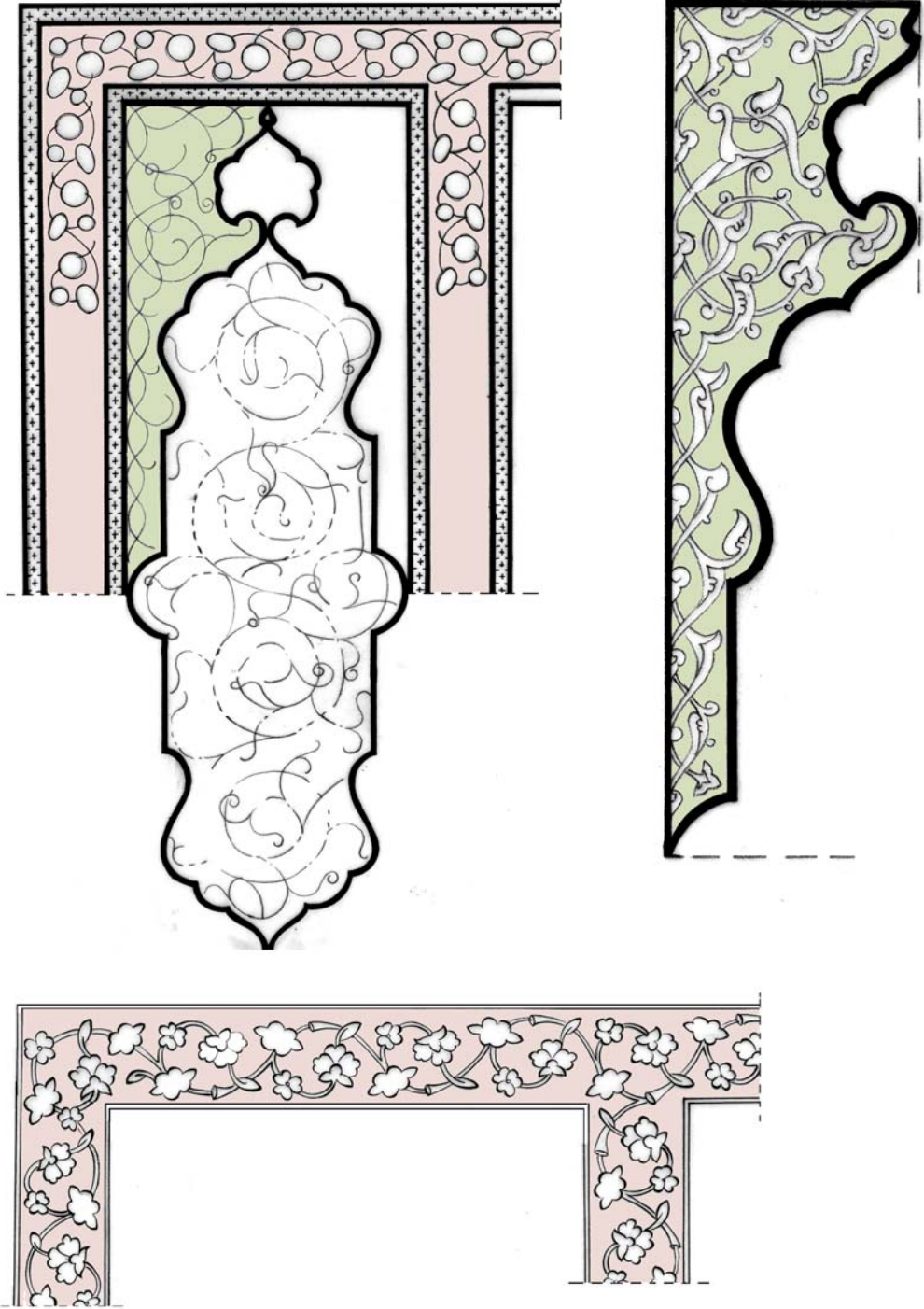
Resim 129.

Serlevha sayfasının dışpervaz kompozisyonu beyaz renk iki iplikle müzehhebirdir. Beyaz ipliğin oluşturduğu paftanın orta kısmında altın ortabağ

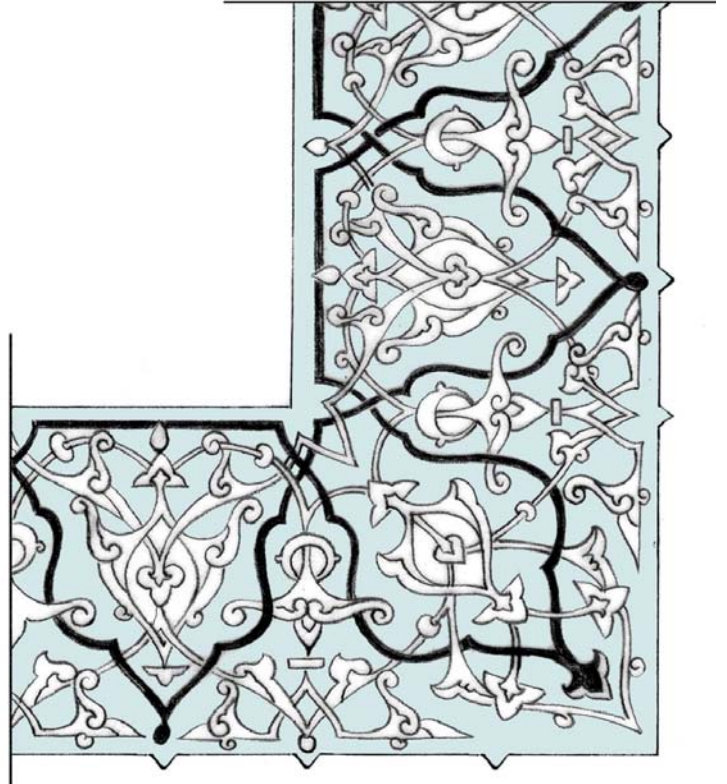
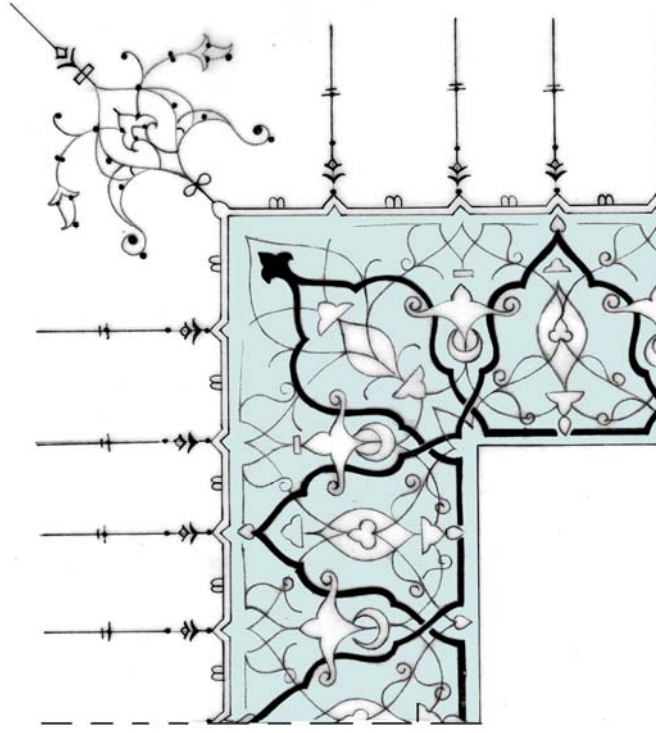
motifi kırmızı renk zeminlidir. Ortabağ motifinden çıkan altın tepelik ve bu tepelikten ayrılan ayırma rûmî motifler bulunur.

Beyaz ipliklerin oluşturduğu diğer paftada altın ayırma rûmî motiflerinden oluşan kapalı form, siyah zemin renklidir ve ortasında mavi renk tepelik motifi yer alır. Siyah zemin üç nokta benek motifi ile süslüdür. Mavi tepelikten yukarı doğru helezon üzerinde ayırma rûmî motifi yer alır.

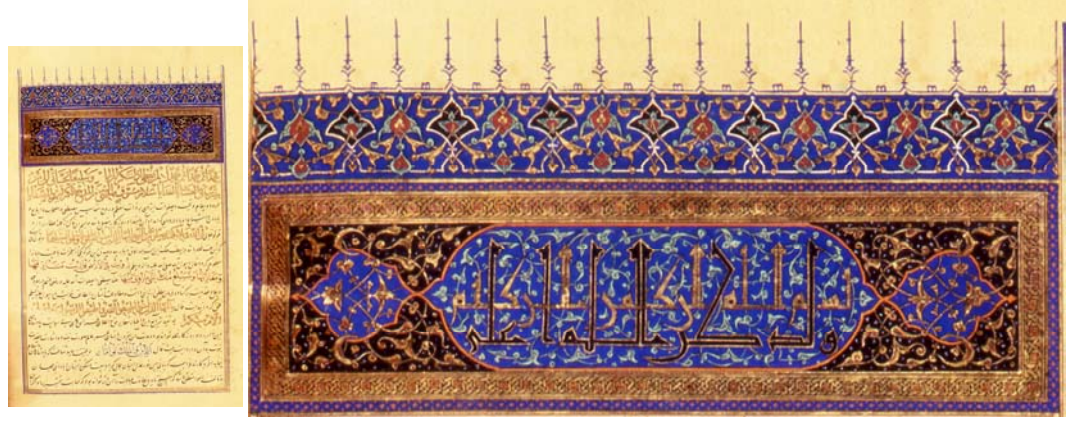
Dışpervaz zemini bedahşî lâciverdî ile bezelidir. Sayfa lâcivert tığlarla sonuçlanır.(Resim 129)

Çizim 39. R.1022, v.4a-3b , Serlevha sayfası motif çözümleri

Çizim 40. R.1022, v. 4a-3b , Serlevha sayfası motif çözümleri

Resim 130 “Kelîle ve Dimne”, TSMK, R.1022-v.5b

Varak Numarası: 5b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 45 x 114 mm

İçpervaz: En : 2,5 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklîl Ebadı: 13 x 144 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/16

Tezhipli Alan: 21 x 104mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/ 4

Motif: Rûmî motifî grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın, siyah, kırmızı

Motifler:

Rûmî: Altın, yeşil, mavi

Tığ: 11 mm

Resim 131.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının tezhipli alanında “Bismillahirrahmanirrahim” ve “ve li’z-zikrullahi a’lâ” başlığı yer alır. Kûfî hatla siyah mürekkebiyle yazılan yazıya altın ile tahrir çekilmiştir. Zemin bedahşî lâciverdîdir ve mavi renk helezonlar üzerinde rûmî motiflerle bezelidir. Kitabeli alan turuncu renk iplikle sınırlandırılmıştır. (Resim 131)

Resim 132.

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî lâciverdî zeminli paftalar turuncu iplikle dendanlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır ve rûmî grubu motiflerden oluşur.(Resim 132)

Siyah zeminli alanlar altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Siyah zeminlerdeki boşluklar üç benek motifliyle süslüdür. (Resim 132)

İç pervaz altın zeminli ve anahtarlı altı şerit zencirekten müteşekkildir. Anahtarlar ortada kare form oluştururlar. Kare form lâl mürekkebiyle renklendirilmiş ve ortasına nokta yerleştirilmiştir. (Resim 133) İç pervazın her iki

yanında altın iplik yer alır. İçpervazı bedahşî lâciverdî cetvel çevreler. Cetvel (+) ve (-) süslemelerle bezelidir.

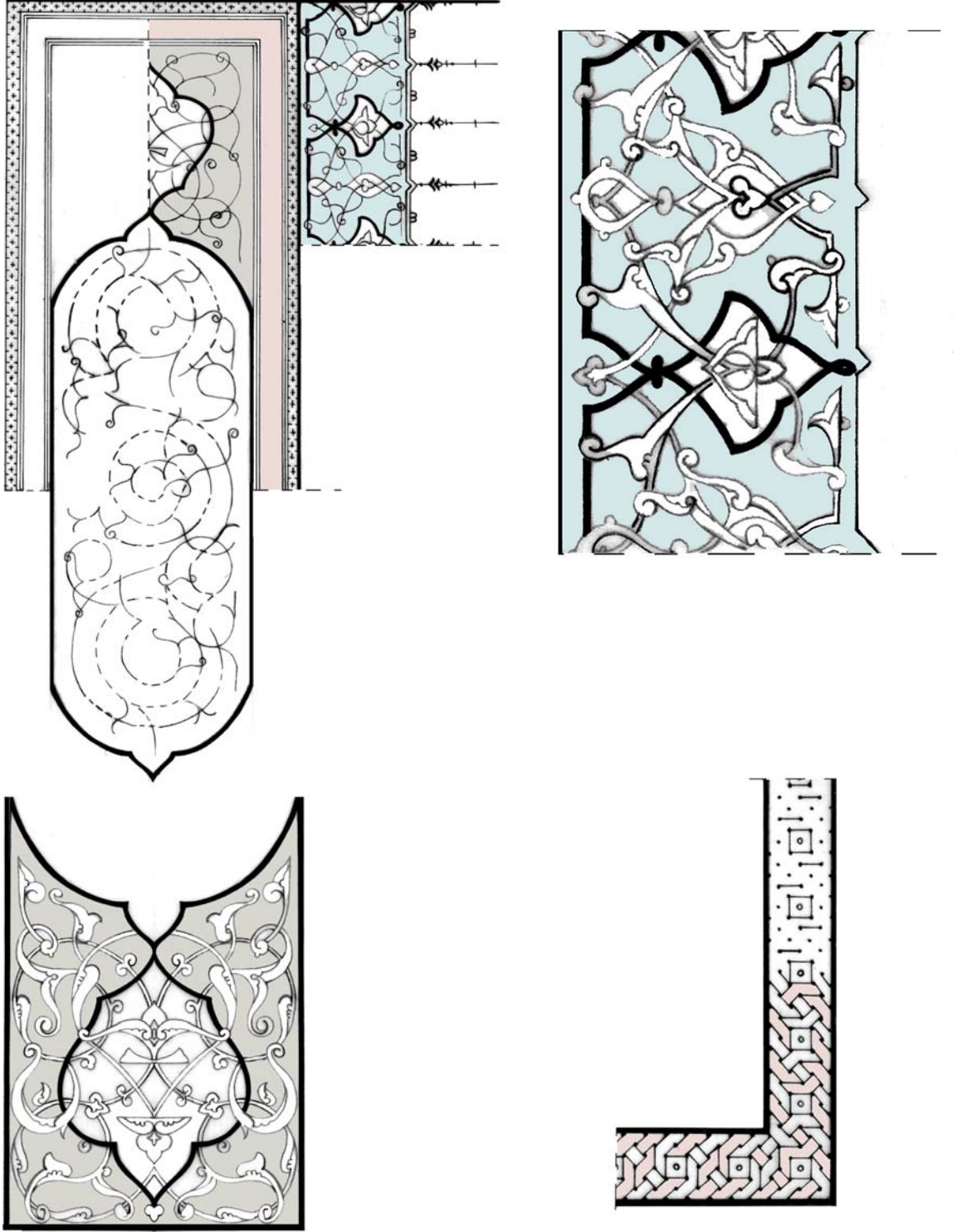

Resim 133.

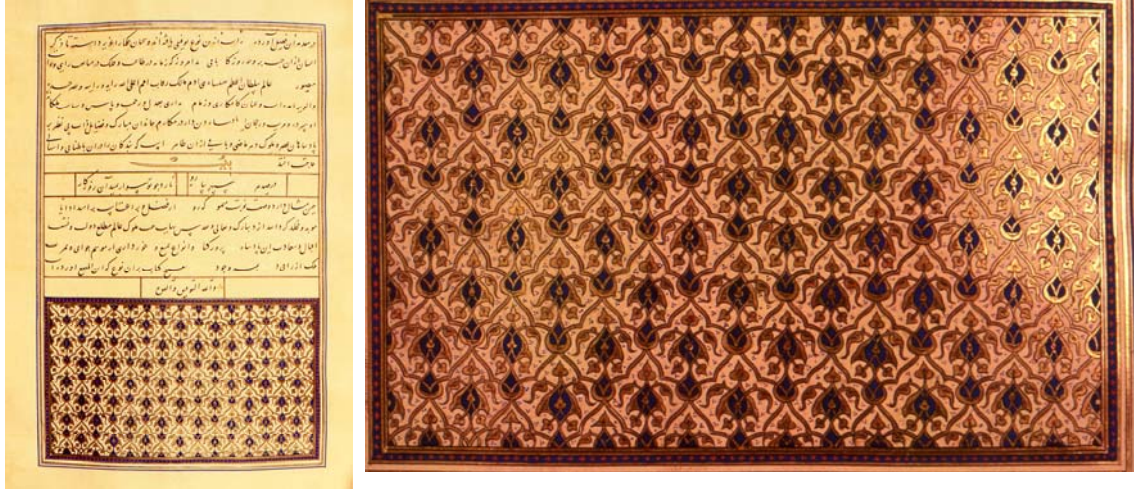
Unvân sayfasının ikilî kısmı rûmî motiflerden müzehhebdir. Beyaz renkli iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Kapalı formun zemin rengi siyahtır ve merkezinde mavi renk ortabağ motifi yer alır. Ortabağın zemin rengi kırmızıdır. Ortabağ motifinden çıkan dallar, mavi renkteki ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı forma bağlı mavi renk ortabağ motifinde birleşir. Mavi renk ayırma rûmî motifinden oluşan kapalı formun zemin rengi kırmızıdır ve ortasında altın tepelik motifi yer alır. Tepelik motifinden altın helezon üzerinde ayırma rûmî motifler çıkar. Siyah ve kırmızı renk zeminli alanlar haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. Dışpervaz tığlarla son bulur. (Resim 134)

Resim 134.

Çizim 41. R.1022, v.5b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 135 “Kelîle ve Dinme”, TSMK, R.1022- v.12a

Varak Numarası: 12a – Fasııl Sonu

Tezhipli Alan Ebadı: 61 x 105 mm

Tertibi: Rûmî ulama kompozisyon

Motif: Rûmî motifi grubu

Renk: Zemin: Siyah, krem renk kâğıt

Motifler:

Rûmî: Altın

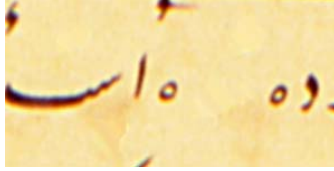
Eserin 12a sayfasında yer alan koltuk desenleri ulama desen olarak tertip edilmiştir. Altın ipliğin oluşturduğu paftalar, altın ortabağ motifiyle birbirlerine

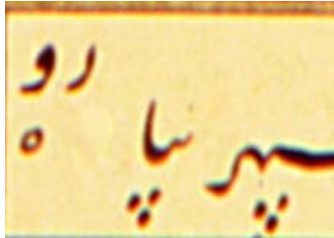
bağlanır. Ortabağ motifinin zemini bedahşî lâciverdî renktir. Paftaların ortasında altın ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı formların zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. Kapalı formun ortasında tepelik motifi yer alır. Tepelik motifinin üst tarafından sade rûmî motifi, alt kısmından ise tepelik motifi çıkar. Kağıt rengi olarak bırakılmış zeminler, bedahşî lâciverdî ile üç benek motifi ile süslüdür.(Resim 136)

Resim 136.

Resim A

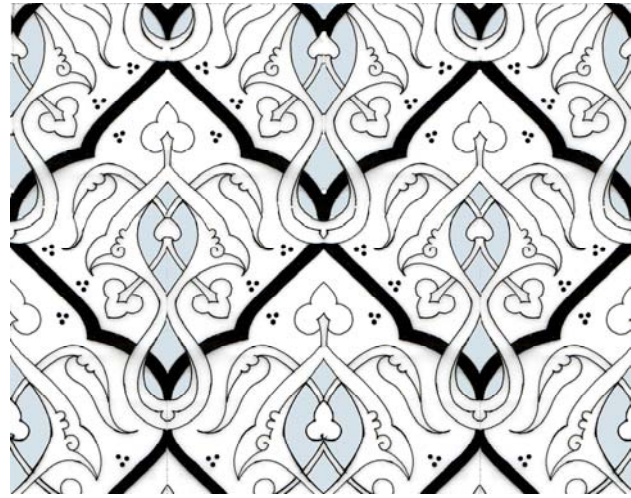

“12a sayfasının ilk satırında yer alan metinde peş peşe iki topak he harfi yazılmıştır. Arap alfabesinde bir kelime “güzel he”nin “topak he” denilen şekliyle başlayamaz. Bu sebeple iki he arasındaki harflerin tahrip edildiği çıplak gözle dahi görülmektedir. Silinme izleri ışık altında belirgindir ancak harfler okunamamaktadır. (Resim A)

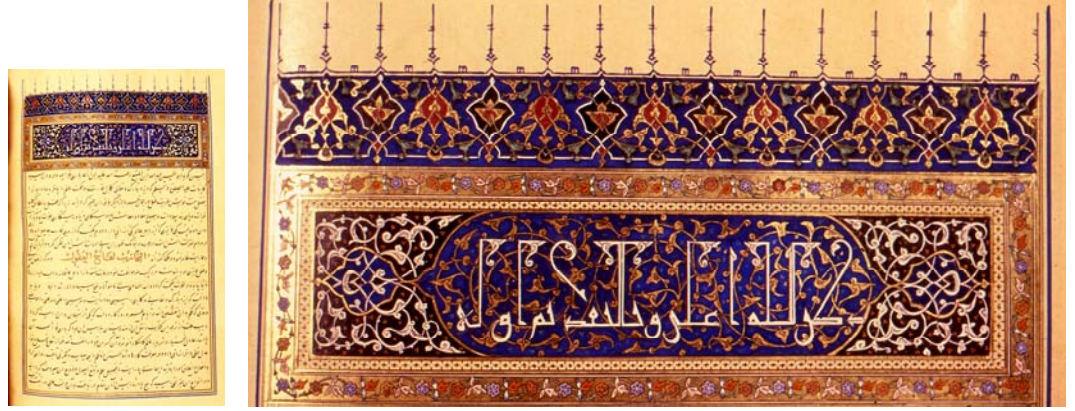

Resim B, v.12a sayfasının sekizinci satırında yer almaktadır. Satırın sonundaki “re” harfi fazlaca boşluk bırakılarak satırdan yukarıya yerleştirilmiştir. Buradaki boşlukta da silinti izleri belirgindir. Sayfanın diğer bazı kısımlarında da silintiler mevcuttur.”

Resim B

Çizim 42. Çizim 35 R.1022, v. 12a , motif çözümleri

Resim 137 “ Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022- v. 13b”¹⁴⁵

Varak Numarası: 13b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 45 x 112 mm

İçpervaz: En: 3,5 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine klâsik tezhip

İklîl Ebadı: 13 x 112 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/14

Tezhipli Alan : 20 x 99 mm

Tertibi: Rûmî grubu kompozisyon 1/ 4

Motif: Rûmî-Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah, kırmızı

Motifler:

Rûmî: Altın, yeşil, beyaz

Hatâyî: Mavi, beyaz, turuncu, yeşil

Tığ: 10 mm

¹⁴⁵ R.1022 katalog nolu eserin “v.13b sayfasının ilk satırında Kelile ve Dimne’yi Pehleviceden Arapça’ya çeviren Abdullah İbni Mukaffa’nın adı çeşitli övgülerle zikredilmektedir.”

Resim 138.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasını başlığında üstübeç mürekkebiyle kûfi hatla “Zikrullahi a’lâ ve bin-na’dîm evlehu” başlığı yer alır. Zemin bedahşî lâciverdî ve altın helezonlar üzerinde rûmî motiflerle bezelidir. Kitabeli alan altın iplikle sınırlandırılmıştır. (Resim 138)

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî lâciverdî zeminli paftalar altın iplik ile dendanlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır ve beyaz renk rûmî grubu motiflerden oluşur. Desenin orta kısmında yer alan ortabağ motifinin zemin rengi siyahtır. Ortabağdan çıkan dallar rûmî grubu helezona sarılıdırlar. Arada kalan zemin siyah renk boyalıdır. Yazılı alanın dışında kalan zemin siyah renktir

ve beyaz renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Motif aralarında kalan boşluklar turuncu renk ile üç benek motifli süslüdür. (Resim 139)

Resim 139.

Unvân sayfasını içpervaz iki bölüme ayırır. Beyaz renk ve altın ipliklerle bezeli içpervaz, merkeze yakın beyaz renk arasuyu ile sınırlıdır. Beyaz renk

arasuyu üzerinde (+) ve (-) süslemeler yer alır. İçpervaz altın zeminlidir ve hatâyî grubu motiflerden oluşur. Hatâyî motifleri tek dal üzerine yerleştirilmiştir. (Resim 140)

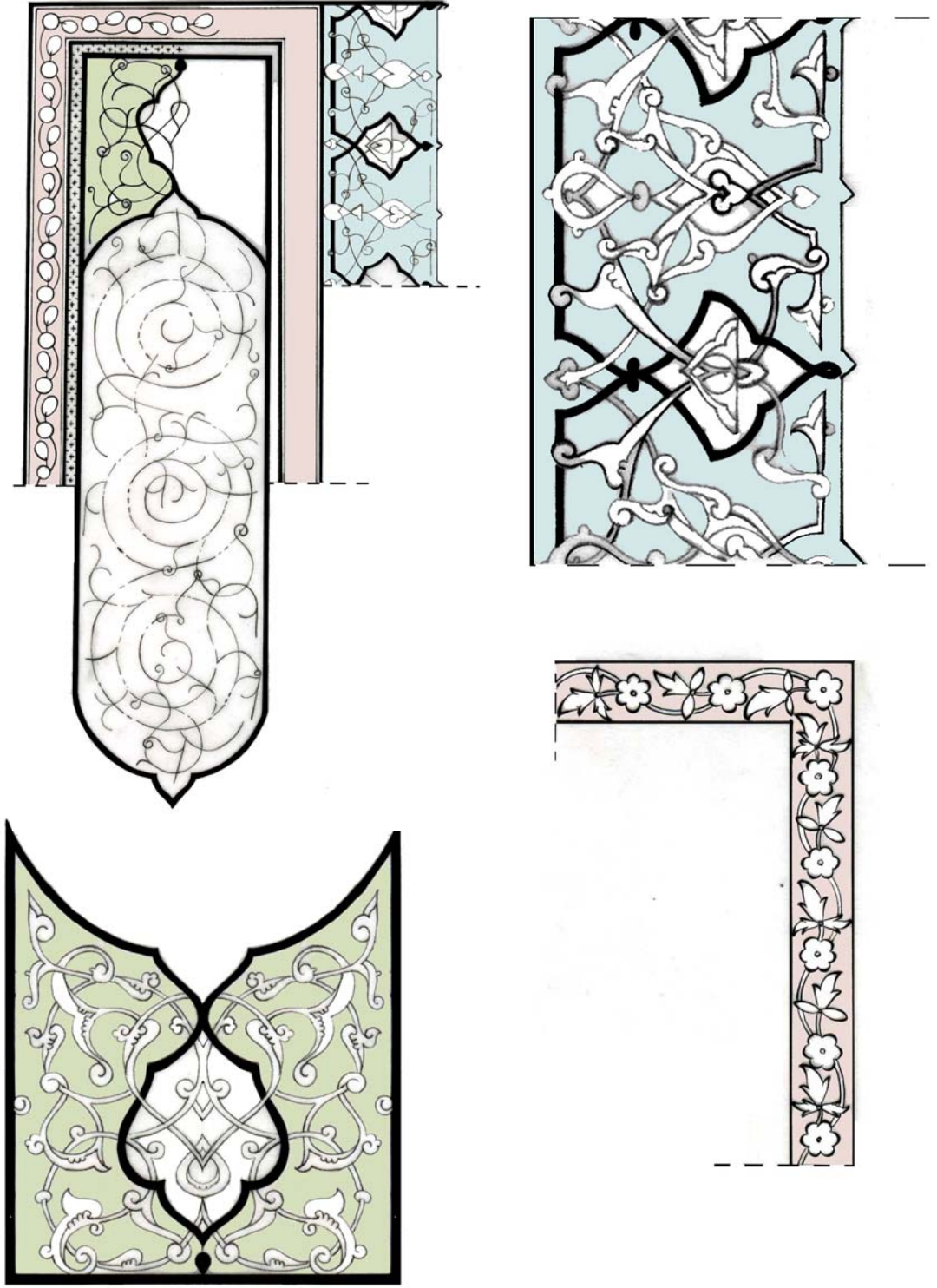

Resim 140.

Unvân sayfasının ikilî kısmı rûmî motiflerden müzehhebdir. Beyaz renkli iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Kapalı formun zemin rengi siyahtır ve merkezinde altın ortabağ motifi yer alır. Ortabağın zemin rengi kırmızıdır. Ortabağdan, mavi renkte ayırma rûmî motif çıkar ve altın rûmî helezonuna dala sarılırlar. Beyaz iplikli paftanı aralarında yer alan, altın ayırma rûmî motiflerden oluşan kapalı formun zemin rengi kırmızıdır. Merkezde altın tepelik motifi bulunur. Tepelik motifinden üst kısma doğru ayırma rûmî motif çıkar. Kapalı formun alt kısmında siyah zemin renkli altın ortabağ motifi ile bağlantıyı altın tepelik motifi oluşturur. Siyah ve kırmızı zeminli alanlar haricindeki alanlar bedahşî lâciverdîdir. Dışpervaz tığlarla son bulur. (Resim 141)

Resim 141.

Çizim 43. R.1022, v.13b, Unvân sayfası motif çözümleri

TSMK, H.362 “Kelile ve Dimne”

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Tarihi: 843 / 1430-31- Herat

Yazı çeşidi: Hurde Ta'lik (Farsça)

Hattat: Cafer-i Tebrizî

Müzehhib: -

Temellük Kitabesi: Bahadır Han el-Baysungurî

Eser ölçüleri:

Kap ebadı: 245 x 155mm

Sırt ölçüsü: 15 mm

Varak sayısı: 172

Varak ebadı: 243 x 153mm

Yazı sahası ebadı: 173 x 82 mm

Satır sayısı: 19

Kâğıt özellikleri: Eser krem rengi aherli kâğıda yazılmıştır.

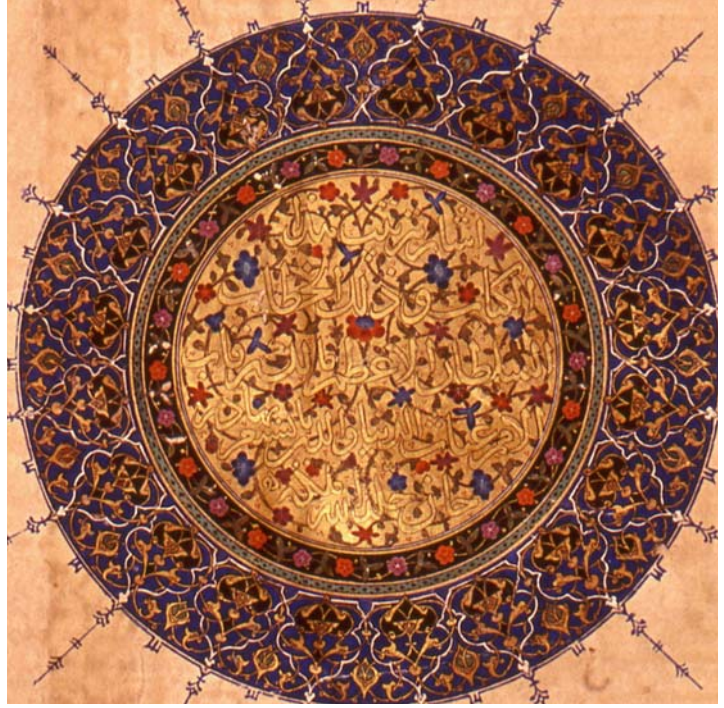
Kitap kabının özellikleri: Soğuk şemse cild üzerinde, balıkçıl kuş, tavşan, geyik, boğa, aslan, ceylan, tilki, maymun, kilin figürlerinden oluşan bir kompozisyon yer alır ve kızıl kahverengidir. Miklep, iki ejderin mücadelesini konu alır ve yıpranmıştır. Alt kapak geometrik biçimde düzenlenmiştir ve rûmî, hatâyî grubu motiflerle süslüdür.

Eserde 19 adet minyatür mevcuttur.

TSMK H.362 “Kelile ve Dimne”¹⁴⁴

H.362 katalog nolu Kelile ve Dinme, 1430- 31 tarihlerinde Herat'ta hattat Cafer-i Tebrizî tarafından hurde nesta'lık yazıyla Farsça yazılmıştır. Eser, Bahadır Han el-Baysungurî'ye ithaf edilmiştir. Eserde bir zahriye, serlevha ve üç adet unvân sayfasıyla 19 adet minyatür bulunmaktadır.

¹⁴⁴ Geniş bilgi için bkz Fehmi Ethem Karatay, **TSMK Farsça Yazmalar Katoloğu**, İstanbul, 1961, s.302, Ernst j.Grube, **The Book In central Asia 14th-16th Centuries**, “The School of herat 1400 to 1450, London, Serindia Publication, 1979, s.156-158, Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995, Sayı:63, s.127-128.

Resim 142."Kelile ve Dimne", TSMK, H.362- v.1a

Varak Numarası: 1a-(Temellük kitabesi)

Zahriye Formu: Dairevî

Ebadı: 75 mm

İç pervaz: En: 3 mm

Tertibi: Siyah zemin üzerine klâsik tezhip

Dışpervaz : En: 12 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 40

İç Kısım: Çap: 46 mm

Tertibi: Hatâyî grubu kompozisyon 1/2

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah, limonküfü

Motifler:

Rûmî:Altın

Hatâyî: Pembe, altın, mavi

Tığ: 12 mm

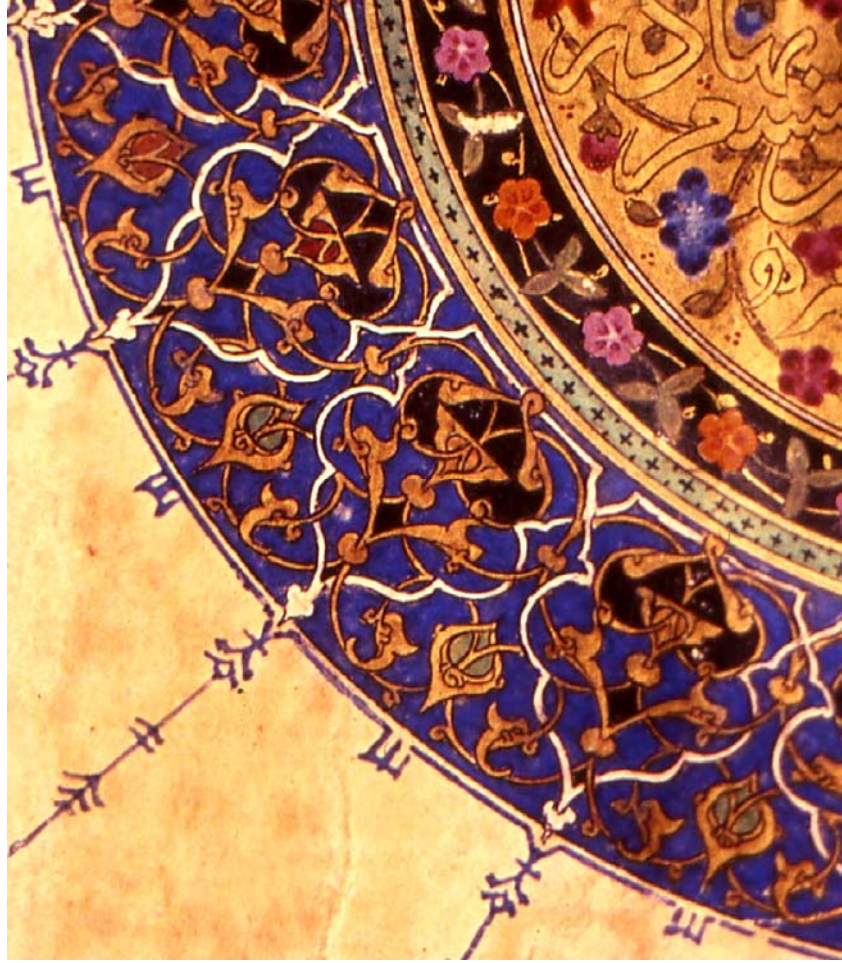
Resim 143

Tezhipli alan daire formludur. Siyah zemin renkli içpervaz sayfa iki bölüme ayrılmıştır. Pervaz tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Pervazın her iki yanı altın iplik ve yeşil renk ara suyu süslüdür. Yeşil renk ara suyu üzerinde (+) ve (-) süslemeler yer alır.

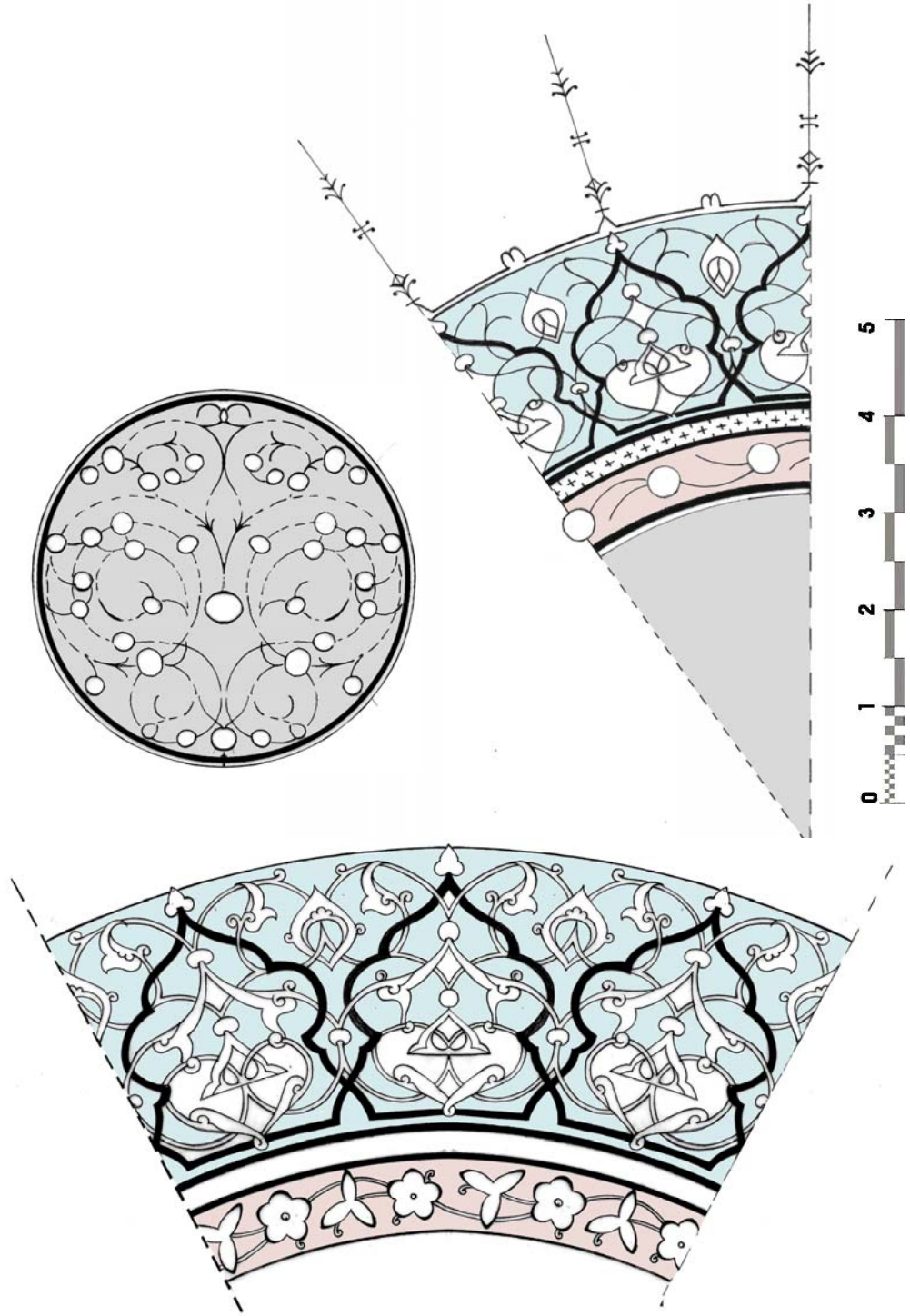
İç kısımda bulunan alanda zerenderzer sülüs hatla “ *İşaretü tertibi haze'l-kitâb ve zâlike'l-hitâb sultanü'l-azam maliku rikabü'l-ümem Gıyasu'd-dünya ve'd-din Baysungur Bahadır hân halledallahu milketihu*” yazılıdır. Sülüs yazıya siyah mürekkep ile tahrir çekilmiştir. Yazılı alanın zemini, ½ oranında tasarlanmış yeşil renk helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifler ile bezelidir. (Resim 143)

Zahriye sayfasının dışpervaz kompozisyonu beyaz, renk iki iplikten müzehhebdir. Beyaz ipliğin oluşturduğu paftanın orta kısımlarında altın ortabağ motifi yer alır. Ortabağın zemini lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. Ortabağdan çıkan dallar sade rûmî motifiyle neticelenir. Ortabağın alt kısmından çıkan

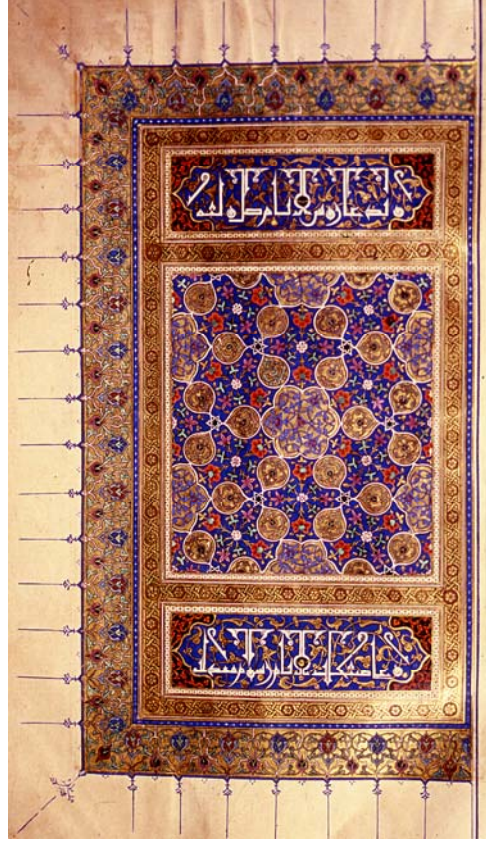
helezon ise desenin üst kısmında yer alan ayırma rûmî motiflerin rûmî gerdanlık motifleriyle birleşerek sonuçlanır. Gerdanlıktan çıkan rûmî dallar, zemin rengi kırmızı renk olan altın ortabağ motifinden geçerek ayırma rûmî motifi ile son bulur. Ortabağın zemin rengi ritmik olarak kırmızı ve yeşil renk tasarlanmıştır. Dışpervazda rûmî dalların oluşturduğu kapalı formun zemini siyah renk, diğer alanlar ise bedahşî lâciverdî ile bezelidir. Sayfa tığlarla neticelenir. (Resim 144)

Resim 144.

Çizim 44. H362, v1a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 145.“ Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.2a-1b

Varak Numarası: 2a -1b

Zahriye Formu: İklîl

Ebadı: 130 x 85 mm

İçpervaz: En :3mm

Tertibi: Altın zemin üzerine geometrik zencirek

Dışpervaz: En: 14 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Tezhipli alan ebadı: 16 x 53 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebiyle kûfi hat

İç alanın ebadı: 61 x 54mm

Tertibi: Rûmî- hatâyî grubu kompozisyon

Motif: Rûmî, hatâyî motifi grubu

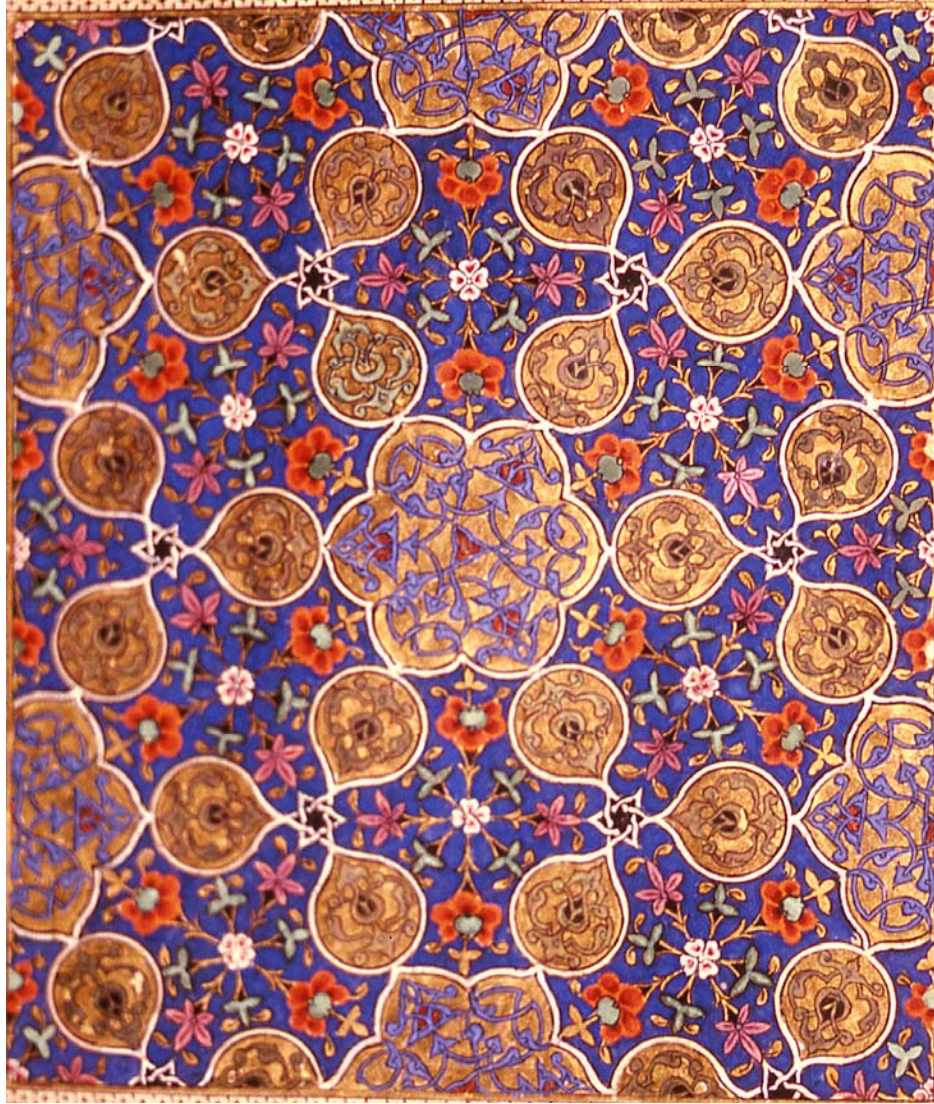
Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın, siyah, kırmızı

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi, turuncu, yeşil

Hatâyî: Turuncu, pembe, beyaz, yeşil

Tığ: 10 mm

Resim 146.

Zahriye sayfasının merkezinde yer alan kareye yakın dikdörtgen form ulama desen olarak tertip edilmiştir. Desen beyaz iplik ile paftalara bölünmüştür. Paftalar altın zeminli olup diğer alanlar bedahşî lâciverdî renktir. Sayfanın merkezinde bulunan altın zeminli pafta beyaz iplikle dendanlara ayrılmış ve altıgen formdadır. Paftalı alanın deseni 1/6 oranında mavi renk rûmî motifleri ile bezelidir. Desenin orta kısmında yer alan ortabağ motifinin zemini kırmızı renk ile boyalıdır. Ortabağ motifinden çıkan dallar tepelik motifinde birleşir. (Resim 146)

Resim 147.

yer alır. Ortabağ motifinin zemin rengi siyahtır ve motiften çıkan rûmî helezon üzerinde sade rûmî motifi tepelik motifine bağlanır. (Resim 148)

Resim 148.

lâciverdî ara suyu yer alır. Beyaz ve bedahşî lâciverdî ara sular (+), (-) şekillerle süslüdür. Zencirek altı şeritlidir ve örgünün oluşturduğu daire formlar peñç motifiyile bezelidir. Daire formlar lâl ve sarı renk mürekkep ile boyalıdır. (Resim 149)

Altıgen formlu paftaya beyaz iplik ile bağlanan damla formundaki altın zeminli üç pafta, merkezlerinde altı kollu geçme motifiyile birbirlerine bağlanır. Geçme motifinin zemin rengi siyahtır. Damla formlu paftalar yeşil renk rûmî motifleri ile bezelidir ve ½ oranında tasarlanmış desenin merkezinde ortabağ motifi

Bedahşî lâciverdî zeminli alanlar hatâyî grubu motiflerle süslüdür. Merkezde yer alan beyaz renk peñç motifinden çıkışlı desen, ¼ oranında tertip edilmiştir.

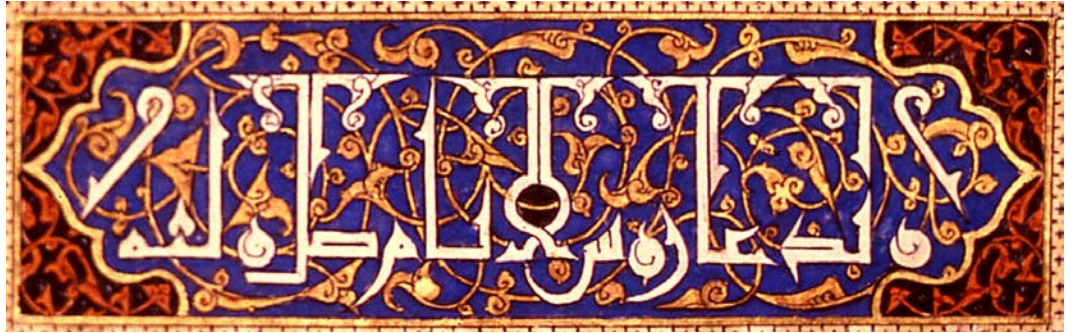
Dışpervaz, üst ve alt kısımdaki tezhipli alanlar altın zeminli zencirek ile çevrilidir. Zencireğin iç kısmı bakan kenarında altın iplik ve beyaz renk ara suyu, dışpervaza dayalı kısmında ise bedahşî

Resim 149.

Sayfanın üst ve alt tarafındaki tezhipli alanlarda üstübeç mürekkebli kûfi hatla başlıklar yer alır. Kûfi harflerin uç kısımları rûmî motiflerle bezelidir. Kûfi hattın merkezine gelen iki harfin oluşturduğu boşluk siyah renk ile boyanmıştır. Kûfi yazının yazıldığı alan, altın helezonlar üzerinde rûmî motiflerle bezelidir. Zemin bedahşî lâciverdî renk ile boyalıdır.

Resim 150.

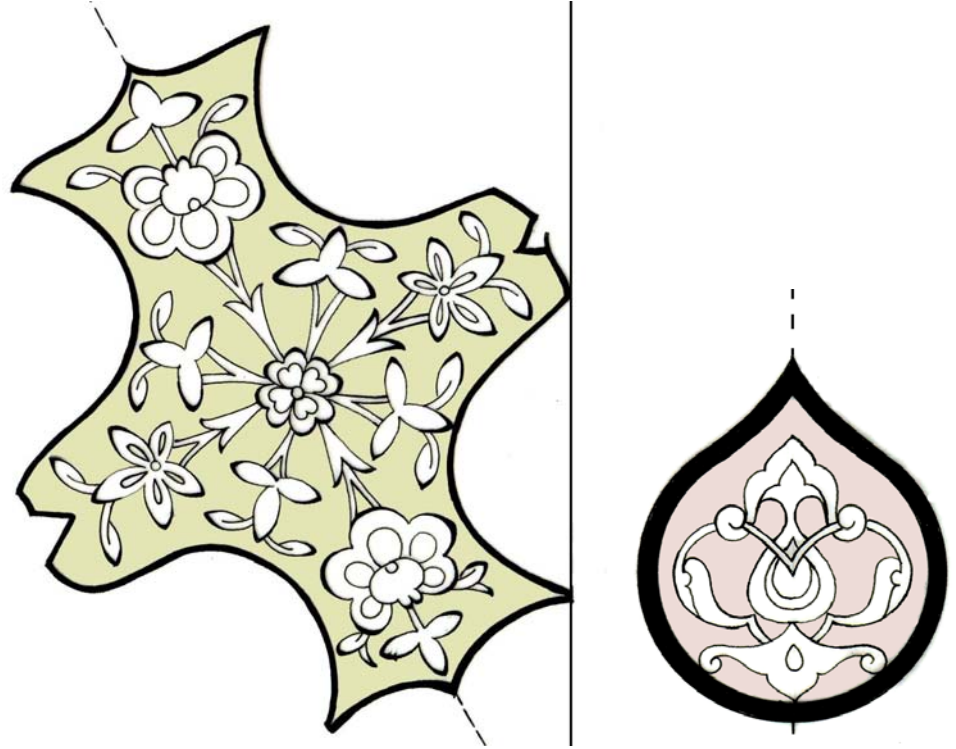
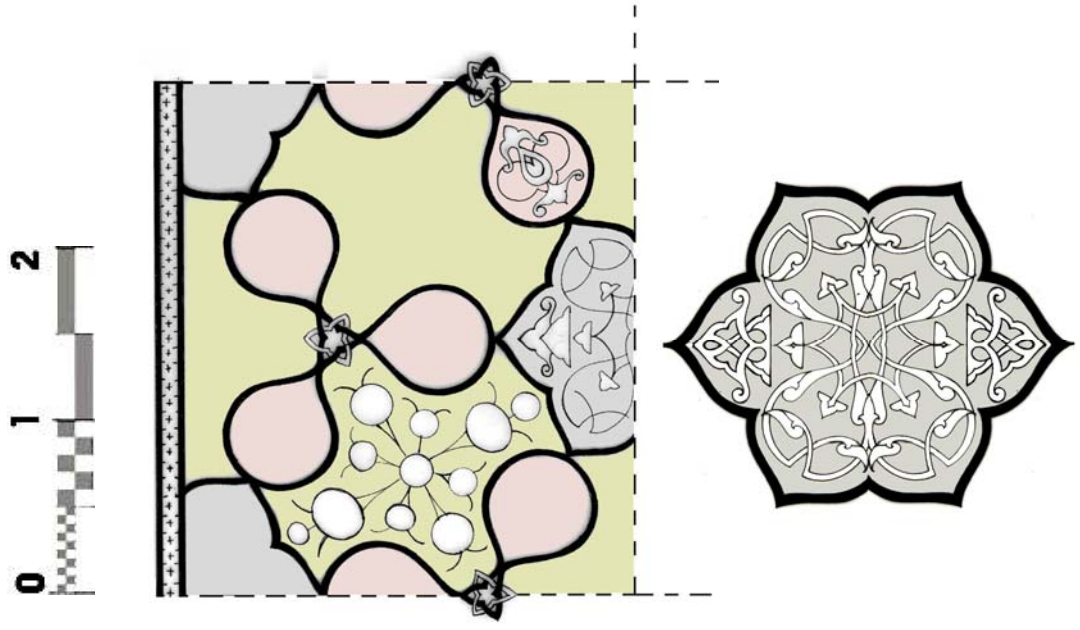
Kitabeli alan altın iplik ile dendanlıdır. Yazı sahasının dışında kalan pafta siyah renk zeminli ve turuncu renk rûmî motiflerle bezelidir. Siyah zeminli alandaki boşluklarda beyaz renk ile üç benek motifi yer alır. (Resim 150)

Zahriye sayfasının dışpervaz bölümü beyaz renkli iplik ile dendanlıdır. Dendanların orta kısmında mavi renk sade rûmîlerden oluşan kapalı form yer alır

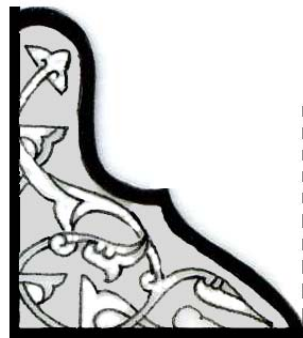
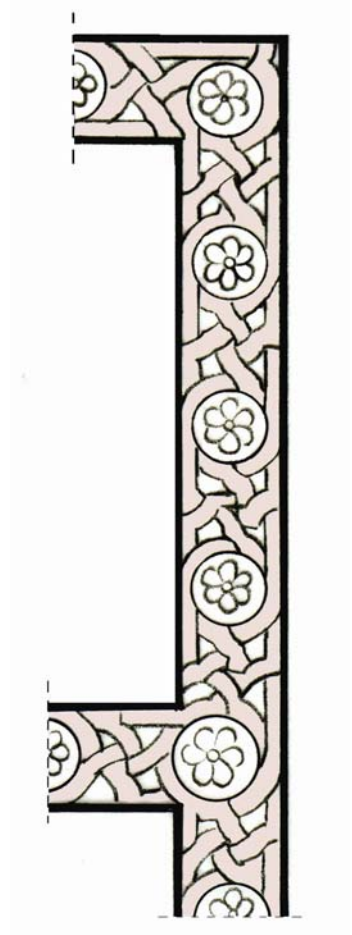
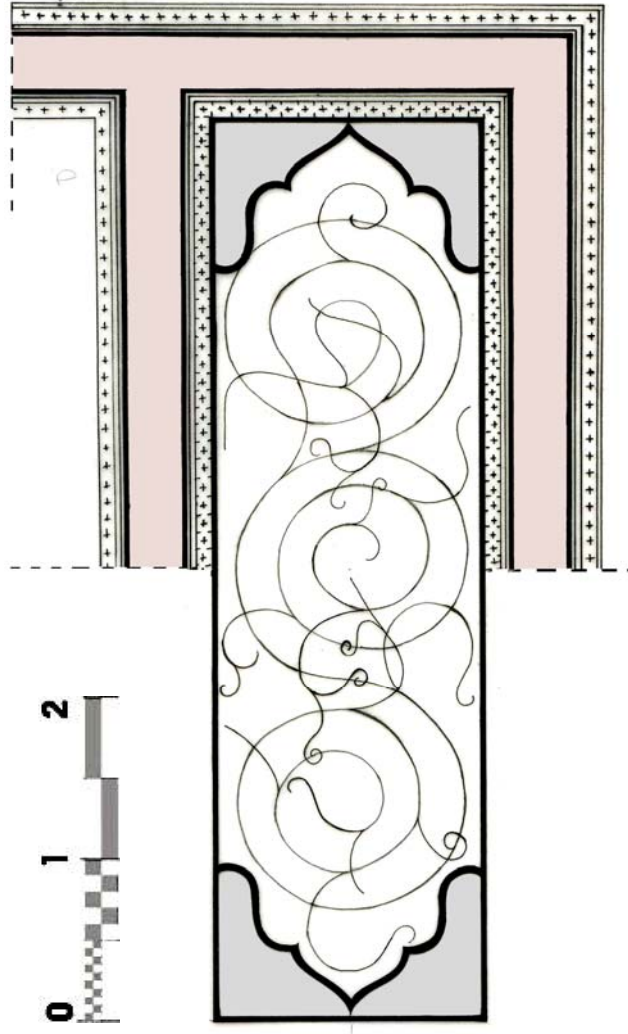
ve form tepelik motifiyle neticelenir. Kapalı formun zemini bedahşî lâciverdî ve kırmızı renk zemin ile boyalıdır. Mavi ve kırmızı zemin renkli kapalı formların ortasında yeşil renk tepelik motifleri yer alır. Tepelik motifinden çıkan rûmî helezonlarda bulunan ayırma rûmî motifler, pembe ve siyah renk zeminli ortabağ motifinden geçerek ayırma rûmî ile neticelenir. Zahriye sayfasının iklîl kısmı bedahşî lâciverdî iplik ile çevrelidir. Sayfa tığ ile son bulur. (Resim 151)

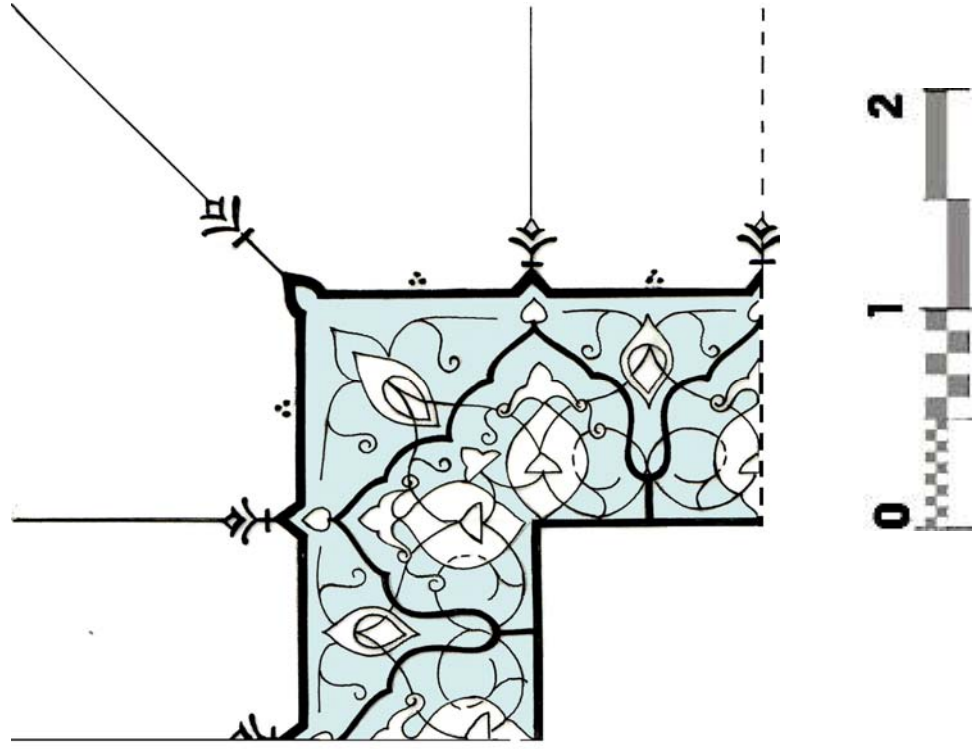
Resim
151.

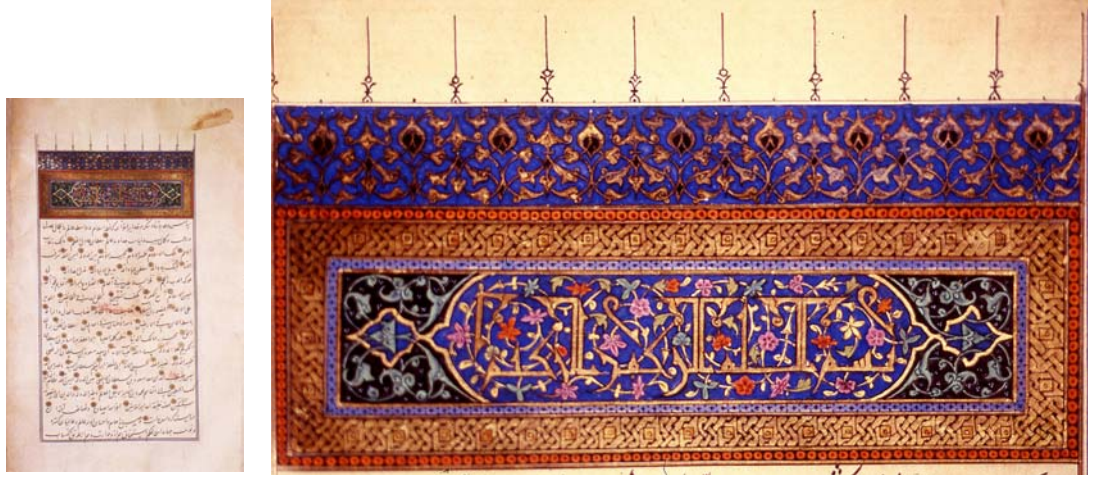
Çizim 45. H362, v.1b-2a, Serlevha sayfası motif çözümleri

Çizim 46. H.362, v.2a -1b, Serlevha sayfası motif çözümleri

Çizim 47. H362, v.1b-2a, Serlevha sayfası motif çözümleri

Resim 152 “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v. 5b

Varak Numarası: 5b -Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 43x 80 mm

İçpervaz: En : 3 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklîl Ebadı: 13 x 80 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon, 1/18

Tezhipli alan ebadı: 17 x 72 mm

Tertibi: Rûmî- hatâyî grubu kompozisyon

Kitabe ebadı: 17 x 60 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile kûfî hat.

Motif: Rûmî-hatâyî grubu

Ren : Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, altın

Motifler:

Rûmî : Altın, mavi

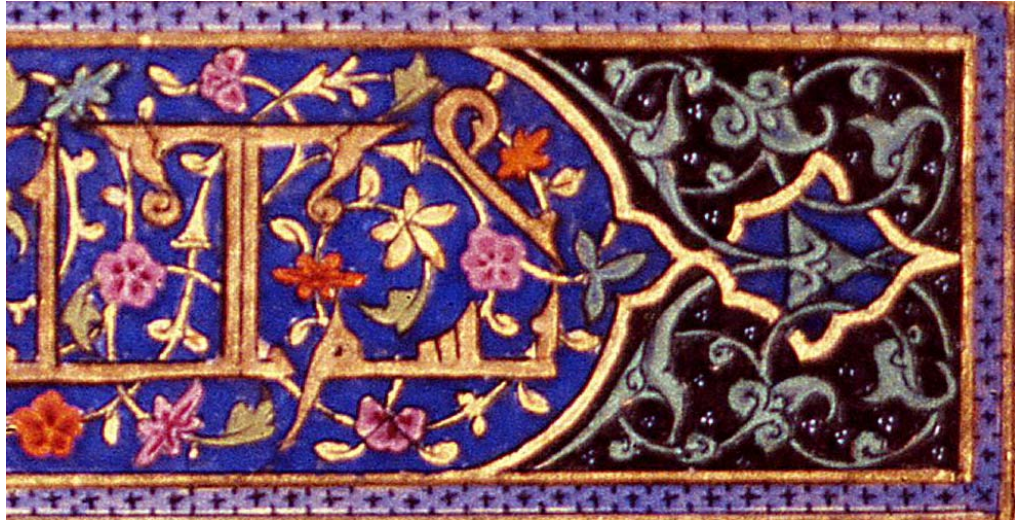
Hatâyî : Mavi, pembe, turuncu

Tığ : 10 mm

Resim 153.

İklil formda olan unvân sayfasının orta kısmında “*Bismillahirrahmanirrahim*” ibaresi yer alır. Kûfi hatla altın ile yazılan başlığın zemini bedahşî lâciverdîdir. Kitabenin zemini altın helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerden müzehheptir. Kitabeli alan altın iplikle sınırlıdır. (Resim 153)

Resim 154.

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî lâciverdî zeminli paftalar altın iplikli ile dendanlıdır. Altın ipliğin oluşturduğu paftanın merkezinde mavi renk tepelik motifi yer alır. Tepelik motifinden siyah zeminli alana helezon üzerinde rûmî motifler yerleştirilmiştir. Siyah zeminli alandaki boşluklar beyaz renk üç benek motifi ile süslüdür. (Resim 154)

İç pervaz kitabelerden oluşur ve her iki yanında beyaz ve altın iplikler yer alır. İçpervazın yazılı alana yakın ara suyu mavi renk, dış kısma yakın ara suyu ise

turuncu renk ile renklendirilmiştir. Mavi renk ara suyu (+), (-) süslemelerle bezelidir. Turuncu renk arasuyu kırmızı renk nokta ile süslüdür. İçpervaz beş şeritli ve anahtarlı zencirek ile tertip edilmiştir. Anahtar çizgiler zencireğin ortasında kare form oluşturur. Kare formun ortasında nokta yer alır. (Resim 155)

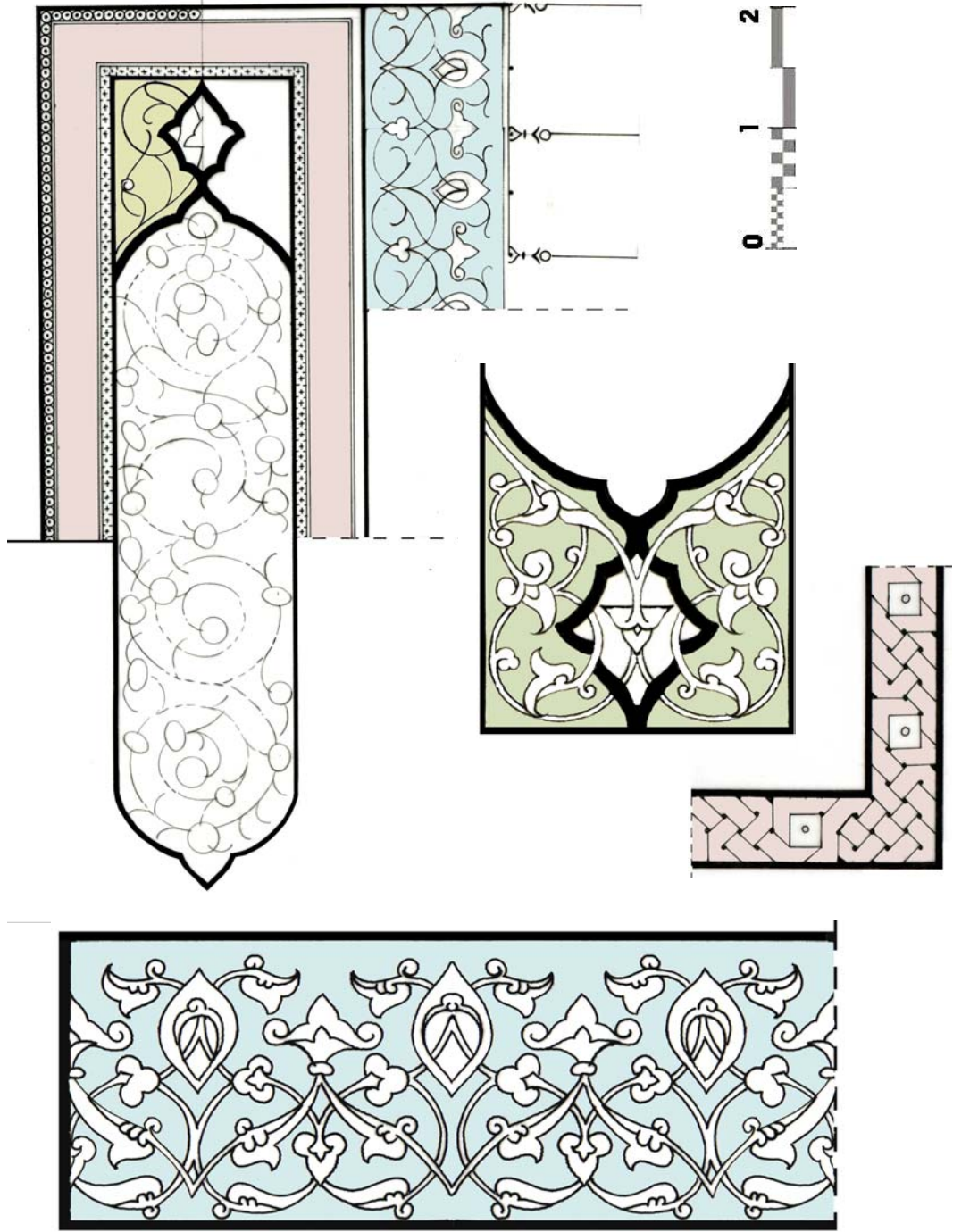

Resim 155.

Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebtir ve siyah zemin renkli ortabağ motiflerinden yukarı doğru ayırma rûmî motif çıkar. Ortabağ motifinin alt kısmından giren rûmî dal, motiften geçerek ayırma rûmî motifle neticelenir. Ortabağ motiflerinin aralarında kalan boşlukta altın tepelik motifi ve ona bağlanan ayırma rûmî motif yer alır. Zemin bedahşî lâciverdîdir. Sayfa tığlarla son bulur. (Resim 156)

Resim 156.

Çizim 48. H362, v.5b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 157 “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v. 18b

Varak Numarası: 18b - Unvân sayfası

Ebadı: 70 x 73 mm

Motif: Rûmî-hatâyî grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, siyah, altın, kırmızı

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi

Hatâyî: Turuncu

Resim 158.

Resim 159.

Sayfa, merkezde bir daire ve onun etrafında altın zeminli sekiz daire şeklinde tertip edilmiştir.(Resim 158). Her iki yanda ince uzun tezhipli alanlar bulunur. Merkezde yer alan bedahşi lâciverdî zeminli alan 1/8 oranında rûmî motiflerden müteşekkildir. Beyaz ve mavi renk iplikler merkezde yıldız formunu oluşturur. Yıldız formun merkezinde altın penç motifi bedahşi lâciverdî zemin üzerinde yer alır. Yıldız formun kollarını oluşturan zeminler altındır. Beyaz iplik, siyah zemin renkli

paftayı oluşturur. Paftada altın tepelik yer alır. Tepeliğin üst kısmından sade rûmî motifi çıkar. Alt kısmından giren rûmî dallar ise, mavi renkli kırmızı zemin renkli ortabağ motifinden geçerek ayırma rûmî motifiyle sonuçlanır. (Resim 159)

Resim 160.

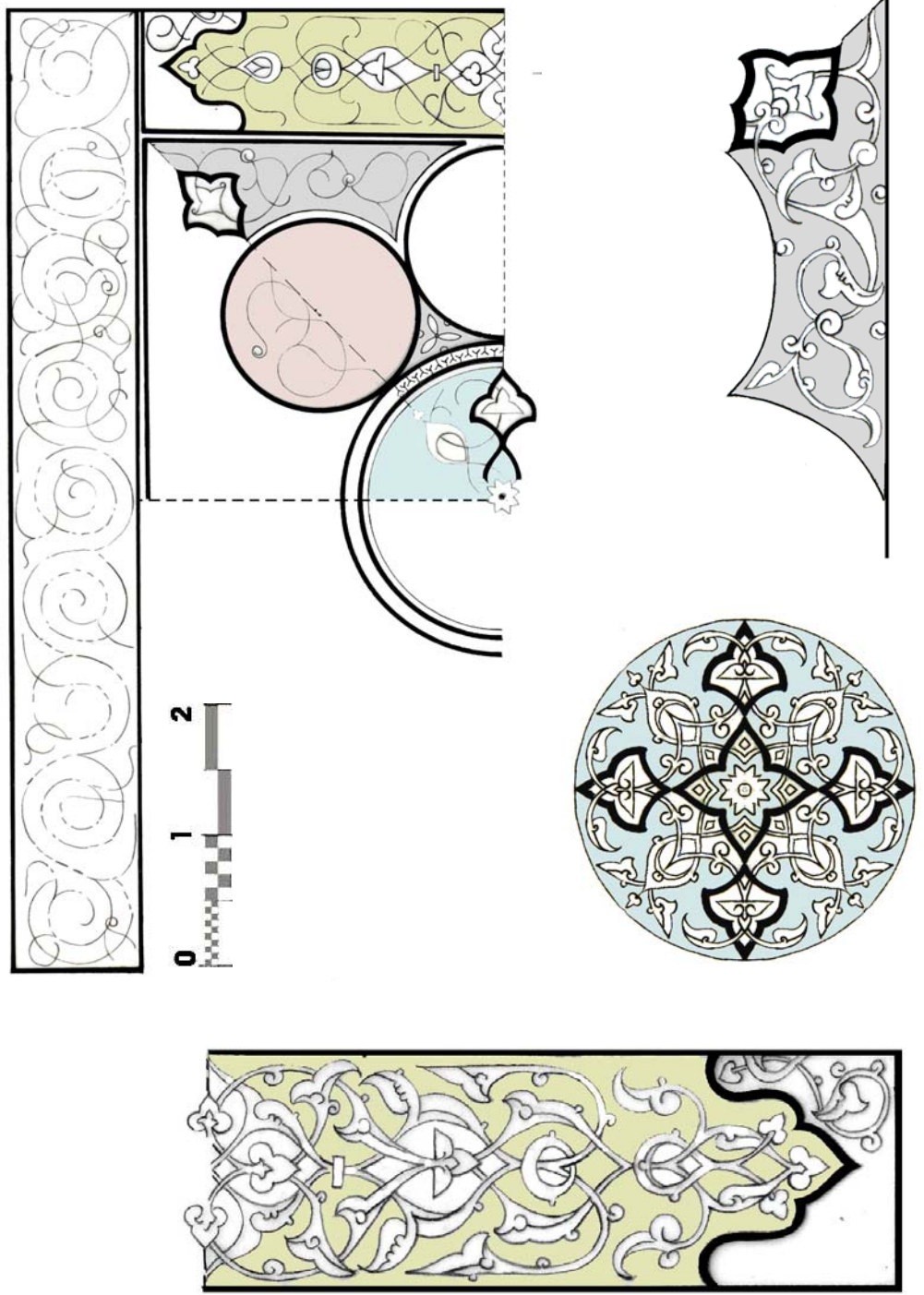
Daireler arasında kalan üçgen alana, turuncu renk peç motifi yerleştirilmiştir. Köşelerde bulunan bedahşî lâciverdî alanlar rûmî motifleri ile bezeli ve 1/2 oranında tasarlanmıştır. Beyaz iplik ile dandanlı siyah zemin renkli alan altın tepelik motifi ile süslüdür. Tepelik motifinden çıkış alan desen altın helezonlar

üzerinde yer alan rûmî grubu motiflerden oluşur. (Resim 160)

Resim 161.

Her iki yanda bulunan tezhipli alanlar 1/4 oranında tasarlanmıştır. Merkezde altın ayırma rûmî motiflerden oluşan kapalı form kırmızı zemin renklidir. Formun ortasında altın tepelik motifi bulunur. Tepelik motifinden çıkışla dallar üzerinde rûmî grubu motifler yer alır. Zemin kağıt rengi olarak bırakılmış ve desendeki boşluklara bedahşî lâciverdî ile üç benek motifi yerleştirilmiştir. Köşelerde bulunan paftalar altın iplik ile dandanlı ve zemin altın ile boyalıdır. Pafta mavi renk rûmî motifleriyle bezelidir. (Resim 161)

Çizim 49. H362, v.18b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 162 “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.28b

Varak Numarası: 28b - Unvân sayfası

Ebadı: 81 x 150 mm

Motif: Rûmî-hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın,

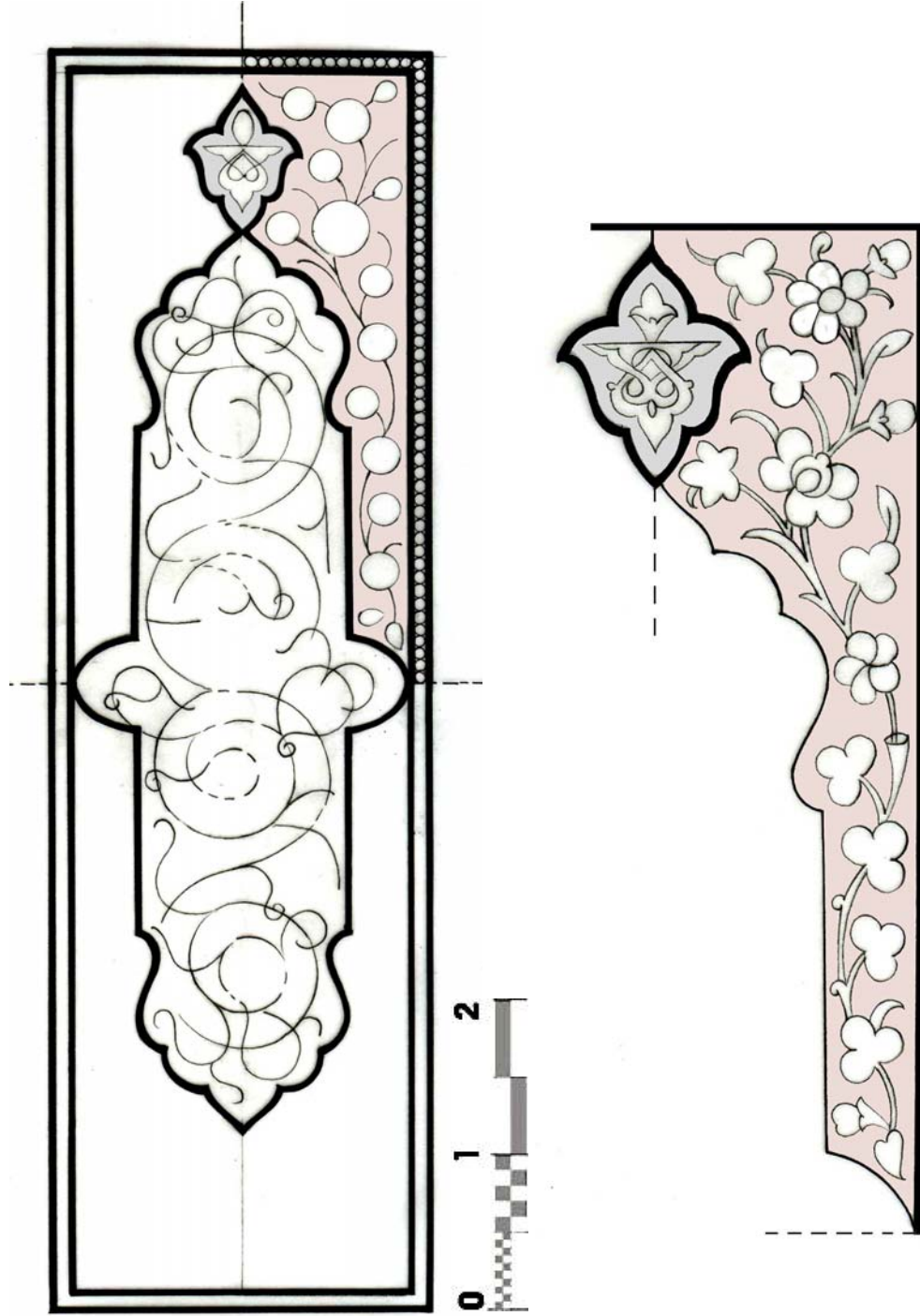
Hatâyî: Turuncu, mavi, eflatun, yeşil

Resim 163.

Tezhipli alanın orta kısmında “ *Bâ selâsil ves’-sûr* “ ibaresi yer alır. Sülûs hatla altın ile yazılan başlığın zemini bedahşî lâciverdîdir. Kitabenin zemini altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerden müzehheptir. Kitabeli alan beyaz renk iplikle sınırlıdır. (Resim 162)

Beyaz ipliğe bağlı dendanlardan oluşan pafta bedahşî lâciverdî ve iç içe yerleştirilmiş ortabağ ve tepelik motiflerinden oluşur. Tepelik motifinin zemin rengi siyahtır. Tezhipli alanın köşesinde kalan pafta altın zeminlidir ve yekberk motifinden çıkışla tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 163)

Çizim 50. H362, v.28b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 164 “ Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v. 89b

Varak Numarası: 89b - Unvân sayfası

Ebadı: 40 x 77 mm

Motif: Rûmî-Hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah, kağıt rengi

Motifler:

Rûmî: Altın, pembe

Hatâyî: Turuncu, mavi, eflatun

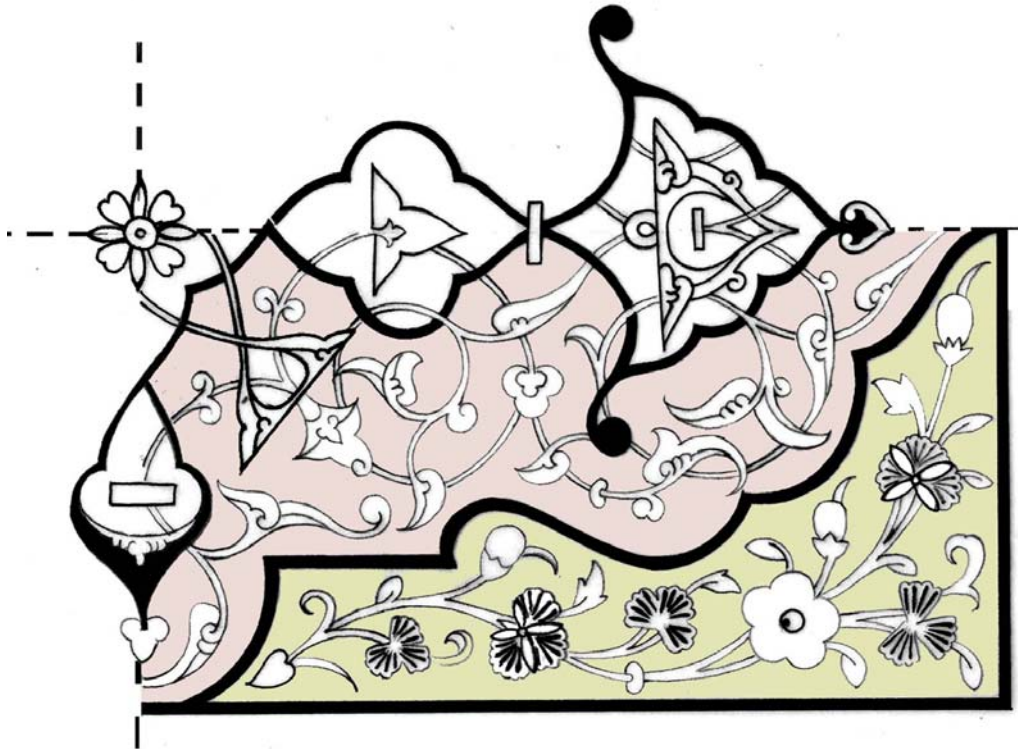
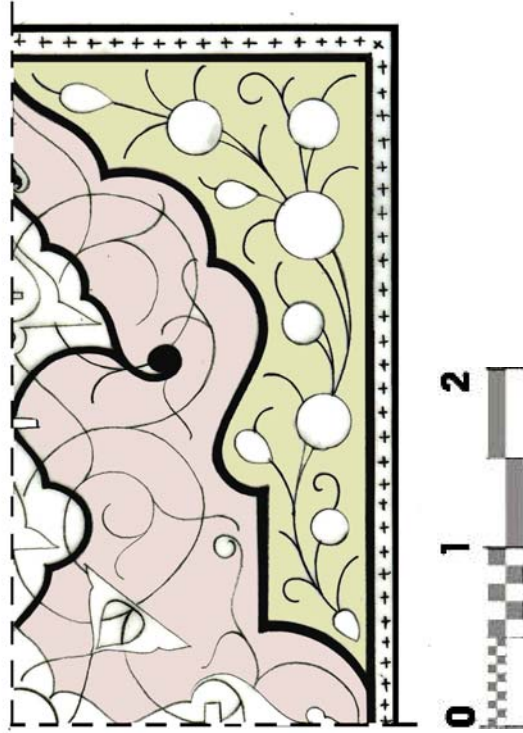
Resim 165.

Tezhipli alan deseni $\frac{1}{4}$ oranında tasarlanmıştır. Merkezde altın ve pembe renk iplikler yıldız formu oluşturur. Yıldız formun ortasında penç motifi yer alır.

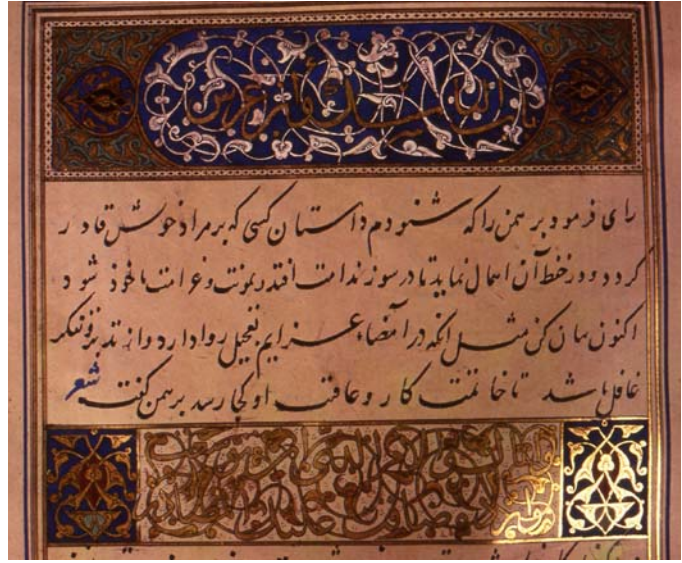
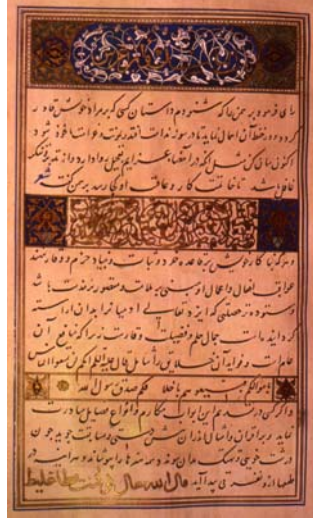

Altın ipliklerin oluşturduğu formlar kağıt rengi bırakılmış ve siyah renk ile çizgiler çizilerek zemin oluşturulmuştur. Pembe renk iplikler siyah renk zeminli ortabağ motifiyle bağlanır. Altın helezonlar üzerinde yer alan rûmî motifleriyle bezeli alanın zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. Altın iplik ile paftalanan alanın köşelerinde kalan alanlar altın zeminlidir ve yekberk motifinden çıkışla tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim165-166)

Resim 166.

Çizim 51. H362, v.89b, Motif çözümleri

Resim 167 “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.121a

Varak Numarası: 121a

121a-I Ebadı: 19 x 77mm

Motif: Rûmî grubu motifî

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın

Motifle : Rûmî: Beyaz, altın, yeşil

121a- II Ebadı: 16 x 77 mm

Motif: Rûmî grubu motifî

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, kırmızı, yeşil

Motifler: Rûmî: Altın

Tezhipli alanın orta kısmında “*Bâb en-nâssih ve ibn ars*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla altın ile yazılan başlığın zemini bedahşî lâciverdîdir. Kitabenin zemini beyaz renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerden müzehheptir. Kitabeli alan altın iplikle sınırlıdır. (Resim 167)

Resim 168.

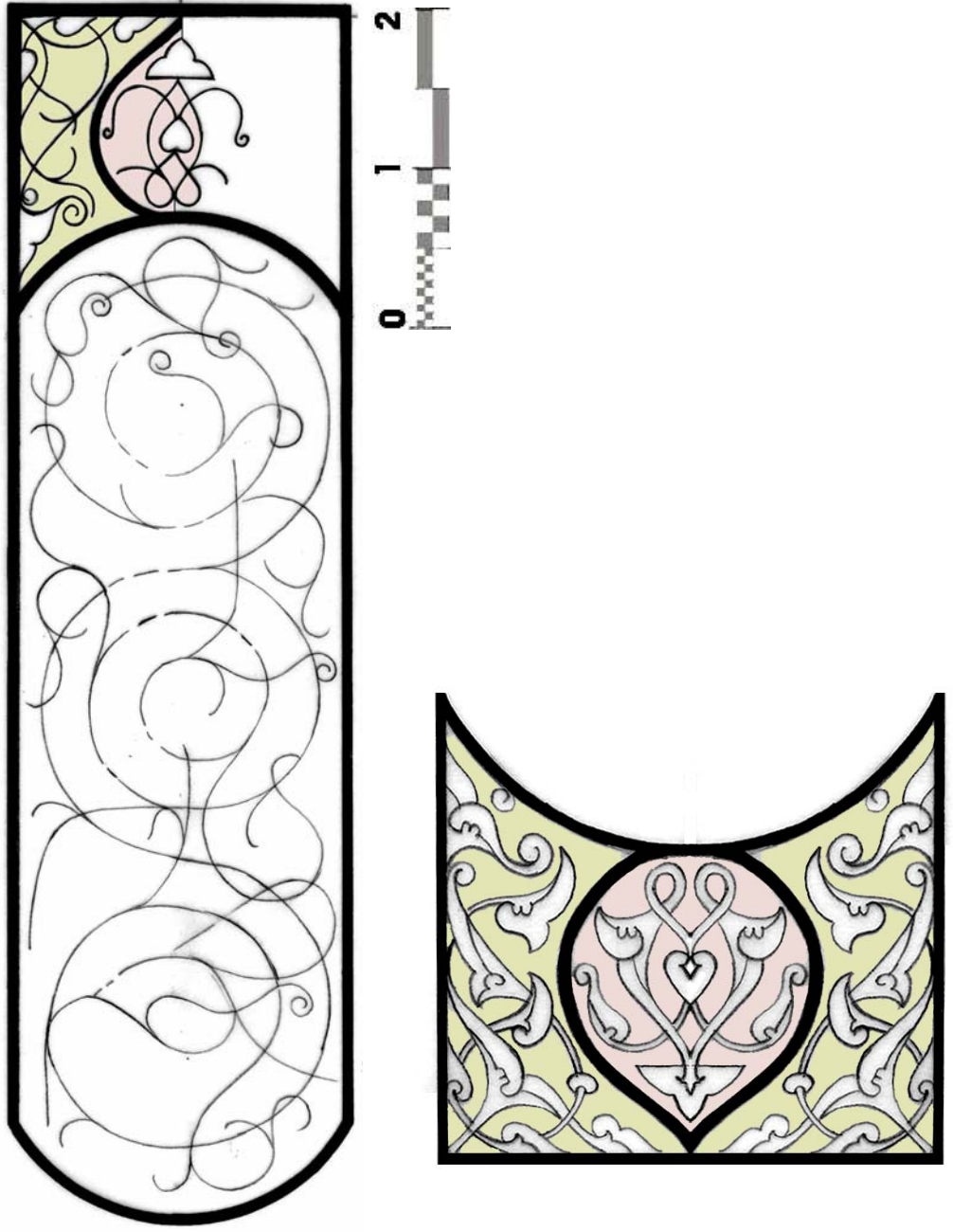

Altın ipliğe bağlı damla formundaki pafta bedahşî lâciverdî ve altın ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu, zemin rengi siyah olan kapalı formdan meydana gelir. Kapalı formun ortasında yer alan tepelik motifinden dal üzerinde sade rûmî motifi çıkış alır. Tezhipli alanın köşesinde kalan pafta altın zeminlidir ve mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 168) Tezhipli alanın orta kısmında” *Aleykel mesadır*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla altın ile yazılan başlığın zemini kağıt olarak bırakılmıştır.

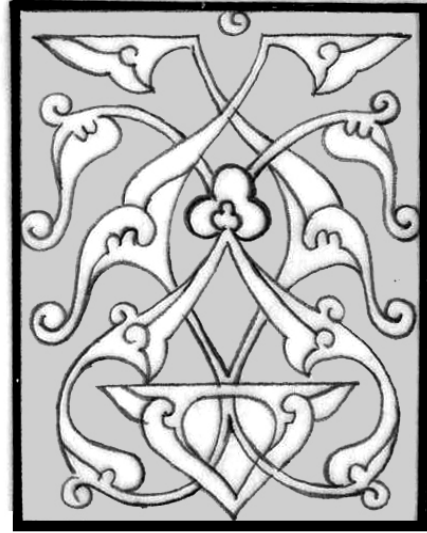
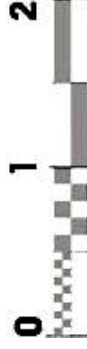
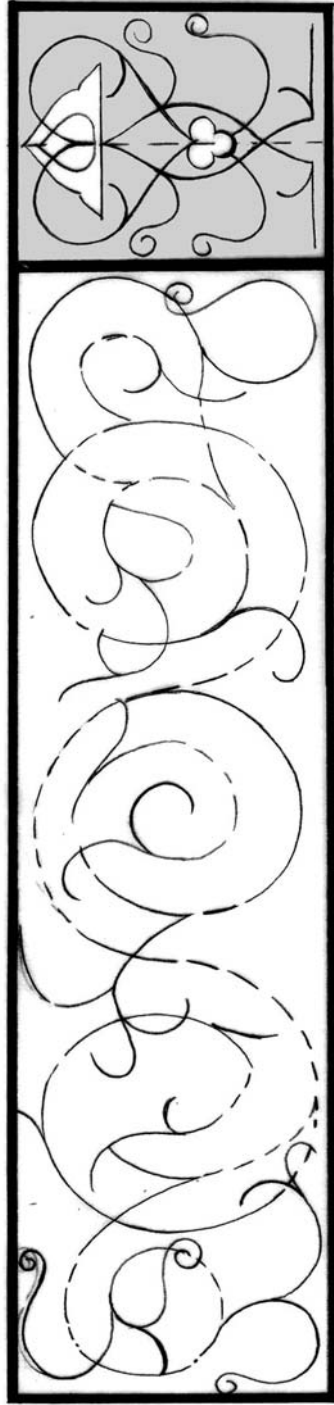

Resim 169.

Sülüs yazı siyah mürekkep ile tahrirlidir. Kitabenin zemini altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerden müzehheptir. Kitabeli alan altın iplikle sınırlıdır. Tezhipli alanın her iki yanında yer alan dikdörtgen formlu tezhipli alanların deseni ½ oranında tertip edilmiştir. Altın ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu, zemin rengi kırmızı olan kapalı formun ortasında tepelik motifi, alt kısmında ise mavi renk zeminli ortabağ motifi yer alır. Tepelik motifinden sade rûmî motifler çıkar. (Resim 169)

Çizim 52. H362, v.121a-I, Motif çözümleri

Çizim 53. H362, v.121a-II, Motif çözümleri

Resim 170 “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.172b

Varak Numarası: 172b

Tezhipli alan Ebadı: 113 x 15 mm

Motif: Rûmî grubu

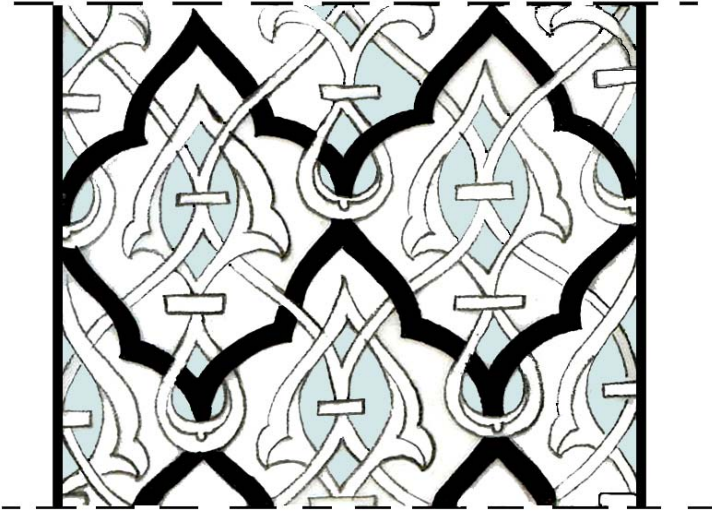
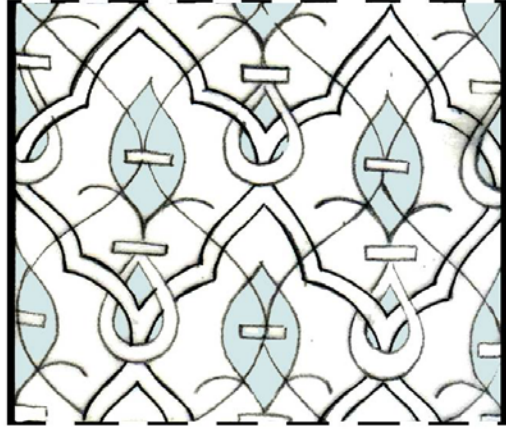
Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, kağıt rengi,

Motifler:

Rûmî: Altın

Eserin 172b sayfasında yer alan tezhipli alan desenleri ulama kompozisyon olarak tertip edilmiştir. Desen birbirlerinin içine geçmiş altın ve yeşil renk ipliklerin oluşturduğu formlar ile terip edilmiştir. Yeşil renk dendanların oluşturduğu paftanın ortasında altın ayırma rûmî motifin oluşturduğu kapalı formun zemin rengi bedahşî lâciverdîdir. Yeşil renk ipliğin birbirleriyle birleştikleri yerlerde altın ortabağ motifi yer alır. Motifin zemini lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. Kağıt rengi olarak bırakılmış zeminler, siyah renk ile üç benek motifi ile süslüdür. (Resim 170)

Sayfanın sonunda yer alan “*Alâ yedül-abd el-fakîr ül hakiri’l muhtâc ilâ rahmetullahi ve gufrânehu Ca’fer Tecâvizullah an seyyiâtihi fî senetin erba’a ve selaseyn ve semâni-mi’e be-dârüs-saltana Herât sânihâullahi te’âlâ ani’l-âfât*” ibaredende anlaşılacağı gibi eser Herat şehrinde yapılmıştır.

Çizim 54. H362, v.1b-2a, Serlevha sayfası motif çözümleri

TSMK, H.781 “Hamse-i Nizâmî”

Bulunduğu yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Tarihi: 849 / 1445- 46- Herat

Yazı çeşidi: Ta’lik (Farsça)

Hattat: Yusufü'l-Câmî

Müzehhib: Hacı Aliyyü'l- Tebrizî

Musavvir: Hacı Aliyyü'l- Tebrizî

Temellük kitabesi: Emîr-i âzam Osman Bahadır Han’ın kızı için yazılmıştır.

Eser Ölçüsü:

Kap ebadı: 245 x 164 mm

Sırt ölçüsü: 31 mm

Varak sayısı: 325

Varak ebadı: 240 x 165 mm

Yazı sahası ebadı: 143 x 91 mm

Satır sayısı: 23

Kâğıt özellikleri : Eser, krem rengi aherli kâğıda yazılmıştır.

Kitap Kabının özellikleri : Soğuk şemse cilt bordo renktedir. Cilt kitabeli pervaz ile sınırlıdır. Pervaz içindeki kitabeler zencirekle süslüdür. İç kapaklar ve miklebin iç kısmı müşebbek cilttir ve rûmî motiflerle bezelidir. Müşebbek cilt bordo, altın ve bedahşî laciverdîdîdir.

Eserde 13 adet minyatür mevcuttur.

TSMK H.781 “Hamse-i Nizâmî”¹⁴⁵

Arapça hams (beş) kelimesini müennesi olan hamse, beş mesneviden oluşan külliyyat anlamında ilk defa Nizâmî-i Gencevî'nin (ö.1221) Mahzenü'l-esrâr, Hüsrev ü Şîrîn, Leylâ vü Mecnûn, Heft Peyker, İskendernâme adlı eserleri hakkında kullanılmıştır. “Penc genc” (beş hazine) adıyla da anılan bu mesnevilerin taklit edilmesiyle sayıları artmaya başlayan bu tür eserlere “hamse”adı verilmiştir.¹⁴⁶

Nizami'nin “Hamse”sinin ilk bölümündeki “Mahzen-ül Esrar”da, Hz. Muhammed ve Miraç olayı anlatılır. Bu nedenle minyatürlü Nizami Hamselerinin hemen hemen hepsinde ilk minyatür, Miraç tasviridir.

H.781 katalog nolu Hamse-i Nizâmî, 1445-46 tarihlerinde hattat Yusufü'l-Cami tarafından Farsça olarak yazılmıştır. Eserin tezhipleri ve dokuz adet minyatürü nakkaş ve müzehhip Hacı Aliyyü'l-Tebrizü tarafından yapılmıştır.¹⁴⁷

Temellük kitabesinde Emîr-i âzam Osman Bahadır Han'ın kızı için yazılmış olduğu kaydı yer alır. Emîr-i âzam Osman Bahadır Han, Akkoyunlu hükümdarı Kara Yulluk Osman'dır. Eser Kara Yulluk Osman'ın kızı İsmet için hazırlanmıştır. Osman Bahadır Han'ın kızı İsmet'le Şahruh'un oğlu Muhammed Cuki, 1453'te Erzincan'da evlenmişlerdir. Çift evlendikten sonra muhtemelen Herat'a gitmiştir. Muhammed Cuki kendisi için Firdevsi'nin Şehnamesi'ni, karısı için d¹⁴⁸e Nizami'nin Hamsesi'ni yaptırmıştır. Eserler muhtemelen Muhammed

¹⁴⁵ Geniş bilgi için bkz. Fehmi Ethem Karatay, **TSMK Farsça Yazmalar Kataloğu**, İstanbul, 1961, s.149, Ernst j.Grube, **The Book In central Asis 14th-16th Centturies**, “The School of herat 1400 to 1450, London, Serindia Publication, 1979, s.162, Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı**, Ankara, Atatürk Kültür Merkezi Yayını, 1995, Sayı:63, s.130, Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **İslâm Minyatürleri**, İstanbul, GS Matbaası, 1979, Zeren Akalay, “Additions To Illustrated Manuscripts In Otoman Workshops, **Muqarnas**, Leiden, 2000, V.17, p.150-155, s.21., Serpil Bağcı-Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **Osmanlı Resim Sanatı**, İstanbul, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006, s.52-54

¹⁴⁶ Tahsin Yazıcı-Cemal Kurnaz, **TDV İslâm Ansiklopedisi**, “Hamse”, Cilt:15, İstanbul, 1997, TDV Yayınları, s.499-500.

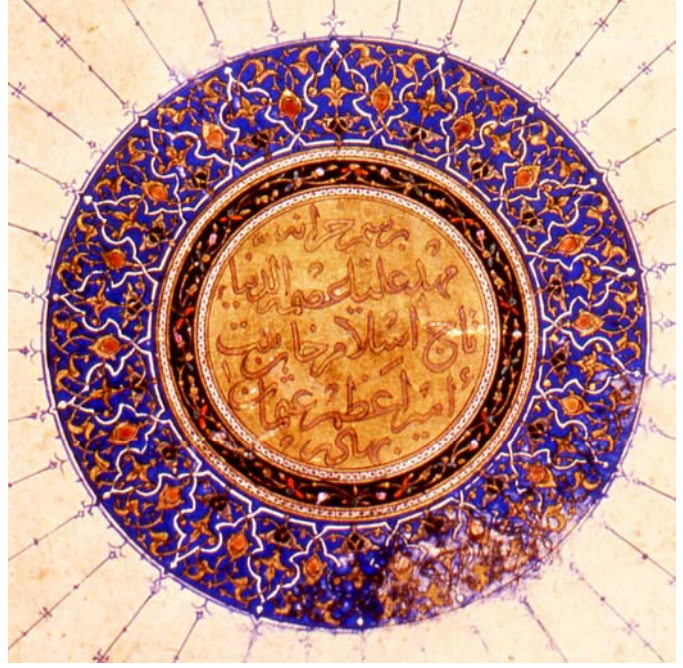
¹⁴⁷ Ernst j.Grube, **The Book In central Asis 14th-16th Centturies**, “The School of herat 1400 to 1450, London, Serindia Publication, 1979, s.162

Cuki hayattayken tamamlanamamıştır.¹⁴⁹ Kitap büyük ihtimalle II. Bayezid zamanında Akkoyunlu Uğurlu Mehmed'in kitapları arasında saray atölyesine gelmiştir. Bu kitabın iki sayfasında (1a-325b) II. Bayezid'in mührü vardır.¹⁵⁰

Eserde bir adet zahriye, bir serlevha, beş unvân sayfası ve 13 adet minyatürlü sayfa mevcuttur.

¹⁴⁹ Zeren Akalay, agm, s.150- 151

¹⁵⁰ Zeren Akalay, ” agm, s.154

Resim 171 “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.1a

Varak Numarası: 1a (Temellük kitabesi)

Zahriye Formu: Dairevî

Ebadı: 88 mm

İç pervaz: En:2,5 mm

Tertibi: Siyah zemin üzerine klasik tezhip

Dışpervaz: En:11 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon 1/ 36

İç Kısım: Çap:32 mm

Tertibi: Zerenderzer sülüs hat

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

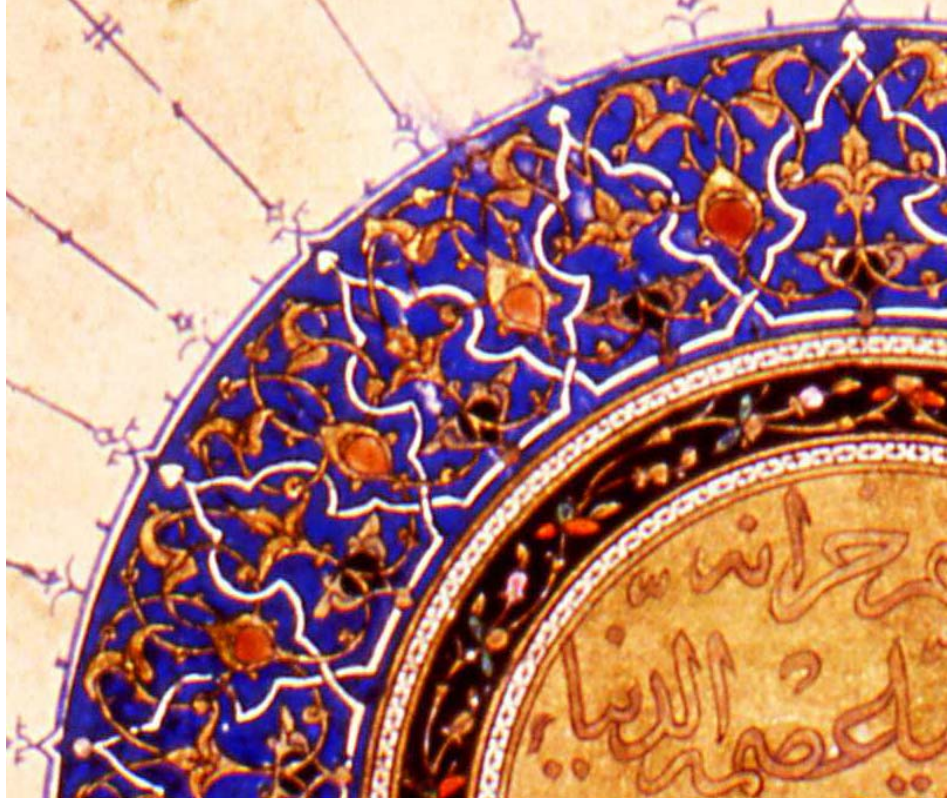
Renk: Zemin: Bedahşî laciverdî, altın, siyah, turuncu

Motifler:

Rûmî: Altın

Hatâyî: Pembe, yeşil, mavi, turuncu, beyaz

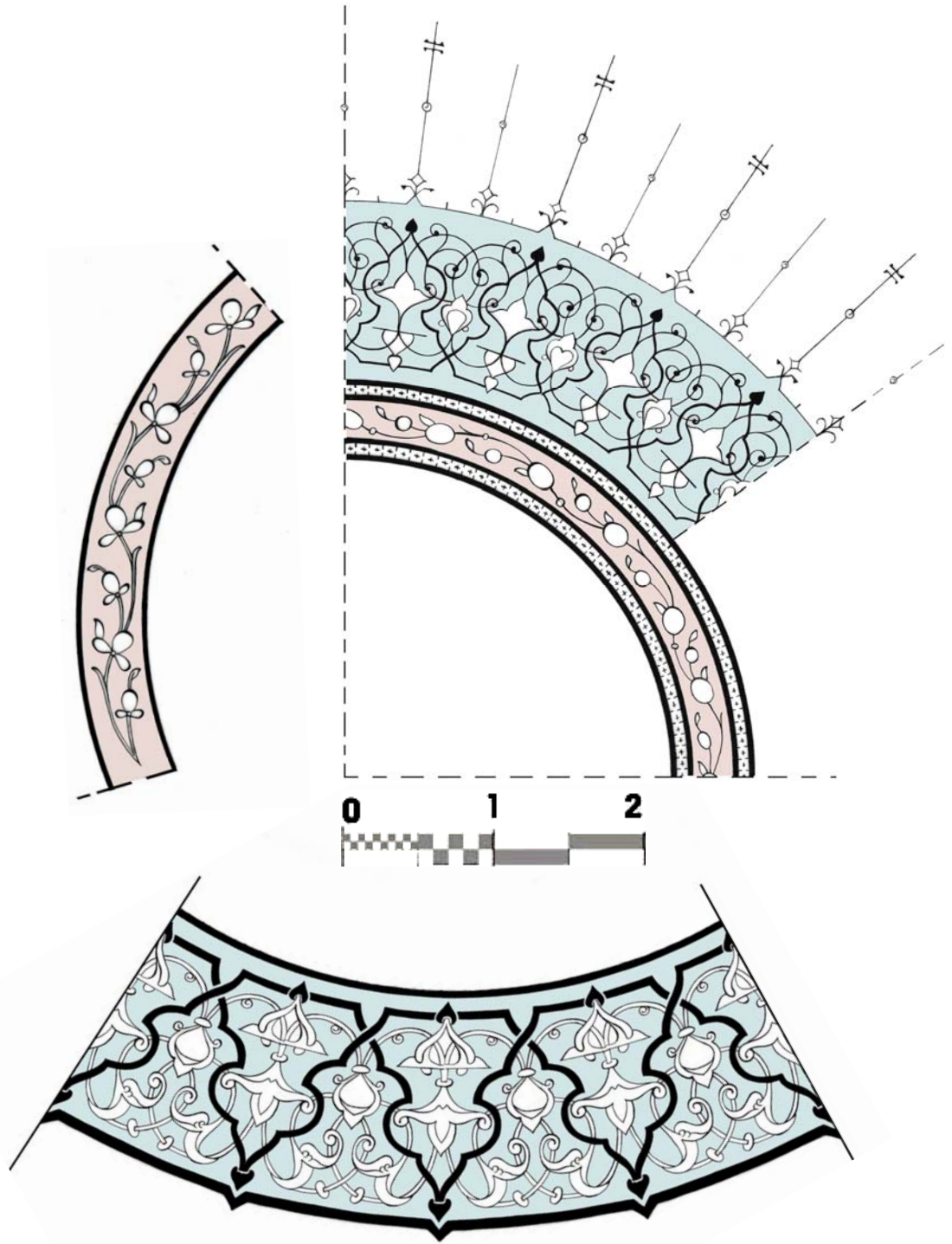
Tığ: 18 mm

Resim 172.

Tezhipli alan daire formudur. Siyah zemin renkli içpervazla sayfa iki bölüme ayrılmıştır. Pervaz tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Pervazın her iki yanı altın iplik ve beyaz renkli arasuyu ile süslenmiştir. Beyaz renkli arasuyu üzerinde (+) ve (-) süslemeler yer alır. İç kısımda bulunan alanda parlatılmış altın ile sülüs hatla “*Bi resm-i hizane-i mehd-i aliyyen ismehû'd-dünya tâc-ı İslâm han binti emir-i âzam Osman Bahadır*” (Emir-i Azam Osman Bahâdır’ın kızı için hazırlandı) ibare yer alır. (Resim 171)

Zahriyenin dışpervaz kompozisyonu beyaz renkli iki iplikten müzehhebdir. Beyaz ipliğin oluşturduğu paftanın orta kısımlarında altın tepelik bulunur. Tepelik motifinden yukarı doğru ayırma rûmî helezon çıkar. Helezonun ucunda ayırma rûmî motifi yer alır. Tepelikten aşağı doğru siyah zeminli ortabağ motifi ve ondan çıkan rûmî helezon diğer paftada yer alan kırmızı renk zeminli ortabağ motifi ile birleşir. Dışpervaz zemini bedahşî laciverdî ile bezelidir. Sayfa tığlarla neticelenir. (Resim 172)

Çizim 55. H.781, v.1a, Zahriye sayfası motif çözümleri

Resim 173“Hamse-i Nizâmî, TSMK, H.781- v. 2a-1b

Varak Numarası: 2a -1b Serlevha sayfası

Serlevha Formu: İklîl

Ebadı: 190x 100 mm

İçpervaz: En: 3 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine hendesi zencirek

Dışpervaz: En: 13 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Tezhipli alan ebadı: 30 x 90 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebiyle kûfi hat

Koltuk ebadı: 10 x 45 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon

Yazı alanı: 43 x 56 mm

Tertibi: 9 satır iki sütun nestâ'lik hat

Motif: Rûmî, hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî laciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi

Hatâyî: Turuncu, pembe, mavi

Tıg: 11 mm

Resim 174.

Serlevhanın orta bölümünde dokuz satır ve iki sütun halinde siyah mürekkep ile nesta'lik metin yer alır. Yazı alanının zemini altındır ve beyne's-sutûrla çevrilidir. Beyne's-sutûr'un zemini bitkisel tezyinatla bezelidir. (Resim 174)

Resim 175.

Serlevhanın üst ve alt kısmındaki tezhipli alanlar altın zeminli zencirek ile çerçevesidir. Zencireğin her iki yanında altın iplik ve beyaz renk arasuyu yer alır.

Beyaz renk arasuyu (+) ve (-) süslemeler ile bezelidir. Zencireğin üç iplik örgüsünün boşlukları bedahşî laciverdî ve siyah renk ile boyalıdır ve orta kısımda penç motifleri yer alır. (Resim 175)

Sayfanın üst ve alt tarafındaki tezhipli alanlarda üstübeç mürekkebiyle kûfi hatla başlıklar yer alır. Kûfi yazının yazıldığı alan altın helezonlar üzerinde rûmî motiflerle bezelidir. Zemin bedahşî laciverdî ile boyalıdır.(Resim 176)

Resim 176.

Resim 177.

Yazı sahasının dışında kalan tezhipli alan beyaz renk arasuyu ile hendesi paftalara ayrılmıştır. Arasuyu (+), (-) süslemeler ile bezenmiştir. Bedahşî laciverdî paftalardan merkeze yakın olan daire formundaki paftada beşli penç motifi yer alır. Diğer pafta ise tek dalda hatâyî motifi ve motiften çıkan gonca motifleri ile bezelidir. (Resim

177) Tezhipli alanın altın zeminli paftası mavi rûmî helezonlar üzerinde rûmî motifler ile tasarlanmıştır. Siyah zemin renkli pafta tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 178)

Resim 178.

Yazılı alanın her iki yanında bulunan ince ve uzun tezhipli alan desenleri $\frac{1}{4}$ oranındadır. Beyaz renk iplik ile dendanlarla ayrılan paftaların zemin rengi altındır. Altın zeminli paftaların içlerinde mavi renk tepelik ve ortabağ motifleri yer alır. Altın zeminlerin haricindeki alanlar bedahşî laciverdî ve kırmızı helezonlar üzerinde rûmî motifler ile bezelidir.(Resim 179)

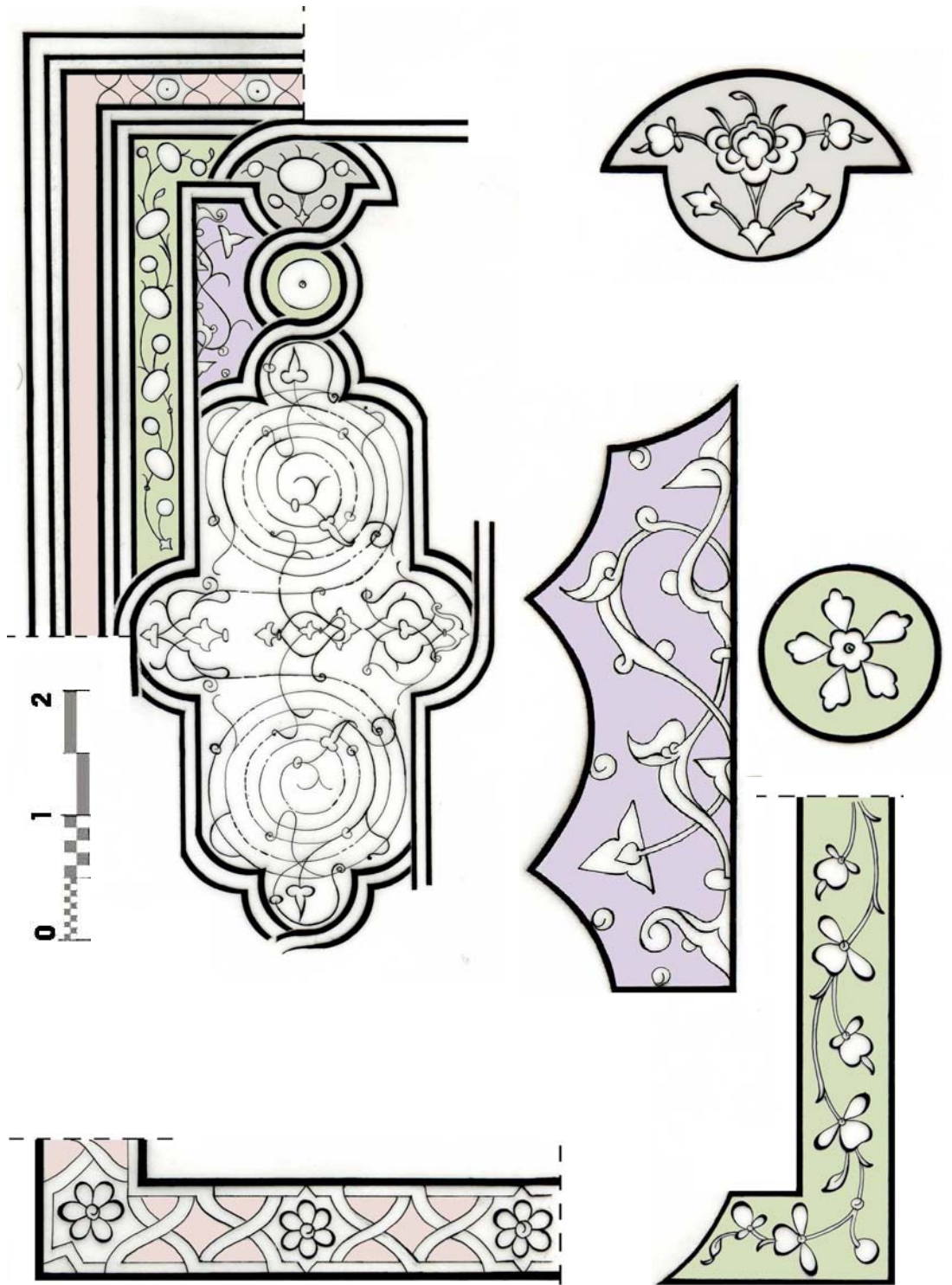

Resim 179.

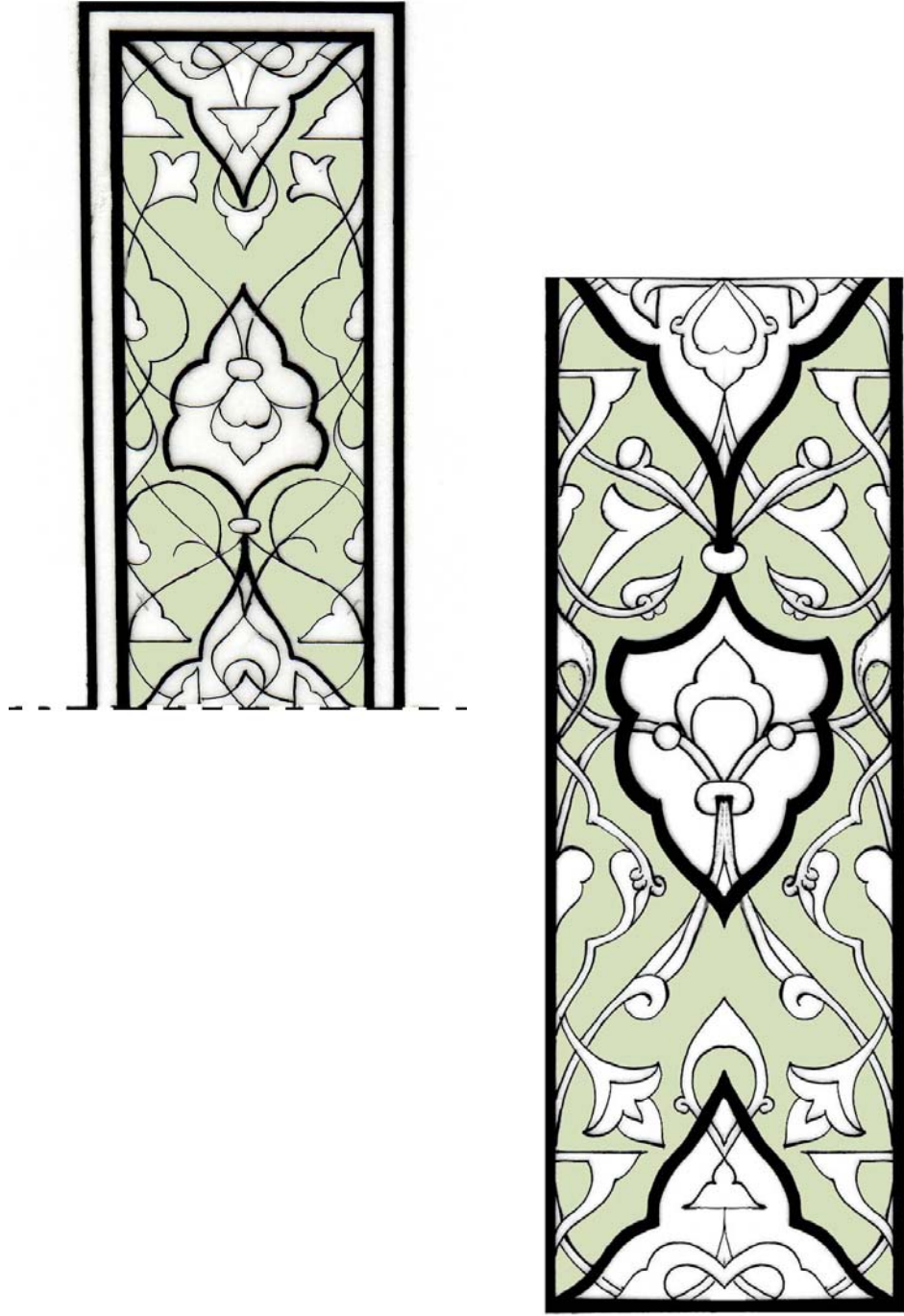
Serlevha sayfasının dışpervazı beyaz renkli dendanlanmış ipliğin oluşturduğu paftalardan meydana gelmiştir. Altın zeminli paftaların orta kısımlarında altın rûmî helezonlara sarılı ortabağ motifini andıran ancak uç kısımları açık ve dallara sarılı olan motif yer alır. Motifin orta kısmında kalan boşluk lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. Altın paftaların ortalarında mavi renkli ayırma rûmî motiflerin oluşturduğu kapalı form yer alır. Kapalı formun ortasında altın tepelik motifi ve yukarı doğru rûmî helezonu çıkar. Helezonun ucunda ayırma rûmî motifler yer alır ve bu motife bağlı helezonlar tepeliğin üst kısmında birleşir. Mavi ayırma rûmî paftanın alt kısmında mavi renk tepelik, üst kısmında ise iki yöne ayrılmış sade rûmî motifleri yer alır. Altın zemin haricindeki yerler bedahşî laciverdîdir. Sayfa tuğlarla son bulur. (Resim 180)

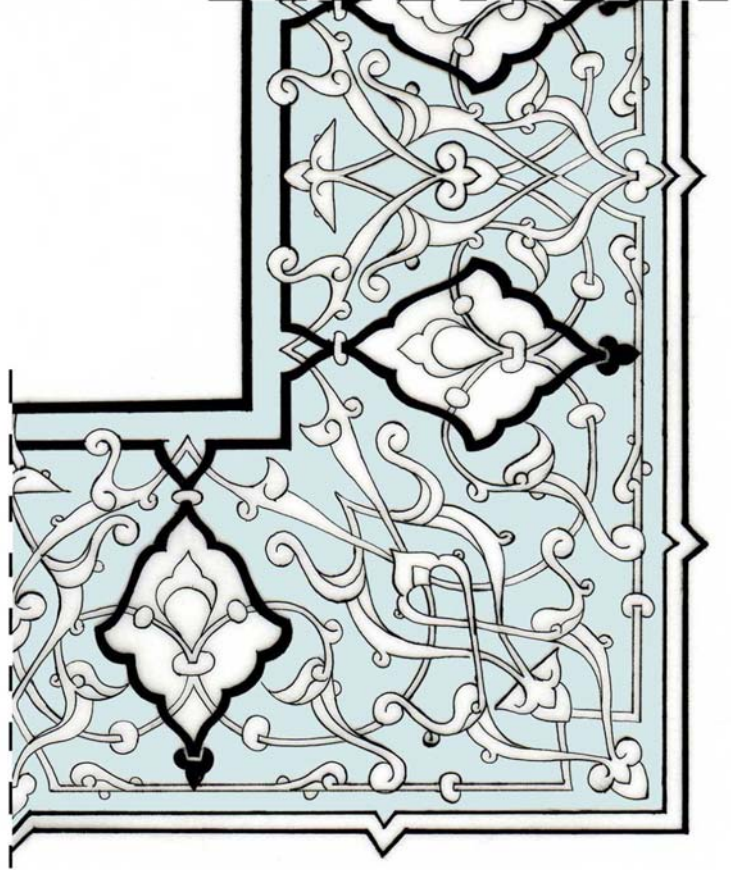
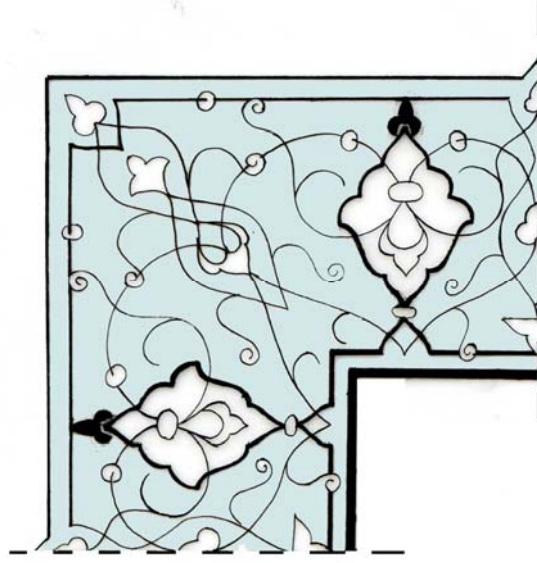
Resim 180.

Çizim 56. H.781, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

Çizim 57. H.781, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

Çizim 58. H.781, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

Resim 181 “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.3b

Envanter No: TSMK, H.781

Varak Numarası: 3b

Ebadı: 190 x 100 mm

Tezhipli alan ebadı: 16 x 13 mm **Tertibi:** Rûmî ve hatâyî grubu kompozisyon

Sayfa dört sütun olarak tasarlanmıştır. Dört sütun 16 x13 ebadındadır ve altın iplikle dikdörtgen alanlara bölünmüştür. Dikdörtgen alanlar eğimli olarak köşelere dayalı üçgen tezhipli alanlara bölünmüş ve aralarında mail nesta'lik metin yerleştirilmiştir. Üçgen tezhipli alanlar 32 adettir ve birbirlerinden farklı desenlerle bezenmişlerdir. Yukarıdan aşağıya ve soldan sağa doğru dikdörtgen alanları bir numaradan on altı numaraya kadar numaralandırdık. Bu numaralara göre desen analizleri yapılacaktır.

Resim 182, 1-2 numara

Üçgen formdaki desenli alanlar temelde hatâyî ve rûmî grubu motiflerle bezenmiştir. Her bir alanda tek bir motif grubu yer almaktadır. Bir numaralı paftada altın rûmî helezon üzerinde rûmî motifleri yerleştirilmiş ve tepelik motifinden çıkış alınmıştır. Bir numaralı desenler üç, sekiz ve on iki numaralı paftalardaki desenlerle benzerlik gösterirler. (Resim 181). İki numaralı paftada yekberk motifinden çıkış alınarak altın tek dal üzerinde hatâyî grubu motifler

kullanılmıştır. (Resim 182), Üç numaralı pafta bir numaralı paftadaki desenle benzerlik gösterir, ancak rûmî motifinin helezonu içeriye doğru daha çok kıvrılmış ve sade rûmî motifleriyle desen sonuçlanmıştır. (Resim 183) On numaralı pafta üç numaralı paftayla aynı tasarlanmıştır.

Resim 183, 3numara

Altı numaralı pafta mavi renkli ortabağdan çıkışlı altın rûmî dal üzerinde her iki yana çıkışlı ayırma rûmî motiflerle bezelidir. Ortabağın zemin rengi bedahşî laciverdîdir.(Resim 184) On beş numaralı paftada aynı desen kullanılmıştır.

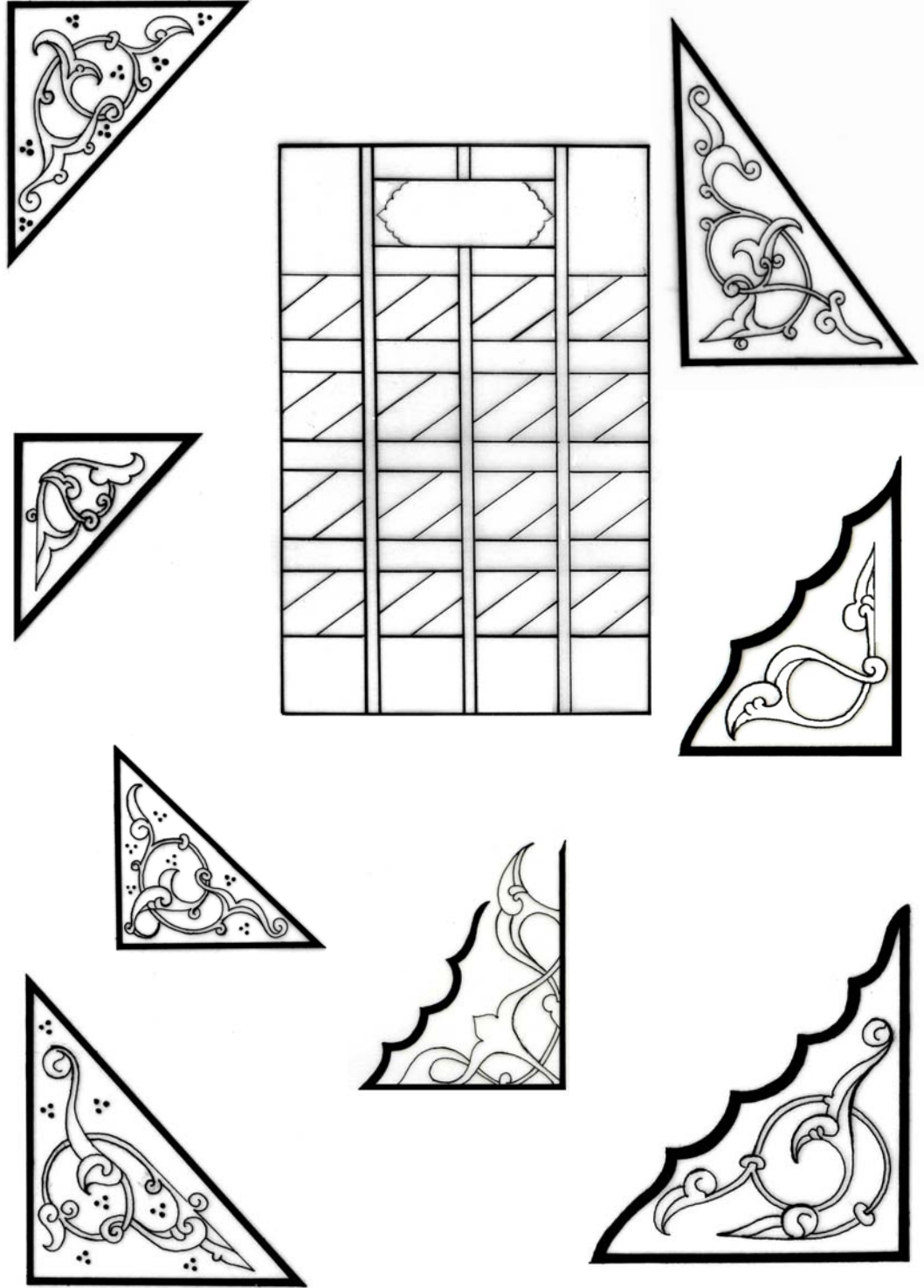
Resim 184, 6 numara

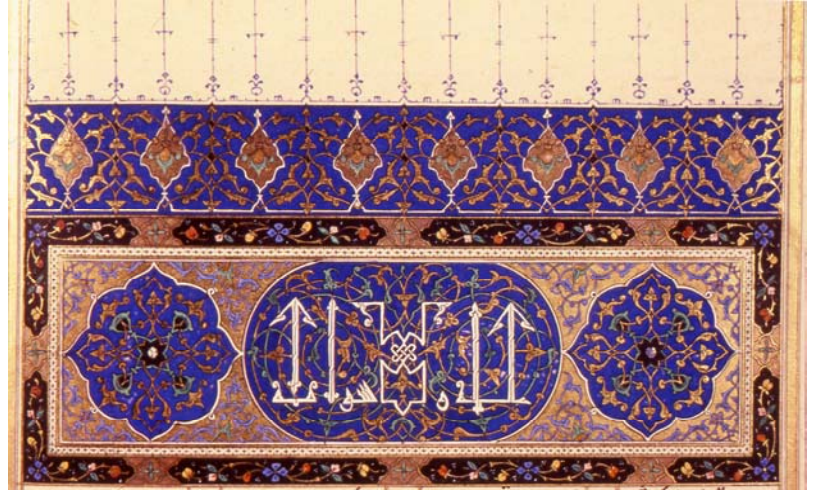
Resim 185, 7-8 numara

Yedi numaralı pafta hatâyî grubu motiflerden tasarlanmıştır. Taş, kaya vb. gibi hatâyî grubunun çıkış noktasını kapatan süsleme unsurları ile desen başlamıştır. Altın dallar üzerine motifler ve yapraklar yerleştirilmiştir. (Resim 185) beş, dokuz, on bir, on üç, on beş numaralı paftalar benzer olarak süslenmiştir. Sekiz numaralı pafta rûmî helezon üzerinde rûmî motifleri ile bezenmiş ancak çıkış noktası ayırma rûmî motifleriyle örtülmüştür. (Resim 185) On iki numaralı paftada aynı desen kullanılmıştır.

3b sayfasında yer alan üçgen formlu alanların zemini krem renkli kağıt olarak bırakılmıştır. Desenlerin aralarında kalan boşluklar altın üç nokta ile süslenmiştir. (Resim 181)

Çizim 59. H. 781, v.3b, Motif çözümleri

Resim 186 “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.27b

Varak Numarası: 27b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 31 x 90 mm

İçpervaz: En: 3 mm

Tertibi: Bedahşî laciverdî zemin üzerine
rûmî kompozisyon

İklîl Ebadı: 13 x 90 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon, 1/16

Tezhipli alan ebadı: 85 x 22 mm

Tertibi: Rûmî motifi kompozisyon, 1/4

Kitabe ebadı: 22 x 39 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile kûfi hat.

Motif: Hatâyî- rûmî grubu

Renk: Zemin : Bedahşî laciverdî, siyah, altın

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi ,yeşil

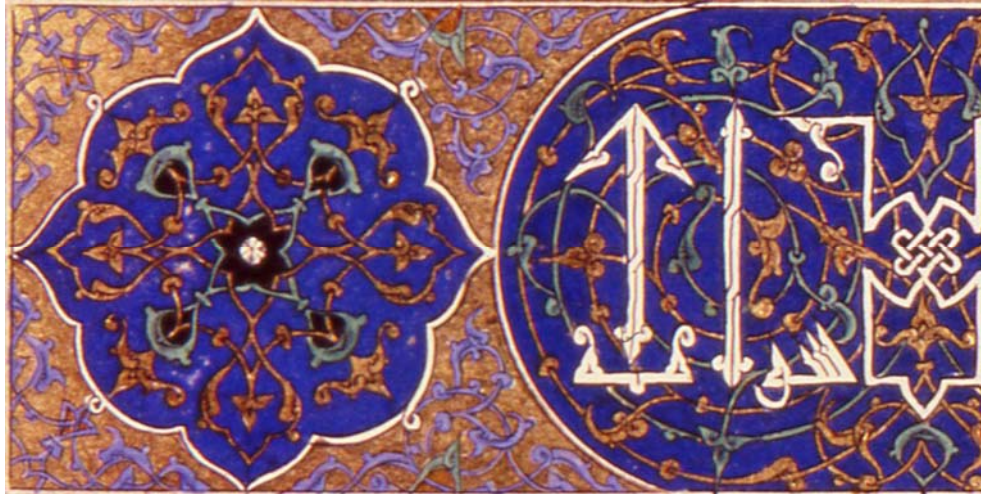
Hatâyî: Mavi, yeşil, sarı, beyaz, turuncu

Tığ:12 mm

Resim 187.

İklil formunda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında, üstübeç mürekkebiyle kûfi hatla başlık yer alır. Yazının zemini bedahşî laciverdîdir ve merkezinde iki iplikten müteşekkil geçme motifi bulunur. Kitabenin zemininde helezonlar üzerinde mavi ve altın rûmî motifler yerleştirilmiştir. Kitabeli alan beyaz renkli iplikle sınırlandırılmıştır. (Resim 187)

Resim 188.

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî laciverdî zeminli paftalar beyaz iplik ile dendanlanmıştır. Paftalardaki desen 1/8 oranındadır. Merkezde beyaz renkli penç motifi yer alır. Yeşil ve altın iplikler yıldız formu oluşturur. Yıldız formun zemin rengi siyahtır. Mavi renkli iplik ortabağ motifiyile

neticelenir. Mavi renk ortabağ motiflerinin zemini siyah renktir. Altın iplikler sade rûmî motiflerden kapalı bir form oluşturur. Kapalı formun ortasında altın tepelik motifi yer alır. Tepelik motifinden çıkan dallar mavi renkli ortabağdan geçerek altın tepelik motifinde birleşirler. (Resim 188)

Resim 189.

Lâcivert zeminli kapalı formun dışında kalan alanlar altın zeminlidir. Yeşil renkli ortabağ motifinden çıkışlı mavi renkli rûmî helezonlar üzerinde yer alan rûmî motifleriyle bezenmiş

desen merkeze yakın paftada yer alır ve ½ oranındadır. Ortabağ motifinin zemin rengi lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. Köşelerde bulunan desen 1/8 oranında tasarlanmış ve mavi renkli rûmî motifleriyle süslenmiştir. Rûmî dalların birleştiği yerde oluşan hendesi formun zemini lâl mürekkebiyle boyalıdır. (Resim 189)

İçpervazın merkeze bakan kısmı altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile sınırlandırılmıştır. Arasuyunda (+) ve (-) süslemeler yer alır. İçpervaz kitabelerden oluşur. Altın dendanlarla birbirlerine bağlanan kitabeler tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir ve zemin rengi siyahtır. Kitabeler arasındaki alanlarda altın dendanlarla kare formlu ayrı bir pafta oluşturulmuştur. Bu alanların merkezinde mavi renkli penç motifi yer alır. Altın zeminler mat olarak parlatılmıştır. (Resim 189)

Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebirdir. Desende beyaz renkli iki iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftaların zemin rengi altındır ve ortasında yeşil renk ile uç kısmı açık, altın helezonlara sarılı ortabağ motifi yer alır. Ortabağ motifinden yukarı doğru ayrılan dallarda sade rûmî motifleri bulunur. Beyaz iplikli paftaların aralarında altın tepelik motifinden çıkışlı ayırma rûmîlerin oluşturduğu kapalı formun ortasında

altın tepelik motifi yer alır. Tepelik motifinden çıkan dallar mavi ortabağ motifi ile birleşir. Tepelik motifinin aşağısından gelen dallar üzerindeki sade rûmîler, birbirleriyle beyaz iplikle çevrili paftaların altında buluşurlar. Rûmî dalların oluşturduğu boşluklar siyah zemin renkli diğer alanlar ise bedahşî laciverdîdir. (Resim 190) Dışpervaz tığlarla son bulur.

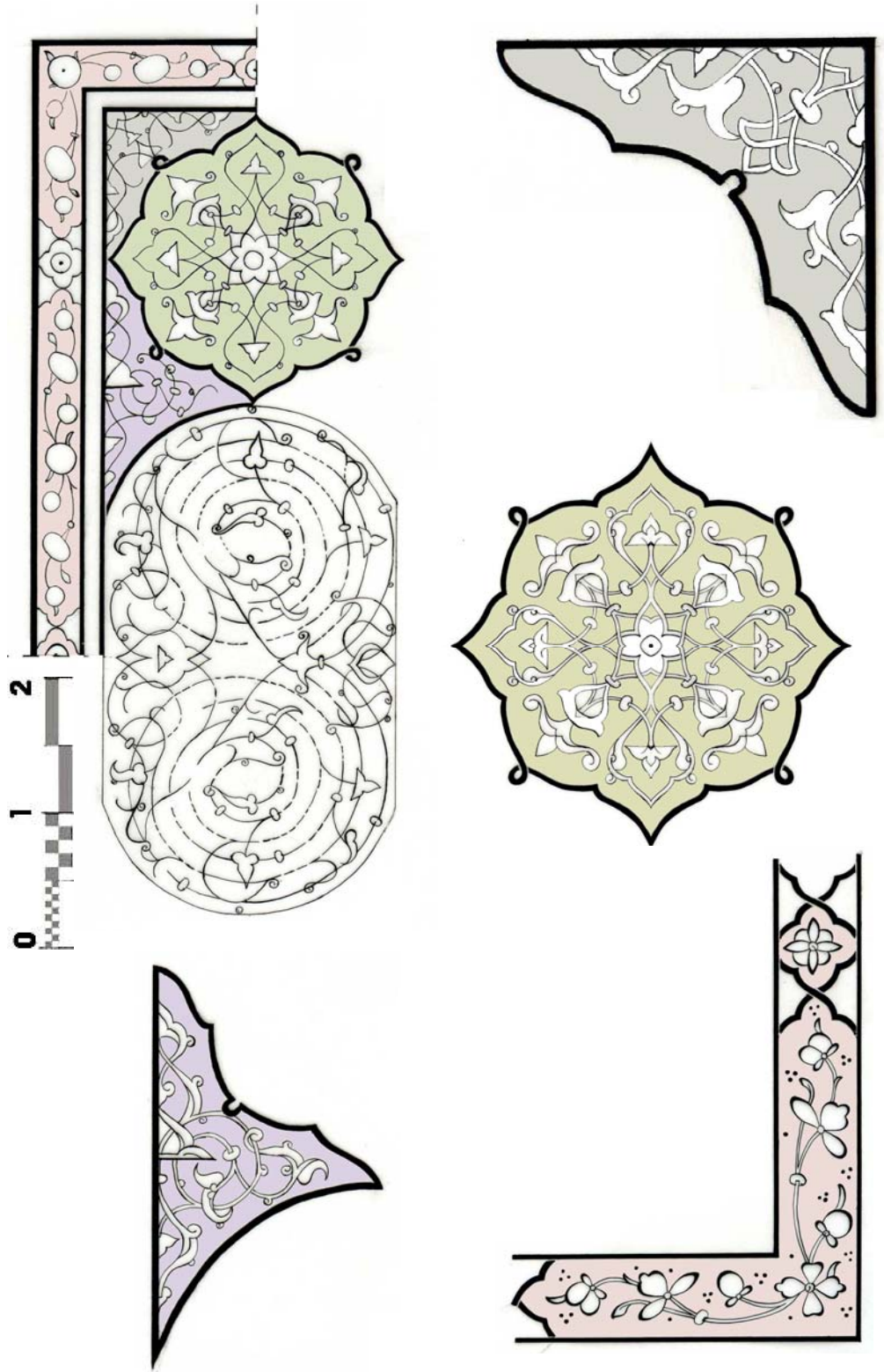

Resim 190.

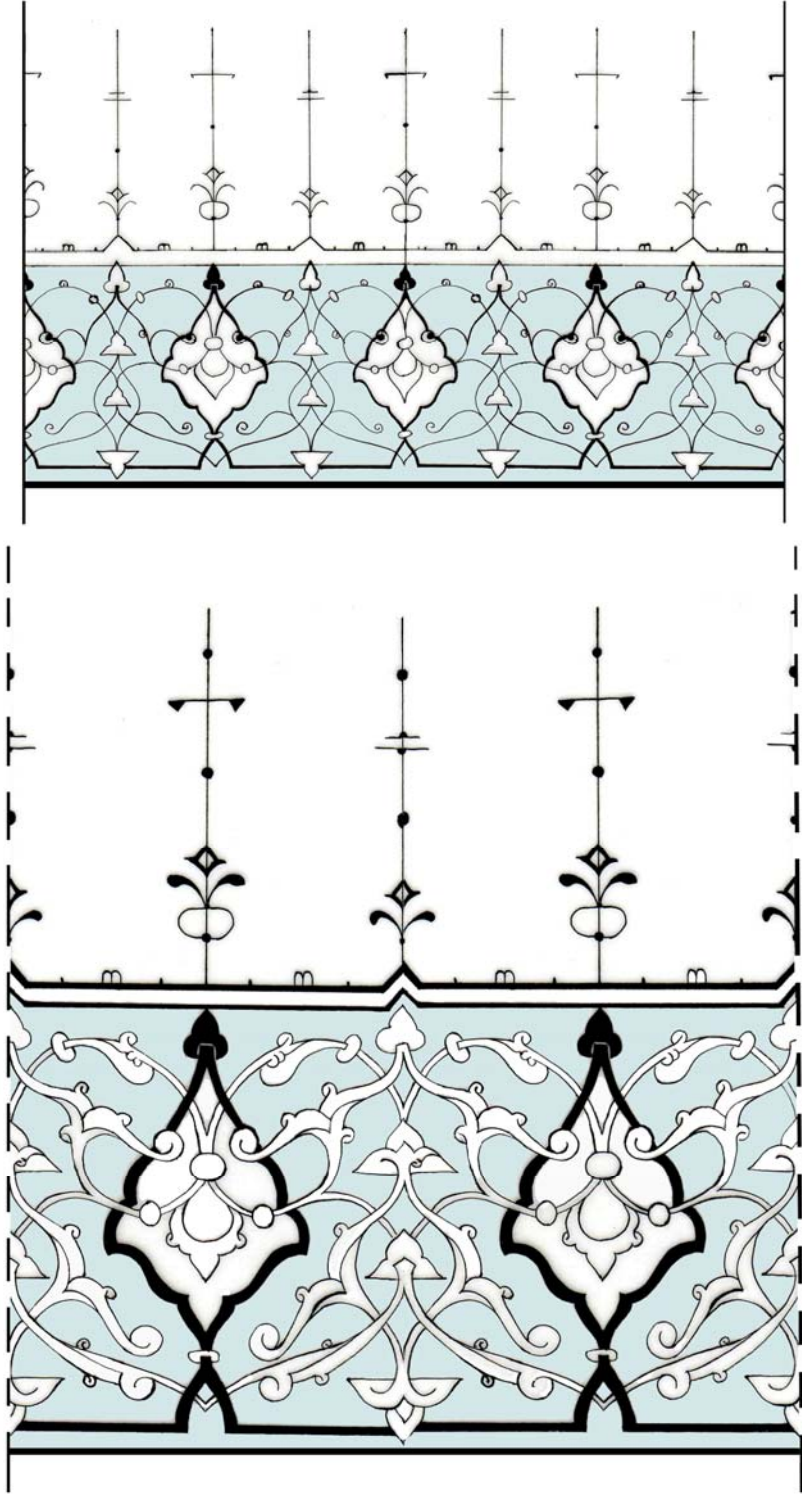
Resim 191.

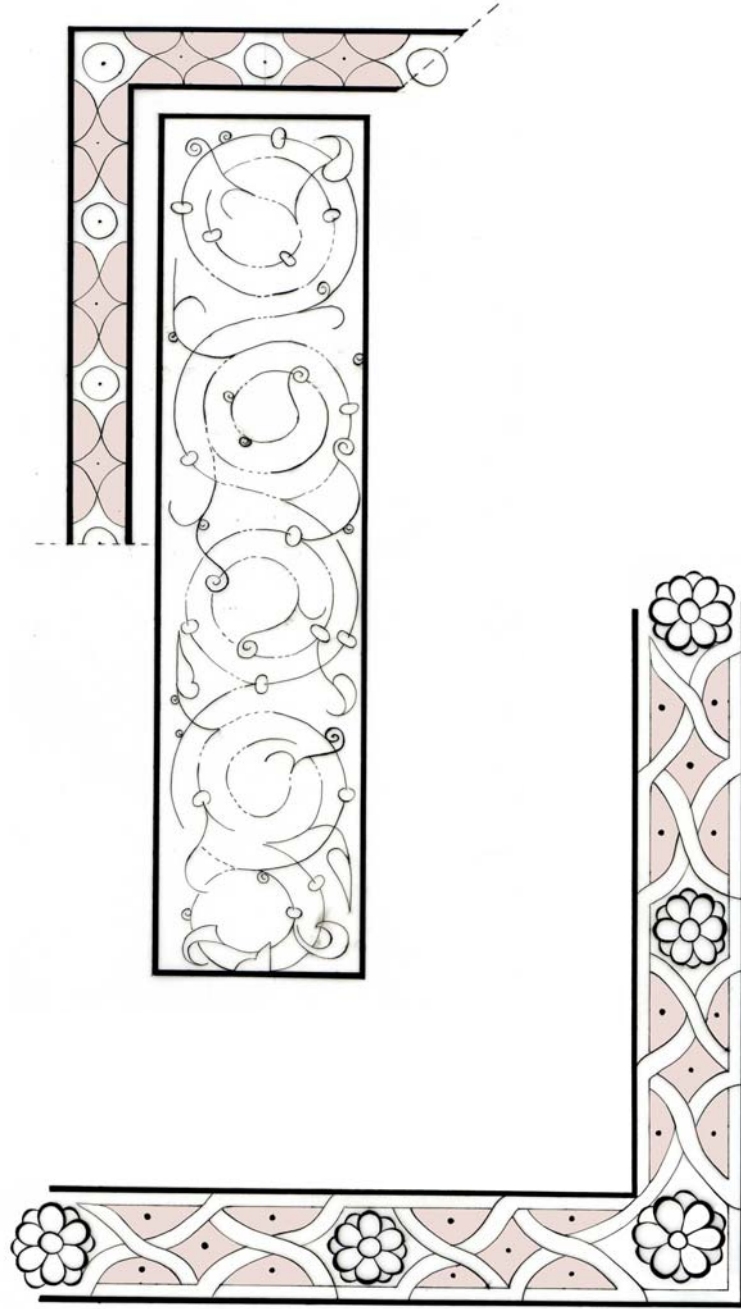
2b sayfasının metin kısmının ortasına denk gelen başlık kısmında “Der münâcât-ı bârî an ismihû” ibaresi yer alır. Tezhipli alanın ölçüsü 50x17 mm’dir. Altın sülûs hatla yazılan metnin zemininde yeşil renk helezonlar üzerinde rûmî motifler yer alır. Zemin rengi bedahşî laciverdîdir. Yazılı alanın ölçüsü 41x9 mm’dir. Yazılı alanı altın iplik ve beyaz renk arasuyu çevreler. Beyaz renk arasuyu (-) şekille bezenmiştir. İçpervaz altın zemin üzerine hendesi zencirek olarak tasarlanmış ve 2.5 mm enindedir. (Resim191)

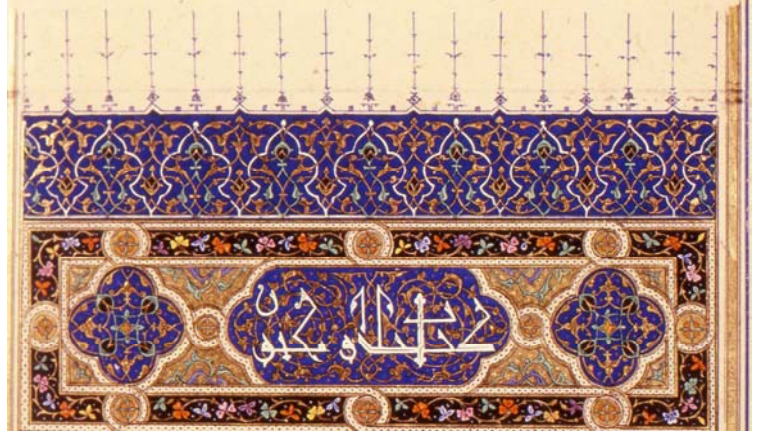
Çizim 60. H.781, v.27b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 61. H.781, v.27b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 62. H.781, v.27b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 192 “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.100b

Varak Numarası: 100b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 31 x 90 mm

İçpervaz: En : 4 mm

Tertibi: Kitabeli hatâyî grubu kompozisyon

İklîl Ebadı: 13 x 90 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon, 1/16

Tezhipli alan ebadı: 87 x 17 mm

Tertibi: Rûmî motifi kompozisyon

Kitabe ebadı : 17 x 40 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile kûfi hat.

Motif Rûmî- Hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî laciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi

Hatâyî: Turuncu, mavi, sarı, yeşil, eflatun

Tıg: 12 mm

İklil formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Kitab-ı Leyla vü Mecnûn*” başlığı yer alır. Kûfi hatla üstübeç mürekkebiyle yazılan başlığın zemini bedahşî laciverdîdir. Yazıyı oluşturan harflerin uç kısımlarında rûmî motifler bulunur. Kitabenin zemininde helezonlar üzerinde altın rûmî motifler $\frac{1}{2}$ oranında tertip edilmiştir. Kitabeli alan altın iplik ve beyaz renkli arasuyu ile hendesi olarak düzenlenmiştir. (Resim 193)

Resim 193.

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî laciverdî zeminli paftalar beyaz iplik ile dendanlanmıştır. Paftalardaki desen $\frac{1}{8}$ oranındadır. Merkezde beyaz renkli penç motifi yer alır. Yeşil ve altın iplikler yıldız formu oluşturur. Yıldız formun zemin rengi siyahtır. Mavi renkli iplik ortabağ motifiyle neticelenir. Mavi renk ortabağ motiflerinin zemini siyah renktir. Altın iplikler

sade rûmî motiflerden kapalı bir form oluşturur. Kapalı formun ortasında altın tepelik motifi yer alır. Tepelik motifinden çıkan dallar mavi renkli ortabağ motifinden geçerek altın tepelik motifinde birleşirler. (Resim 194) Bedahşî lâcivert zeminli kapalı formun dışında kalan alanlar altın zeminlidir. Mavi renkli ortabağ motifinden çıkışlı yeşil renkli rûmî helezonlar üzerinde yer alan rûmî motifleriyle bezenmiş desen merkeze yakın paftada yer alır ve $\frac{1}{2}$

Resim 194.

oranındadır. Köşeler yeşil renkli tepelik motifleriyle süslenmiştir.

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî laciverdî zeminli paftalar beyaz renkli arasuyu ile hendesi olarak paftalanmıştır. Yazılı alanı, lâcivert zeminli paftayı ve içpervazda yer alan kitabeleri beyaz renkli arasuyu hendesi olarak çevreler. Arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Lâcivert zeminli paftalardaki desen 1/8 oranındadır. Merkezde mavi renkli iplikten çıkışla mavi renkli ortabağ motifi yer alır. Ortabağ motifinin zemin rengi siyahtır. Ortabağ motifinden yukarı doğru sade rûmî motifleri çıkar ve altın tepelik motifiyle bağlanır. (Resim 195)

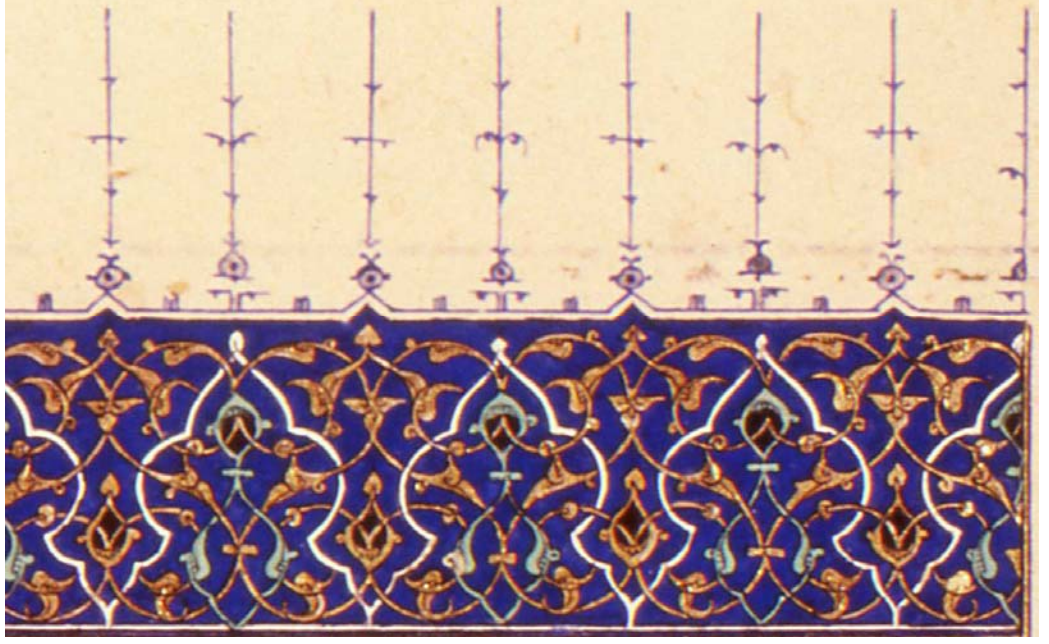

Resim 195.

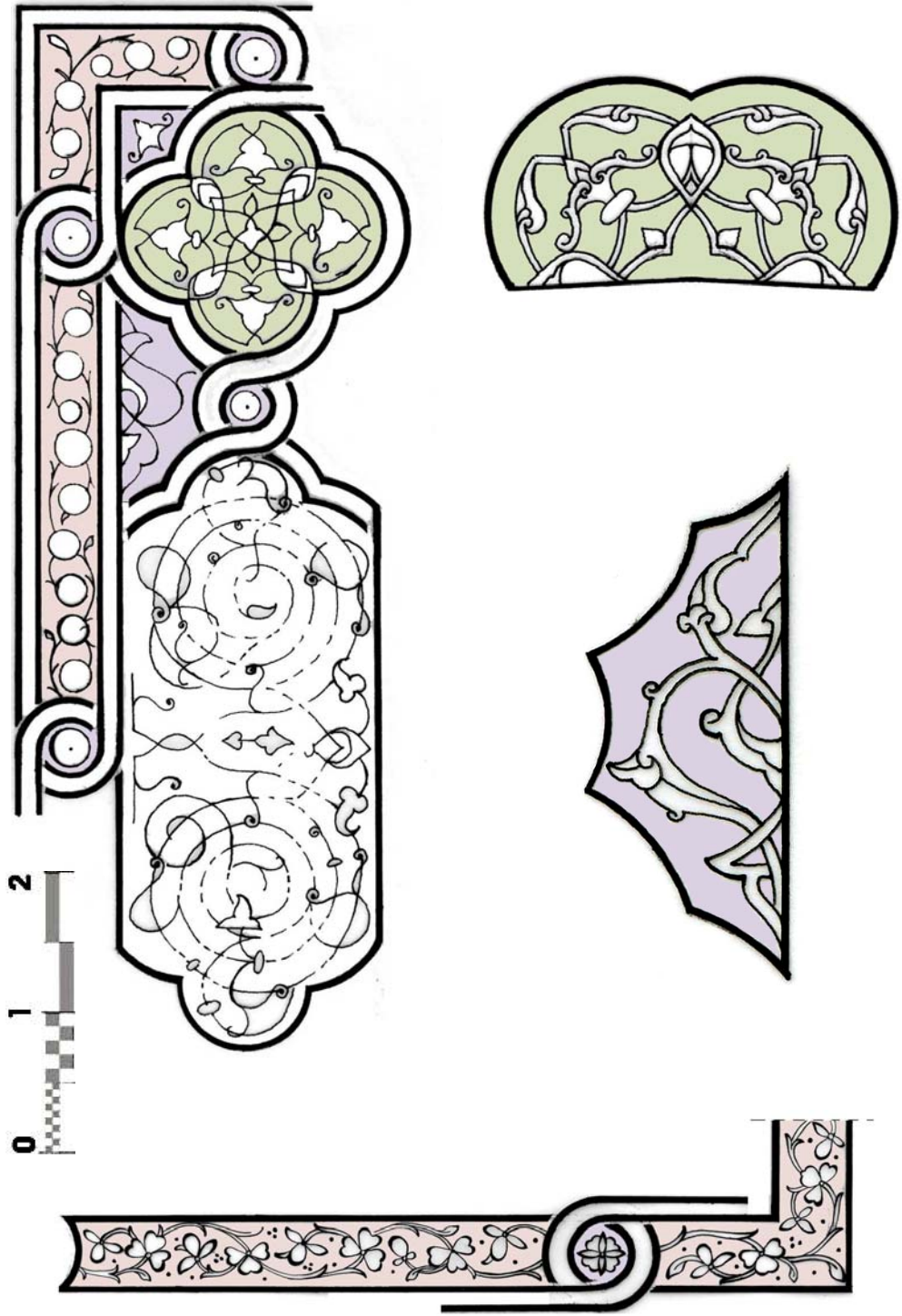
İçpervaz kitabelerden oluşur. Beyaz renkli arasuyu daire formunda hendesi paftalar oluşturur. Daire formundaki altın zeminli paftalı alanların merkezine peç motifleri yerleştirilmiştir. Siyah zeminli kitabelerde tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 195)

Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Desende beyaz renkli tek iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftaların ortasında yeşil renk ortabağ motifleri yer alır. Ortabağ motiflerinden aşağı doğru çıkan sade rûmî motifler kapalı form oluştururlar. Beyaz renk ipliğin oluşturduğu paftalar arasında kalan boşluklarda siyah zemin renkli altın ortabağ

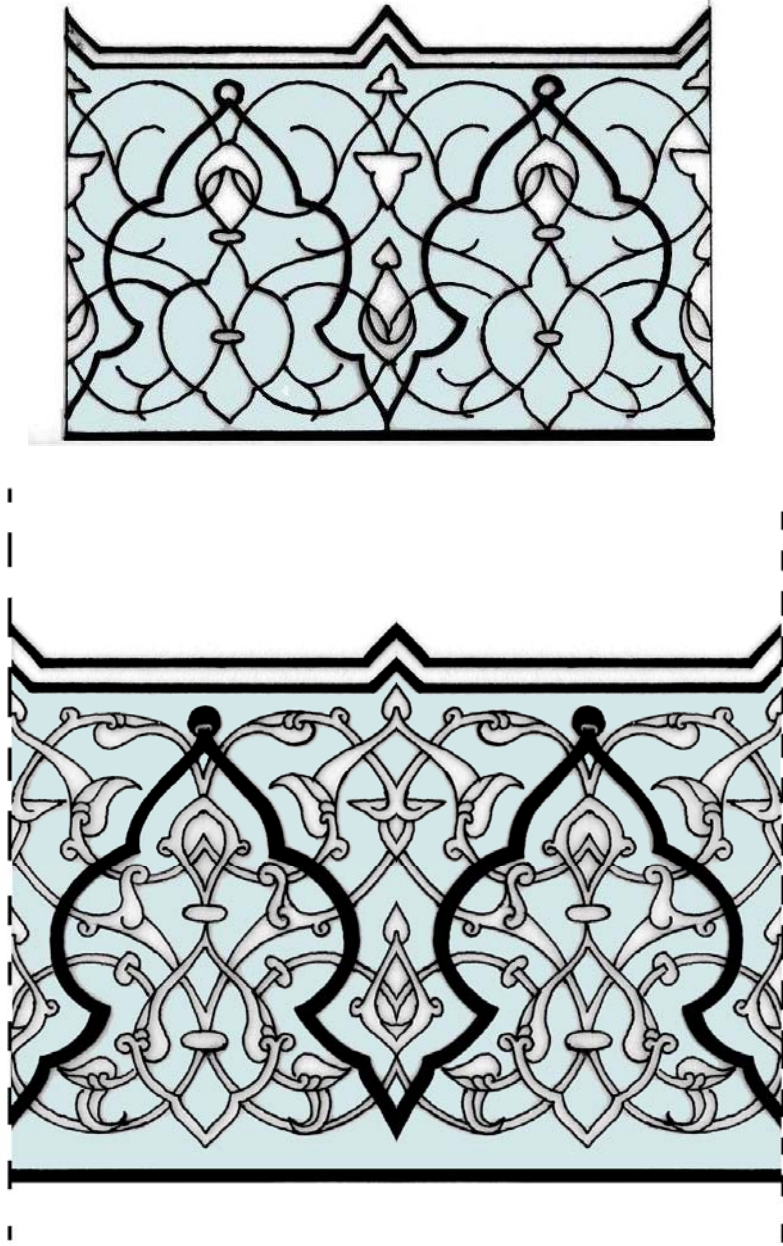
motifi yer alır. Ortabağdan çıkan rûmî motifler 'S' şeklinde helezonlar çizerek mavi renkli ortabağdan geçerler ve ayırma rûmî motifleriyle neticelenirler. Ayırma rûmîlerin oluşturduğu formun ortasında altın tepelik motifi yer alır. Sayfa tığlarla son bulur. (Resim 196)

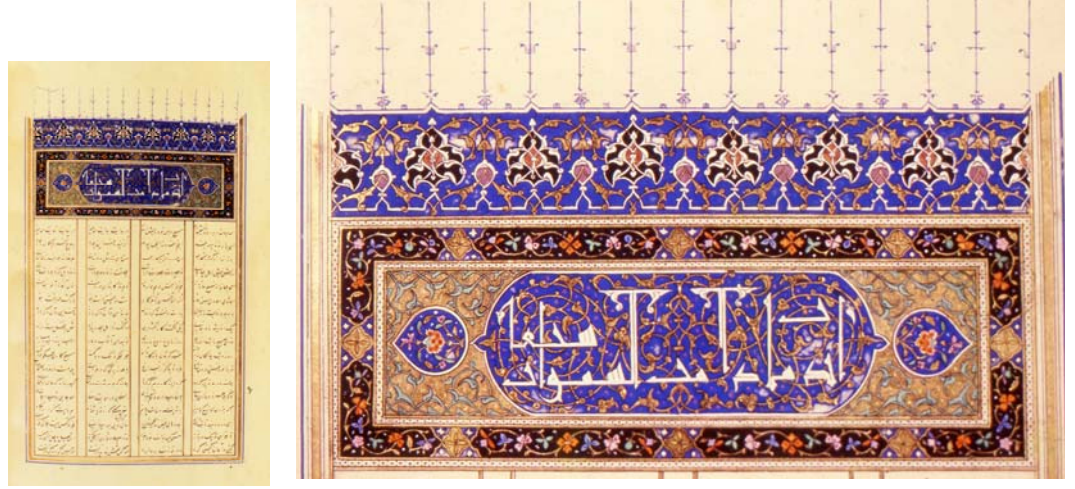
Resim 196.

Çizim 63. H. 781, v.100b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 64. H. 781, v.100b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 197 “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.144b

Varak Numarası: 144b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 55 x 90 mm

İçpervaz: En : 4 mm

Tertibi: Kitabeli hatâyî grubu kompozisyon

İklîl Ebadı: 13 x 90 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon, 1/14

Tezhipli alan ebadı: 36 x 87 mm

Tertibi: Rûmî- hatâyî grubu kompozisyon

Kitabe ebadı : 17 x 40 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile kûfi hat.

Motif: Rûmî-hatâyî grubu motifî

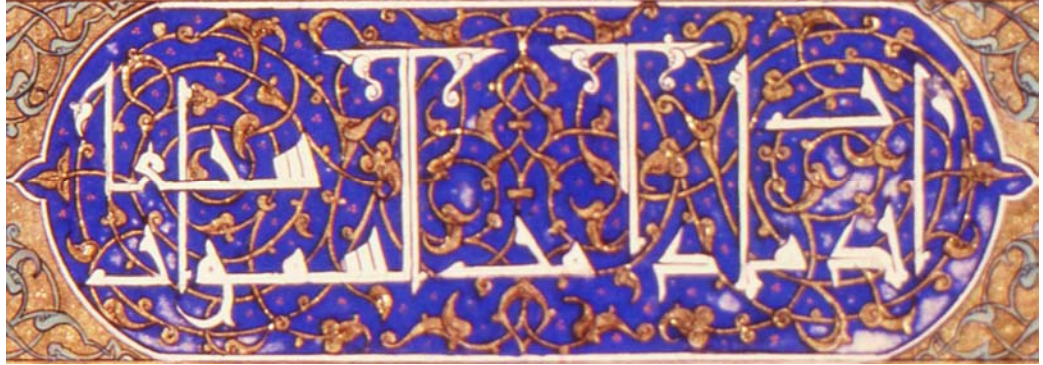
Renk: Zemin : Bedahşî laciverdî, siyah, pembe

Motifler:

Rûmî: Altın, beyaz

Hatâyî: Turuncu, mavi, yeşil, beyaz, pembe

Tığ: 13 mm

Resim 198.

İklil formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında üstübeç mürekkebiyle kûfi hatla yazılan başlığın zemini bedahşî laciverdîdir. Yazının merkezinde iki iplikten müteşekkil geçme motifi bulunur. Kitabenin zemininde helezonlar üzerinde mavi ve altın rûmî motifler yer alır. Kitabeli alan beyaz renkli iplikle sınırlandırılmıştır. (Resim 198)

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî laciverdî zeminli damla formundaki pafta beyaz iplik ile dendanlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır.

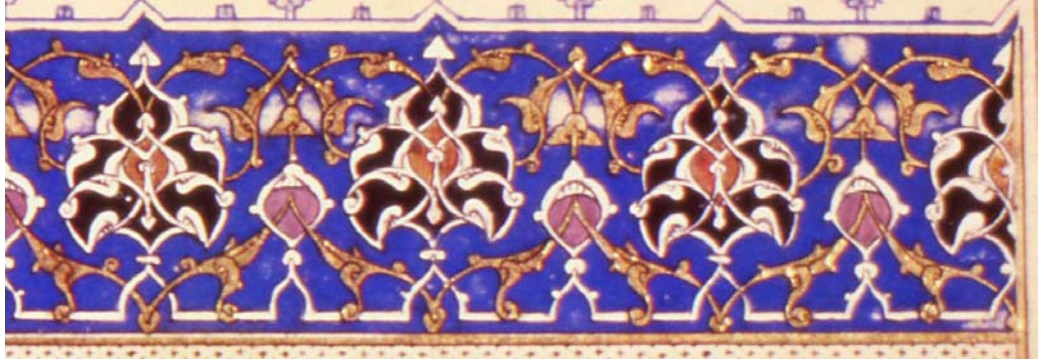
Resim 199

Hatâyî grubu motiflerden oluşan desen kaya motifinden çıkışlı üç dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Desenin aralarında kalan boşluklar beyaz renk ile üç benek motifiyle süslenmiştir. (Resim 199) Lâcivert zeminli kapalı formun dışında kalan alanlar altın zeminlidir. Mavi renkli rûmî dallar üzerinde yer alan rûmî motifleriyle bezenmiş desen, 1/4 oranındadır.

Altın zeminli paftanın rûmî motifler haricindeki alanlardaki boşluklar beyaz renk ile üç nokta ile süslenmiştir. (Resim 200)

Resim 200.

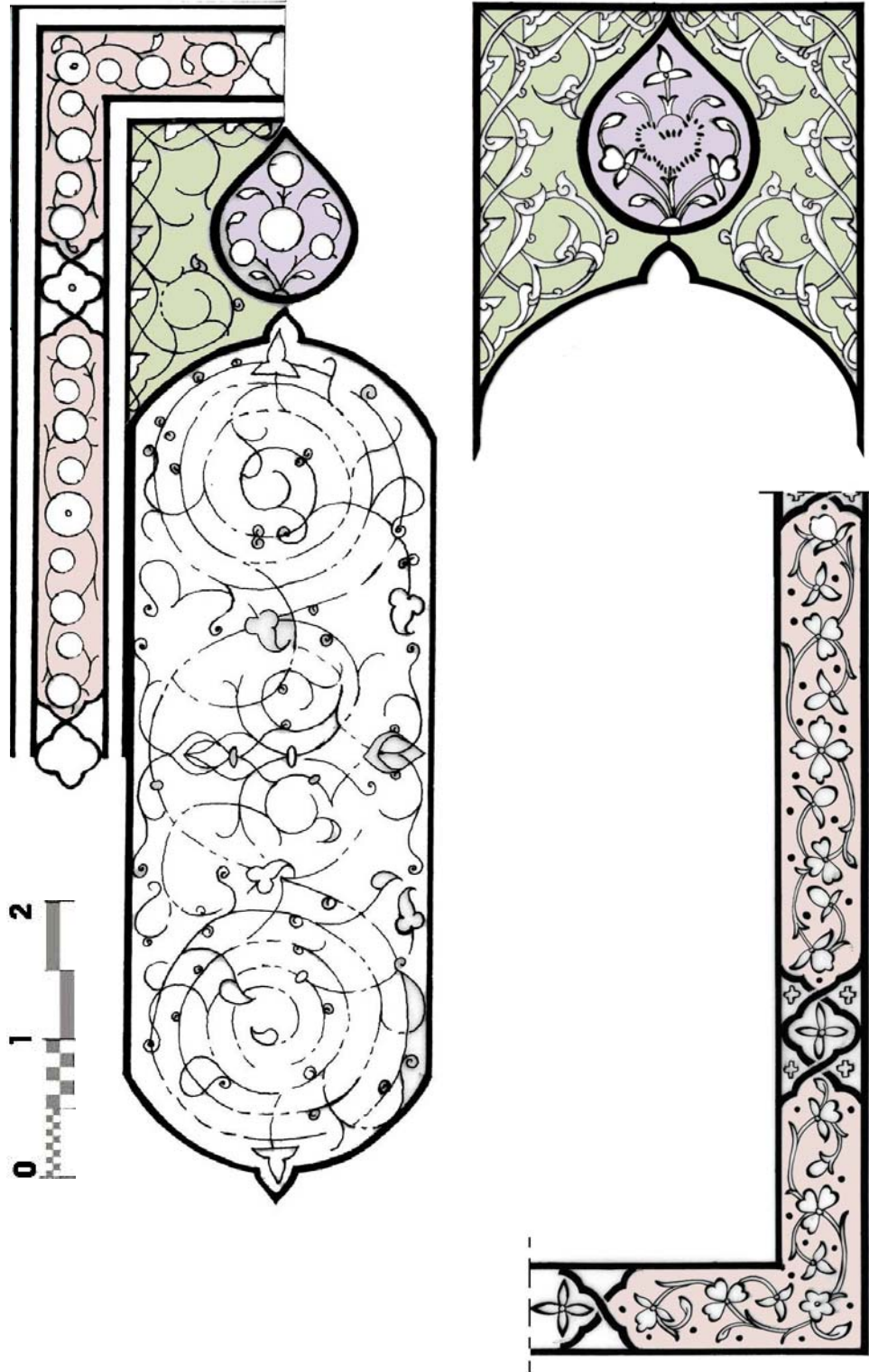

Resim 201.

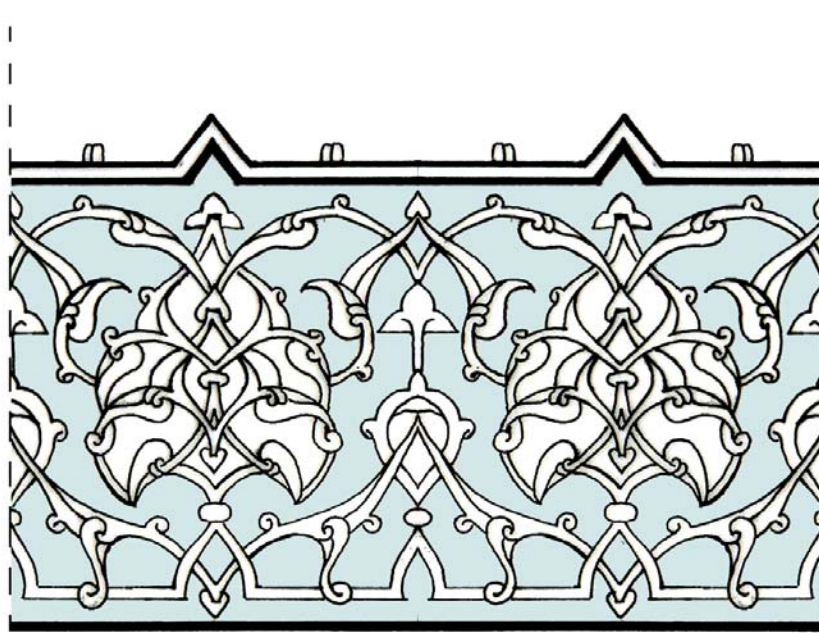
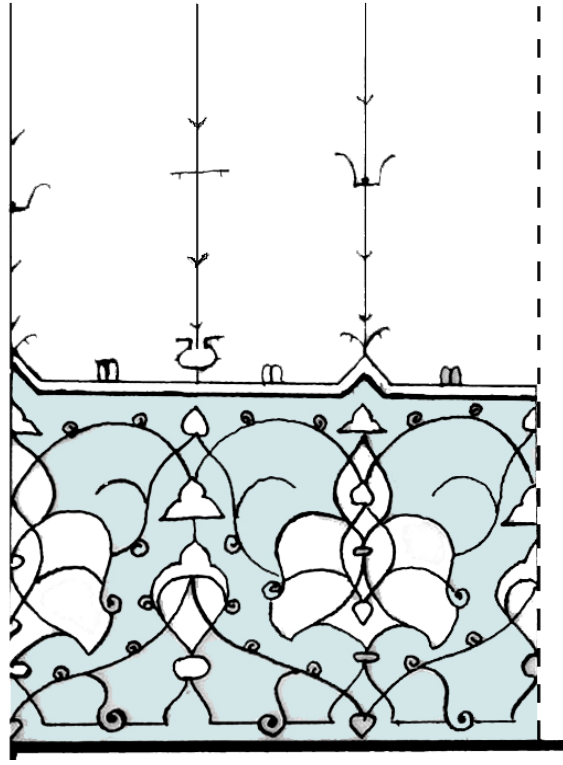
İçpervazın her iki yanı altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile sınırlıdır. Altın iplikler dendanlarla içpervazda kare formunda paftalar oluşturur. Pafta altındır ve ortalarında penç motifleri yer alır. Beyaz arasuyu ise (+) ve (-) süslemeler ile bezenmiştir. İçpervazı oluşturan siyah zeminli kitabeler tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle süslüdür. Desen aralarındaki boşluklar beyaz renk ile üç nokta ile bezelidir. (Resim 200)

Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Desende beyaz renkli tek iplikten oluşan paftalar rûmî motiflerle bezelidir ve motifler kapalı formlar oluşturur. Paftanın zemin rengi siyahtır ve ortasında beyaz renk ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı form lâl mürekkebiyle

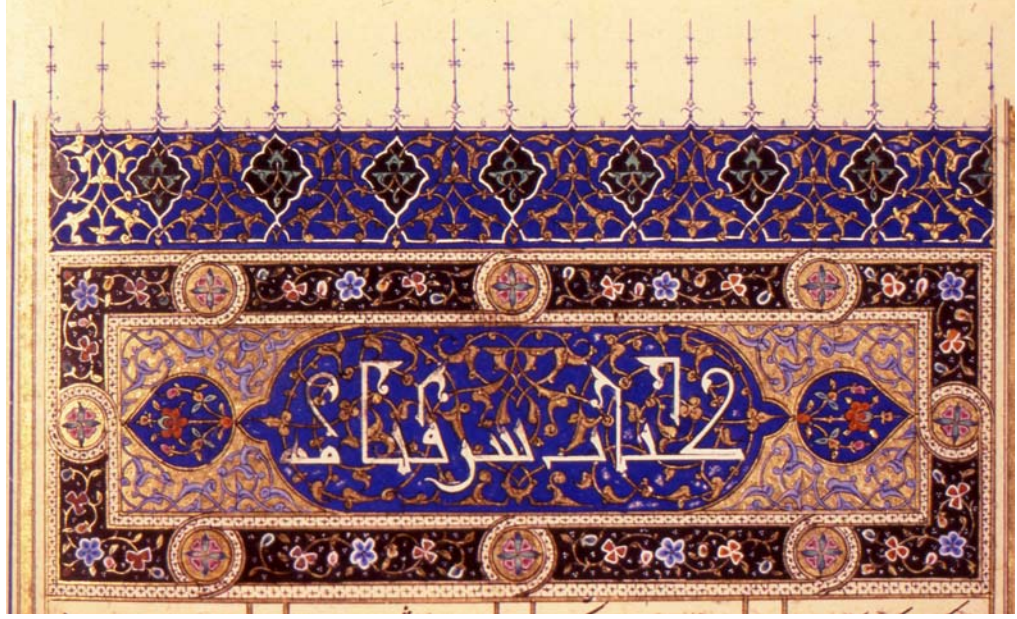
boyanmıştır. Deseni oluşturan beyaz iplik, siyah zeminli kapalı formların ortasında kalan alanlarda beyaz renkli ortabağ motifi ile bağlanır. Ortabağ motifinin zemin rengi pembedir ve boya sulu bir şekilde sürölmüştür. Ortabağ motifinden yukarı doğru ayrılan dallarda altın rûmî dallar tepelik motifiyle birleşir. Tepelik motifinin her iki yanından sade rûmî motifler ayrılır. Beyaz renkli ortabağın alt kısmından altın tepelik motifinden çıkışlı ayırma rûmî motif geçer. Siyah ve pembe zeminler hariçindeki zeminler bedahşî laciverdîdir. Sayfa tığlarla son bulur. (Resim 201)

Çizim 65. H. 781, v.144b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 66. H. 781, v.144b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 202 “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781-v.204b

Varak Numarası : 204b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 56 x 90 mm

İçpervaz: En : 4 mm

Tertibi: Kitabeli hatâyî grubu kompozisyon

İklîl Ebadı: 13 x 90 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon, 1/16

Tezhipli alan ebadı: 28 x 40 mm

Tertibi: Rûmî motifi kompozisyon

Kitabe ebadı: 17 x 40 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile kûfi hat.

Motif : Rûmî-hatâyî grubu

Renk: Zemin: Bedahşî laciverdî, siyah

Motifler :

Rûmî: Altın, yeşil,mavi

Hatâyî: Mavi, pembe, sarı

Tığ: 12 mm

Resim 203.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Kitab’ı şerefnâme*” başlığı yer alır. Kûfi hatla üstübeç mürekkebiyle yazılan başlığın zemini bedahşî laciverdîdir. Kitabenin zemininde helezonlar üzerinde altın rûmî motifler yer alır. Kitabeli alan altın iplikle sınırlandırılmıştır. (Resim 203)

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî laciverdî zeminli paftalar altın iplikli sınırlandırılmış ve damla formu verilmiştir. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır. Hatâyî grubu motiflerden oluşan desen gonca motifinden üç dal çıkışıdır. Merkezde hatâyî motifi yer alır. (Resim 204)

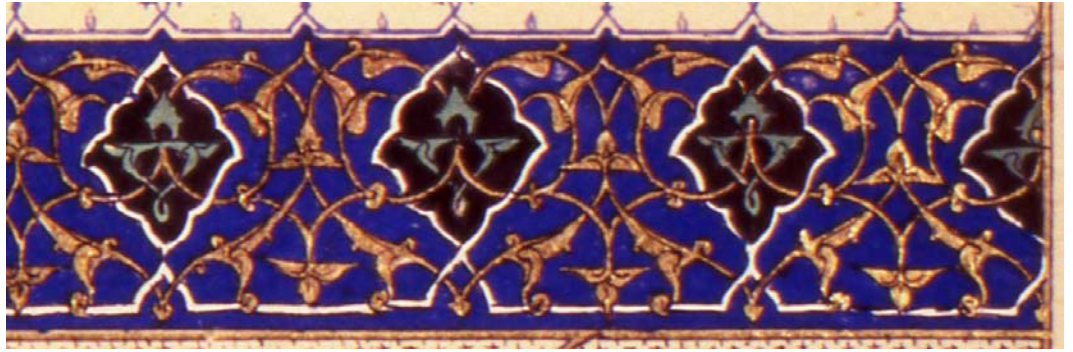
Resim 204.

İç pervaz kitabelerden oluşur. İç pervazın her iki yanında yer alan beyaz renkli arasuyu daire formunda hendesi paftalar oluşturur. Arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Daire formundaki altın zeminli paftaların merkezine peñ motifleri yerleştirilmiştir. Siyah zeminli kitabeler tek dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 205)

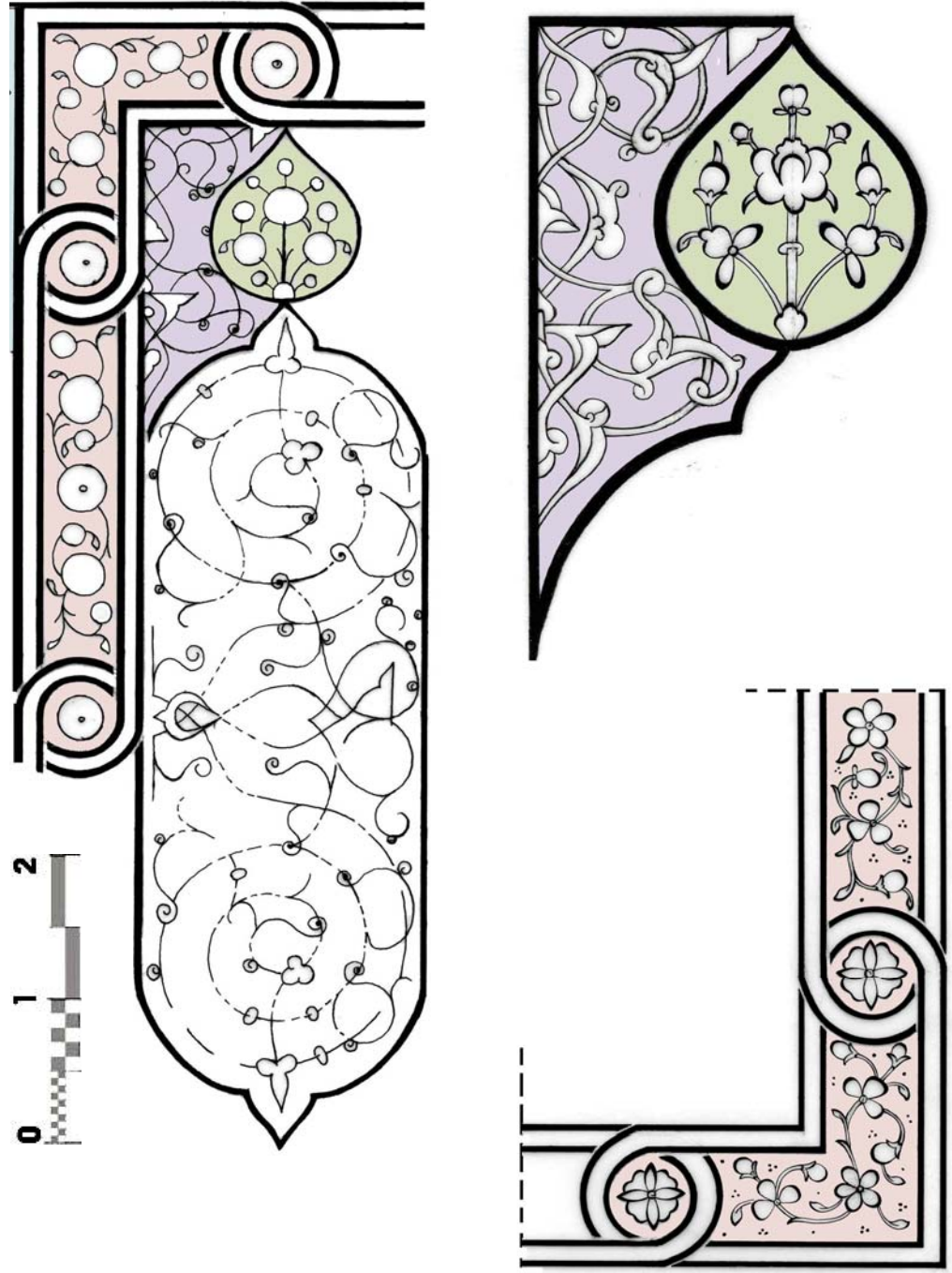

Resim 205.

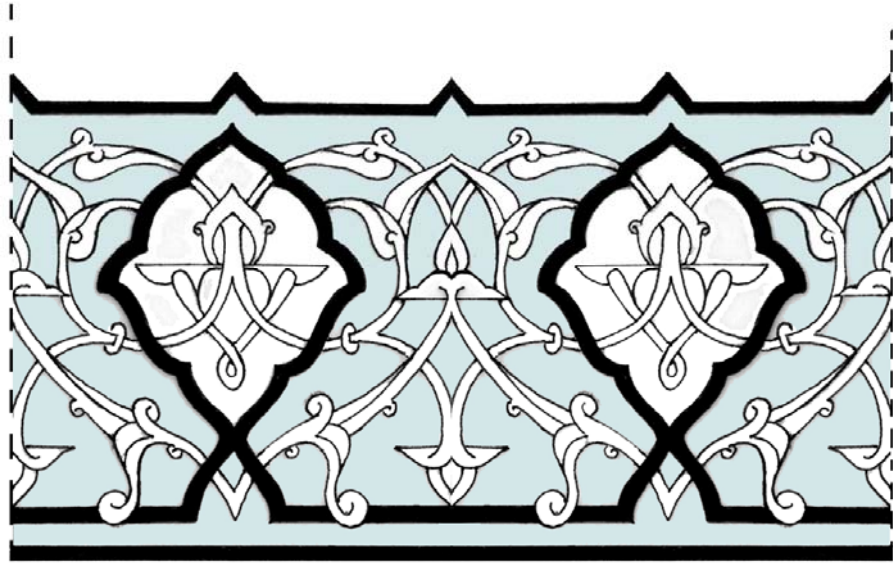
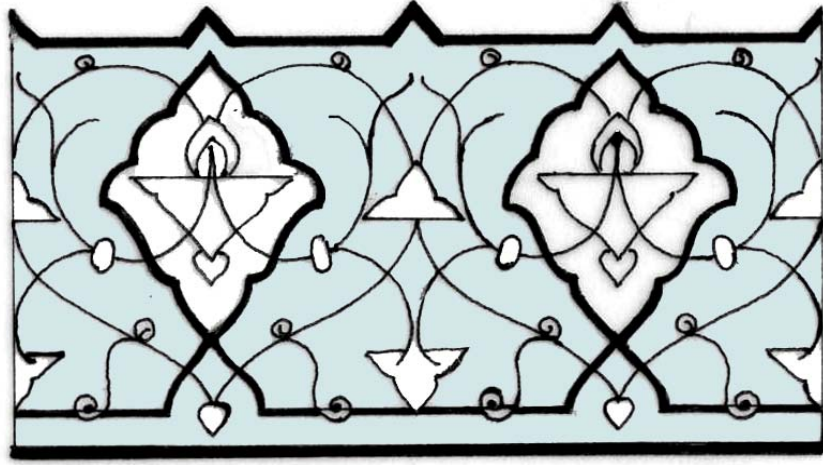
Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebdir. Desende beyaz renkli tek iplikten oluşan paftalar kapalı formlar oluşturur. Paftaların zemin rengi siyahtır ve merkezinde mavi renkli ortabağ motifi yer alır. Ortabağ motifinden aşağıya doğru ayrılan altın dallar diğer bir tepelikte birleşir. Beyaz iplikli paftaların aralarında altın tepelik motifinden çıkışlı sade rûmîler mavi renkli ortabağ motifinin içinden geçerek ayırma rûmî motifle neticelenirler. Siyah zeminli paftaların haricindeki alanlar bedahşî laciverdîdir. Sayfa tığ motifi ile son bulur. (Resim 206)

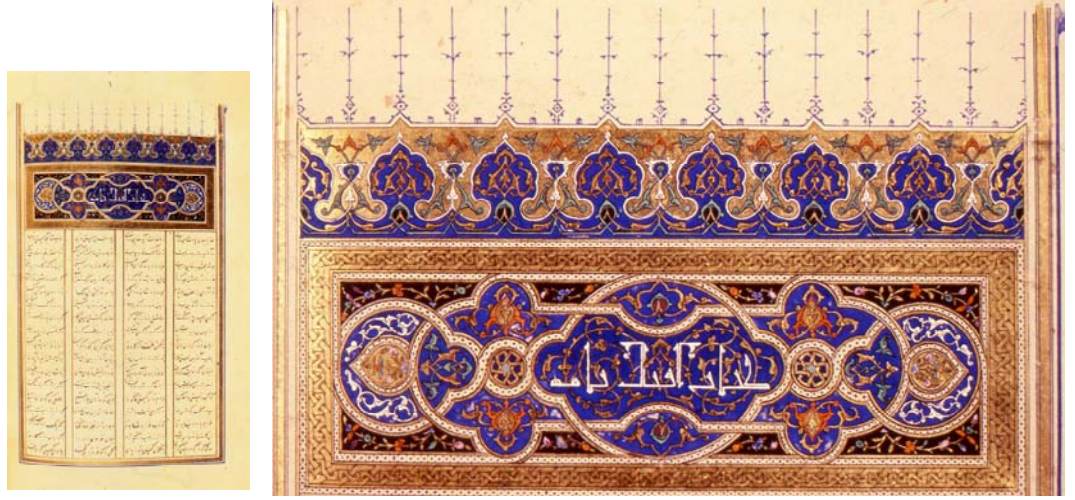
Resim 206.

Çizim 67. H.781, v.204b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 68, H.781, v.204b, Unvân sayfası motif çözümleri

Resim 207“Hamse-i Nizâmî” TSMK, H.781- v.283b

Varak Numarası: 283b - Unvân sayfası

Unvân Formu: İklîl

Ebadı: 55 x 90 mm

İç pervaz: En: 2 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

İklîl Ebadı: 13 x 90 mm

Tertibi: Rûmî kompozisyon, 1/14

Tezhipli alan ebadı: 26 x 70 mm

Tertibi: Rûmî- hatâyî grubu kompozisyon

Kitabe ebadı: 28 x 19 mm

Tertibi: Üstübeç mürekkebi ile kûfi hat.

Motif : Rûmî-hatâyî grubu

Renk : Zemin: Bedahşî laciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın, yeşil,turuncu, beyaz

Hatâyî: Mavi, pembe, sarı

Tığ: 11 mm

Resim 208.

İklîl formda tertiplenmiş olan unvân sayfasının orta kısmında “*Kitab-ı ikbalnâme*” başlığı yer alır. Kûfi hatla üstübeç mürekkebiyle yazılan başlığın zemini bedahşî laciverdîdir. Yazıyı oluşturan harflerin uç kısımlarında rûmî motifler yer alır. Kitabenin zemininde helezonlar üzerinde altın rûmî motifler $\frac{1}{2}$ oranında tertip edilmiştir. Kitabeli alan altın iplik ve beyaz renkli arasuyu ile hendesi düzenlemeyle sınırlandırılmıştır. (Resim 207)

Resim 209.

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî laciverdî zeminli hendesi paftalar beyaz arasuyu ile dendanlanmış ve (+), (-) süslemelerle bezenmiştir. Yazılı paftanın alt ve üst kısmında yer alan hendesi formlu paftaların deseni mavi

renk ortabağ motifinden çıkışlı altın ayırma rûmîlerden oluşmuştur. Mavi ortabağ motifinin zemin rengi kırmızıdır. (Resim 209)

Resim 210.

Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan daire formlu alanda bedahşî laciverdî zeminli altı kollu geçme motifî yer alır, motifin merkezi mavi renk ile boyanmıştır. Geçmenin yer aldığı formun altında ve üstünde yer alan paftada turuncu renkte ayırma rûmîler kapalı form oluşturur. Kapalı formun zemini altındır ve merkezinde parlatılmış altın tepelik motifî yer alır. Tepelik motifinden çıkan helezon üzerinde ayırma rûmî motif bulunur. (Resim 210)

Geçme motifli paftanın yanında bulunan bedahşî laciverdî zeminli paftada, altın ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı formun üst kısmında tepelik motifî yer alır. Altın ayırma rûmîlerin alt kısmında mavi renk ortabağ motifî ve bu motiften çıkan mavi renkli sencîde rûmî motifî bulunur.(Resim 211)

Resim 211.

Hensesi paftalardan altın zeminli pafta, damla formundadır ve hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Pafta kaya motifinden çıkışlı üç dal üzerinde gonca motifleri ile bezelidir. (Resim 212)

Resim 212.

Damla formundaki paftanın her iki yanında yer alan bedahşî laciverdî zeminli alan beyaz renk ile tek dal üzerinde rûmî grubu motifle bezelidir. Desen çıkışı ayırma rûmî motifiyle örtülmüştür. Siyah zeminli paftalar yekberk motifi çıkış alınarak tasarlanmış iki dal üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir.

(Resim 210)

İç pervaz altın zeminli dört şeritli zencirektir. (Resim 213)

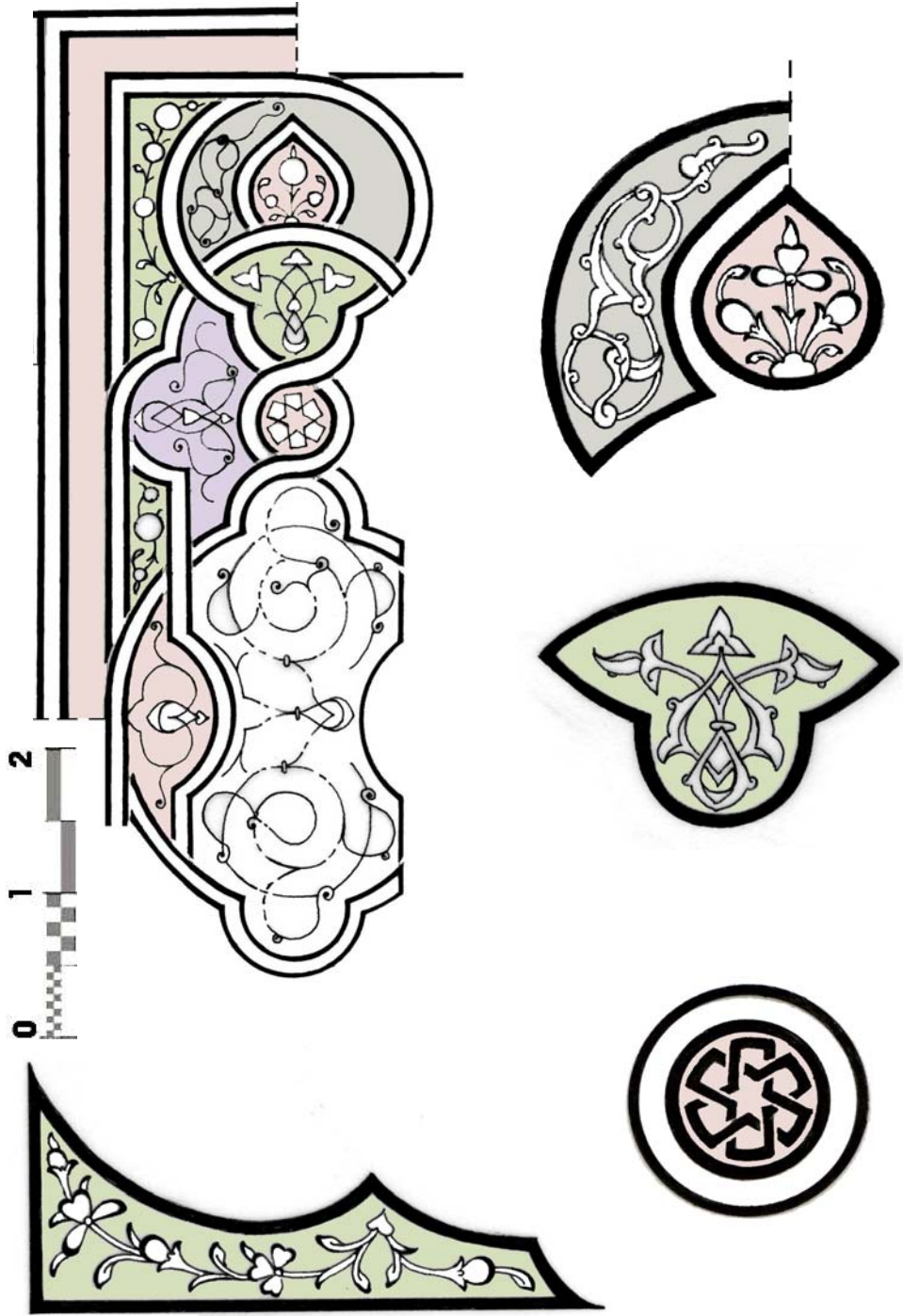
Resim 213.

Unvân sayfasının iklîl kompozisyonu rûmî motiflerden müzehhebirdir. Desen beyaz ve mavi renkli iki ipliğin oluşturduğu paftalardan meydana gelir. Beyaz renk ipliğin oluşturduğu paftaların üst kısmında altın ayırma rûmî motiflerden müteşekkil kapalı form yer alır. Bu formun üst kısmında ortabağ motifi bulunur. Ortabağ motifinden çıkışlı sade rûmî motifler desenin alt kısmındadır. Mavi renk ipliğe bağlı siyah zemin renkli ortabağdan altın sade rûmî dallar çıkar. Altın zeminli paftada beyaz ipliğin devamı tepelik ve ona bağlı ortabağ motifi yer alır. Ortabağ motifinin içinden mavi ayırma rûmîden çıkışlı sencide rûmî motifi vardır. Sencide rûmî motiflerinin dallarına turuncu renkte alt

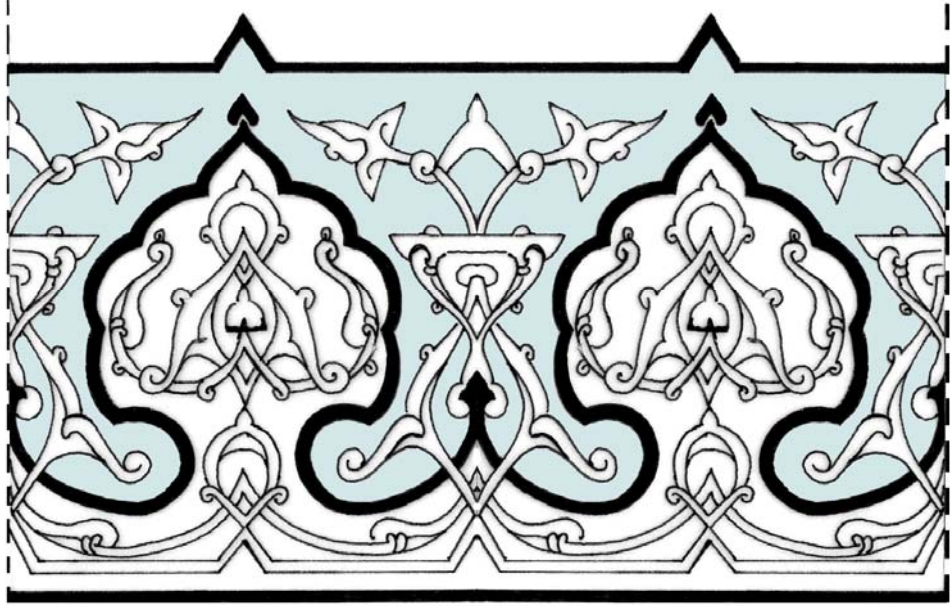
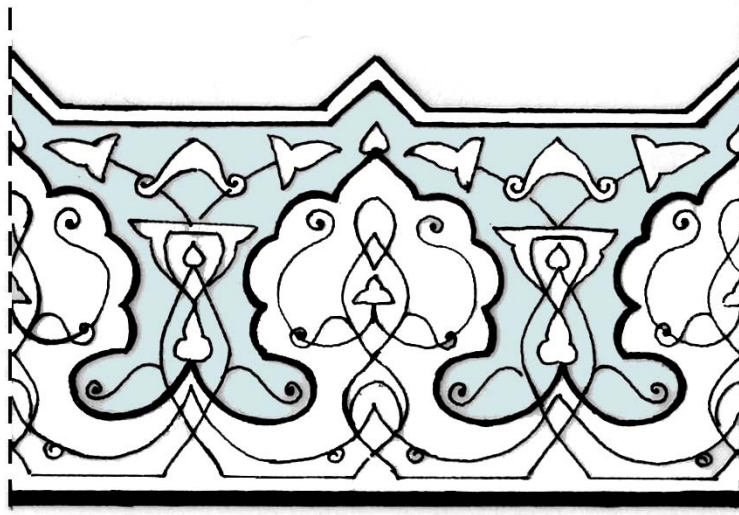

dala sarılı ortabağ motifi yer alır. Sayfa tığ motifi ile son bulur. (Resim 214)

Resim 214.

Çizim 69. H.781, v.283b, Unvân sayfası motif çözümleri

Çizim 70. H. 781, v.283b, Unvân sayfası motif çözümleri

TSMK, HS.4 “Kur’an-ı Kerîm”

Bulunduğu Yer: Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi

Tarihi: Ramazan 890 / Eylül 1485

Yazı çeşidi: Sülüs- Nesih (Arapça)

Hattat: Muhammed bin Sultanşah el-Herevî

Müzehhib: -

Eser Ölçüsü : **Kap:** 370 x 280 mm **Sırt:** 30 mm

Varak sayısı: 219 **Ölçüleri:** 360 x 270mm

Yazı sahası ebadı: 240 x 177 mm. **Satır sayısı:** 15 satır

Eser; bir satır sülüs, altı satır nesih hattıyla, tamamı aynı sayfa düzeni korunarak hazırlanmıştır.

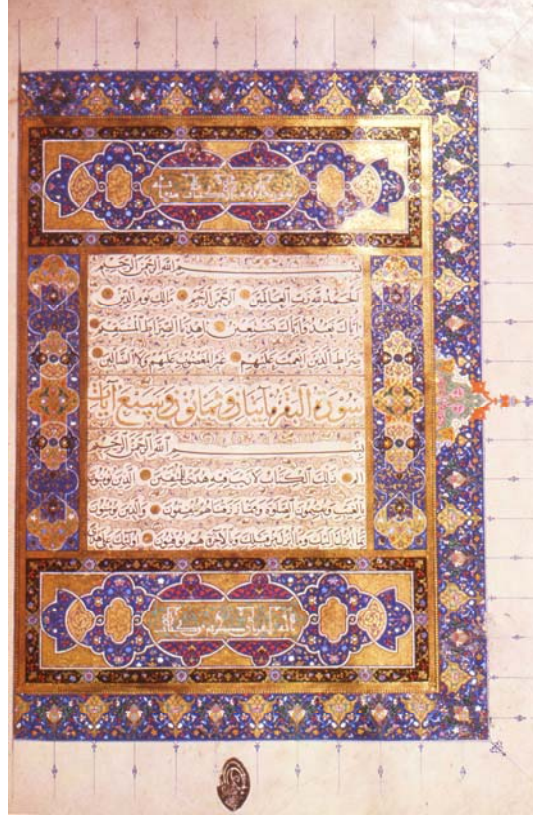
Kâğıt özellikleri: Orta kalınlıkta krem rengi aherli kâğıt kullanılmıştır.

Kitap kabının özellikleri: Koyu kahverengi gömme cilt, orijinal Herat cildir. Üzerinde renk veya altın kullanılmamıştır. Desen rûmî, hatâyî grubu motiflerden oluşmuştur. Cildin iç kapağı müşebbetir, rûmî ve hatâyî grubu motiflerden müteşekkildir. Desenlerin zemini altın, lâcivert, kobalt mavisi ve yeşil renklerle boyanmıştır. Motifler cilt rengi olan koyu kahve olarak bırakılmıştır.

TSMK HS.4 “Kuran-ı Kerim”¹

HS.4 katalog nolu Kuran-ı Kerim, 1485 tarihinde sülüs-nesih ve muhakkak yazı çeşitleriyle yazılmıştır. Hattatı Muhammed bin Sultanşah el-Herevî'dir. Eserde bir adet serlevha, yirmi sekiz adet sûre başı mevcuttur.

¹Banu Mahir, “Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nin Kur'an Koleksiyonu”, **Türkiyemiz**, Sayı: 67, 1992, s.23

Resim 215 “Kur’an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v.1b-2a

Varak Numarası: 1b-2a Serlevha

Serlevha Formu: Mürekkep

Ebadı: 300 x 122 mm

İçpervaz: En: 3 mm

Tertibi: Altın zemin üzerine zencirek

Dışpervaz: En: 23 mm

Tertibi: Rûmî–Hatâyî motifî grubu

Yazı sahası : 122 x 110 mm

Tertibi: Sülüs-Nesih

Motif: Rûmî, Münhanî, Hatâyî motifî grubu

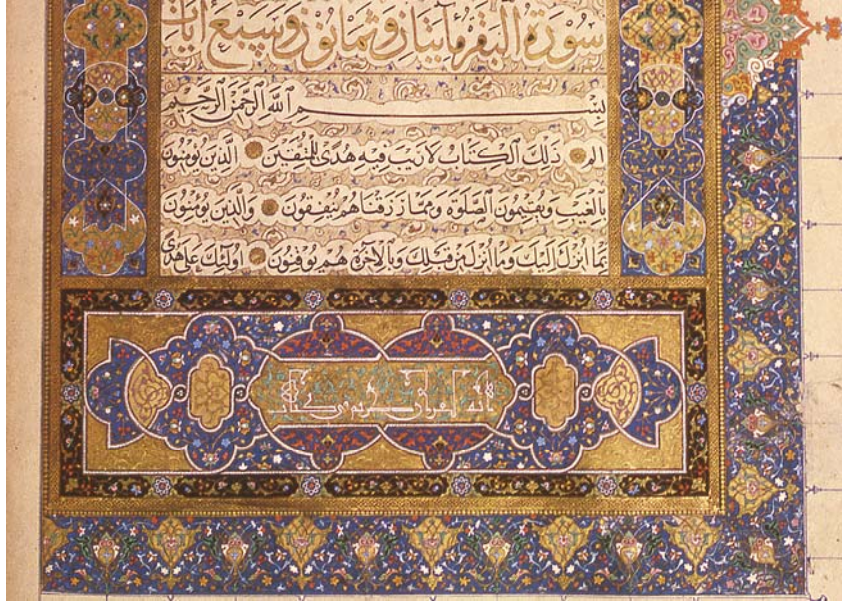
Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın,yeşil,pembe,beyaz,turuncu

Hatâyî: Pembe, yeşil, mavi, turuncu, beyaz, sarı

Tığ: 23 mm

Resim 216.

Serlevhanın orta bölümünde dört satır nesih hatla “*Fatiha Sûresi*”, bir satır siyah mürekkep ile tahrirli, altın sülüs hatta , “*Suretü'l- Bakara*” ibaresi ve dört satır nesih hatla Bakara Sûresi’nden ayetler yazılıdır. Sülüs hat, altın ile yazılı ve siyah mürekkep ile tahrirlidir. Bütün yazılar beyne’s-sutûr ile çevrelidir . Beyne’s-sutûr araları bedahşî lâciverdî ile bitkisel tezyinatla ve altın rûmî motiflerle süslüdür. Zemin kağıt rengi bırakılmıştır. Yazılı alan, tezhipli alanlar ve

dışpervaz alanı altın içpervaz ile çevrilidir. İçpervaz dört şeritli anahtarlı zencirek ile bezeli ve her iki yanı altın iplik ile sınırlıdır. Dışpervaza yakın arasuyu, altın noktalarla süslüdür. (Resim 217)

Resim 217.

Resim 218

Sayfanın üst tarafındaki tezhipli alanlarda, üstübeç mürekkebi ile kûfi hatla “Sûretü’l-Fâtiha” alt taraftaki tezhipli alanda ise “Tenzile min rabbi’l-alemîn” koltukları yer alır. Kûfi yazının yazıldığı altın zeminli alan, mavi renk helezonlar üzerinde rûmî motiflerle bezelidir. (Resim 215-218)

Yazı sahasının dışında kalan tezhipli alan beyaz renk arasuyu ile hendesi paftalara ayrılmıştır. Beyaz arasuyu, (+), (-) süslemeler ile bezelidir. Yazılı alanı çevreleyen bedahşî lâciverdî paftalar, ½ oranında tertip edilmiştir. Paftanın merkezinde, zemin rengi siyah olan altın ortabağ ve altın tepelik motifleri ve ortabağ motifinden çıkışlı turuncu renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler yer alır.(Resim 219)

Resim 219.

Resim 220.

Tezhipli alanın altın zeminli paftaları, zerenderzer tekniğiyle rûmî grubu motiflerle bezelidir. Zemin aralarındaki boşluklarda, üç benek motifleriyle iğne perdahı yapılmıştır. Merkeze yakın ve orta kısımda kalan altın zeminli alan ise serbest kompozisyon tertipli ve pembe renk helezon üzerinde rûmî grubu motif ile süslüdür. (Resim 221)

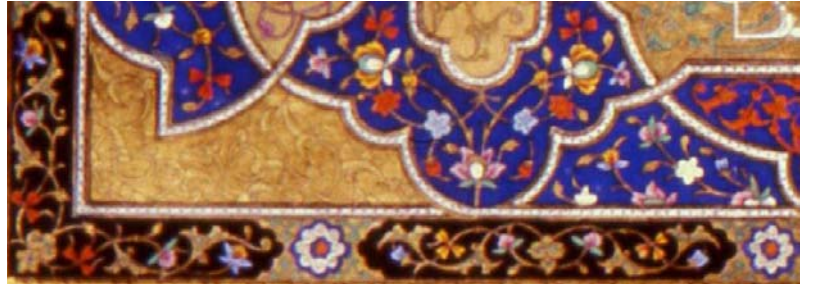
Resim 221.

Resim 222.

Bedahşî lâciverdî zeminli alanlar $\frac{1}{2}$ oranında, hatayî grubu motiflerle süslüdür ve desenler hatayî motifinden çıkışlıdır. (Resim 222) Tezhipli alanı çevreleyen kitabeli içpervazın siyah zeminli paftaları tek dal hatâyî ve rûmî grubu motiflerden müzehheptir.(Resim 224) Paftaların arasında kalan alan, bedahşî lâciverdî zeminlidir ve iki beyaz iplik ile sekiz kollu form oluşturur. İpliklerin oluşturduğu boşluklar kırmızı renk ile süslüdür. Motifin ortasında turuncu renk penç motifi yerleştirilmiştir. (Resim 223)

Resim 223.

Resim 224.

Resim 225.

Yazılı alanın her iki yanında bulunan ince ve uzun tezhipli alan beyaz renk iplik ile hendesi paftalardan oluşur. Hendesi paftalardan merkezde bulunan altın zeminli alan $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir. Yeşil renk ile hurdelenmiş siyah renk ayırma rûmîden oluşan kapalı formun aralarında hatâyî grubu motifler yer alır. Altın zeminli alana dayalı altın pafta, pembe renk rûmî motifleriyle $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır. Siyah zeminli pafta $\frac{1}{2}$ oranında, mavi renk rûmî motifle bezelidir ve hatâyî motifi çıkışlı helezon, bedahşî lâciverdî zeminli paftanın desenini oluşturur. Bedahşî lâciverdî renk pafta altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerden müteşekkildir ve desen $\frac{1}{2}$ oranındadır. Tezhipli alanın kenarında kalan altın zeminli alanlar $\frac{1}{2}$ oranında ve yeşil renk helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerden oluşur. Arasuyu dayalı köşelerde kalan paftalarda altın ortabağ motifinden çıkışlı mavi renk rûmî motifi yer alır. (Resim 225)

Resim 226.

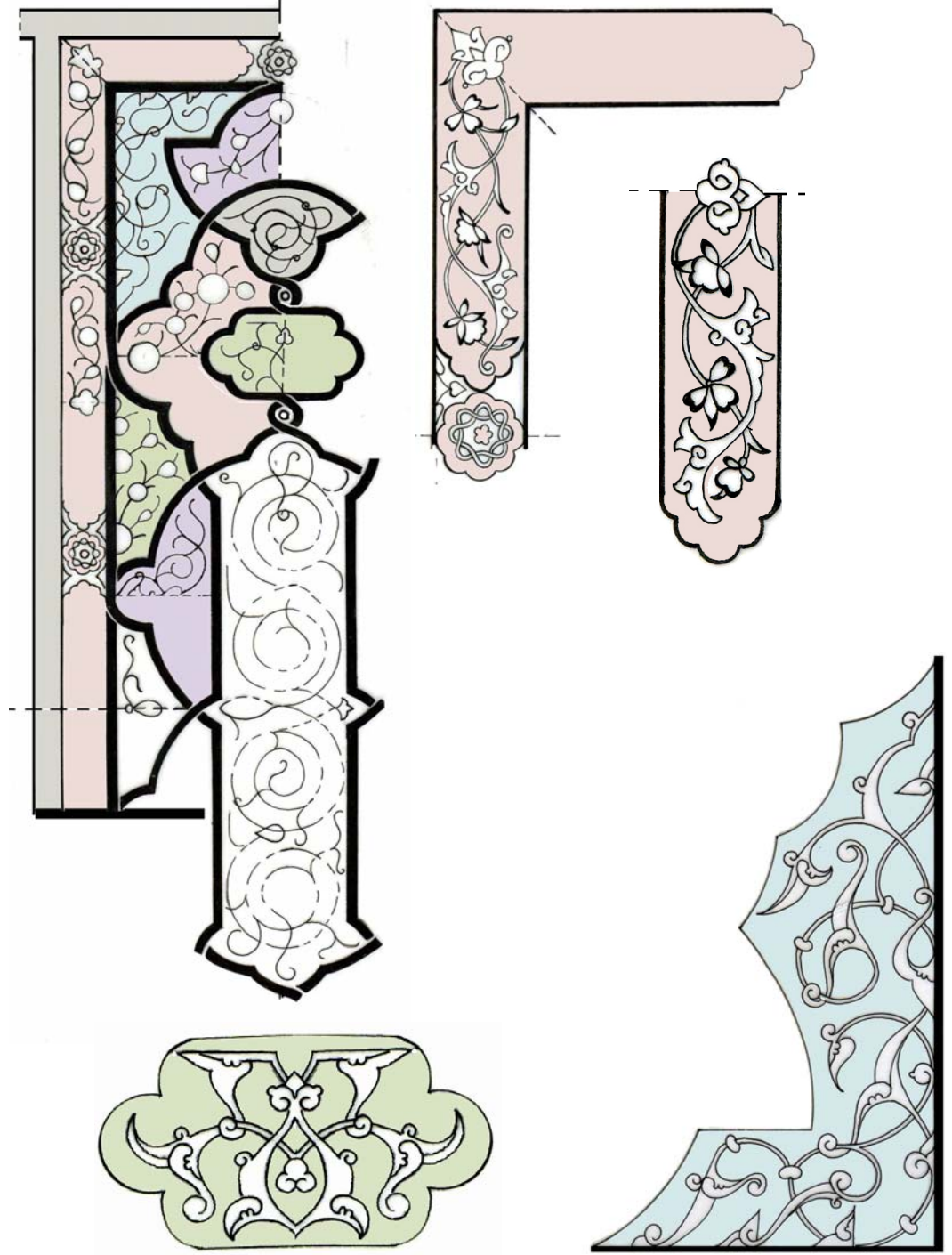

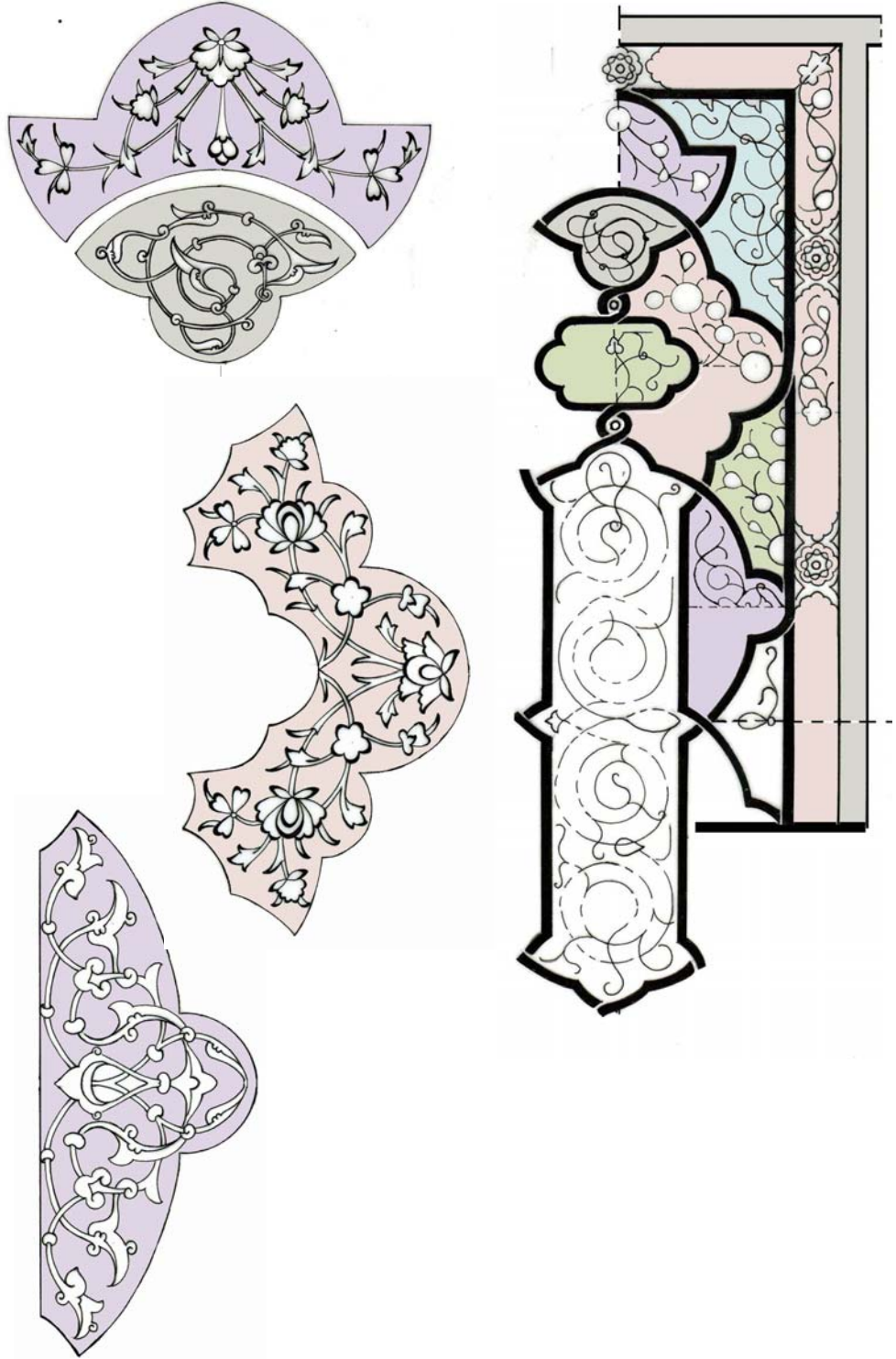
Resim 227.

Dışpervaz, altın ayırma rûmî motiflerinin oluşturduğu kapalı form ile paftalara ayrılmıştır. Kapalı formun zemini altındır ve içinde mavi renk ayırma rûmî motifli ayrı bir kapalı form yer alır. Kapalı formun merkezinde hatâyî motifi ve bu motiften çıkışlı helezonlar bulunur Köşe karesinde yer alan mavi renk ile hurdelenmiş ve zemin rengi siyah olan kapalı formun içinde münhanî motifi ile bezeli, zemin rengi altın ortabağ motifi yerleştirilmiştir. Ortabağ motifinin merkezinde mavi renk tepelik motifi ve bu motiften çıkışlı rûmî helezonlar, hatâyî grubu helezonlarla beraber sarmal olarak içpervazı süslerler. (Resim 226)

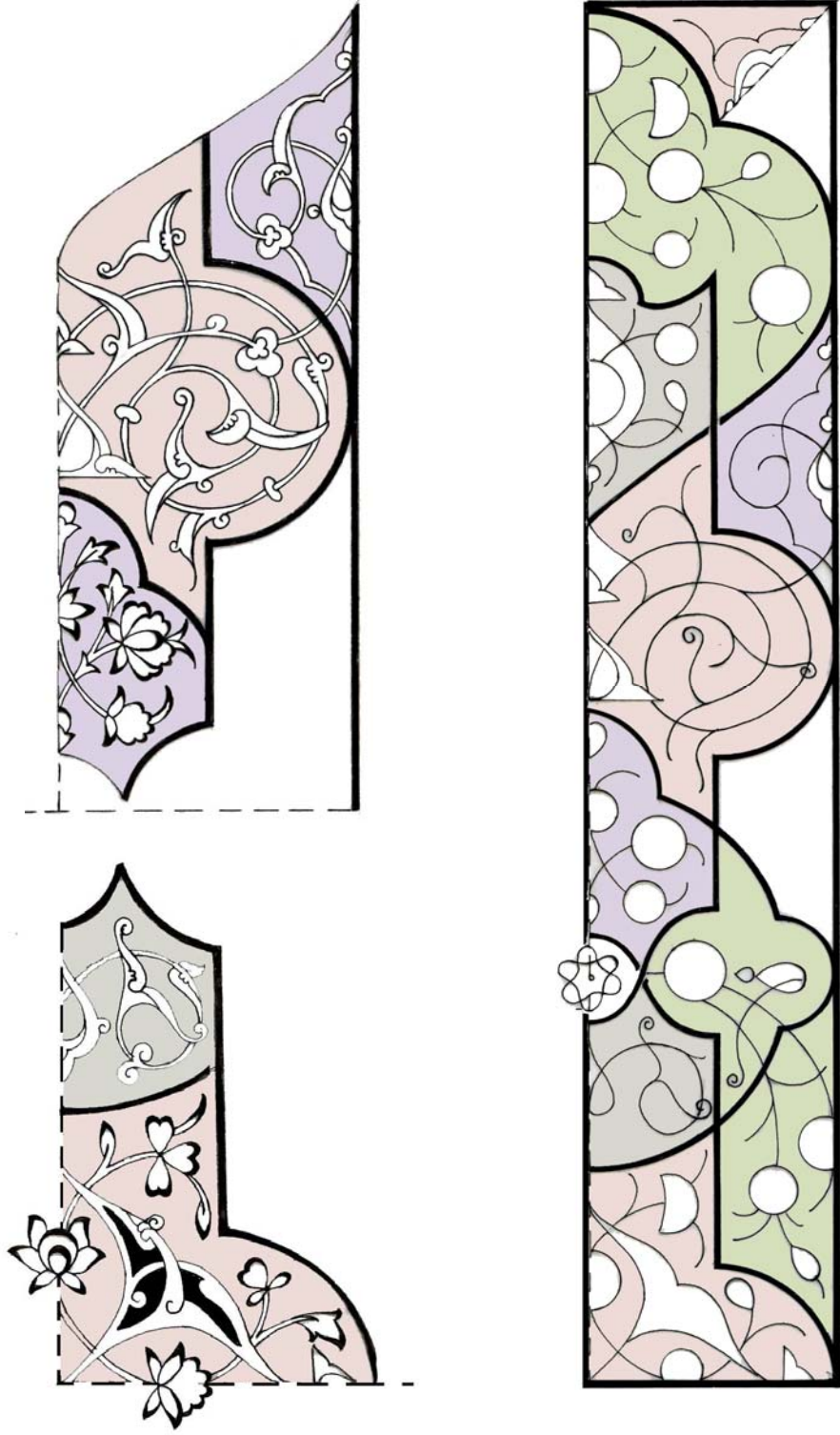
Serlevha sayfasının dışpervaz orta kısımda yer alan taç, münhanî motifinden oluşmuştur. Desen 1/2 oranındadır ve münhanî motifiyle bezeli tığ ile sonuçlanır. Altın, mavi, pembe, sarı, yeşil, beyaz, turuncu renklerle tasarlanmış desen her rengin tonları ile kademeli olarak renklendirilerek hacim verilmiştir. Serlevha sayfası bedahşî lâciverdî tığlarla son bulur. (Resim 227)

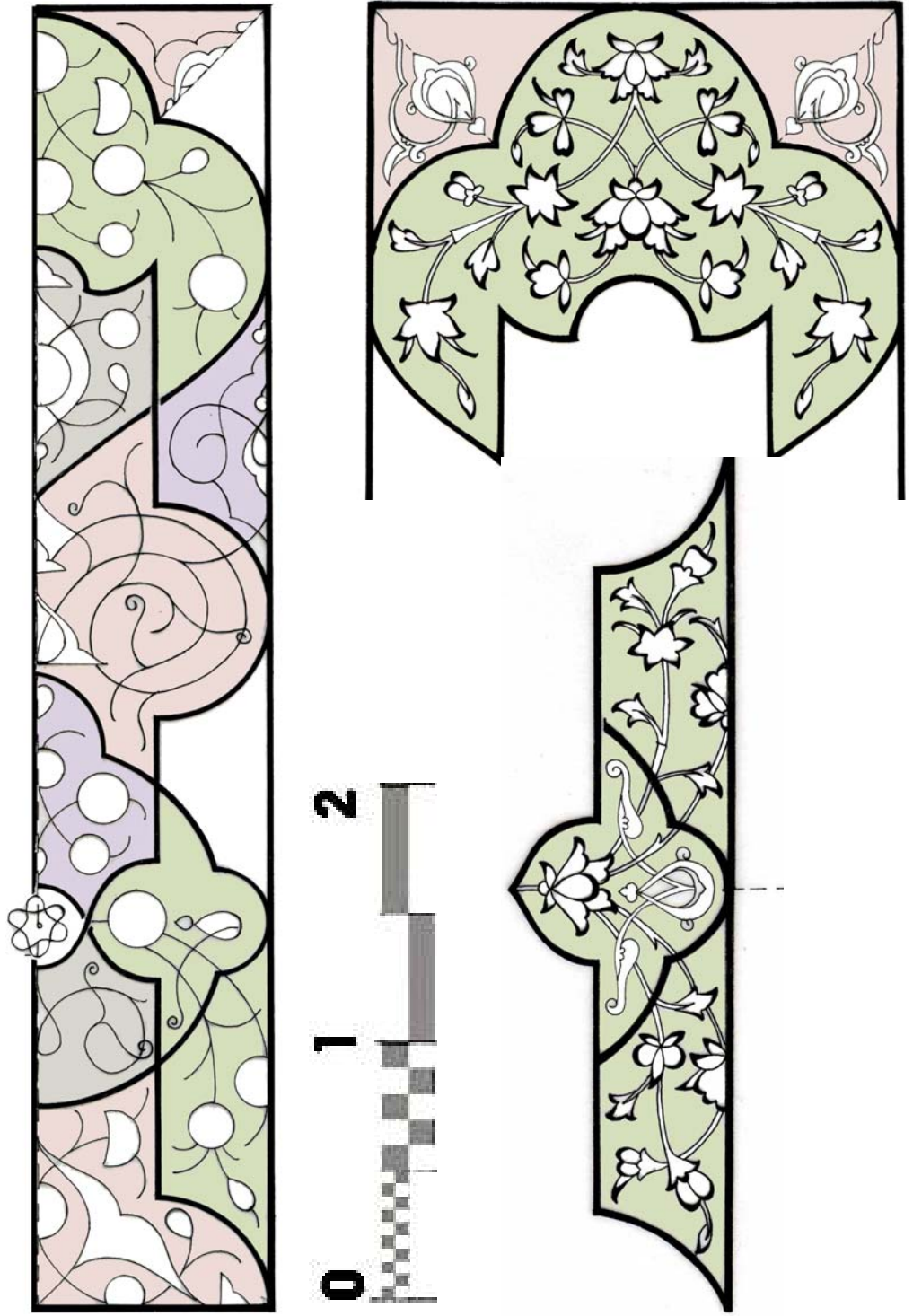
Çizim 71. HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

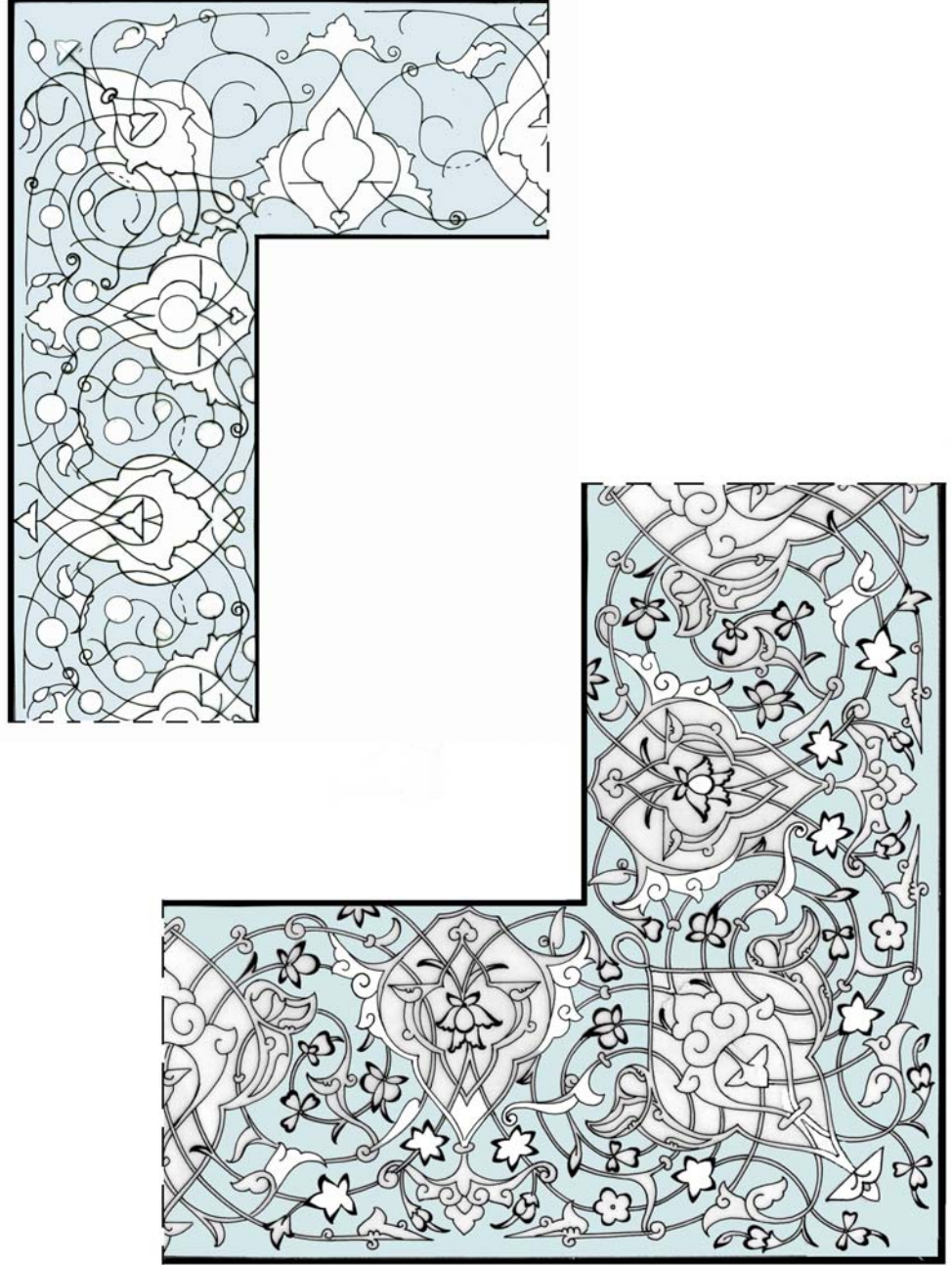
Çizim 72. HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

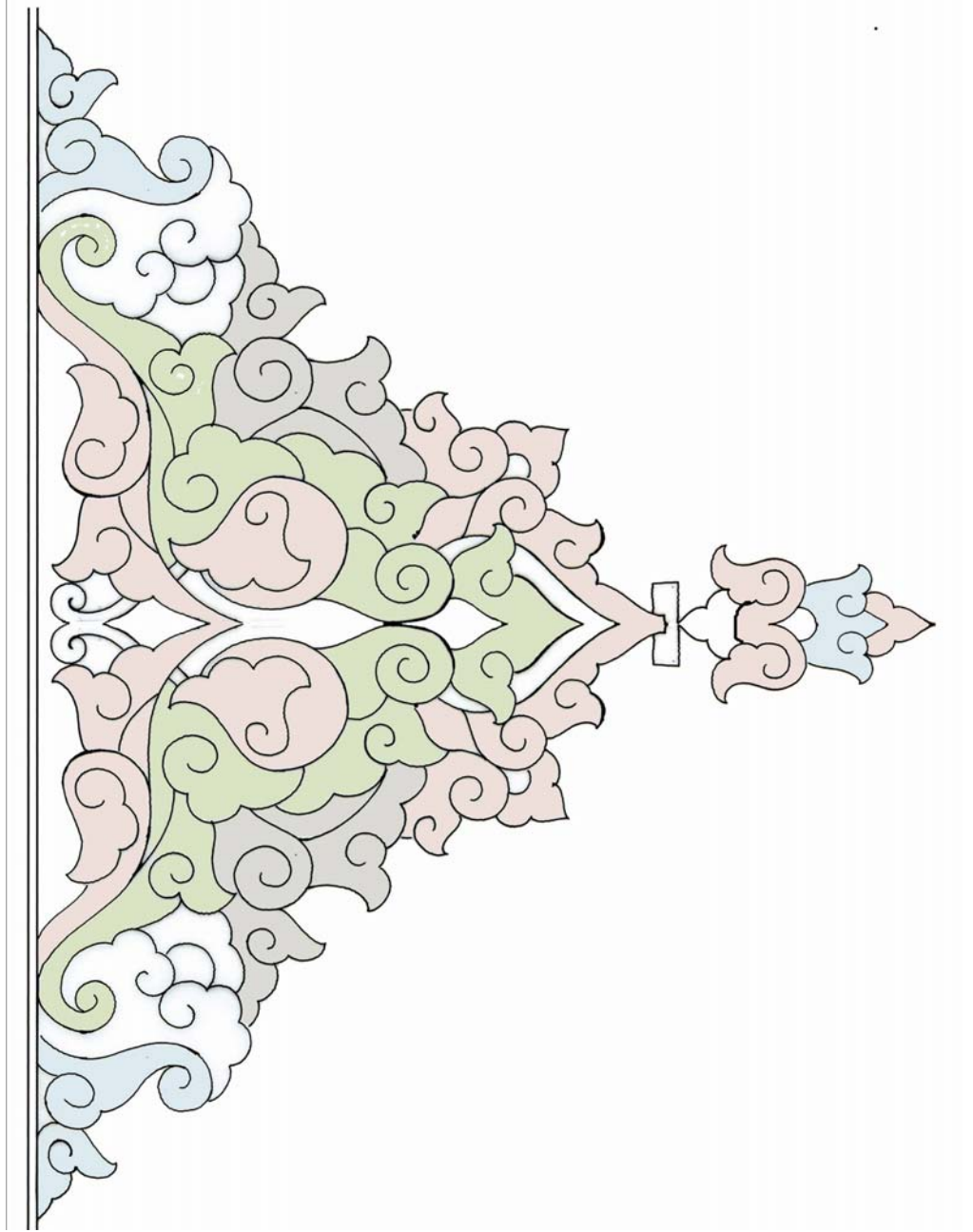
Çizim 73. HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

Çizim 74. HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

Çizim 75. HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri

Çizim 76. HS.4, v. 1b-2a, Serlevha motif çözümleri

Resim 228 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v. 27a

Varak Numarası: 27a Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 22 x 215 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler :

Rûmî: Altın, mavi

Hatâyî: Pembe, yeşil, mavi, turuncu, beyaz, sarı

Resim 229

Koltuk tezhibinde “*Suretü'n-Nisâ*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla sarı renk mürekkeble yazılan hattın zemini altın üzerine mavi renk helezonlarda yer alan rûmî grubu motiflerden müteşekkildir. Yazılı alanın sağında ve solundaki siyah renk zeminli paftalar altın rûmî motifleriyle dendanlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır ve rûmî grubu motiflerden oluşur. Siyah zeminli alanların dışında kalan alan bedahşî lâciverdî zeminli ve hatâyî grubu motiflerle süslüdür.(Resim 229-231) Koltuk tezhibini altın iplik ve mavi renk arasuyu çevreler. Mavi renk arasuyu (+), (-) süslemelerle bezelidir.

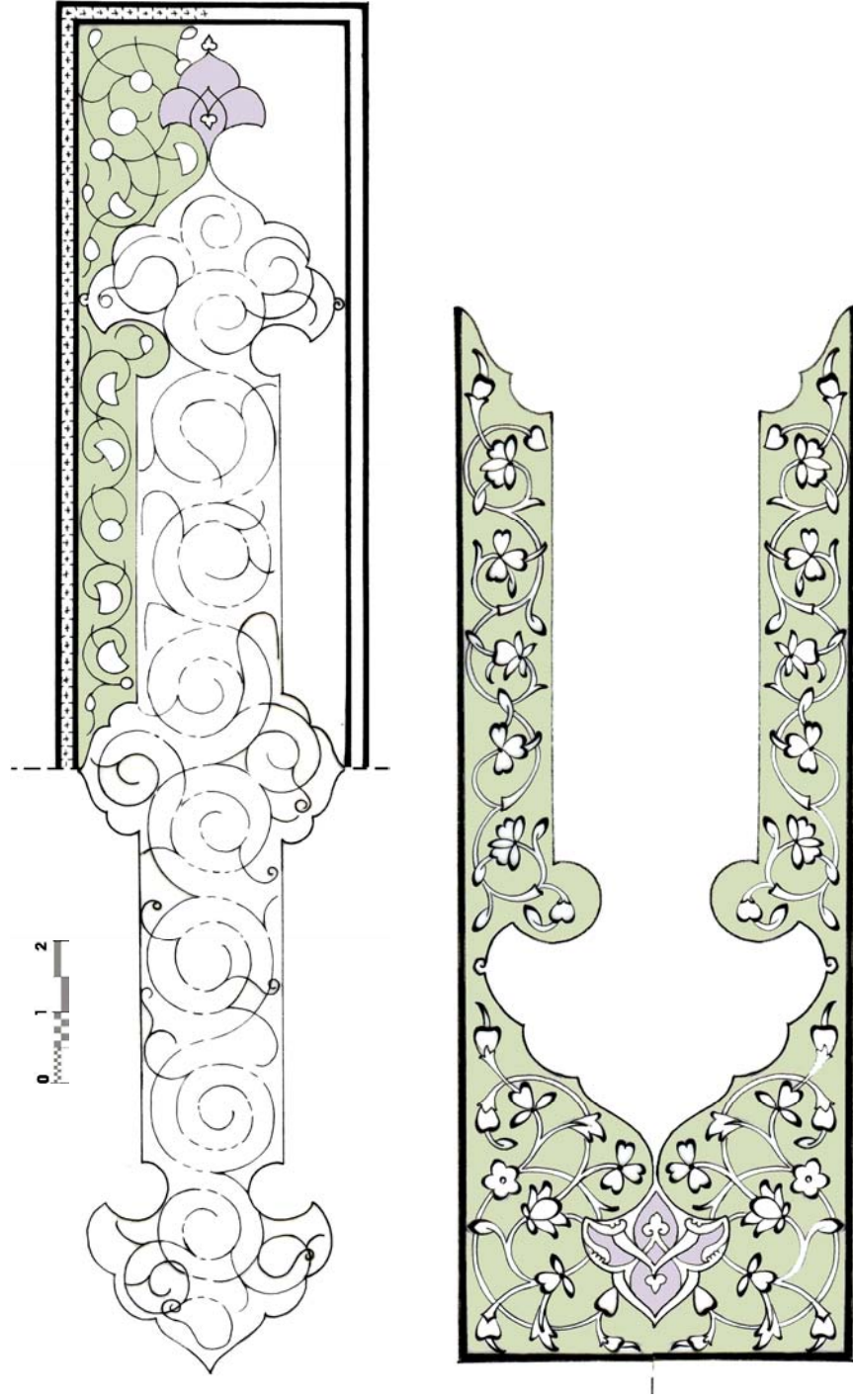

Sayfanın sağında ve solunda koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Sarı, pembe, mavi, turuncu renklerin kullanıldığı münhanî motifi bedahşî lâciverdî tıgla neticelenir.(Resim 230)

Resim 230

Resim 231.

Çizim 77. HS.4, v.27a, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 232 “Kur’an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v.44b

Varak Numarası: 44b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 23 x 126 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın

Motifler:

Rûmî: Beyaz, mavi

Hatâyî: Pembe, yeşil, mavi, turuncu, beyaz, sarı

Resim 233.

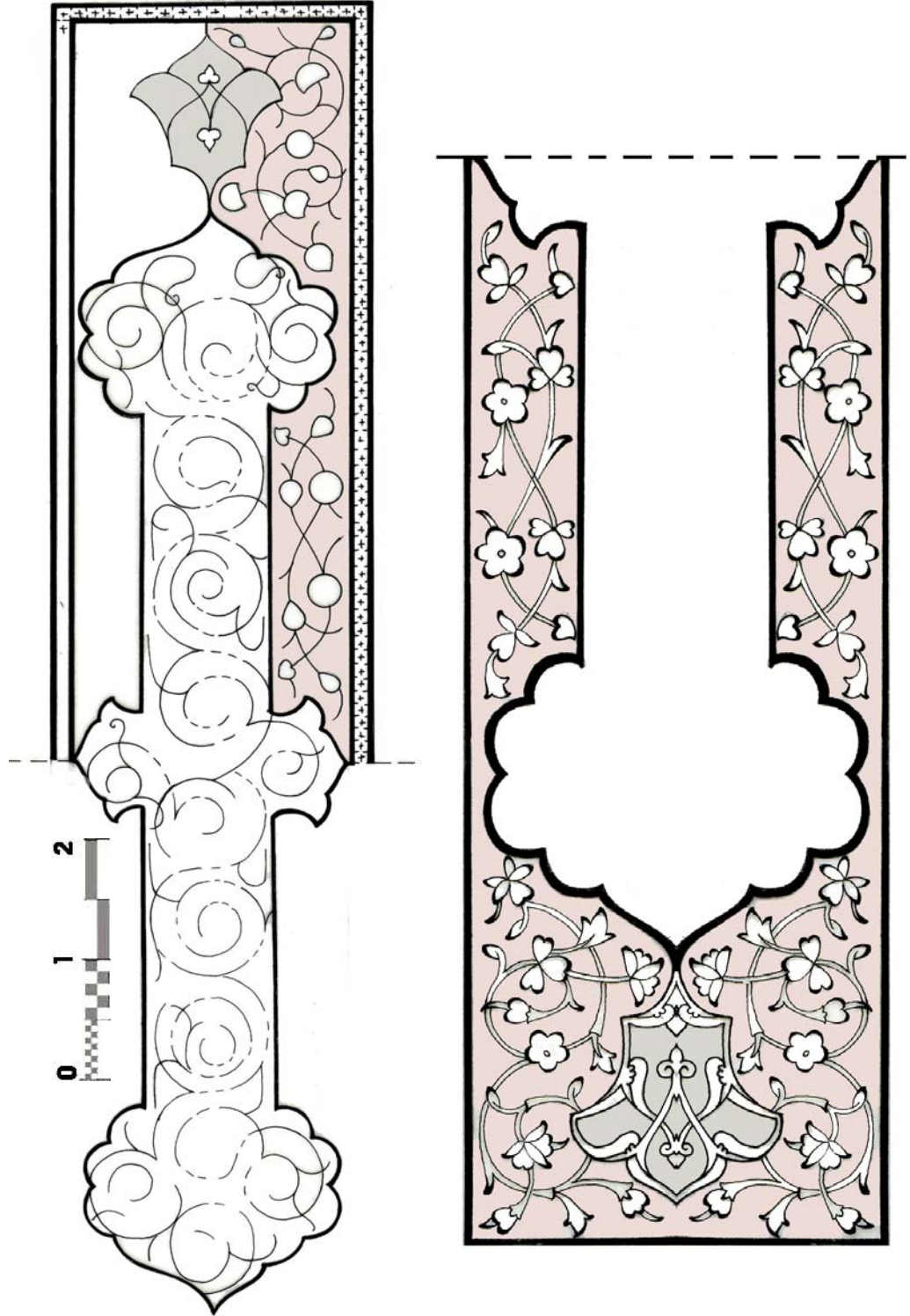
Koltuk tezhibinde “*Suretü'l-En'am*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla sarı renk mürekkeple yazılan hattın zemini altındır ve mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli paftalar beyaz renk rûmî motifleriyle dendanlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır ve rûmî grubu motiflerden oluşur. (Resim 233) Altın zeminli alanların dışında kalan bedahşî lâciverdî zeminler hatâyî grubu motiflerden oluşur. (Resim 235) Koltuk tezhibi altın iplik ve mavi renk arasuyu ile çevrilidir. Mavi arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir.

Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Sarı, pembe, yeşil, turuncu renklerin kullanıldığı münhanî motifli desen bedahşî lâciverdî tığla neticelenir. (Resim 234)

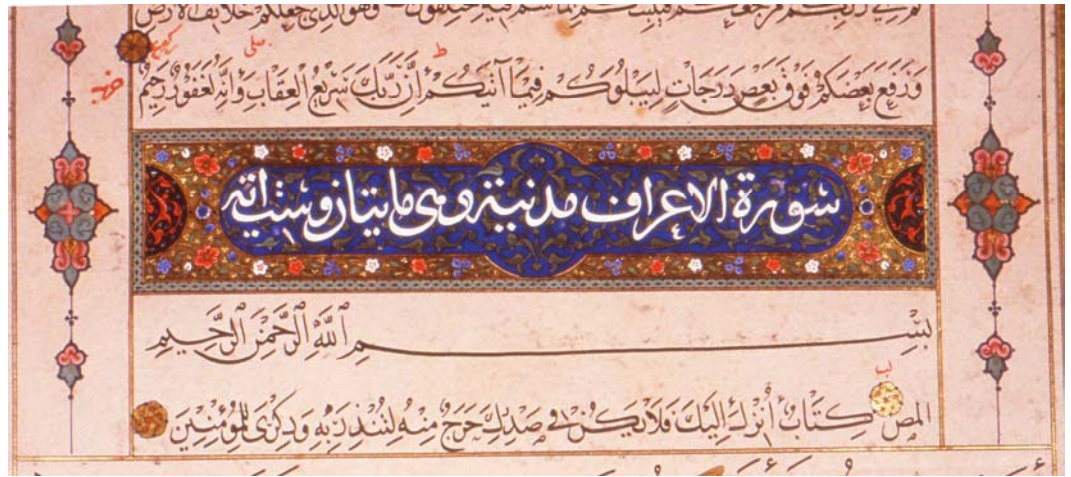
Resim 234.

Resim 235.

Çizim 78. HS.4, v.44b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 236 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v. 52b

Varak Numarası: 52b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 21 x 125mm

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Turuncu, mavi

Hatâyî: Yeşil, mavi, turuncu, beyaz

Resim 237.

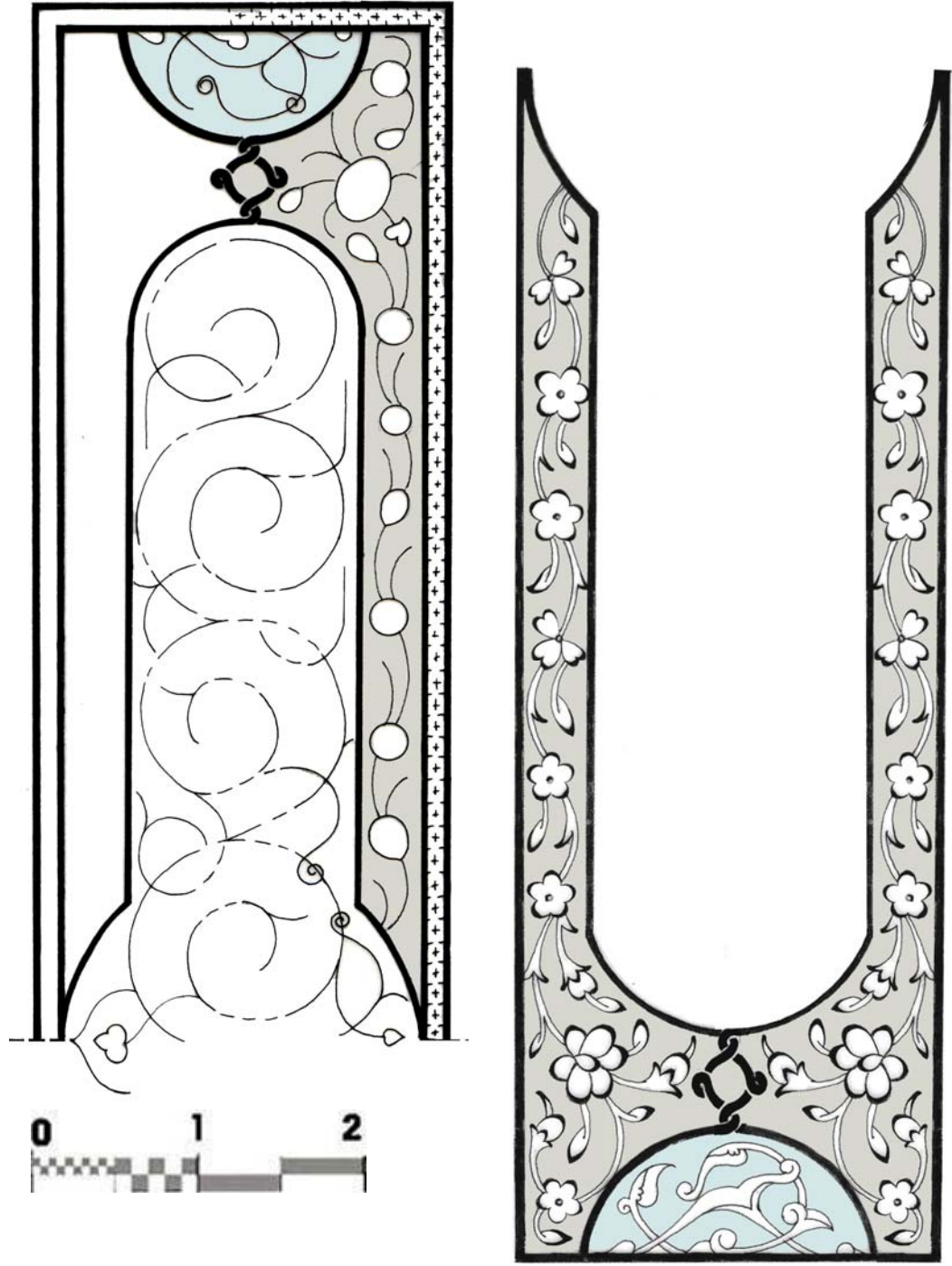

Resim 238.

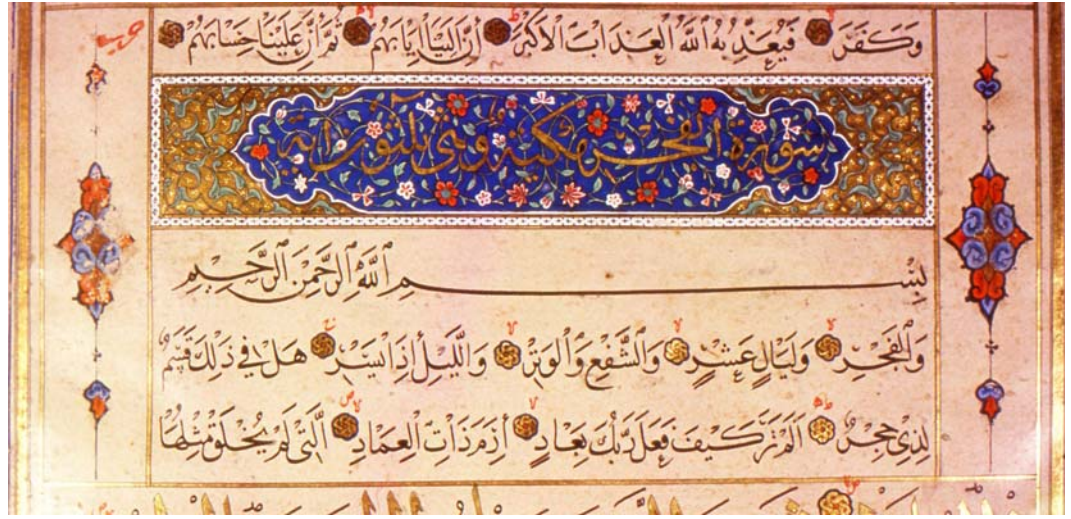
Koltuk tezhibinde “*Suretü'l-A'raf*” ibaresi yer alır.(Resim 237) Sülüs hatla üstübeç mürekkeble yazılan hattın zemini bedahşî lâciverdî ve mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli alanlar hatâyî grubu motiflerle süslüdür. Desen aralarındaki boşluklara, üç benek motifiyle iğne perdahı yapılmıştır. Cetvele dayalı yarım daire formunda, siyah zemin renkli paftalar altın iplikle sınırlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranında ve turuncu renk rûmî grubu motiflerden müzehheptir. Siyah zeminli alanın desen boşlukları beyaz renk üç benek motifiyle süslüdür. (Resim 239) Koltuk tezhibini altın iplik ve mavi renk arasuyu çevreler. Mavi arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda bulunan koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Altın, pembe, mavi turuncu renklerin kullanıldığı münhanî motifi bedahşî lâciverdî tıgla süslüdür.(Resim 238)

Resim 239.

Çizim 80. HS.4, v.55b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 240 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v. 61b

Varak Numarası : 61b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı : 21 x 125 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin : Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Turuncu, mavi

Hatâyî: Yeşil, mavi, turuncu, beyaz

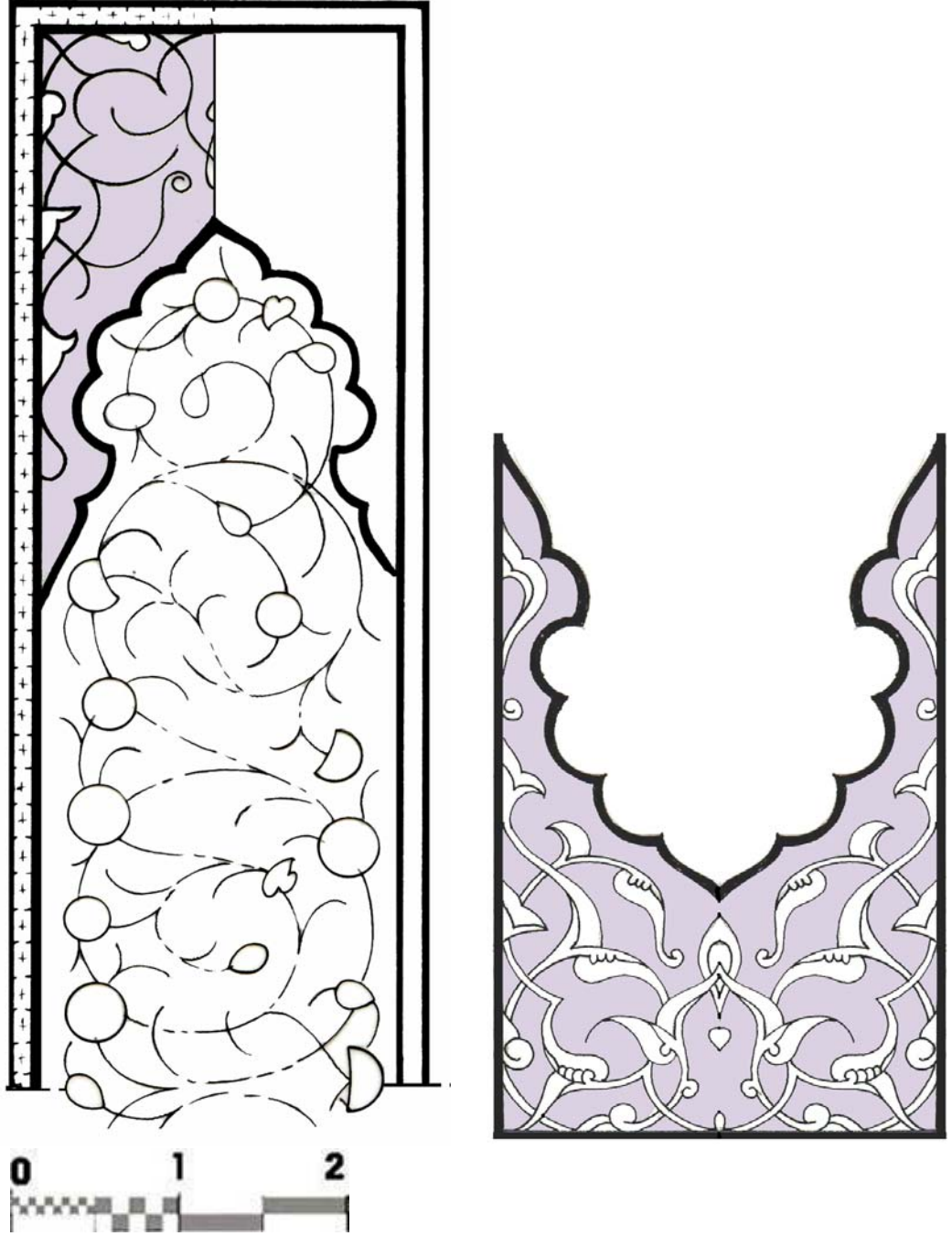
Resim 241.

Koltuk tezhibinde “*Sûretü’l- Fecr*” ibaresi yer alır.(Resim 241) Sülüs hatla altın ile yazılan hattın zemini bedahşî lâciverdî renktir ve helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli alanlar mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle süslüdür. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır. Desen aralarındaki boşluklara üç benek motifleriyle iğne perdahı yapılmıştır. (Resim 242)

Koltuk tezhibini altın iplik ve mavi renk arasuyu çevreler. Mavi arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desen, 52b sayfasındaki ile aynıdır. Altın, mavi, turuncu renklerin kullanıldığı münhanî motifi bedahşî lâciverdî tığla neticelenir.

Resim 242.

Çizim 81. HS.4, v.61b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 243 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v. 90b

Varak Numarası : 90b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı : 23 x 125 mm

Motif : Rûmî, Münhanî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın

Hatâyî: Yeşil, mavi, turuncu, beyaz

Resim 244

Koltuk tezhibinde “Sûretü’l-Hicr” ibaresi yer alır. Sülüs hatla sarı renk ile yazılan hattın zemini altındır ve helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifler $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır. Yazılı alan turuncu iplik ile dendanlıdır. Turuncu ipliğe bağlı bedahşî lâciverdî alanın orta kısmında yer alan münhanî motif mavi, sarı, pembe ve turuncu renk ile $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır. Bedahşî lâciverdî zeminli alanda ayırma ve sade rûmî motiflerinin oluşturduğu kapalı formun zemini altın ve siyah renktir. Paftalardaki desen $\frac{1}{2}$ oranında olup rûmî motifleriyle bezelidir. (Resim 244-246) Koltuk tezhibini altın iplik ve beyaz renk arasuyu çevreler. Beyaz arasuyu (+) ve (-) süslemelerle süslenmiştir. Sayfanın sağında ve solunda koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Sarı, mavi, turuncu ve pembe renklerin kullanıldığı münhanî motifli desen bedahşî lâciverdî tığla

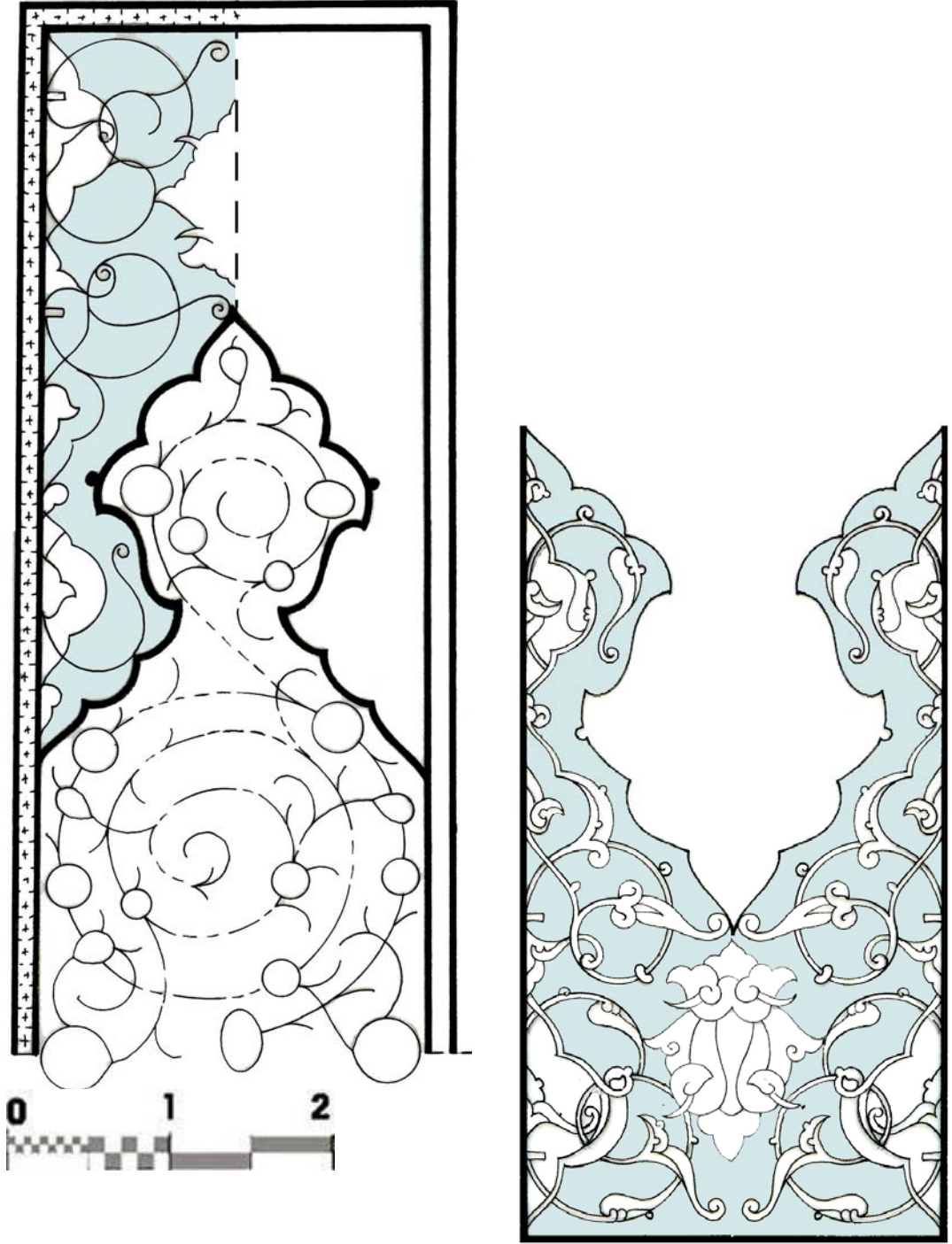

Resim 245

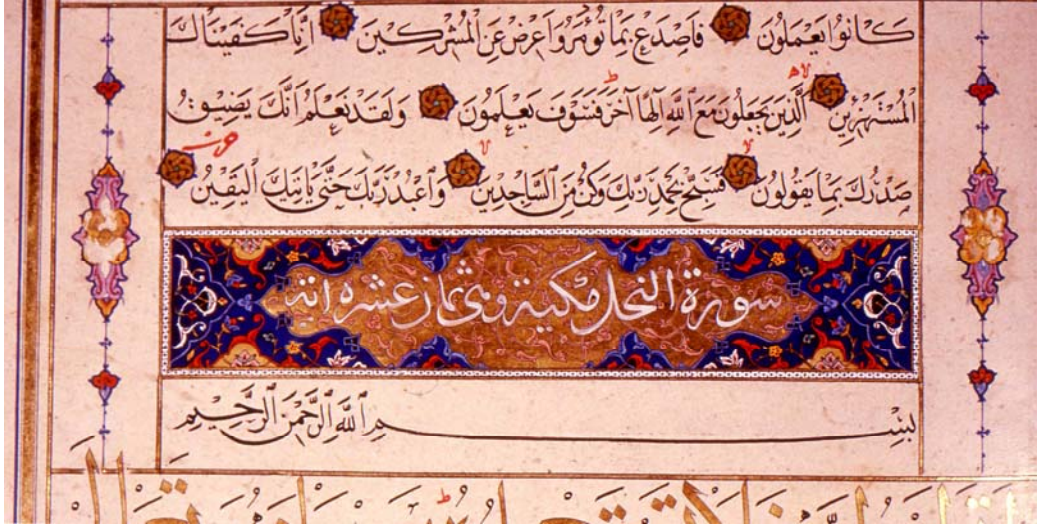
neticelenir. (Resim 245)

Resim 246

Çizim 82. HS.4, v.90b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 247 “Kur’an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v. 92b

Varak Numarası : 92b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı : 20 x 125mm

Motif: Rûmî, Hatâyî motifi grubu

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, turuncu, mavi, pembe

Hatâyî: Sarı, mavi, turuncu, beyaz

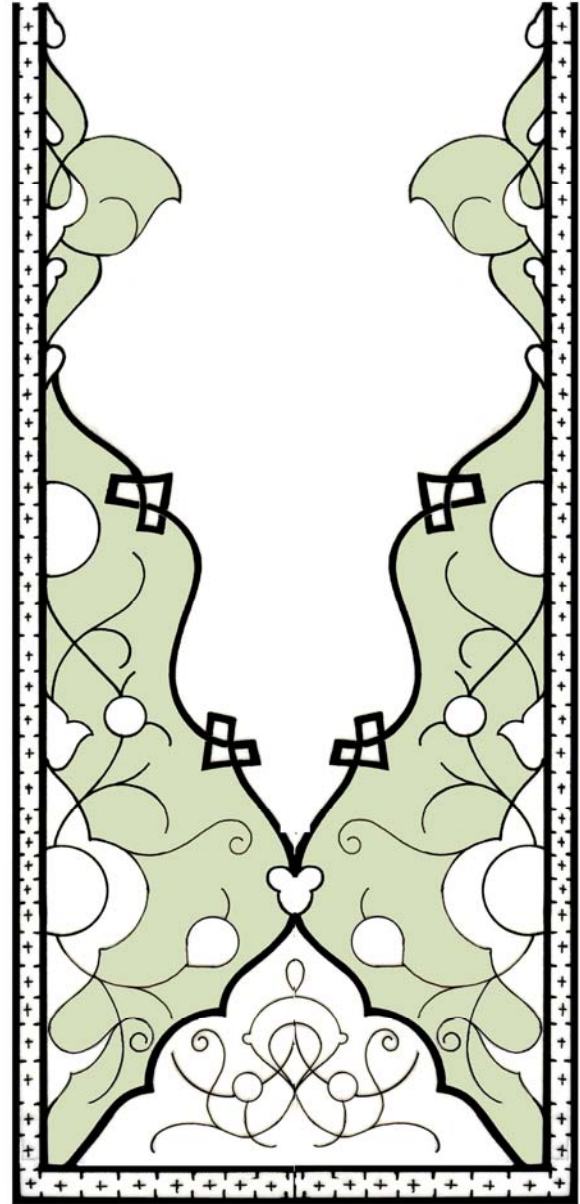
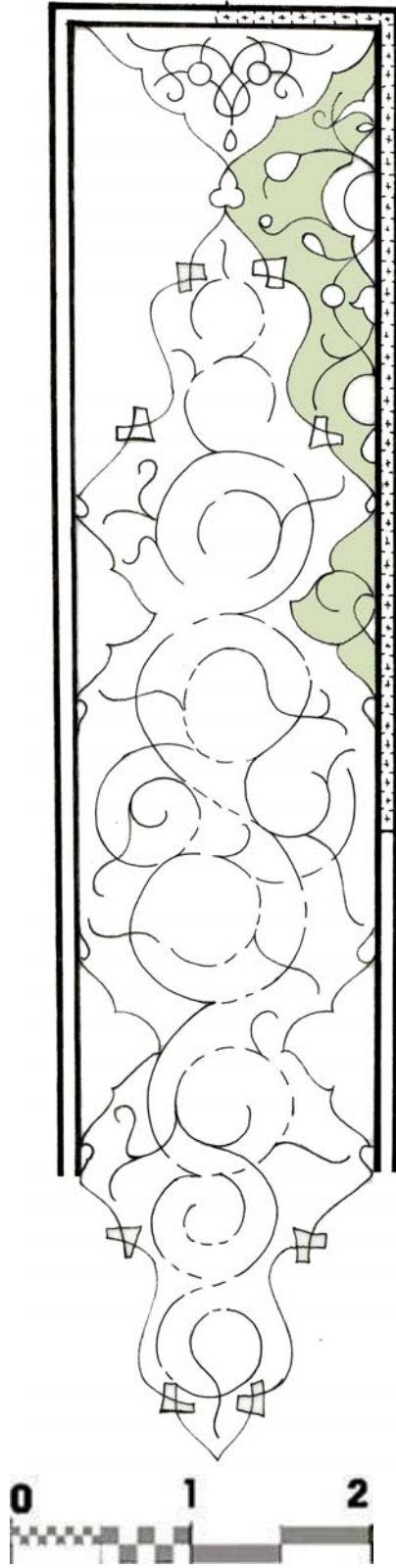
Resim 248.

Koltuk tezhibinde “*Sûretü'n-Nahl*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkebiyle yazılan hattın zemini altındır ve helezonlar üzerinde pembe renk rûmî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alan mavi renk iplik ile dendanlıdır. Mavi renk iplikte saadet düğümü ve rûmî motifleri yer alır. (Resim 248) Merkeze yakın ve arasuyuna dayalı alanda bulunan bedahşî lâciverdî paftanın ortasında turuncu ortabağ motifi ve bu motiften çıkan mavi renk rûmî motifleri vardır. Bedahşî lâciverdî alanda mavi renk iplik ile dendanlı ayrı bir pafta içinde beyaz renk

Resim 249.

ortabağ motifinden çıkışla ayırma rûmî motifi yer alır. Turuncu renk ayırma rûmî motifinin oluşturduğu alan altın zeminlidir. Paftalar hatâyî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 249) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Beyaz arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solundaki koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Sarı, mavi, turuncu ve pembe renklerin kullanıldığı münhanî motifi bedahşî lâciverdî tıgla neticelenir. Münhanî motifi 90b sayfasındaki desenle aynıdır.

Çizim 83. HS.4, v.92b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 250 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-. 124b

Varak Numarası: 124b

Koltuk Ebadı: 22 x 125mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah, kırmızı

Motifler:

Rûmî: Yeşil, mavi

Hatâyî: Turuncu, sarı, mavi, beyaz, pembe

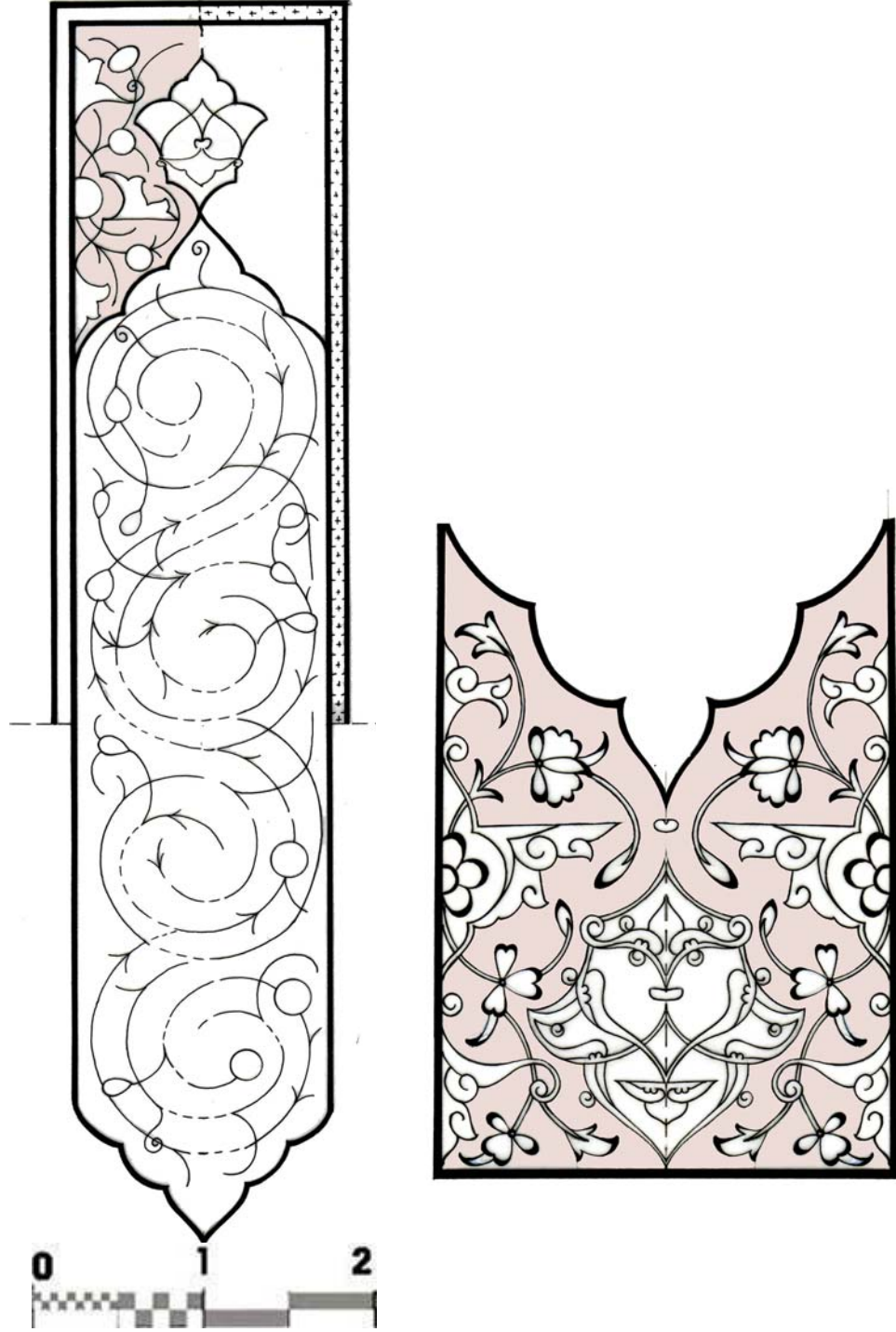

Resim 251.

Koltuk tezhibinde “ *Sûret-i ve't-tur vehiye tisa ve erba'un*” ibaresi yer alır.(Resim 251) Sülûs hatla altın ile yazılan yazının zemini bedahşî lâciverdî ve altın helezon üzerinde hatâyî grubu motifler ile, mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir. Yazılı alan yeşil renk iplik ile dendanlıdır. Yeşil renk iplik zemin rengi kırmızı olan paftayı oluşturur. Pafta yeşil renk ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı form ve tepelik motifinden müteşekkildir. Arasuyuna dayalı alanda, siyah renk zeminli, mavi renk ayırma rûmî motiflerden oluşan kapalı form bulunur. Kapalı formun üst kısmında tepelik motifi yer alır. Kapalı formdan çıkan helezonda hatâyî grubu motifler altın zeminli alanı süslerler.(Resim 252) Koltuk tezhibi altın iplik ve mavi renk arasuyu ile çevrelidir. Mavi renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. (Resim 251)

Resim 252.

Çizim 84. HS.4, v.124b, Sürebaşı motif çözümleri

Resim 253 “Kur'an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v. 131b

Varak Numarası: 131b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 20 x 125mm

Motif: Rûmî motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, turuncu, yeşil, pembe

Resim 254.

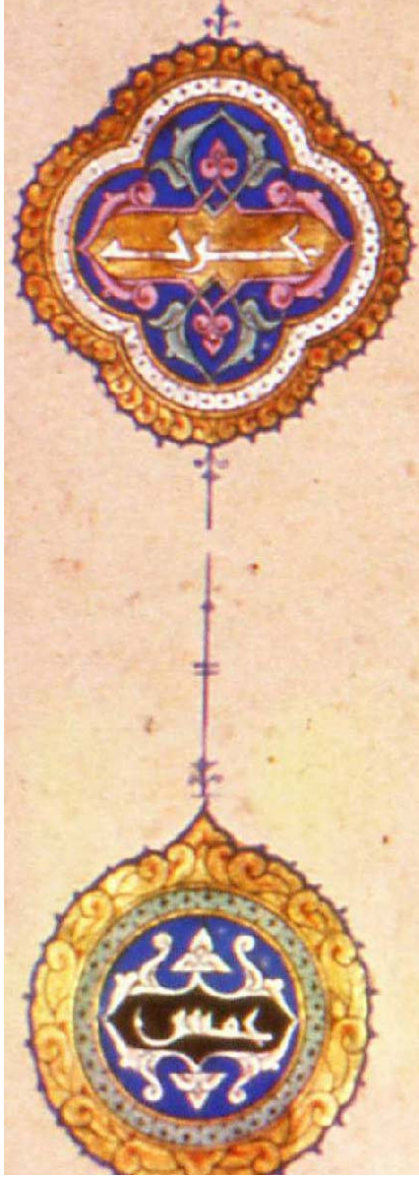

Koltuk tezhibinde “*Sûretü'n-Neml*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla mavi renk mürekkeple yazılan hattın zemini altındır ve yeşil, turuncu renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli paftalar beyaz renk rûmî motifleriyle dendanlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranındadır ve rûmî grubu motiflerden müteşekkildir. Paftanın merkezinde ayırma rûmî motifinin oluşturduğu bedahşî lâciverdî zeminli kapalı bir form yer alır. (Resim 254) Altın zeminli alanların dışında kalan bedahşî lâciverdî zeminler beyaz, pembe, turuncu ve yeşil renk rûmî grubu motiflerden oluşur. (Resim 256) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Beyaz renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Sarı, mavi, yeşil, turuncu ve pembe renklerin kullanıldığı münhanî motifi bedahşî lâciverdî tığla neticelenir. (Resim 255)

Resim 255.

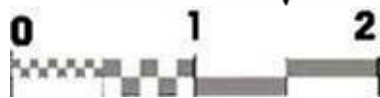
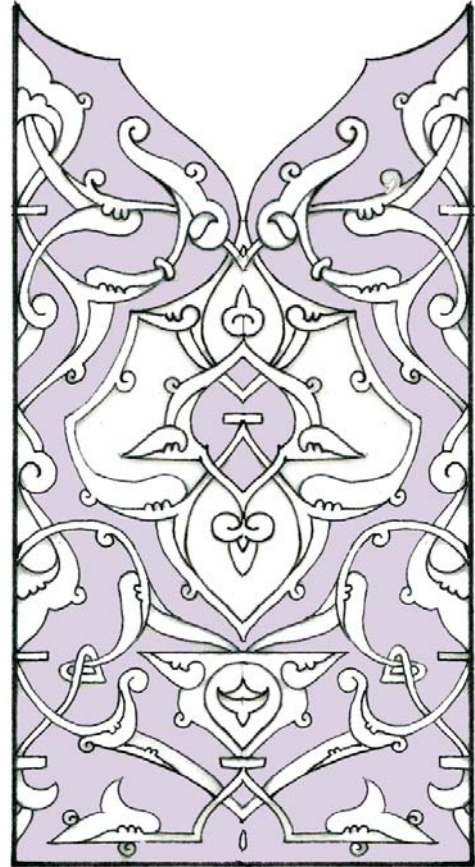
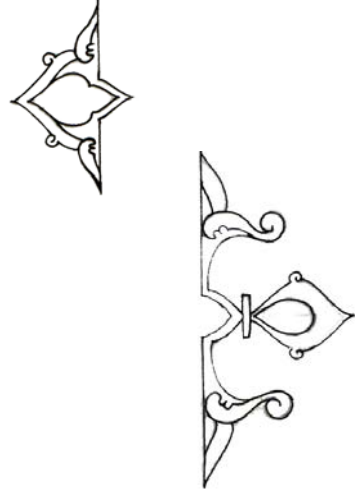
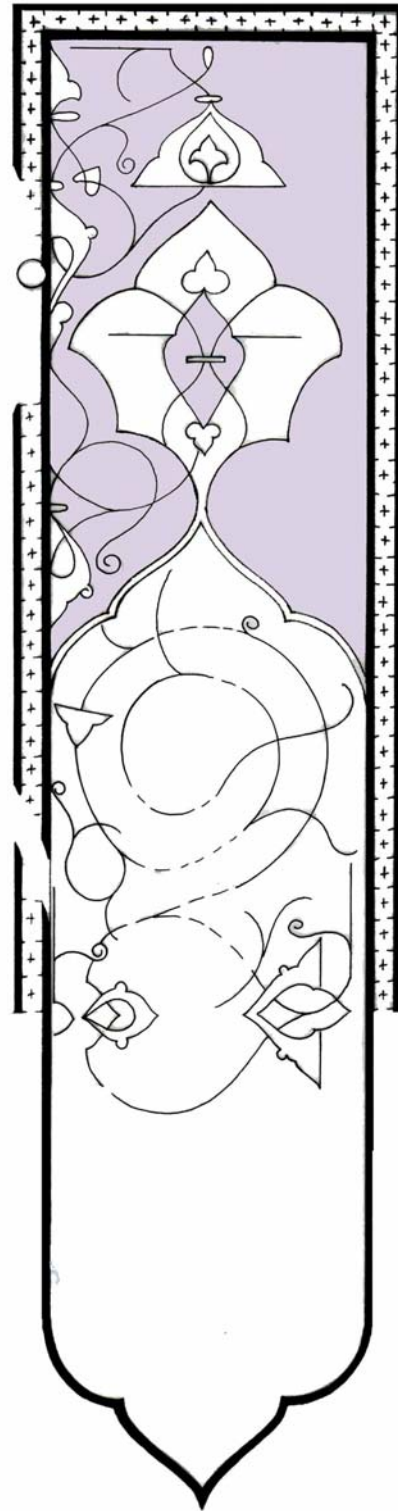
**Resim
256.**

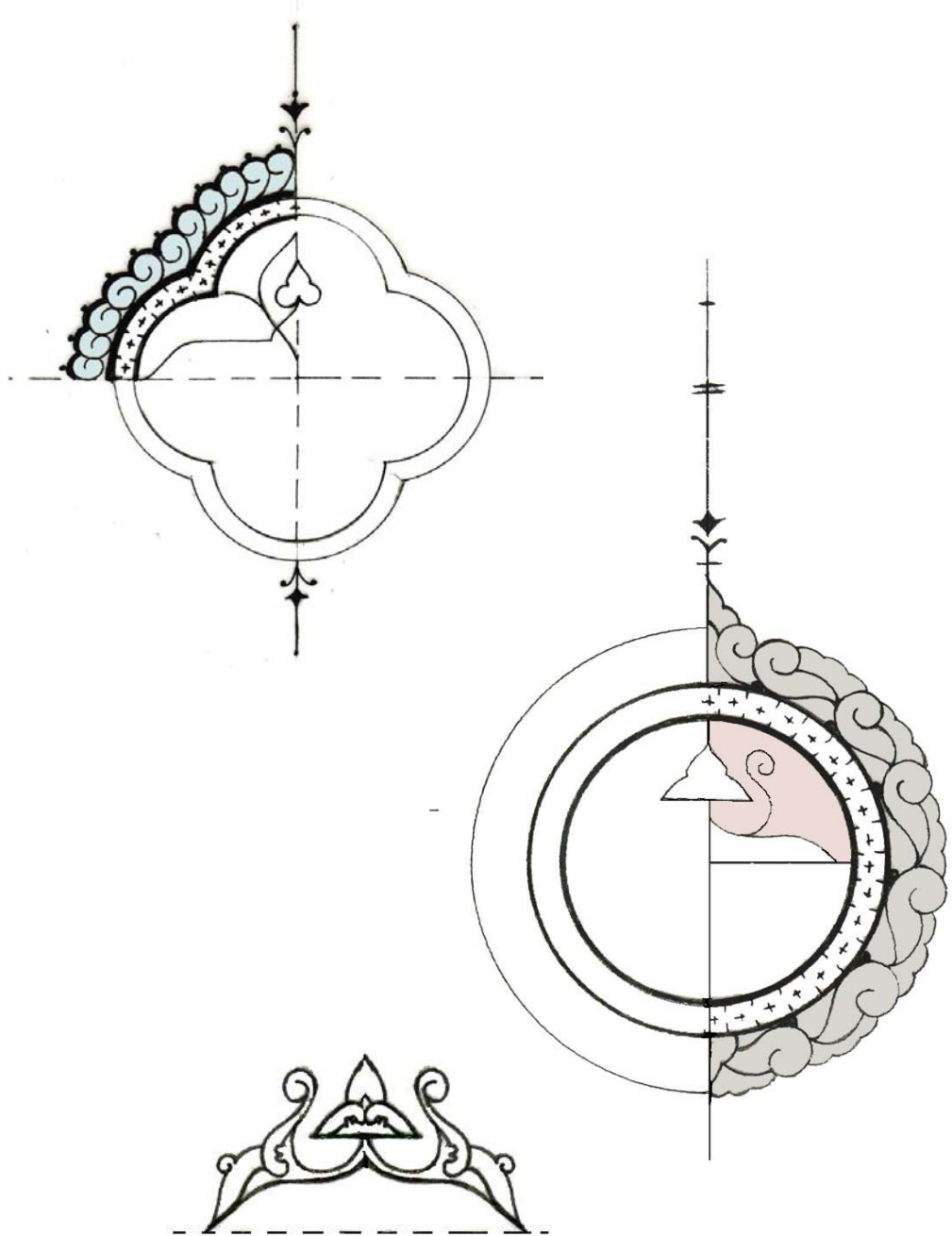
Resim 257.

131b sayfasının altın arasuyu dışında yer alan hizip güllerinden üst kısma yakın olan gülde, üstübeç mürekkebiyle altın zemin üzerine “hizib” ibaresi yazılıdır. Altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile hendesi olarak tasarlanmış hizip gülünün dışpervazı altın münhanî motifiyle sınırlıdır. Bedahşî lâciverdî zemini, altın zeminden, pembe renk rûmî motifi ayırır. Mavi renk ayırma rûmî motiflerden oluşan kapalı formun merkezinde pembe renk tepelik motifi yerleştirilmiştir. (Resim 257)

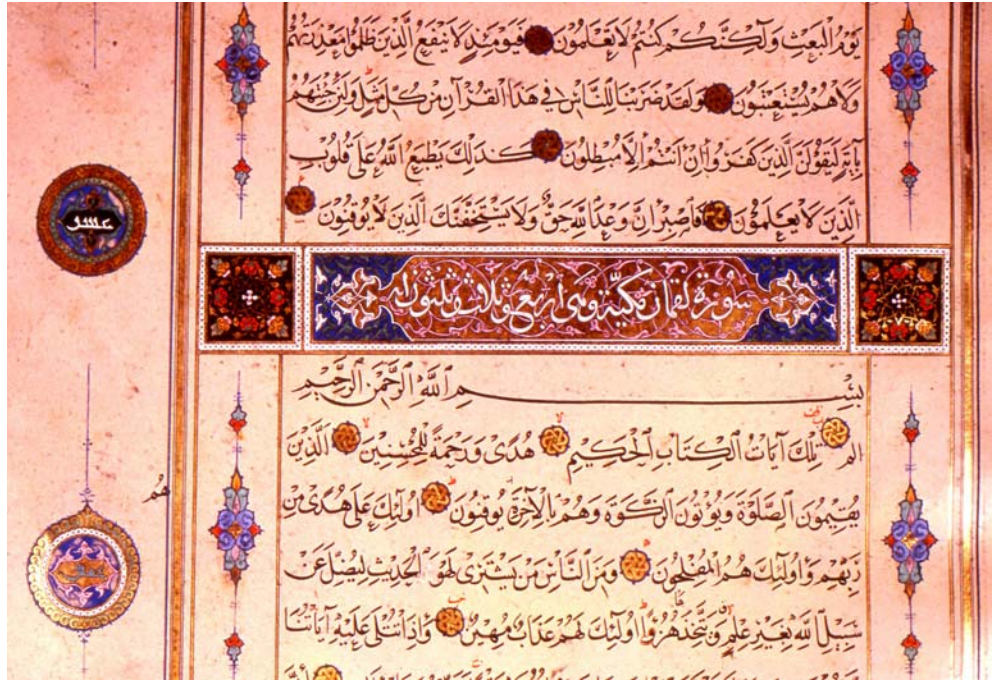
Alt kısımda yer alan hizip gülünde üstübeç mürekkebiyle “aşer” ibaresi yer alır. Siyah ve bedahşî lâciverdî renk zeminli alan, beyaz renk tepelik motifinden çıkışlı ayırma rûmî grubu motiflerle bezelidir. Bedahşî lâciverdî zemin altın iplik ve yeşil renk arasuyu ile sınırlıdır. Yeşil renk arasuyunda (+) ve (-) süslemeler yer alır. Daire formundaki hizip gülü, altın münhanî motifiyle çevrelenmiştir. (Resim 257) Her iki hizip gülü de bedahşî lâciverdî renk iplik ve ondan çıkışlı aynı renk tığla neticelenir.

Çizim 85. HS.4, v.131b, Sûrebaşı motif çözümleri

Çizim 86. HS.4, v.131b, Hizib ve aşer gülü motif çözümleri

Resim 258 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v.143b

Varak Numarası: 143b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 20 x 120mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, mavi, pembe

Hatâyî: Turuncu, sarı, mavi, beyaz

Resim 259.

Koltuk tezhibinde “Sûre-i Lokman” ibaresi yer alır. Sülûs hatla üstübeç mürekkeple yazılan hattın zemini altındır ve pembe renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 259) Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli paftalar beyaz renk rûmî motifleriyle dendanlıdır. Paftalardaki desen 1/2 oranında ve rûmî grubu motiflerden müzehheptir. Altın zeminli alanların dışında kalan bedahşî lâciverdî zeminler mavi renk rûmî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 261) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Beyaz renk arasuyu ile (+) ve (-) süslemelerle yer alır. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler 61a sayfasındaki desen ile aynı tasarlanmıştır.(Resim 260)

Resim 260.

Resim 261.

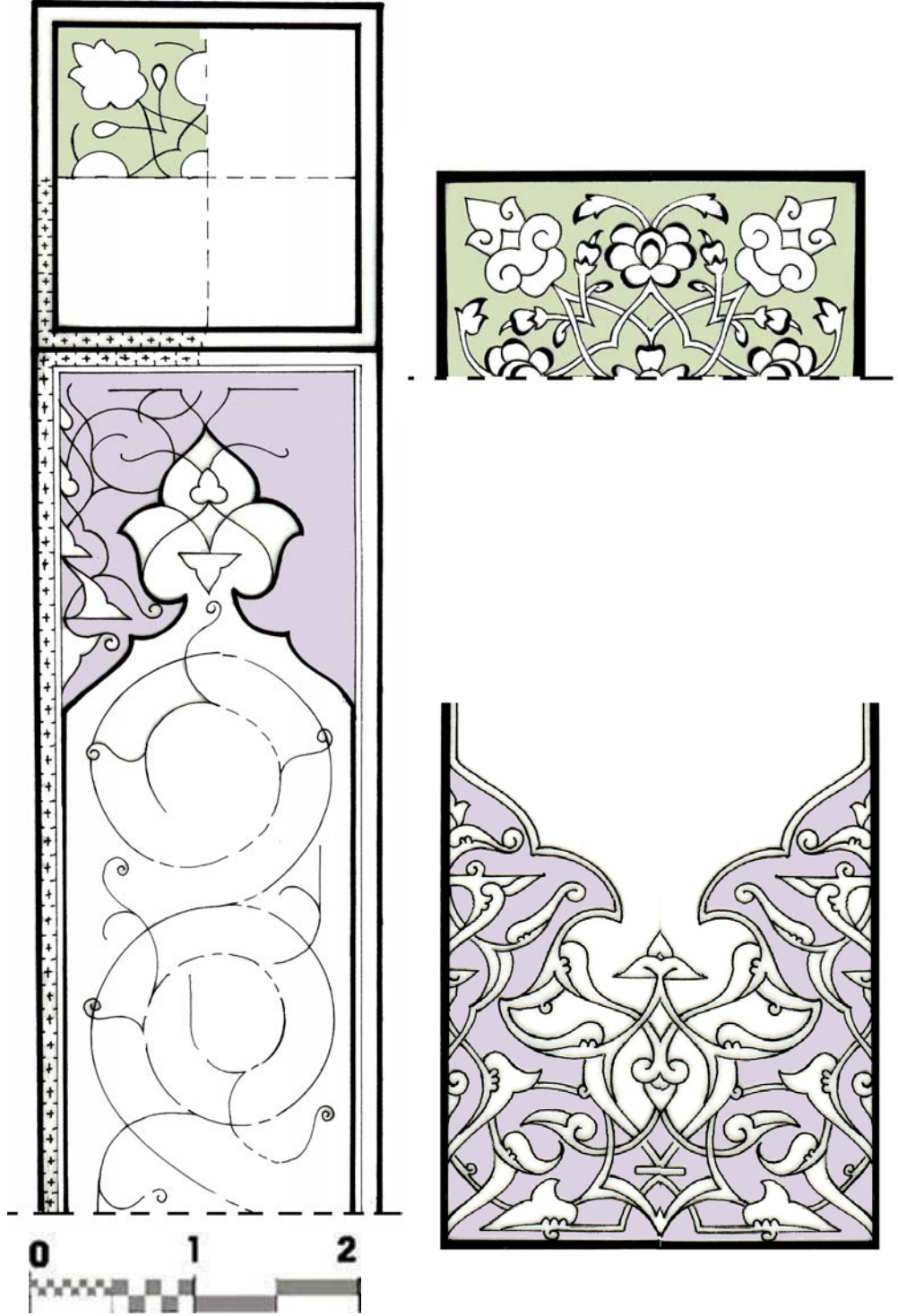
Resim 262.

Yazılı alanın sağ ve sol tarafında yer alan siyah zeminli kare formlu tezhipli alan, altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrelidir ve $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir. Beyaz renk arasuyu (+), (-) süslemelerle bezelidir. Tezhipli alanın merkezinde, beyaz renk penç motifi yer alır. Altın iplik ile merkezde oluşturulan yıldız şeklinden ayrı dallar üzerinde hatâyî ve münhanî motiflerine çıkar. (Resim 262)

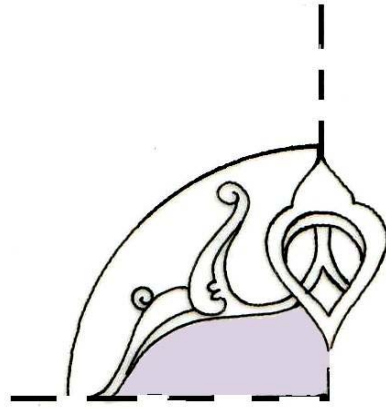
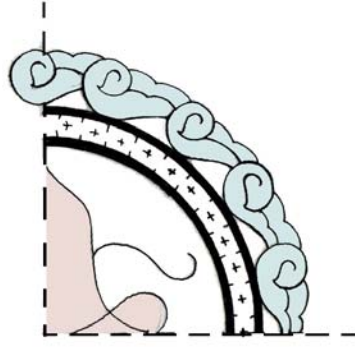
Sayfanın dışında yer alan hizip güllerinden, alt kısımda yer alanı 131b sayfasındaki ile aynı tertiptedir. Üst kısımda yer alan hizip gülünde, üstübeç mürekkebiyle ve kûfî hatla 'aşer' yazılıdır. Siyah renk zemin üzerine yazılan yazının alanı, mavi renk ayırma rûmî motifliyle sınırlıdır. Bedahşî lâciverdî zemin altın iplik ve yeşil renk arasuyule bezelidir. Yeşil renk arasuyude (+) ve (-) süslemeler yer alır. Daire formundaki aşır gülün dışpervazı, altın münhanî motifliyle çevrilidir ve motifler lâl mürekkebiyle gölgelendirilmiştir. (Resim 263)

Resim 263.

Çizim 86. HS.4, v.143b, Sürebaşı motif çözümleri

Çizim 87. HS4-143b Aşer gülü motif çözümleri

Resim 264 “Kur’an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v. 168b

Varak Numarası: 168b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 22 x 125mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, mavi

Hatâyî: Turuncu, sarı, mavi, beyaz, pembe

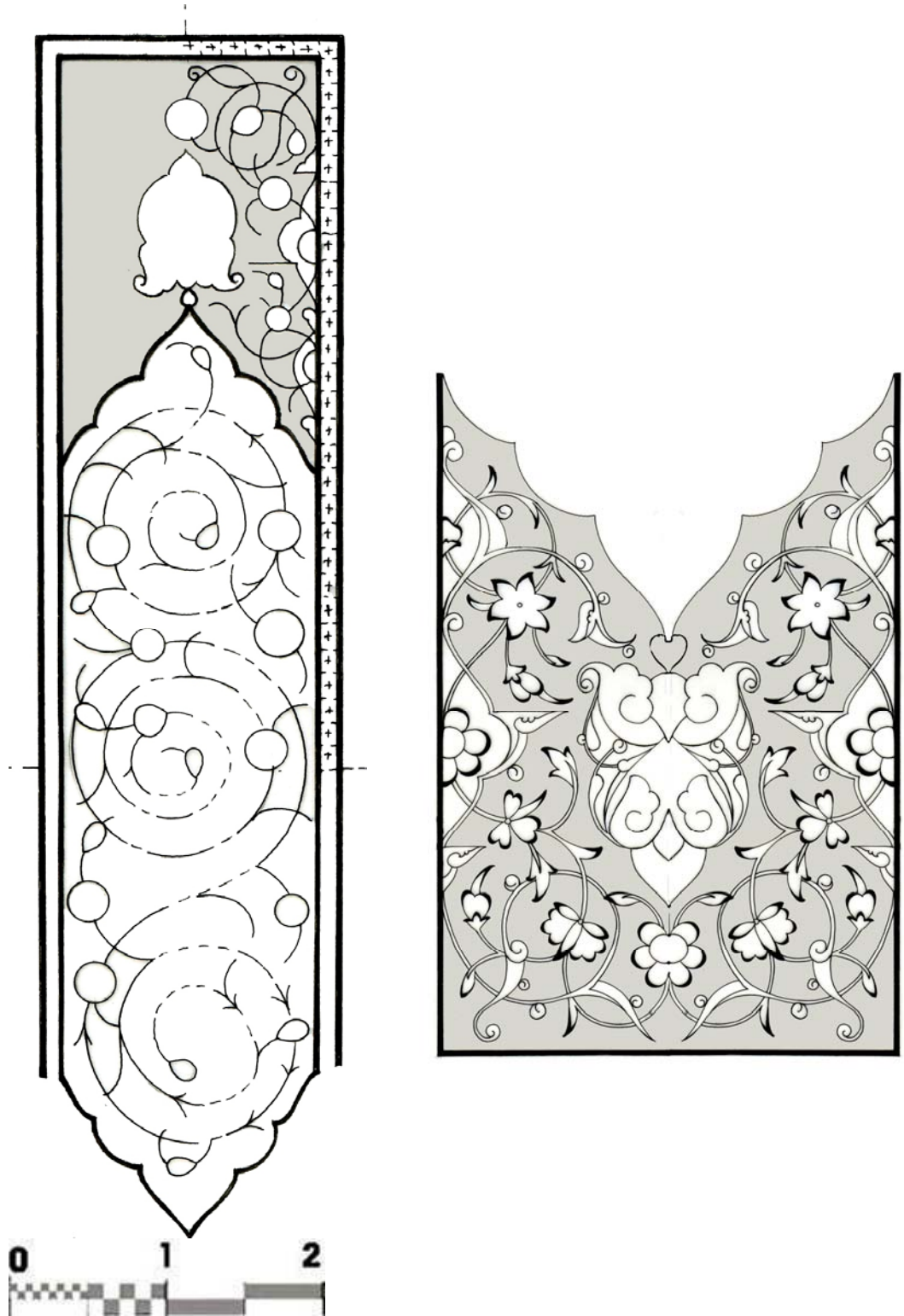

Resim 265.

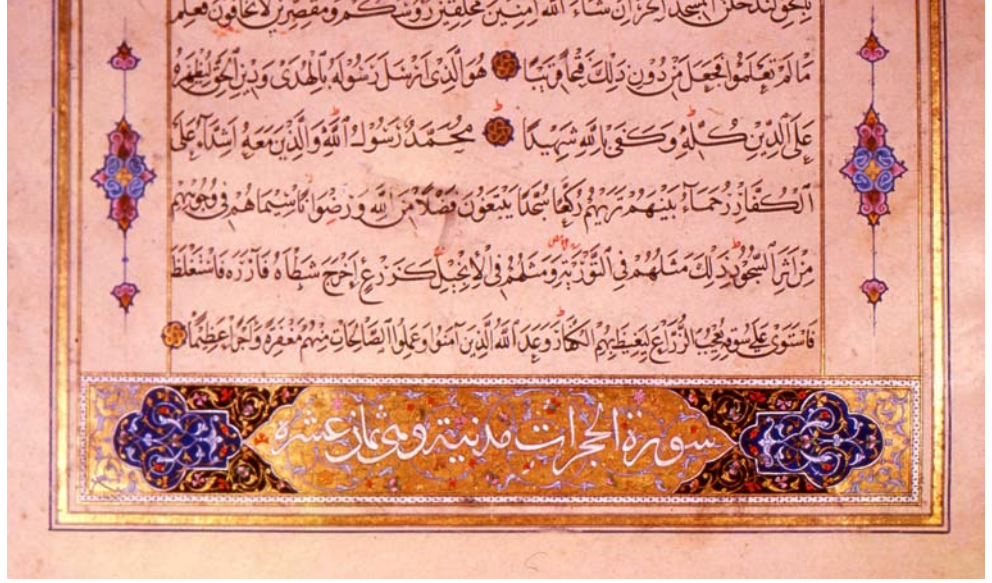
Koltuk tezhibinde “*Suretü’s-Secde*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla yeşil renk ile yazılan yazının zemini altındır ve helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 265) Yazılı alan beyaz renk iplik ile dendanlıdır. Beyaz renk iplik, altın münhanî motifine bağlıdır. Münhanî motifi beyaz renk ile hurdelidir ve siyah renk zeminli ayırma rûmî motifiyile paftalanmıştır. Arasuyuna dayalı alanda, siyah renk zeminli, mavi renk ayırma rûmî motiflerden oluşan kapalı form bulunur. Kapalı formun üst kısmında yer alan tepelik motifinden çıkan helezonda rûmî grubu motifleri yer alır. Ayırma rûmînin meydana getirdiği paftanın ortasında hatâyî motifinden çıkan helezonda hatâyî grubu motifler bulunur. Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrelidir. Beyaz arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. (Resim 266)

Resim 266.

Çizim 88. HS.4, v.168b, Sürebaşı motif çözümleri

Resim 267“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 182a

Varak Numarası: 182a Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 20 x 162 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, mavi, altın

Hatâyî: Turuncu, yeşil, pembe

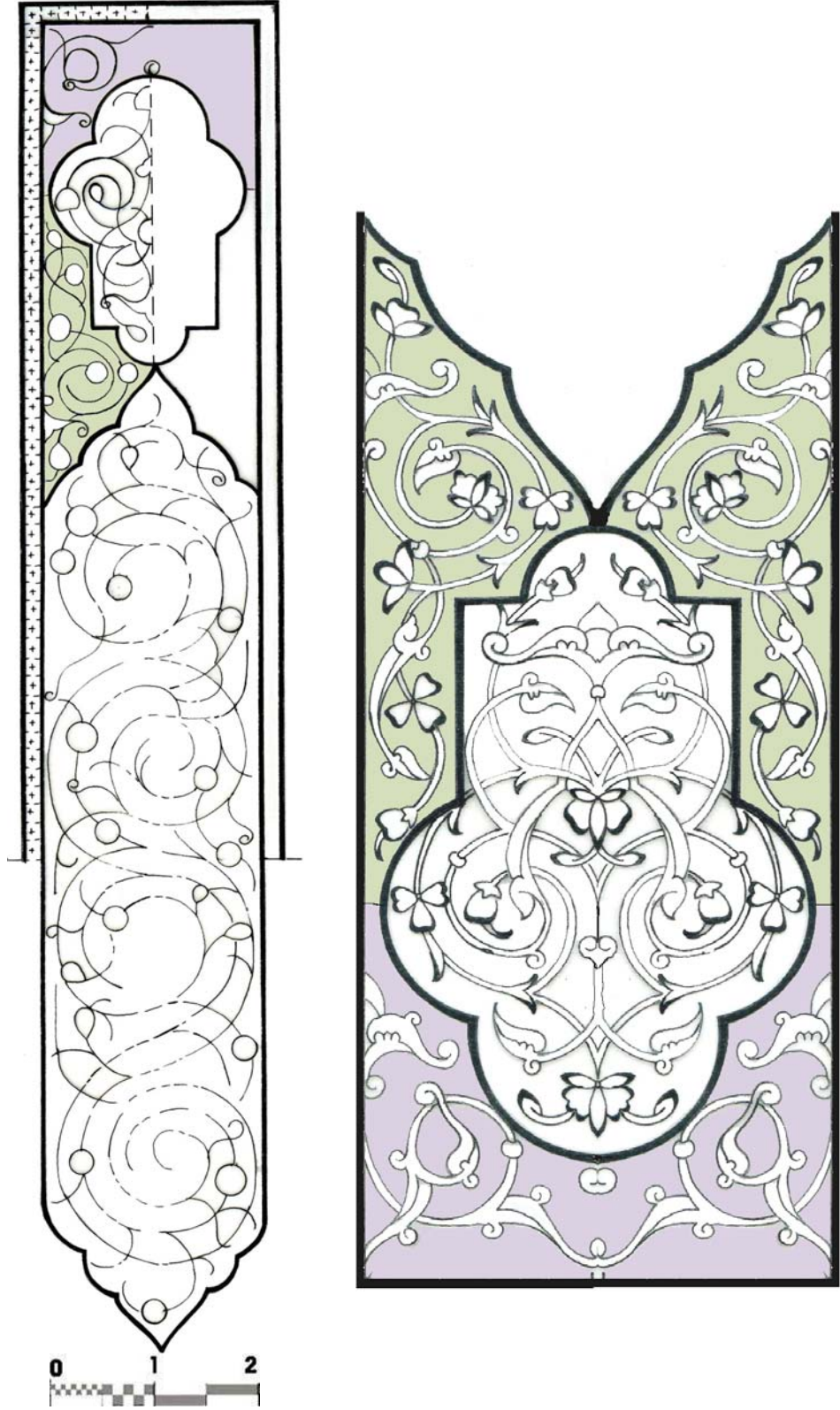
Resim 268.

Koltuk tezhibinde “*Suretü'l-Hucurât*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkeple yazılan hattın zemini altındır ve mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ve altın helezon üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 268) Yazılı alan beyaz renk iplik ile dendanlıdır. Yazılı alanın sağında ve solunda yer bedahşî lâciverdî zeminli pafta, beyaz iplik ile hendesi paftalanmış ve ½ oranında tertip edilmiştir.(Resim 269) Paftada beyaz renk iplik üzerinde rûmî grubu motiflerin aralarından ayrı bir helezon üzerinde hatâyî grubu motifler dolaşır. Rûmî iplikler tepelik motifleriyle birbirlerine bağlıdır. Paftadaki tepelik motifinden sade rûmî motifi çıkar.

Resim 269.

Siyah zemin renkli paftada, altın helezon üzerinde rûmî ve ayrı bir helezon üzerinde hatâyî grubu motifler yer alır. Koltuk tezhibinin köşelerinde bulunan altın zeminli pafta, mavi renk helezon üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir. (Resim 269) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Arasuyu (+) ve (-) süslenmiştir. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Sarı, mavi, turuncu ve pembe renklerin kullanıldığı münhanî motifi, bedahşî lâciverdî tığla süslüdür ve 61a sayfasıyla aynı tertiptedir.

Çizim 89. HS.4, v.182a, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 270 “Kur’an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v. 183a

Varak Numarası: 183a Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 21 x 125mm

Motif: Rûmî, Münhanî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Mavi

Hatâyî: Turuncu, sarı, yeşil, pembe

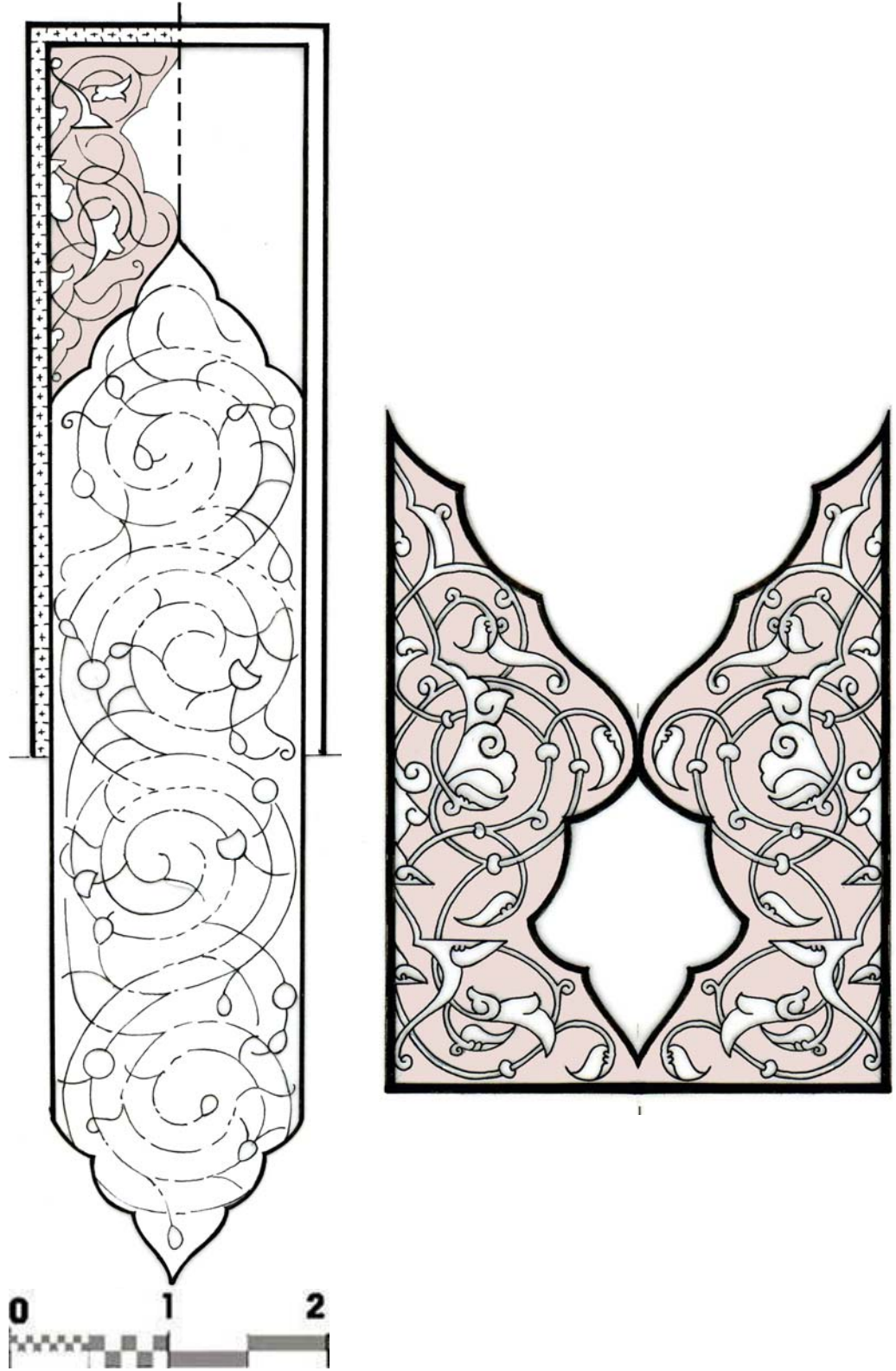

Resim 271.

Koltuk tezhibinde “*Sure-i Kaf*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkeple yazılan hattın zemini altındır. Yazı zemini, yeşil renk helezon üzerinde hatâyî grubu motifler ve altın helezon üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 271) Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli paftalar beyaz renk iplik ile dendanlıdır. Altın paftaların içi boş bırakılmıştır. Altın zeminli alanların dışında kalan siyah renk zeminli paftalar, altın helezon üzerinde münhanî motifler ile bezeli rûmî motifleri ve mavi renk helezon üzerinde mavi renk rûmî grubu motifler ile süslüdür. (Resim 272) Koltuk tezhibi altın iplik ve yeşil renk arasuyu ile çevrilidir. Yeşil renk arasuyunda (+) ve (-) süslemeler yer alır. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlar, münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında ve 61a sayfasındaki ile aynı tertip edilmiştir desenler vardır. Altın, mavi, pembe ve turuncu renklerin kullanıldığı münhanî motifi bedahşî lâciverdî tığla neticelenir.

Resim 272.

Çizim 90. HS.4, v.183a, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 273 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 184a

Varak Numarası: 184a Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 21 x 162mm

Motif: Rûmî, Mûnhanî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, siyah, bedahşî lâciverdî

Motifler:

Rûmî: Mavi, kırmızı, altın, beyaz

Hatâyî: Turuncu, sarı, mavi, pembe

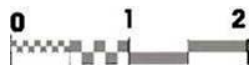
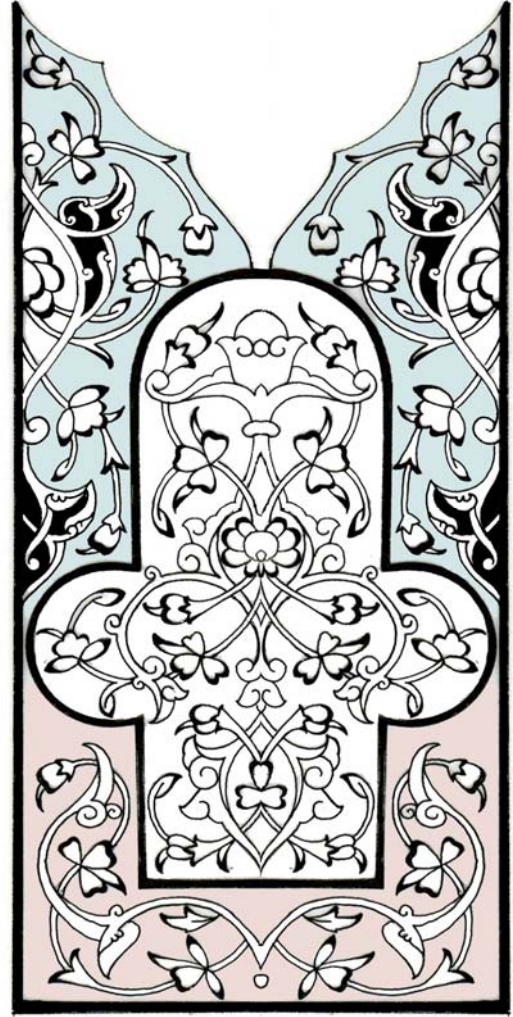
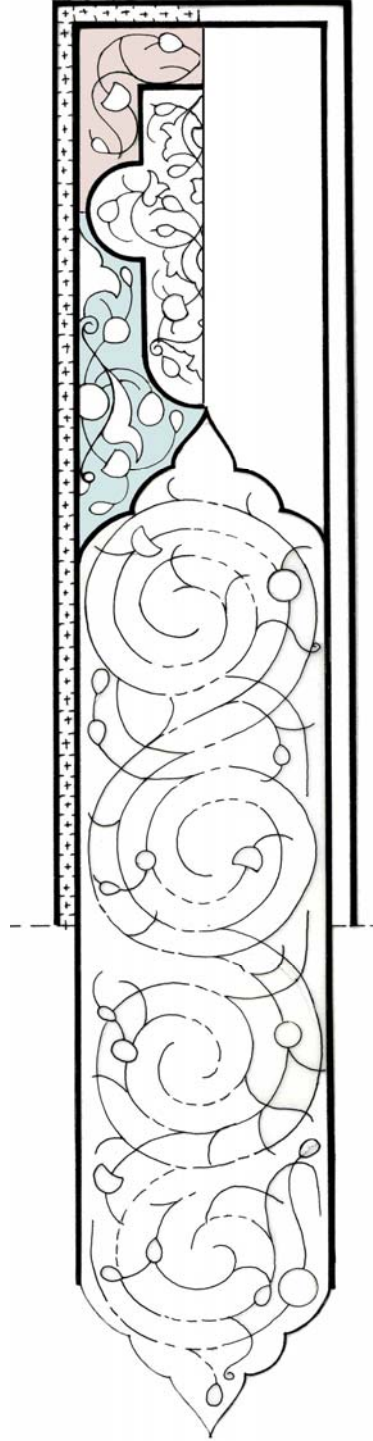
Resim 274.

Koltuk tezhibinde “*Sûretü'n-Zâriyât*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla altın ile yazılan hattın zemini bedahşî lâciverdîdir. Yazı alanının zemini, mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ve altın helezon üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 274) Yazılı alan beyaz renk iplik ile dendanlıdır. Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli paftalar beyaz iplik ile hendesi olarak $\frac{1}{2}$ oranında tertip edilmiştir. Paftada altın ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı formun üst kısmında tepelik motifi yer alır. Rûmî grubu motiflerin aralarından rûmî grubundan bağımsız yeşil helezon üzerinde hatâyî grubu motifler dolaşır. Siyah zemin renkli paftada, beyaz renk ile hurdelenmiş kırmızı renk zeminli ayırma rûmî ve tepelik motifiyle süslüdür. Hurdelenmiş rûmî motiflerinin aralarından, altın helezon üzerinde hatâyî grubu motifler yer alır. Koltuk tezhibinin köşelerinde bulunan bedahşî lâciverdî zeminli pafta, mavi renk helezon üzerinde rûmî grubu motifler ve altın helezon üzerinde hatâyî grubu motiflerden oluşur. (Resim 275)

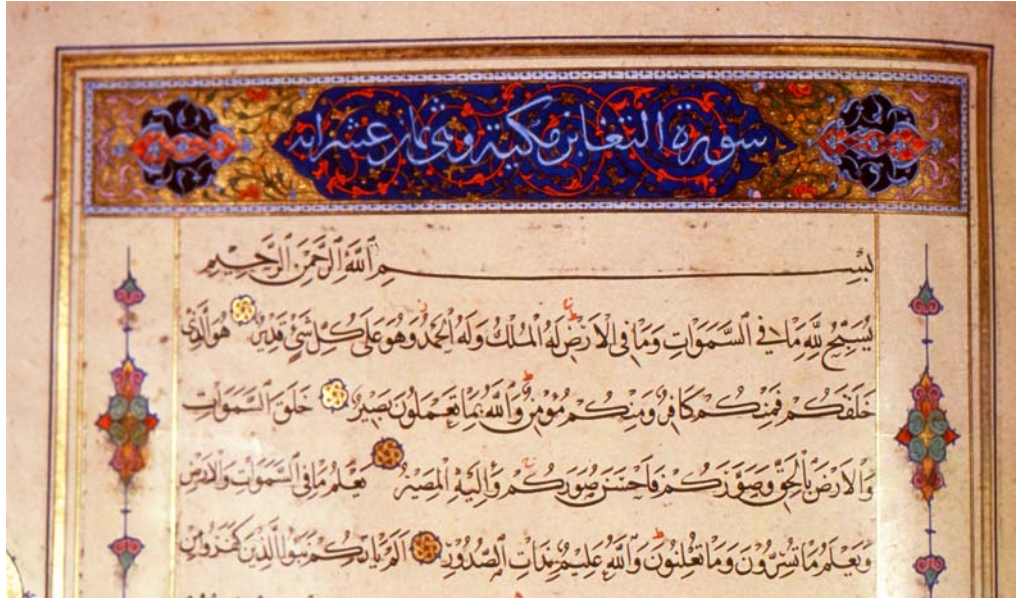
Koltuk tezhibi altın iplik ve mavi renk arasuyu ile çevrilidir. Mavi renk arasuyu (+) ve (-) süslemeler ile bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında ve 61a sayfasıyla aynı tertip motifler yer alır.

Resim 275.

Çizim 91. HS.4, v.184a, Sürebaşı motif çözümleri

Resim 276 "Kur'an-ı Kerim", TSMK, HS.4- v. 198a

Varak Numarası: 198a Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 20 x 162 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifî

Renk: Zemin: Altın, siyah, bedahşî lâciverdî, lâl mürekkebi

Motifler:

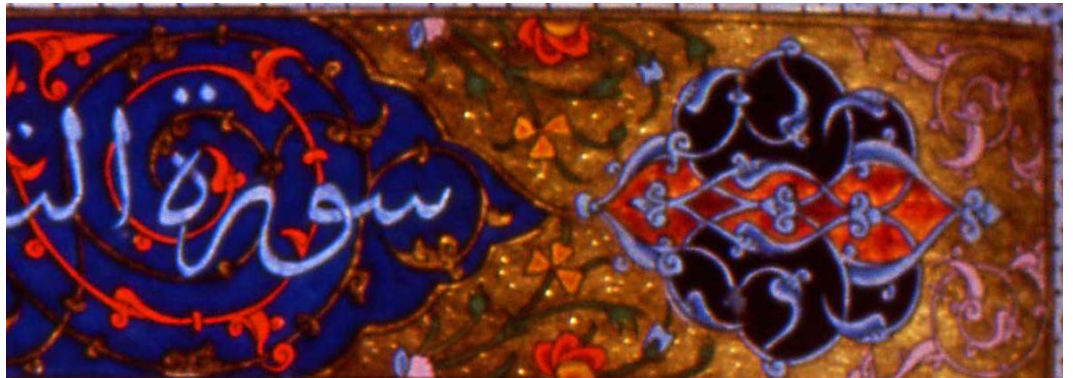
Rûmî: Mavi , pembe, altın , turuncu

Hatâyî: Turuncu, sarı, mavi, pembe

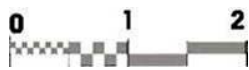
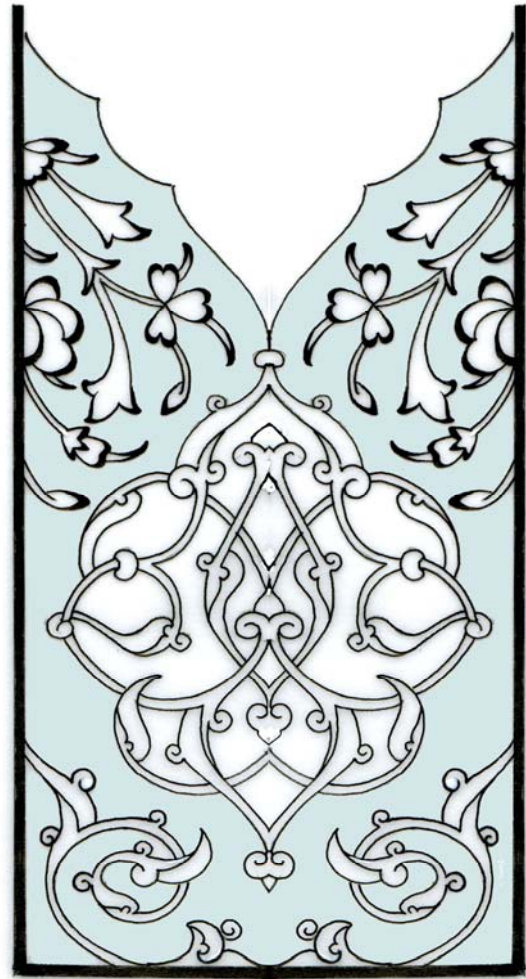
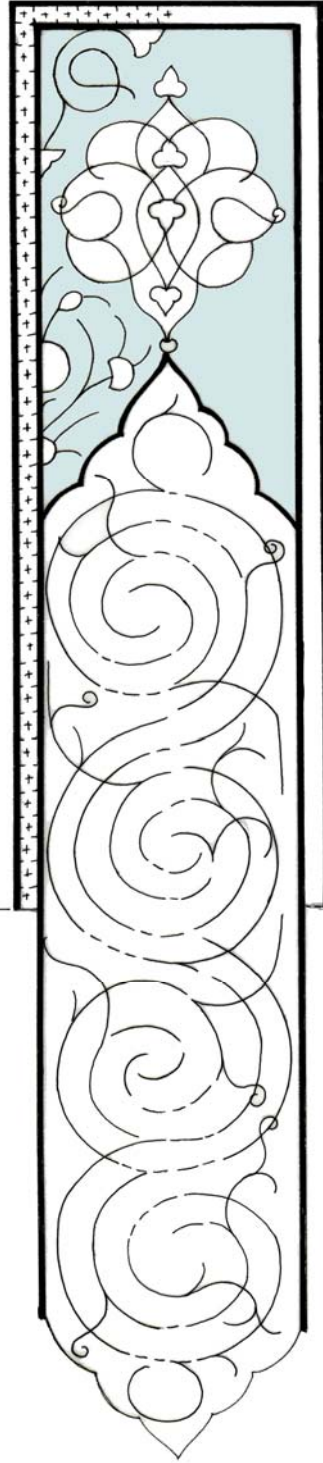

Resim 277.

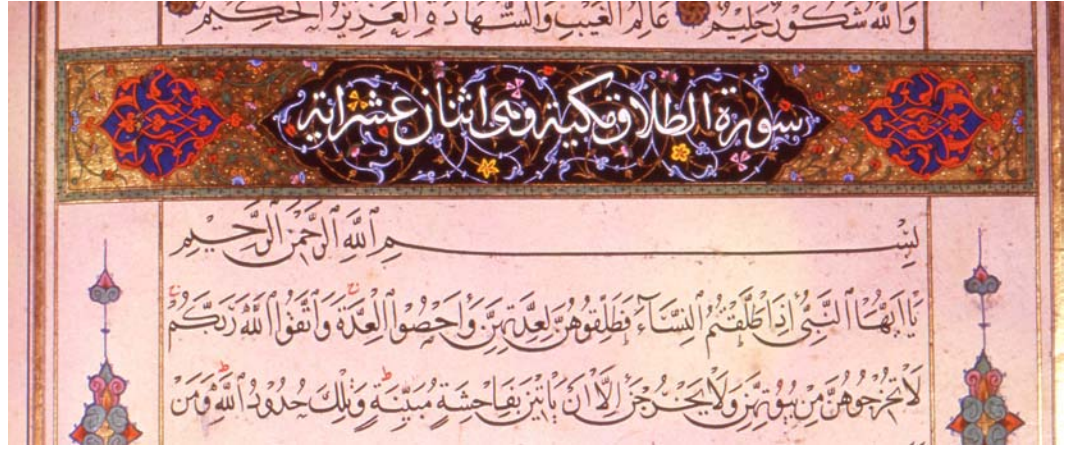
Koltuk tezhibinde “*Sûretü't-Teğâbün*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla mavi renk mürekkeple yazılan hattın zemini bedahşî lâciverdî renktir. Yazılı alanın zemini, turuncu ve altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir ve altın dendanla paftalanmıştır. Koltuk tezhibinin sağında ve solunda yer alan siyah zeminli paftalar, mavi renk helezon üzerinde rûmî motiflerin müzehheptir. (Resim 277) Rûmî motiflerin oluşturduğu paftalar siyah renk ve lâl mürekkebiyle renklendirilmiştir. Lâl mürekkebinin altında kalan zemine altın sürülmüştür. Rûmî paftalı alanın dışında kalan yazılı alana bitişik altın zeminli pafta, yeşil renk helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Koltuk tezhibinin köşesindeki pafta ise, pembe helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle süslenmiştir. (Resim 278) Koltuk tezhibi altın iplik ve mavi renk arasuyu ile çevrilidir. Mavi renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir ve 61a sayfasıyla aynı desenler yer alır.

Resim 278.

Çizim 92. HS.4, v.198a, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 279 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 198b

Varak Numarası: 198b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 20 x 162 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, siyah, bedahşî lâciverdî

Motifler:

Rûmî: Mavi, altın, turuncu

Hatâyî: Turuncu, sarı, mavi, pembe

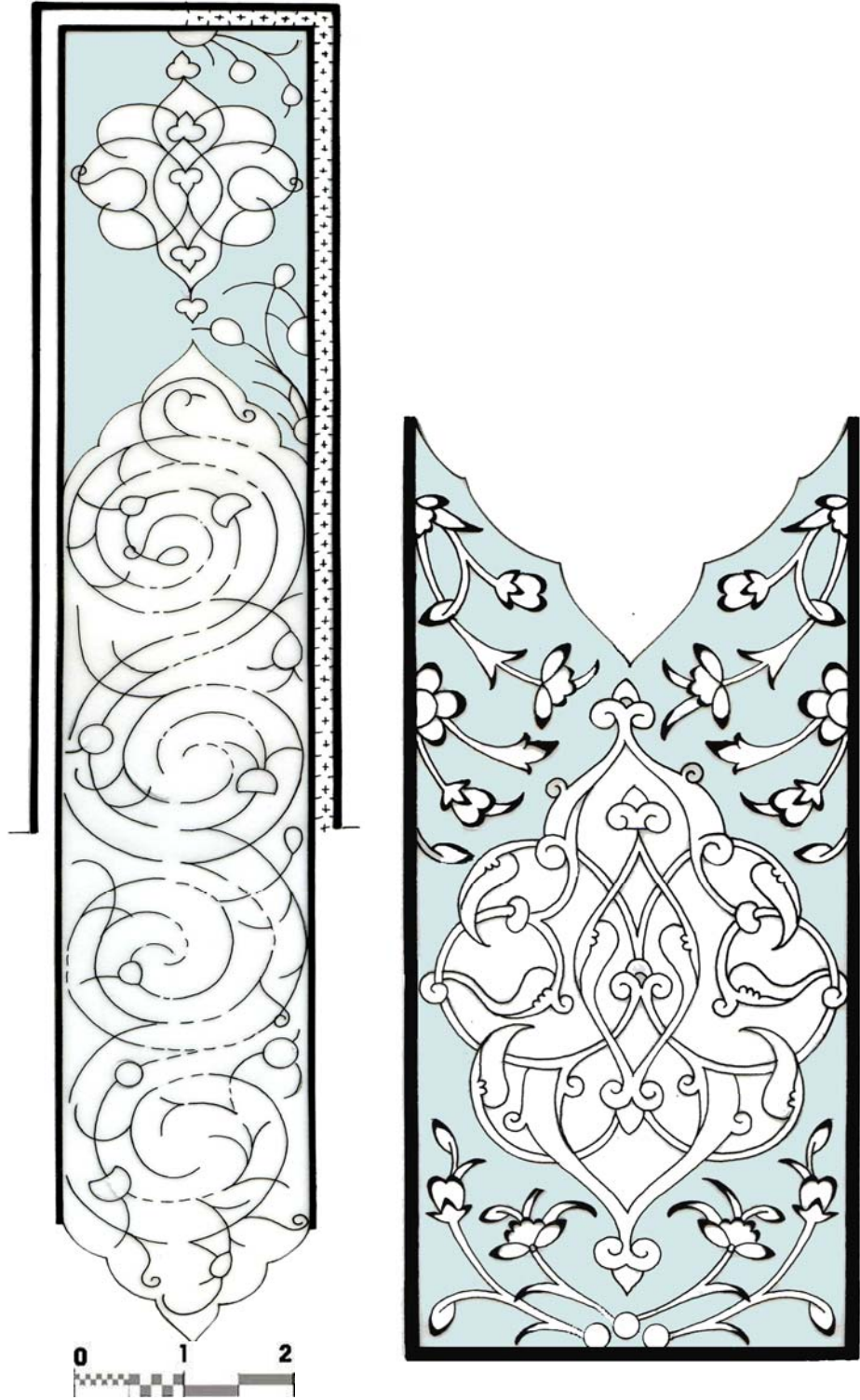

Resim 280.

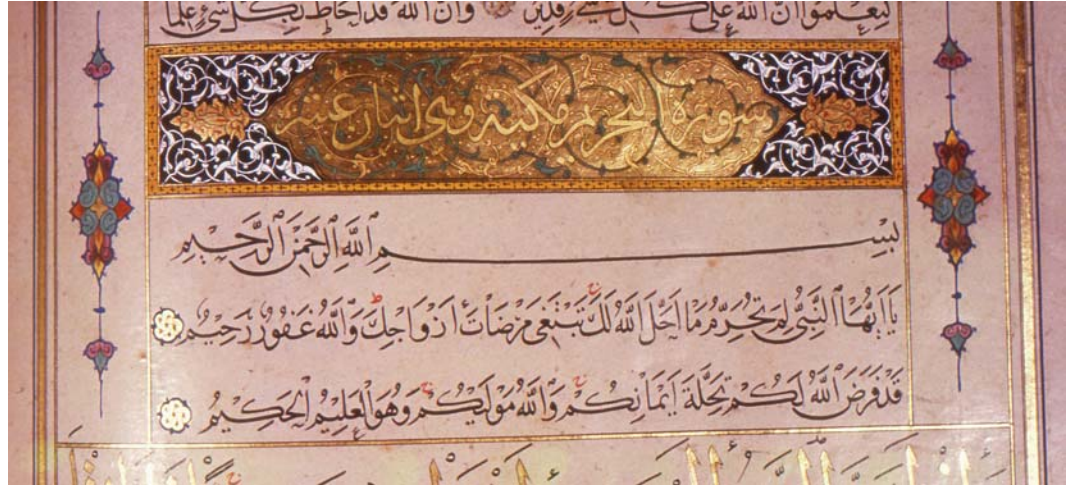
Koltuk tezhibinde “*Sûretü't-Talâk*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkeple yazılan hattın zemini siyah renktir. Yazılı alanın zemini, mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ve altın helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî lâciverdî zeminli paftalar turuncu renk helezonlar üzerinde rûmî motiflerden oluşur. (Resim 280) Desen $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır. Rûmî paftalı alanların dışında kalan altın zeminli alanlar, yeşil renk helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerle süslüdür. Motif aralarındaki boşluklar üç benek motifi ile perdahlıdır. (Resim 281) Koltuk tezhibi altın iplik ve yeşil renk arasuyu ile çevrilidir. Arasuyunda (+) ve (-) süslemeler yer alır. Sayfanın sağında ve solunda bulunan koltuklu alanlar münhanî motifinden müteşekkil ve $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir. Desen 61a sayfasıyla aynıdır.

Resim 281.

Çizim 93. .S.4, v.198b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 282 "Kur'an-ı Kerîm", TSMK, HS.4- v. 199b

Varak Numarası: 199b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 20 x 125 mm

Motif: Rûmî, Münhanî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, siyah

Motifler:

Rûmî: Mavi, altın, beyaz

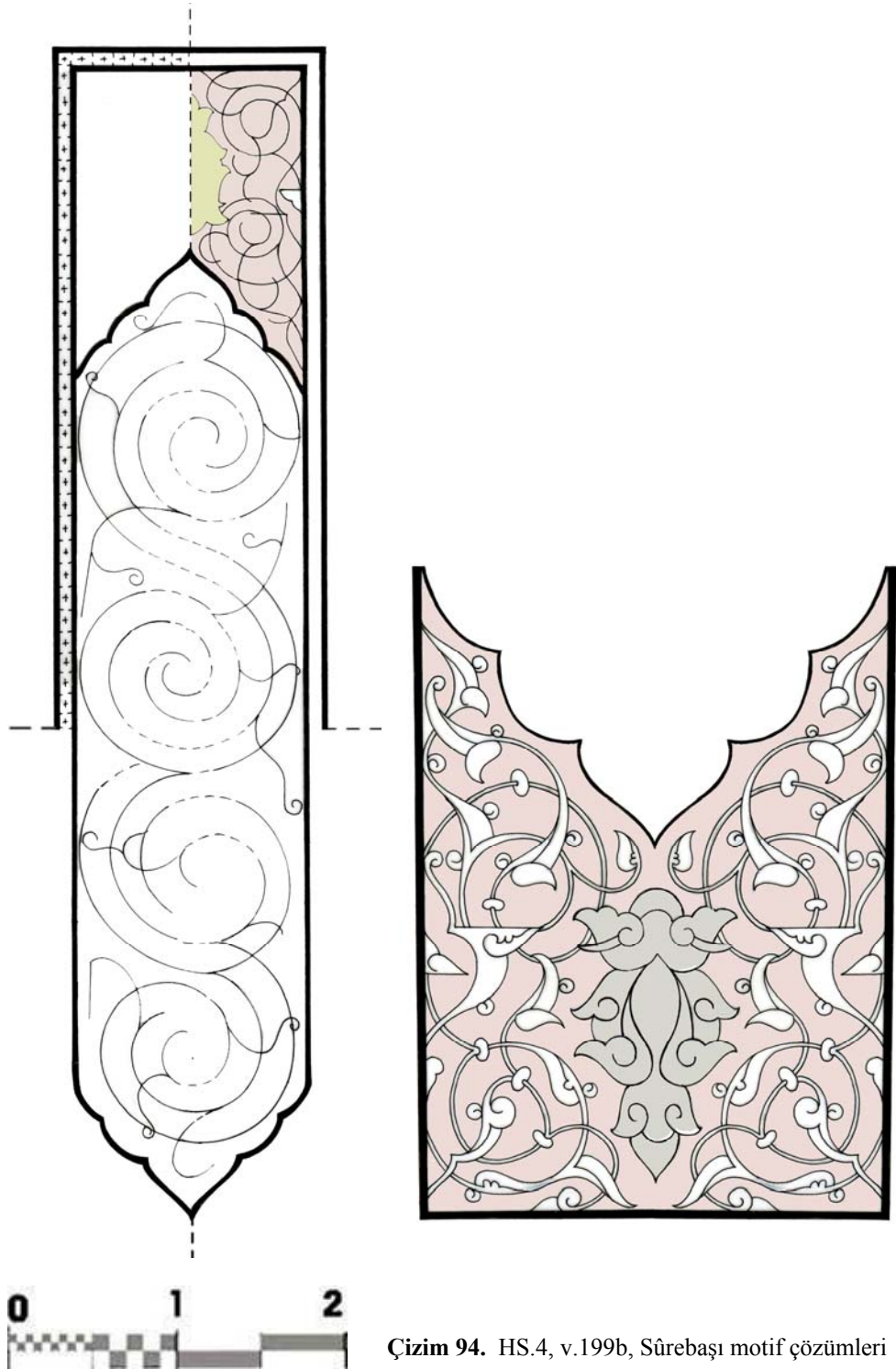

Resim 283.

Koltuk tezhibinde “*Sûretü't-Tahrîm*” ibaresi yer alır. Sülüs hat ve altınla yazılan hattın zemini de altındır. Zemin mavi renk ve altın helezon üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alan altın iplik ile dendanlıdır.(Resim 283) Altın iplik altın münhanî motifine bağlıdır. Münhanî motifi $\frac{1}{2}$ oranındadır ve sarı ile turuncu renk ile renklendirilmiştir. Altın zeminli alanların dışında kalan siyah renk zeminler, beyaz renk helezon üzerinde rûmî motifleriyle bezelidir. (Resim 284) Koltuk tezhibi altın iplik ve sarı renk arasuyu ile çevrilidir. Arasuyunda (+) ve (-) süslemeler bulunur. Sayfanın sağında ve solundaki koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiş desenler yer alır. Münhanî motifi 61a sayfasındaki ile aynı tertip edilmiştir.

Resim 284.

Çizim 94. HS.4, v.199b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 285“Kur'an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v.200a

Varak Numarası: 200a-Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 22 x 125 mm

Motif: Rûmî motifi

Renk: Zemin :Altın, bedahşî lâciverdî

Motifler:

Rûmî: Mavi, altın, yeşil

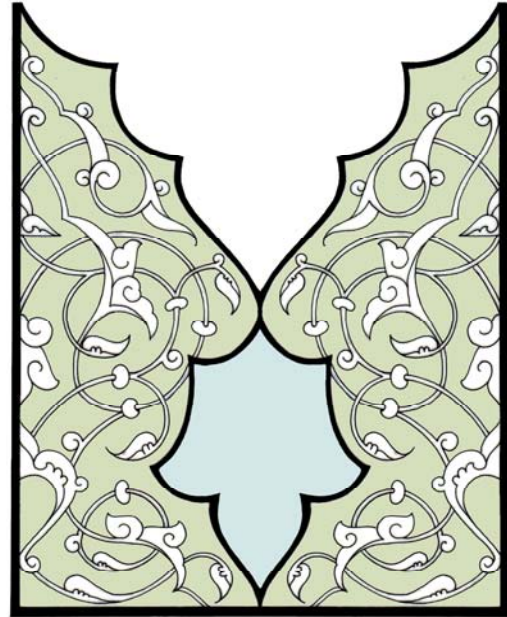
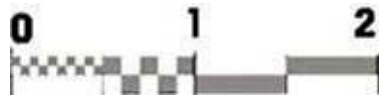
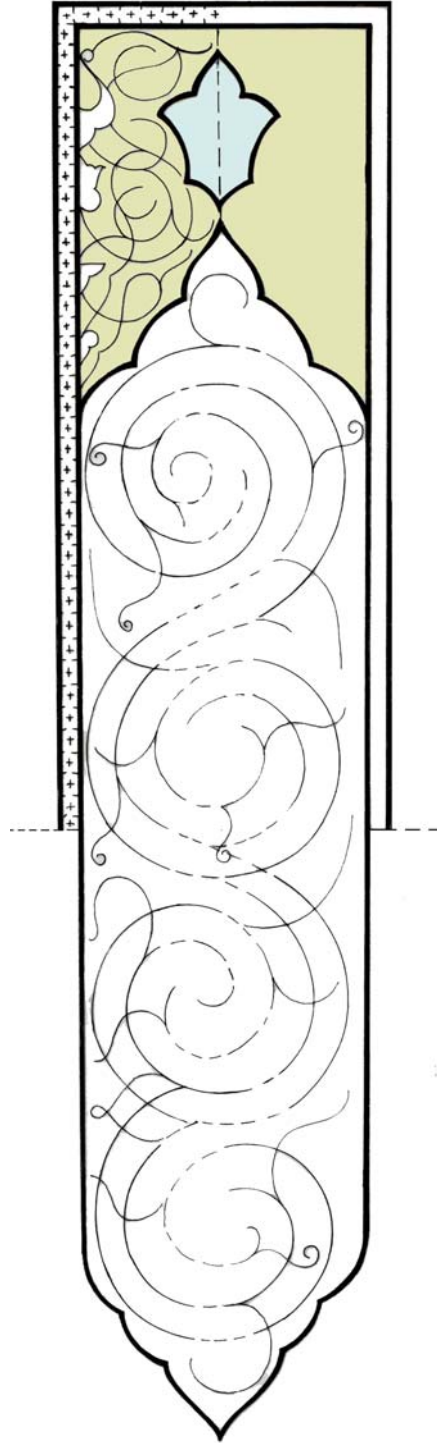

Resim 286.

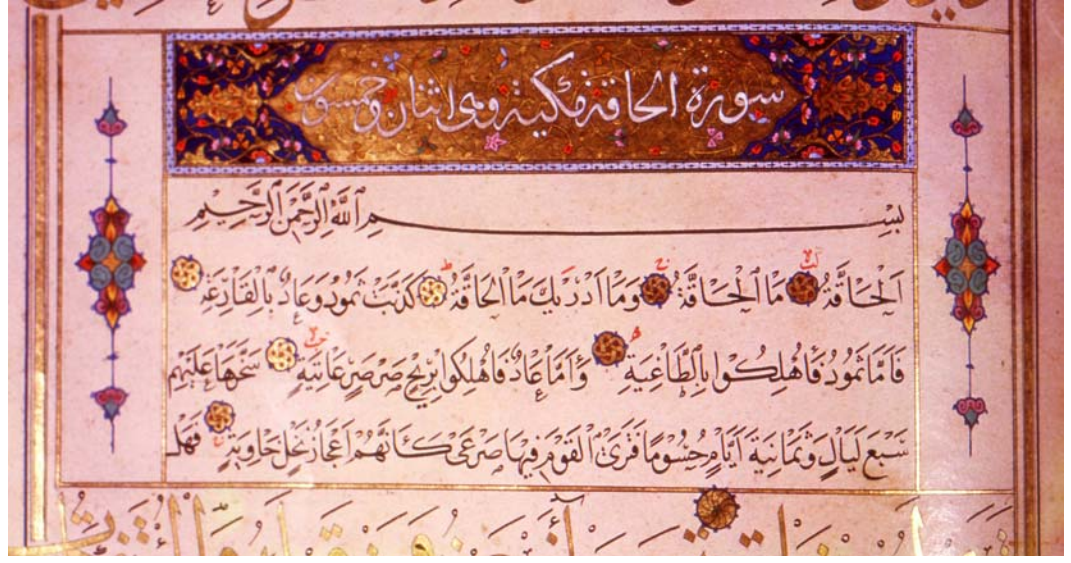
Koltuk tezhibinde “*Sûretü'l-Mülk*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla mavi renk ile yazılan hattın zemini altındır. Zemin yeşil renk ve altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 286) Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan altın zeminli paftalar altın iplik ile dendanlıdır. Altın paftaların içi boş bırakılmıştır. Altın zeminli alanların dışında kalan bedahşî lâciverdî renk zeminler altın helezon üzerinde dendanlı rûmî ve mavi renk helezon üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir. (Resim 287) Koltuk tezhibi altın iplik ve yeşil renk arasuyu ile çevrilidir. Yeşil renk arasuyunda (+) ve (-) süslemeler yer alır. Yazılı alanın zemini haricindeki alanlar, 183 a sayfasındaki koltuk tezhibindeki desenle aynıdır. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş desenler 61a sayfasındaki ile aynı tertiplidir.

Resim 287.

Çizim 95. HS.4, v.200a, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 288 "Kur'an-ı Kerim", TSMK, HS.4- v.202a

Varak Numarası: 202a Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 22 x 125 mm

Motif: Rûmî , Münhanî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın

Hatâyî: Pembe, sarı, turuncu, yeşil, mavi

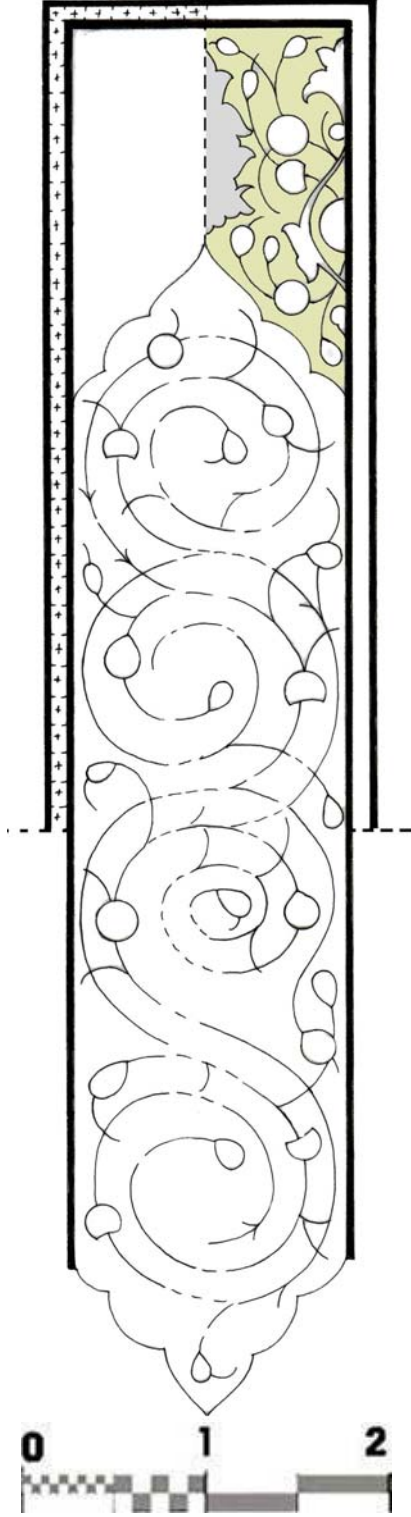
Resim 289.

Koltuk tezhibinde “*Sûretü'l-Hakka*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkebi ile yazılan hattın zemini altındır. Zemin, altın helezon üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 289) Yazılı alan altın iplik ile dendanlıdır. Altın iplik altın münhanî motifiyle bağlanır. Münhanî motifi $\frac{1}{2}$ oranındadır ve sarı ile turuncu renk ile renklendirilmiştir. Münhanî motifi 199b sayfasındaki ile aynıdır. Altın zeminli alanların dışında kalan bedahşî lâciverdî renk zeminler, altın helezon

Resim 290.

üzerinde hatâyî motifleriyle bezelidir. Arasuyuna dayalı ayırma rûmî motifi, siyah zemin renkli bir pafta oluşturur. Paftanın alt ve üst kısmında tepelik motifleri yer alır.(Resim 290) Koltuk tezhibi altın iplik ve mavi renk arasuyu ile çevrilidir. Arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranındaki desen, 61a sayfasındaki ile aynı tertip edilmiştir.

Çizim 96. HS.4, v.202a, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 291 "Kur'an-ı Kerîm", TSMK, HS.4-v. 213b

Varak Numarası : 213b Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 23 x 125mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Altın, mavi

Hatâyî: Pembe, sarı, turuncu, mavi, beyaz

Resim 292.

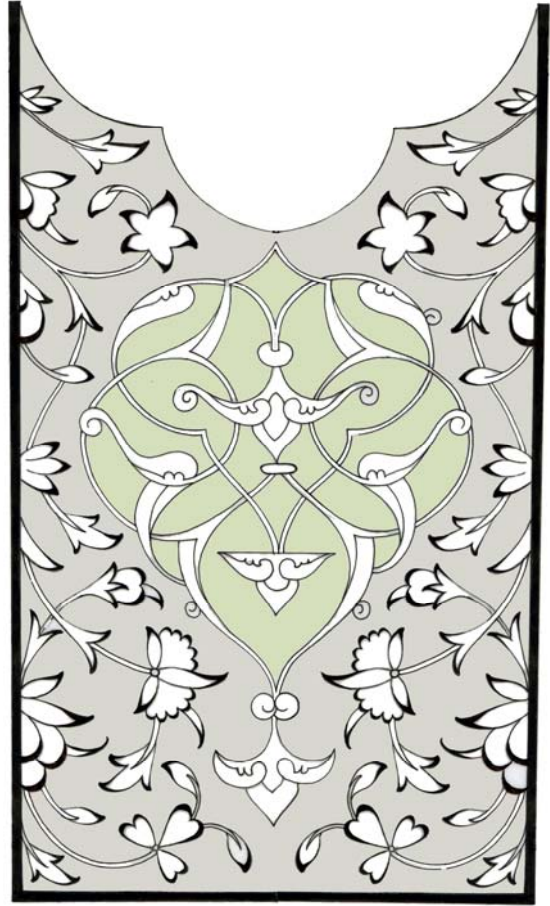
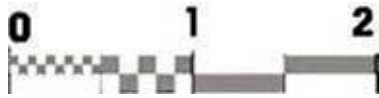
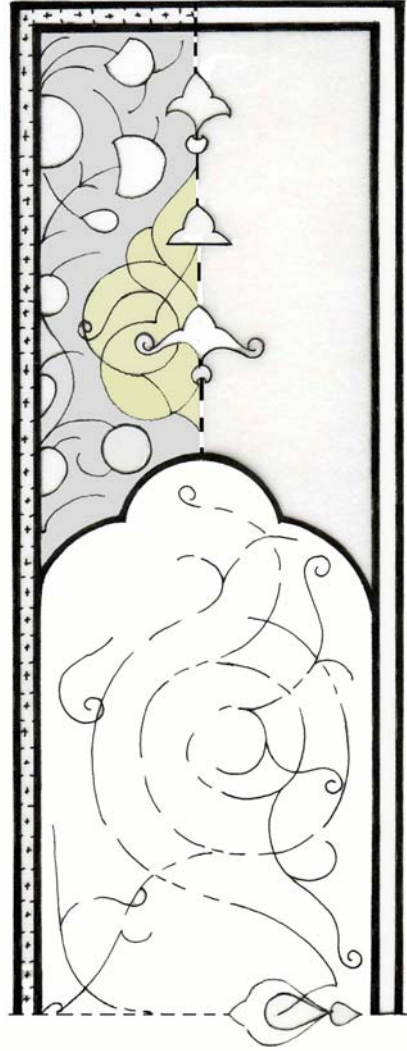

Koltuk tezhibinde “Sûretü'l-Enfâl” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkeple yazılan hattın zemini altındır. Zemin, mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Motif ve yazı aralarındaki boşluklar üç benek motifi ile perdahlıdır. Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan siyah renk zeminli paftalar altın rûmî motiflerden oluşur. Desen $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır ve tepelik motifiyle neticelenir. (Resim 292) Rûmî paftalı alanların dışında kalan bedahşî lâciverdî zeminli alanlar, altın helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerle süslüdür. (Resim 294) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Beyaz renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda yer alan koltuklu alanlar münhanî motifinden müteşekkil ve $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir. (Resim 293) Pembe, mavi, sarı ve turuncu renk ile süslenmiş münhanî, bedahşî lâciverdî tığlarla son bulur.

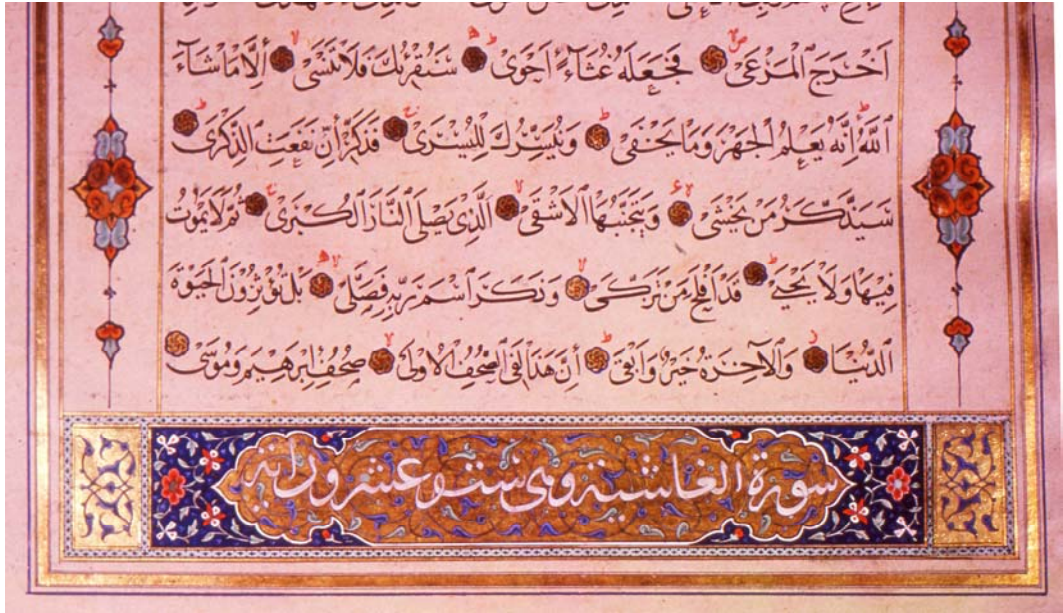
Resim 293.

Resim 294.

Çizim 97. HS.4, v.213b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 295 "Kur'an-ı Kerim", TSMK, HS.4- v.213a

Varak Numarası: 213a Sûrebaşı

Koltuk Ebadı: 20 x 133mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî

Motifler:

Rûmî: Yeşil, mavi

Hatâyî: Turuncu, beyaz

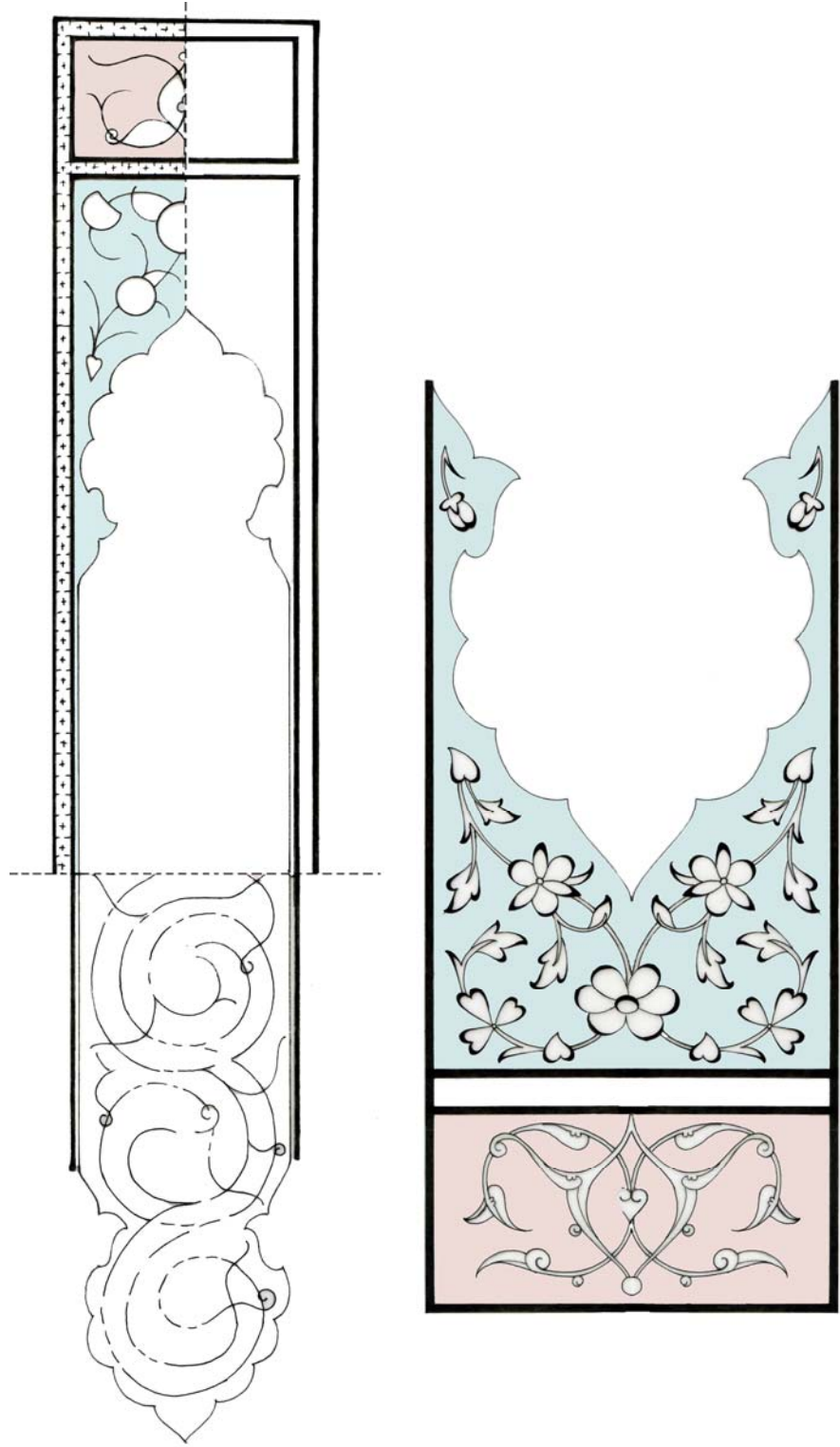

Resim 296.

Koltuk tezhibinde “*Sûretü'l-Gâşîye*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkeple yazılan hattın zemini altındır. Altın zemin mavi ve yeşil renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alan beyaz renk iplik ile dendanlıdır. Altın zeminli alanın dışında kalan bedahşî lâciverdî zeminler hatâyî grubu motiflerden oluşur. Desen yekberk motifinden çıkışlıdır. (Resim 296) Koltuk tezhibi altın iplik ve mavi renk arasuyu ile çevrilidir. Mavi renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerden oluşur. Sayfanın sağında ve solunda yer alan koltuklu alanlar altın zeminlidir ve $\frac{1}{2}$ oranında mavi helezon üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir. (Resim 297) Desen ayırma rûmî motifinden oluşmuş kapalı formun ortasında bulunan tepelik motifinden çıkış alır. Koltuklu alanlardaki münhanî motifleri $\frac{1}{4}$ oranında ve 61a sayfasındaki ile aynı tertiptedir.

Resim 297.

Çizim 98. HS.4, v.213a, Sürebaşı motif çözümleri

Resim 298“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 218a

Varak Numarası: 218a-I Sûrebaşı

218a-I Ebadı: 20x 124 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Pembe, mavi

Hatâyî: Turuncu, beyaz, mavi, pembe

218a- II Ebadı: 20 x 124 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, turuncu

Hatâyî: Turuncu, mavi, sarı, eflatun, pembe

Resim 299“Kur'an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 218a-I

Koltuk tezhibinde “*Sûretü'l-Kâfirûn*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkebiyle yazılan hattın zemini altındır ve helezonlar üzerinde mavi renk rûmî grubu motiflerle bezelidir. Yazılı alan beyaz renk iplik ile dendanlıdır. (Resim 299) Beyaz renk iplik bedahşî lâciverdî alanda devam ederek ayrı bir pafta oluşturur. Cetvele dayalı alanda bulunan mavi renk hurdelenmiş, altın ayırma rûmî motif, siyah zemin renkli kapalı bir form oluşturur. Beyaz iplik ile dendanlı alan altın helezon üzerinde yer alan hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Sülüs hatta yakın alanda cetvele dayalı siyah zemin renkli, pembe ayırma rûmî motifli kapalı formda hatâyî grubu motifler altın helezonlar üzerinde yer alır. (Resim 300) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Beyaz arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiş desenler bulunur. Yeşil, mavi, ve pembe renklerin kullanıldığı münhanî motifi bedahşî lâciverdî tığla süslüdür ve 90b sayfasındaki desenle aynıdır.

Resim 300.

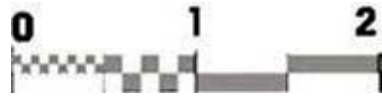
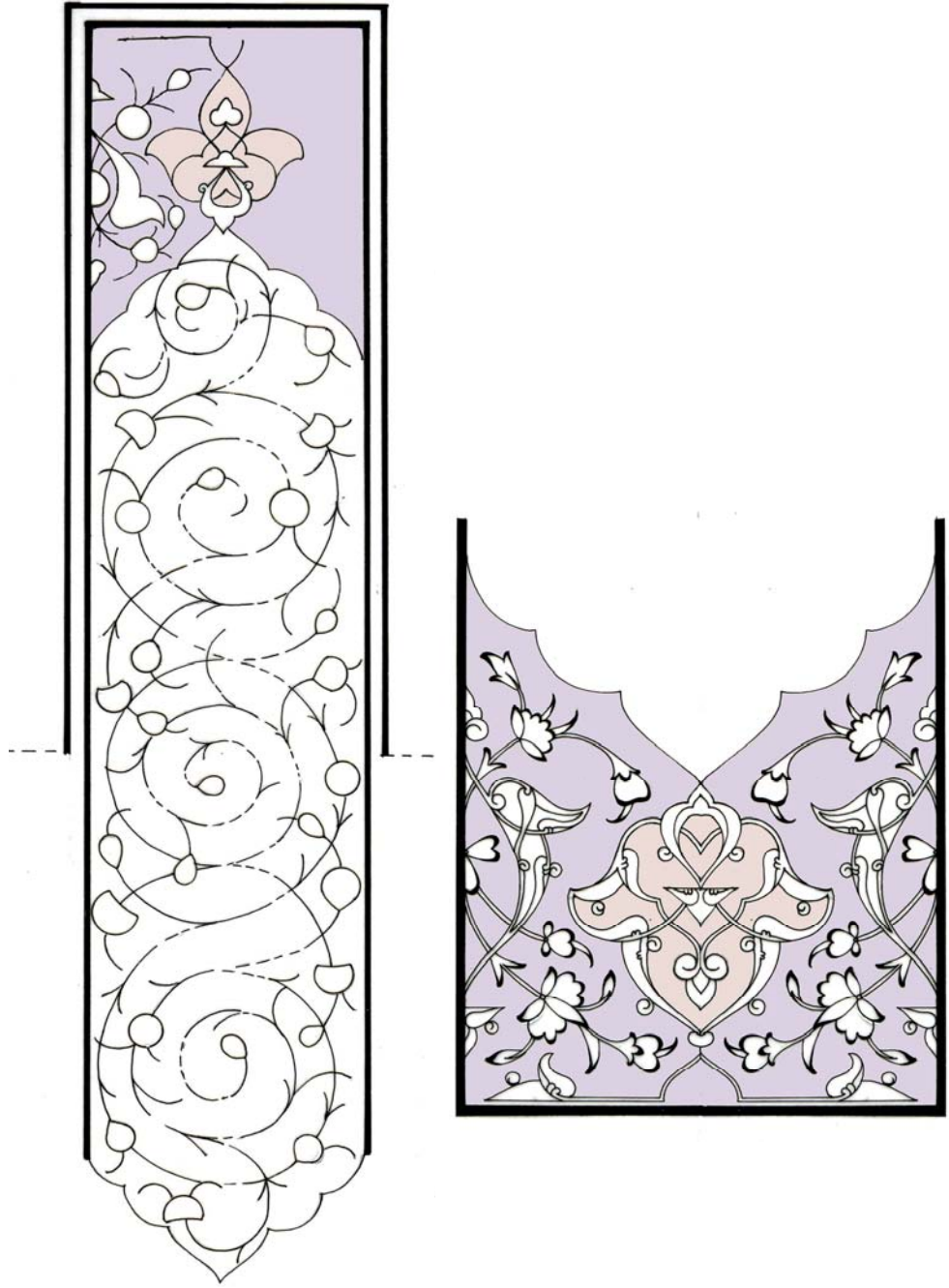
Resim 301 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 218a-II

Koltuk tezhibinde “*Sûretü'n-Nasr*” ibaresi yer alır. Sülûs hatla mavi renk yazılan hattın zemini altındır. Zeminde altın helezonlar üzerinde hatâyî grubu motifler bulunur.(Resim 301) Yazılı alan turuncu renk iplik ile dendanlıdır ve alanın sağında ve solunda siyah renk zeminli paftalar turuncu renk rûmî motifler ile bezelidir. Desen ½ oranında tasarlanmıştır. Rûmî paftalı alanların dışında kalan bedahşî lâciverdî zeminli alanda, cetvele dayalı beyaz renk hurdelenmiş siyah zemin renkli ayırma rûmî motiflerle süslüdür. Desen altın helezonlar üzerinde

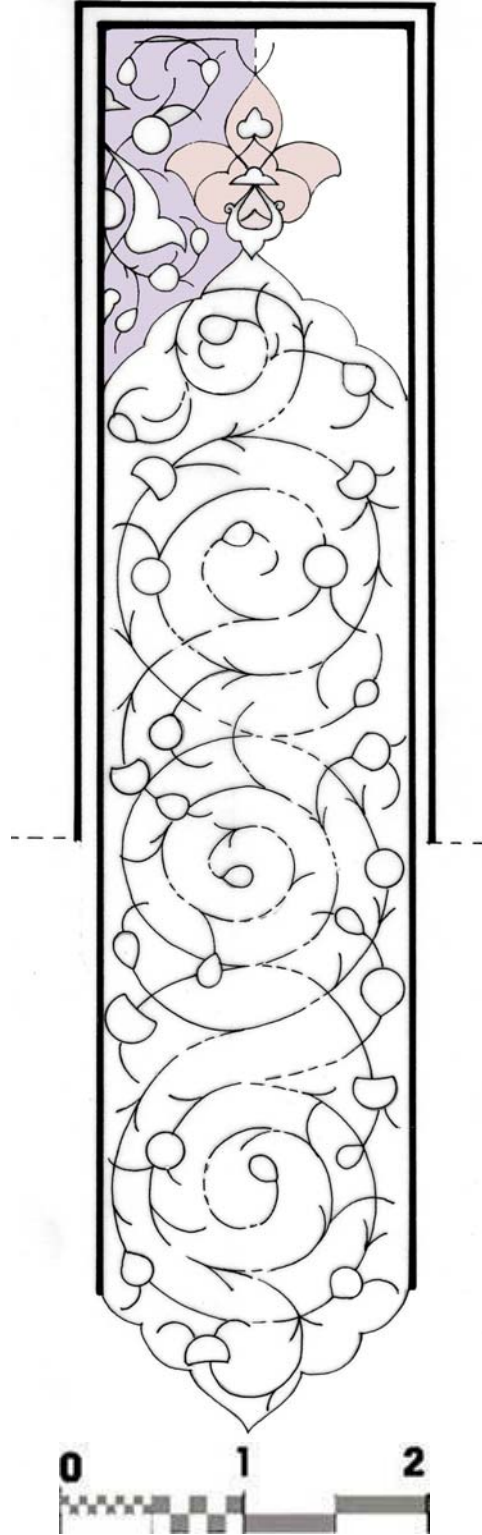

Resim 302.

hatâyî grubu motiflerden oluşur ve ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı formun ortasındaki penç motifinden çıkış alır. (Resim 302) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Beyaz renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerden oluşur. Sayfanın sağında ve solunda yer alan, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiş ve 61a sayfasıyla aynı desenler bulunur.

Çizim 99. HS.4, v.218a-I, Sürebaşı motif çözümleri

Çizim 100. HS.4, v.218a-II, Sürebaşı motif çözümleri

Resim 303 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 218b

Varak Numarası: 218 b Sûrebaşı

218a-III Ebadı: 20 x 124 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî, kahverengi

Motifler:

Rûmî: Altın, yeşil, mavi

Hatâyî: Turuncu, sarı, pembe

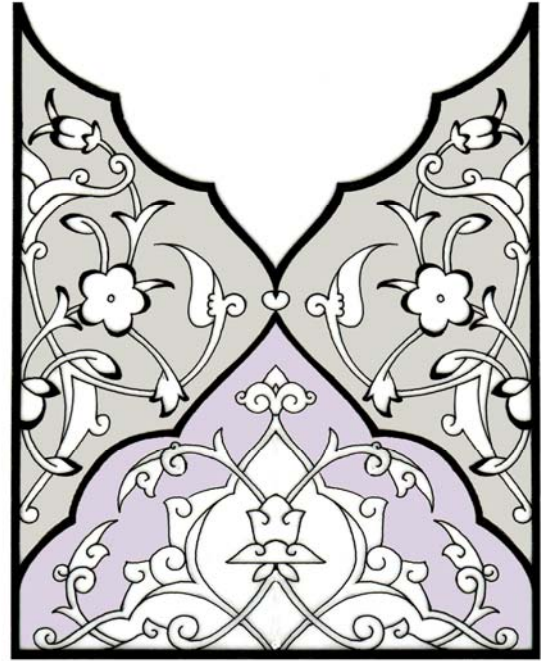
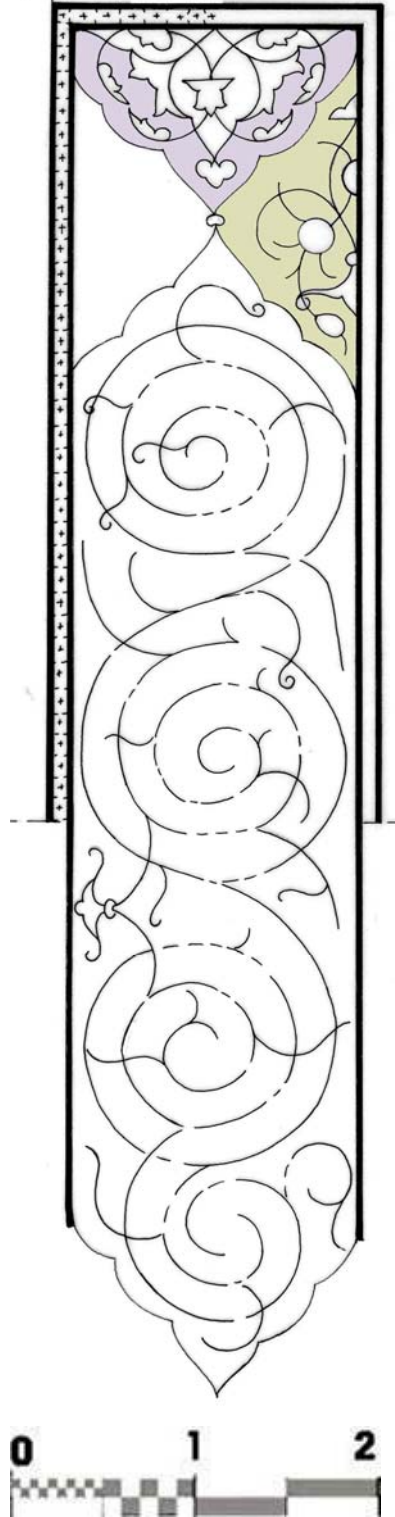

Resim 304.

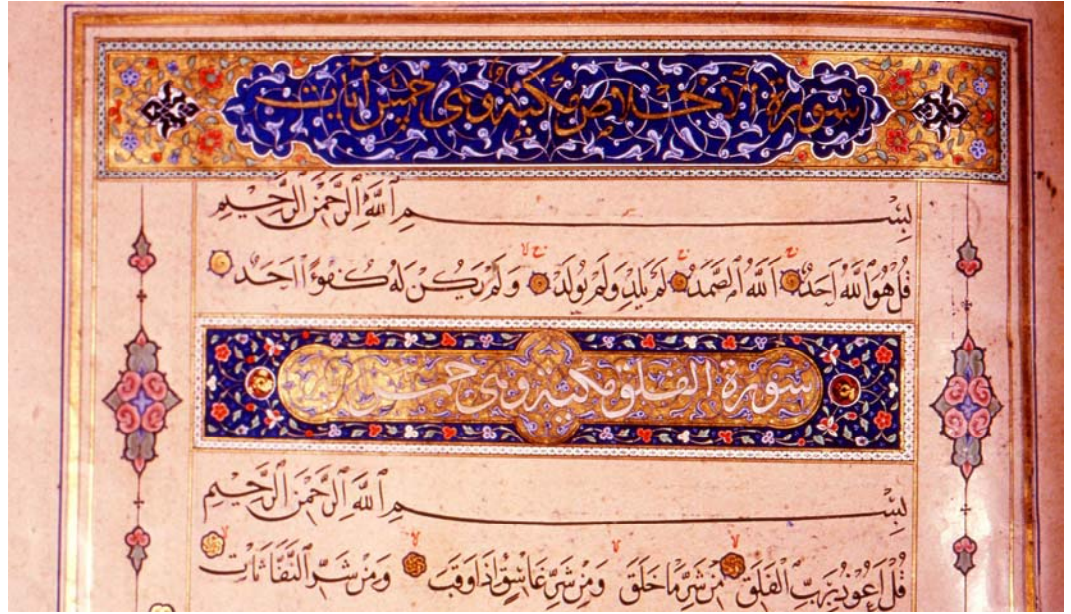
Koltuk tezhibinin orta kısmında “*Sûretü't-Tebbet*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkebiyle yazılan hattın zemini bedahşî lâciverdîdir ve altın helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 304) Yazılı alan beyaz renk iplik ile dendanlıdır. Beyaz renk iplik altın zeminli alanda devam ederek ayrı bir pafta oluşturur. Cetvele dayalı alanda bulunan kahverengi zeminli alan $\frac{1}{2}$ oranındadır. Mavi renk ayırma rûmî motif bedahşî lâciverdî zemin renkli kapalı bir form oluşturur. Kapalı formda yeşil renk tepelik motifi ve bu motiften çıkışlı sade rûmî motifi yer alır. Yeşil rûmî dalların oluşturduğu kapalı form altın üzerine lâ mürekkebiyle renklendirilmiştir. Altın zeminli pafta mavi renk Rûmî motifi ve yeşil renk helezon üzerinde hatâyî grubu motiflerle bezelidir. Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk cetvelle çevrilidir. (Resim 305) Beyaz arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiş desen 90b sayfasındaki desenle aynıdır.

Resim 305.

Çizim 101. HS.4, v.218b, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 306 “Kur’an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v. 219a

Varak Numarası: 219 a –I Sûrebaşı

219a- I Ebadı : 20 x 162 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, mavi

Hatâyî: Turuncu, mavi

219a-II Ebadı : 20 x 124 mm

Motif: Rûmî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî, kırmızı

Motifler:

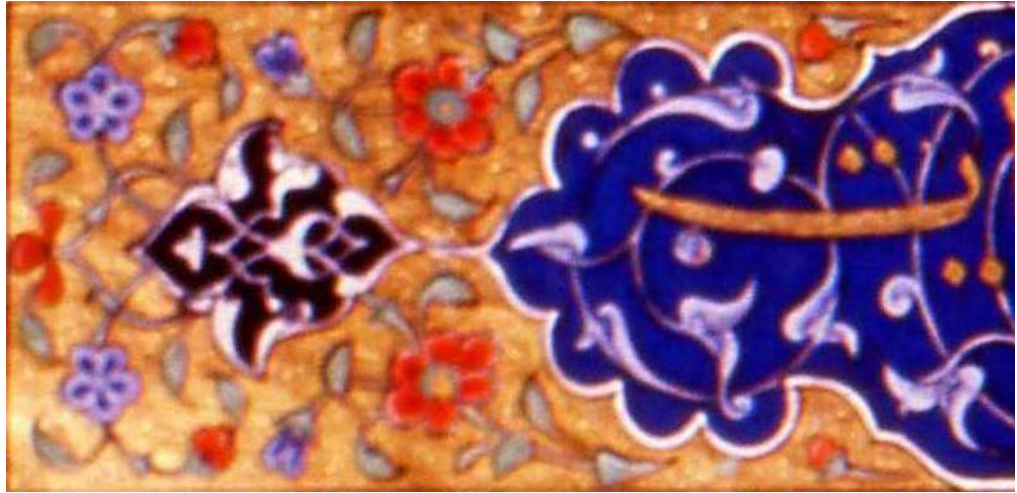
Rûmî: Mavi, siyah

Hatâyî: Turuncu, yeşil, eflatun, pembe

Resim 307“Kur'an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v. 219a-I

Koltuk tezhibinin orta kısmında “ *Sûretü'l-İhlâs*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla altın ile yazılan hattın zemini bedahşî lâciverdîdir. Yazı zemini mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir.(Resim 307) Yazılı alan beyaz renk iplikle dendanlıdır. Altın zeminli alanların merkezinde beyaz renk rûmî motifleriyle bezeli siyah renk zeminli pafta yer alır. Paftanın deseni ½ oranındadır. Rûmî paftalı alanın dışında kalan altın zeminli alanlar, yeşil renk helezonlar üzerinde hatâyî grubu motiflerle süslüdür. Motif aralarındaki boşluklar üç benek motifî ile perdahlıdır. (Resim 308) Koltuk tezhibi altın iplik ve yeşil renk arasuyu ile çevrilidir. Yeşil renk arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil ¼ oranında tertip edilmiştir ve 61a sayfasıyla aynı tertiptedir.

Resim 308.

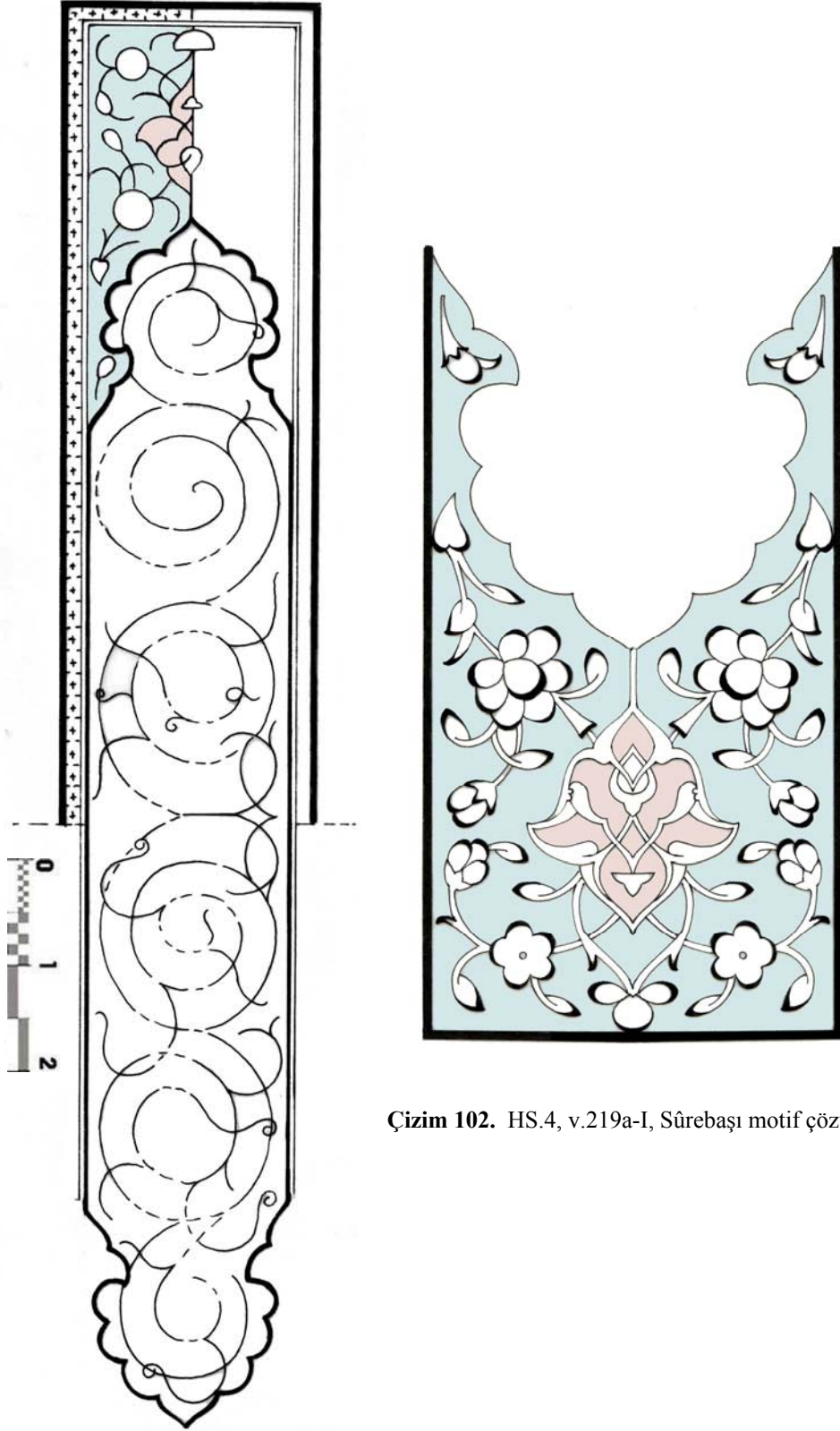

Resim 309“Kur'an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v. 219a-II

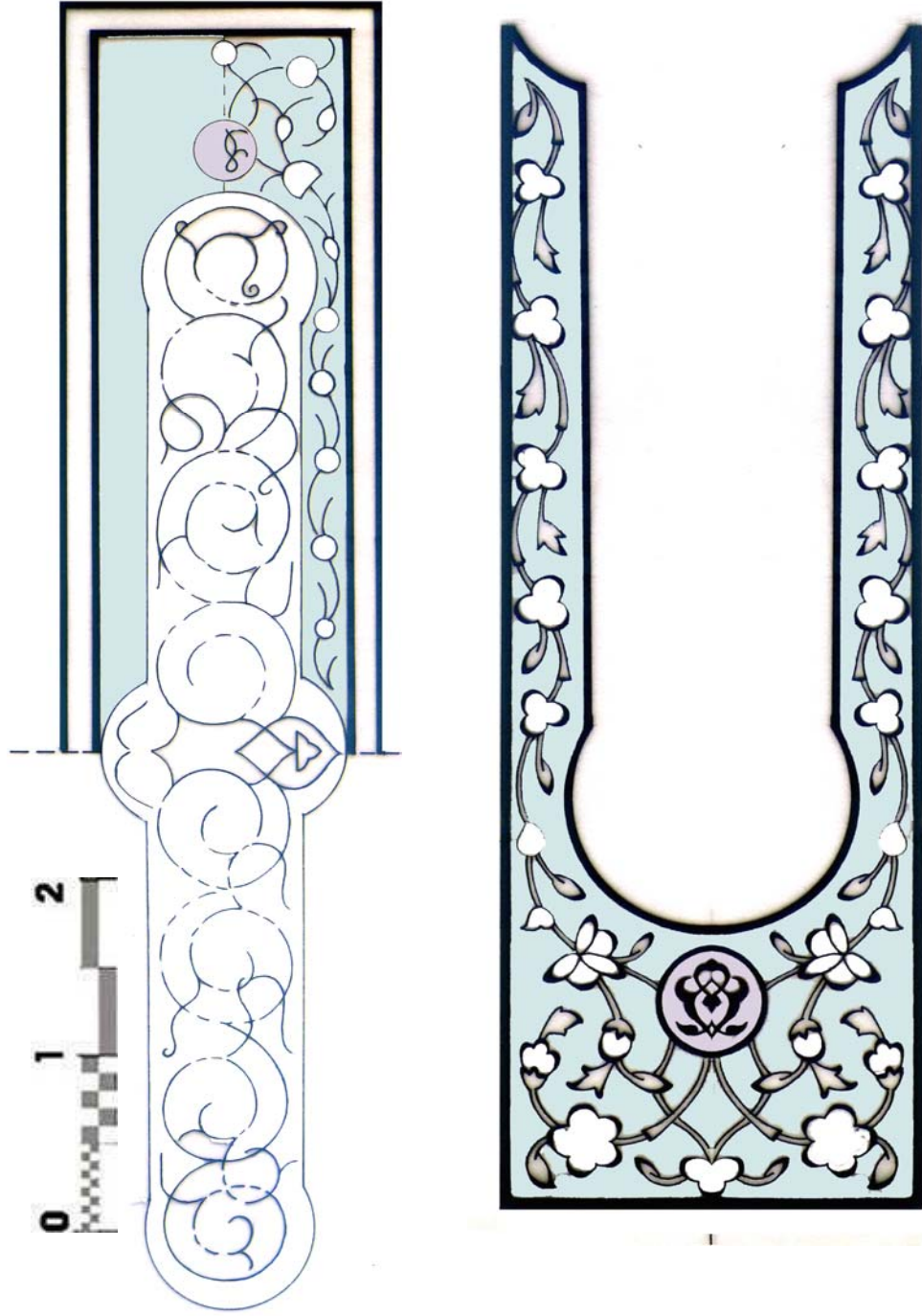
Koltuk tezhibinin orta kısmında “*Sûretü'l-Felâk*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla üstübeç mürekkeple yazılan hattın zemini altındır ve mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir.(Resim 309) Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan bedahşî lâciverdî zeminli paftalar hatâyî grubu motiflerden oluşur. Desen $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır. Motif aralarındaki boşluklar üç benek motifi şeklinde perdahlıdır. Beyaz iplik ile daire formunda tasarlanmış alan altın zemin renkli alan, siyah renk rûmî motifiyle bezelidir. (Resim 310) Koltuk tezhibi altın iplik ve beyaz renk arasuyu ile çevrilidir. Arasuyunda (+) ve (-) süsler yer alır. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir ve 61a sayfasıyla aynı tertiptedir.

Resim 310.

Çizim 102. HS.4, v.219a-I, Sûrebaşı motif çözümleri

Çizim 103. HS.4, v.219a-II, Sûrebaşı motif çözümleri

Resim 311 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.219a

Varak Numarası: 219a-III Sûrebaşu

219a-III Ebadı: 20x 124mm

Motif: Rûmî grubu motifi

Renk: Zemin: Bedahşî lâciverdî, siyah

Motifler:

Rûmî: Beyaz, mavi

219a -IV Ebadı: 20 x 162 mm

Motif: Rûmî, Münhanî, Hatâyî grubu motifi

Renk: Zemin: Altın, bedahşî lâciverdî

Motifler:

Rûmî: Yeşil, pembe

Hatâyî: Turuncu, beyaz, pembe

Resim 312 “Kur'an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v.219a-III

Koltuk tezhibinin orta kısmında “*Sûretü'n- Nâs*” ibaresi yer alır. Sülüs hatla turuncu renk yazılan hattın zemini bedahşî lâciverdîdir. Zemin, mavi renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motifler ile bezelidir.(Resim 312) Yazılı alanın sağında ve solunda yer alan siyah renk zeminli paftalar beyaz renk rûmî grubu motiflerden oluşur ve desen $\frac{1}{2}$ oranında tasarlanmıştır. (Resim 313) Koltuk tezhibi altın, beyaz renk iplik ve yeşil renk arasuyu ile çevrilidir. Arasuyunda (+) ve (-) süsler yer alır. Sayfanın sağında ve solunda, koltuklu alanlarda münhanî motifinden müteşekkil $\frac{1}{4}$ oranında tertip edilmiştir ve 61a sayfasıyla aynı tertiptedir.

Resim 313.

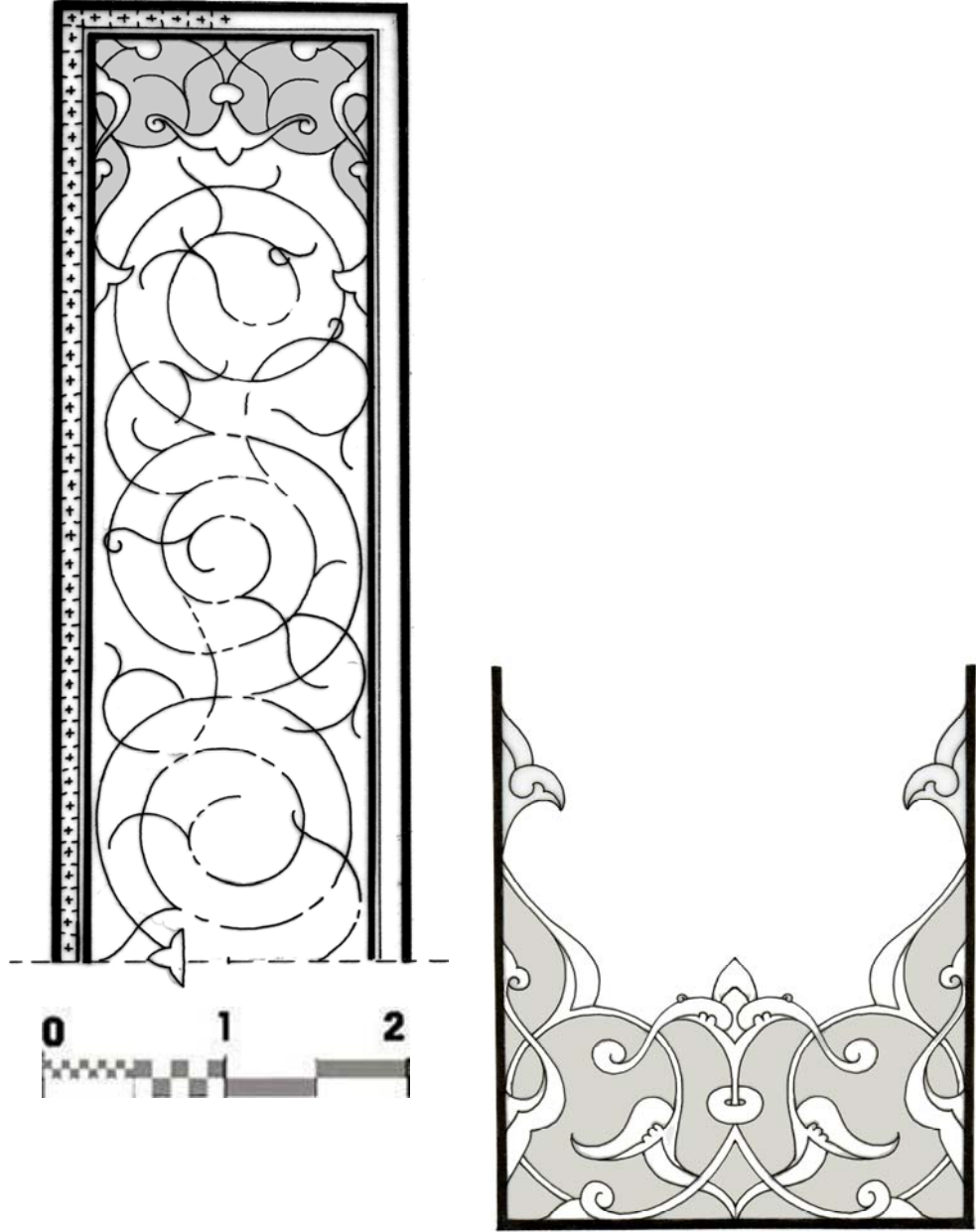

Resim 314“Kur'an-ı Kerim”, TSMK, HS.4- v.219a-IV

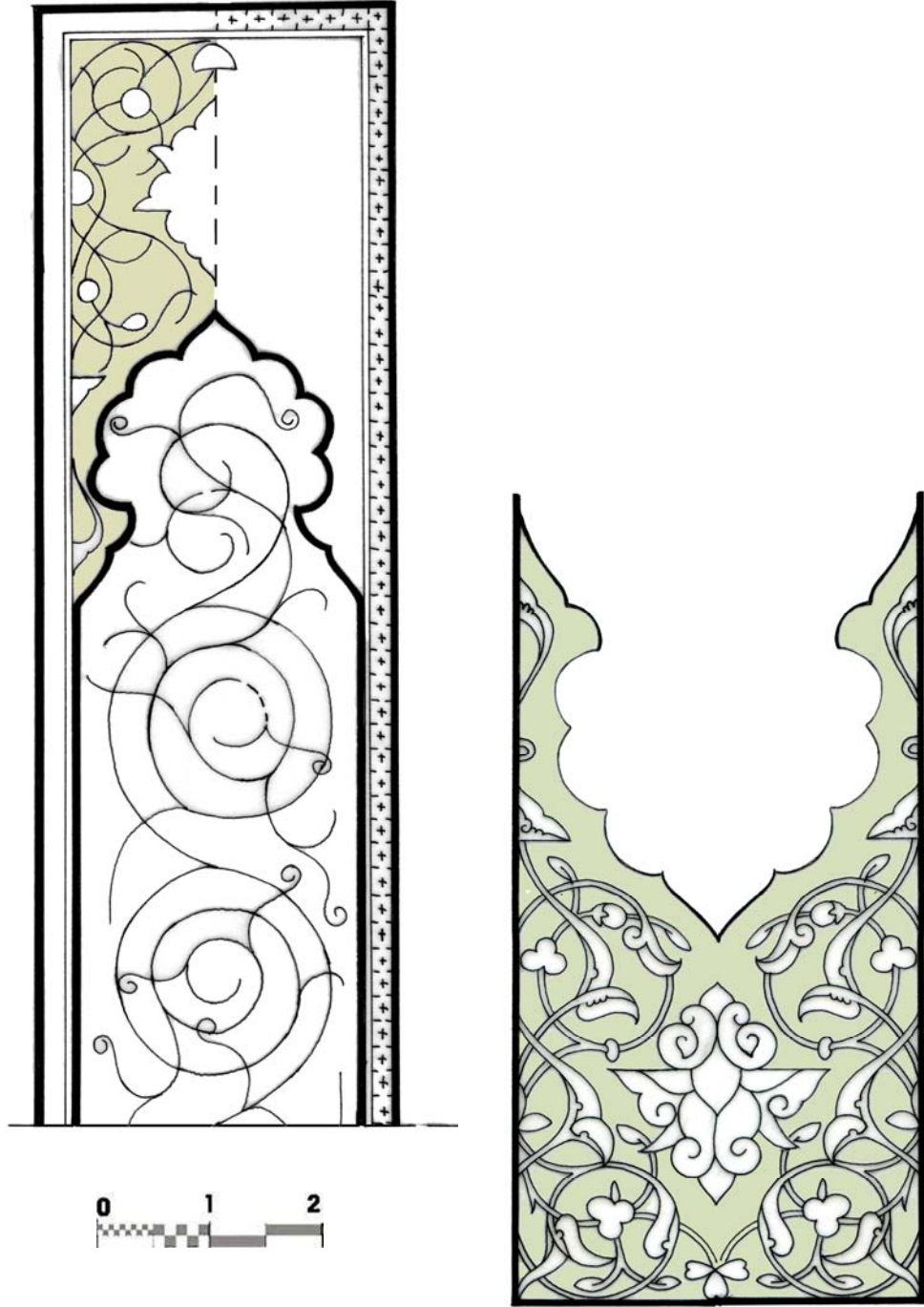
Koltuk tezhibinin beyaz iplik ile dandanlı, altın paftalı alanı pembe renk helezonlar üzerinde rûmî grubu motiflerle bezelidir.(Resim 314) Altın zeminli alanda motiflerden kalan boşluklar, üç benek motifiyle perdahlanmıştır. Altın zeminli alanın dışındaki alan bedahşî lâciverdîtir ve orta kısmında yer alan münhanî motifi mavi, altın, pembe ve yeşil renk ile süslenmiştir. Bedahşî lâciverdî zeminli alanda ayırma ve sade rûmî motiflerinin oluşturduğu kapalı formların aralarından altın helezon üzerinde hatâyî grubu motifler geçer. (Resim 315) Koltuk tezhibini altın iplik ve beyaz renk arasuyu çevreler. Beyaz arasuyu (+) ve (-) süslemelerle bezelidir.

Resim 315

Çizim 104. HS.4, v.219a-III, Sûrebaşı motif çözümleri

Çizim 105. HS.4, v.219a-IV, Sürebaşı motif çözümleri

4. Herat Tezhip Ekolü

4.2 Herat Kitap Sanatlarına Tesir Eden Ekoller

Herat şehri, Timurlu hükümdarlarından Şahruh, Gıyaseddin Baysungur ve Hüseyin Baykara'nın 1414 yılından 1506 tarihine kadar sanat faaliyetlerini sürdürdükleri önemli bir sanat merkezidir. Timurlu hükümdarları şehirdeki sanat ortamını 92 yıl boyunca desteklemiş ve birçok eserin yapılmasını sağlamışlardır.

Timurlularda sanata karşı alâka Timur'un 1393'de Bağdad'ı alışımdan sonra, bütün sanatkârları Semerkant'a nakletmesiyle başlar.¹⁵¹

Celâyirli ilk hükümdar Şeyh Hasan Buzurg döneminde (1340- 1356) Tebriz ve Bağdad ünlü sanat merkezleridir.¹⁵² Son Celâyir hükümdarı Ahmed Celâyir zamanında 1382- 1410 ise başkent Tebriz'dir. Tebriz, Toktamış, Timur ve Karakoyunlu Türkmenleri tarafından işgal edilmiştir. ikinci başkent Bağdad ise 1393- 1401 yıllarında Timur tarafından istilaya uğramıştır.¹⁵³ Timur'un Bağdad ve Tebriz atölyelerinden Semerkant'a getirdiği sanatkârlar, "Celâyir Üslûbu" olarak bilinen bir üslubu da beraberlerinde getirmişlerdir. (Resim 316)¹⁵⁴

Resim 316. Sultan Ahmed Divanı, v.55b TIEM 2046, Bağdat,(1406)

¹⁵¹ Uğur Derman, **İslâm Kültür Mirâsında Hat San'atı**, İstanbul, IRCICA, 1992, s.186.

¹⁵² Güner İnal, **Türk Minyatür Sanatı**, Ankara, AKM Yayını, 1995, s.94.

¹⁵³ Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri**, İstanbul, GS Matbaası, 1979, s.16.

¹⁵⁴ Thomas W.Lents-Glenn D.Lowry, **Timur And The Princely Vision Persian Art and Culture in the Fifteenth Century**, Washington, Smithsonian Institution Pres, 1989, s.58.

Resim 317. Sultan Ahmed Divanı, v.55b-55a
TİEM 2046, Bağdat,(1406)

Resim 318. “ Kelile ve Dimne,
T.S.M, H.362-2a-1b”

Ahmed Celâyir’in saltanat döneminden günümüze gelen Sultan Ahmed Divanı’nın v.55b-55a (Resim 317) sayfaları ile Baysungur’a ithaf edilmiş ve Herat atölyelerinde hazırlanmış Kelile ve Dimne v.2a-1b sayfaları (Resim 318), sayfa düzenleri açısından birbirlerine benzerlik gösterir. Sayfaların merkezlerindeki tezhipli alanların, üst ve alt kısımlarında bulunan ve başlıkların yer aldığı her iki örnekte de yazılar üstübeç mürekkebi ile benzer üsluplarda kûfî hatla yazılmıştır. Yazılı alanların zeminlerinde, altın helezonlar üzerinde rûmî motifler bezelidir. Her iki eserde de orta kısımda yer alan tezhipli alanlar ulama kompozisyon olarak hazırlanmış ve merkezlerinde beyaz iplikli dendanlardan oluşmuş altı kollu yıldız formu bulunur. (Resim 319- 320)

Resim 319. “Sultan Ahmed Divanı”, v.55b-55a
TİEM 2046, Bağdat,(1406) Detay

Resim 320. “ Kelile ve Dinme”, T.S.M,
H.362-2a-1b Detay

Yıldız formlu paftaya altı tane kapalı form bağlanır ve bu formlardan üçü altı kollu yıldız ile birleşir. Altı kollu yıldız “Mühr-i Süleyman formunu çağrıştırır. (Resim 321)

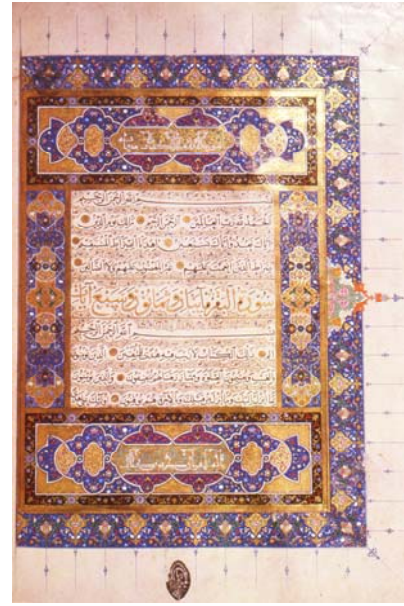
Resim 321. Sol tarafta, TİEM 2046 “Sultan Ahmed Divanı” v.55b-55a ve sağ tarafta T.S.M, H.362 “Kelile ve Dimne” v.2a-1b’den detaylar.

Şahruh, 1414 yılında Şiraz’daki İskender Sultan’ı tahtan indirerek yerine oğlu İbrahim Sultan getirmiş ve hazineyi Herat’a taşımıştır. Şiraz’daki sanat faaliyetleri 1435 senesinde İbrahim Sultan’ın ölümüne kadar devam etmiş ve Şahruh sanatkârları Herat’a getirmiştir.

Resim 322. TİEM, No: 1282, v.1b

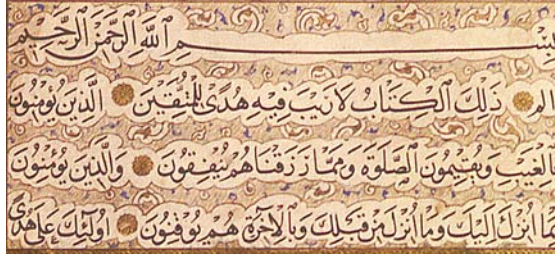
“Emir Hüsrev Dehlevi’nin Divanı”, Şiraz (1430-31)

Resim 323. TSMK, HS.4, v.1b

“Kur’an-ı Kerim”, Herat (1485)

1430-31 yılları arasında Şiraz'da yapılmış, bugün TİEM No:1282'de kayıtlı Emir Hüsrev Dehlevi'nin Divanı'nın serlevha sayfası (1b-2a) ile, tezimizde yer alan TSMK H.S.4 de kayıtlı ve 1485 tarihli Herat'ta yapılan Kuran'ı Kerim'in serlevha sayfası (1b-2a) birçok yönden birbirlerini çağırıştırır. (Resim 322-323)

Resim 324, TSMK, HS.4, v.1b

Resim 325 TİEM, No: 1282, v.1b

Eserlerin serlevha sayfalarında metnin yer aldığı alan, beyne's-sutur ile çevrelenmiş ve zemin diyagonal çizgilerle hareketlendirilip ve hatâyî grubu motiflerle süslenmiştir. (Resim 324-325)

Resim 326 TSMK, HS.4, v.1b Detay

Resim 327 TİEM, No: 1282, v.1b Detay

Tezhipli alanların orta kısmında yer alan yazılar üstübeç mürekkebiyle yazılmış ve aynı karakterde kufi hat tercih edilmiştir. Yazı zeminleri rûmî grubu motiflerle süslenmiştir. Tezhipli alanlar hendesi olarak tasarlanmış ve formu oluşturan çizgiler (+), (-) süslemelerle tezyin edilmiştir. Tezhipli alanı çevreleyen arapervaz her iki eserde de kitabelidir ve kitabe aralarına daire formun içine yerleştirilmiş beyaz renk iplikten oluşan rozetler yerleştirilmiştir. (Resim 328-329)

Resim 328

TSMK,HS.4,v.1bDetay

Resim 329

TİEM, No: 1282, v.1b Detay

Sayfanın bölümleri altın içpervaz ile sınırlandırılmıştır. Metnin her iki yanında yer alan koltuklu alanlarda hendesi olarak tertip edilmişlerdir.

Eserlerin dış pervazları mürekkep olarak hazırlanmıştır. Dışpervaz düz bir çizgiyle sınırlandırılmış olup sayfanın orta kısmına yerleştirilen üçgen bir formla taçlandırılmıştır. Dışa doğru az bir çıkıntıyla yerleştirilen üçgen paftalar her iki eserde de küçük tutulmuştur. (Resim 322-323)

Eserlerde dışpervaz haricinde kalan tezhipli alanlar hendesi formlardan oluşmuştur ve hatâyî ile rûmî grubu motiflerden müteşekkildir. Dışpervazlarda zemin rengini ayıran paftalar, rûmî grubu motiflerin oluşturduğu alanlarla belirlenmiştir.

TİEM, No: 1282'lu eserde altın ve lâcivert renk haricinde yeşil, mavi ve siyah renkler kullanılmış olup, sayfanın genel renk dağılımında soğuk renkler tercih edildiği görülmektedir. TSMK, HS.4 No'lu eserde altın, bedahşi lâcivert renk haricinde siyah, beyaz renkler kullanılmış ve altın alanlara daha çok yer verilerek, motif renklerinde pastel renkler tercih edilmiştir.

İskender Sultan'ın 1414'de tahtan indirilmesi, Sultan Ahmed Celayir'in 1410'da ölümü ve Baysungur'un 1420'de Karakoyunlulardan Tebriz'i alması, batı bölgesinin sanat hakimiyetini zayıflatmıştır.¹⁵⁵ Buna karşılık Herat'da, Baysungur'un himayesinde sanat faaliyetleri güçlenmiştir.

Fars bölgesinin en önde gelen kültür ve sanat merkezlerinden biri olan Tebriz şehri, 1436'dan itibaren Karakoyunlu Cihanşah tarafından Şahrüh'a tabi bir vali olarak yönetilmiştir. Cihanşah ve oğlu Pir Budak Bahadır Han zamanında Şiraz ve Bağdat atölyeleri “**Türkmen Üslubu**” denilen kendine özgü ayrı bir üslup oluşturur. Bugün için Cihanşah Dönemine ait “Cihanşah'ın Divanı” dışında herhangi bir yazma eser günümüze ulaşmamıştır. Döneme ait mevcut eserlerin

¹⁵⁵ Thomas W.Lents-Glenn D.Lowry, a.g.k, s.119

çoğu Pir Budak zamanından kalmıştır.¹⁵⁶ “1452 yılından itibaren Doğu Anadolu ve Azerbeycan havalisininden İran’a inen, Herat, Şiraz ve Bağdad’a kadar bütün bir bölgeyi hakimiyetleri altına alan Karakoyunlular’ın Şiraz ve Herat gibi minyatür merkezlerinde meydana getirilen eserlerde üslup değişimine sebep olacakları muhakkaktır.”¹⁵⁷

Herat şehrini Karakoyunlu Cihanşah’ın 1458’de kısa süreliğine de olsa işgali kültür ortamının zedelenmesine sebep vermişse de Hüseyin Baykara’nın 1468 yılı mart ayında Herat’a girip bu şehrin kontrolünü ele alması¹⁵⁸ Herat sanat uslubunda Baysungur döneminden sonra ikinci önemli devreyi başlatmıştır.

1506 yılında Hüseyin Baykara’nın ölümüne kadar 38 yıl boyunca Herat, kitap sanatlarının zirvesi olmuştur. Hüseyin Baykara, veziri Ali Şir Nevaî ile birlikte dönemin en ünlü sanatkârlarına hâmilik yapmışlardır.

Şahruh döneminde Çin İmparatorluğu ile ilişkiler arttırılmış ve karşılıklı elçiler gönderilmiştir. Kaynaklardan iki imparatorluğunda birbirlerine hediyeler gönderdiği öğrenilmektedir. Şahruh’un iyi niyetlerle dolu 1417 tarihli mektubuna karşılık Çin imparatoru Tai-ming, Mayıs 1417’de bir mektup ve elçiler göndermiştir. 300 atlının refakatında gelen elçiler, Bibaçin, Tubaçin ve Catbaçin ve beraberlerinde şonklar¹⁵⁹, atlas, kimhas kumaşı ve Çin vazoları gibi pek çok nadir eşya ve hediyeler getirdiler. Ayrıca prenses ve ağaların her biri için de ayrı ayrı fevkalâde hediyeler vardı. Çin’den gelen ilk elçi olması dolayısıyla Emir Seyyid Ahmed Tahran, Çin imparatoruna beyaz bir at göndermişti. Bu olay imparatoru pek memnun etmiştir. Karşılık olarak bu Bey’e bazı şeylerle birlikte, bir Çin’li ressam tarafından, atın gemini iki taraftan tutan iki seyisle beraber çizilen resmini de yolladı.¹⁶⁰

¹⁵⁶ Sevay Okay Atılgan, a.g.m., s.326.

¹⁵⁷ Akalay Zeren, “Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 753 No.lu Nizami Hamsesi’nin Minyatürleri”, **Sanat Tarihi Yıllığı V**, İstanbul, EF Matbaası, 1973, s397

¹⁵⁸ İsmail Aka, “Timurlular Devleti”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, İstanbul, Çağ Yayınları, 1988, Cild:9, s.262-269.

¹⁵⁹ Şonkar; Bu kuşun ismi Çin imparatorunun mektubunda sungur diye yazılıdır.

¹⁶⁰ Gülçin Çandarlıoğlu, **Orta Asya’da Timuriler, Çin’de Ming Münâsebetleri Ch’en Ch’eng Elçilik Raporu**, İstanbul, MSÜ Matbaası, 1995, s.105.

Şüphesiz karşılıklı alışveriş Çin sanatının en üst kalitedeki örneklerinin doğrudan Timurlu sarayına geldiği göstermektedir. Kaynaklardan bu hediyelerin daha ziyade, çiçekli ve ipek kumaşlar, kağıt paralar, tören kıyafetleri, gümüş, Budist cüppeleri, miğfer, yay, kılıç ve atlar olduğunu öğrenmekteyiz. Ancak Emir Seyyid Ahmed'e gönderilen resim ve Timurlu sarayına gönderilen Çin vazoları bize Çin süsleme ve minyatür sanatının da bu vesilelerle Timurlu saraylarına geldiğini gösterir.

Ayrıca, Şahruh'un 1420 yılında ticari ilişkileri arttırmak ve bilgi toplamak için Çin'in Pekin şehrine gönderdiği Gıyâseddin Nakkaş'da hiç şüphesiz bir san'at adamı olarak pek çok sanat izlenimlerini de getirmiş olmalıdır. Çin ejderi, Çin bulutu, değişik hatâyî motifleri, sîmurg ve bir takım kuş motifleri bu vesileyle Timur sanatına katılmıştır.¹⁶¹

Timurlu Dönemi Herat tezhip sanatında,

- 1393'de Bağdad'ın alınmasıyla birlikte, Bağdad ve Tebriz atölyelerinin “Celâyir Üslûbu”,
- 1386 ve 1393'de Şiraz ve çevresinin tamamen alınmasıyla birlikte eski Muzafferi'lerin izlerini taşıyan ve yeni Timur etkisinin girdiği “Şiraz Üslûbu”,
- 1420'de Karakoyunlular'dan Tebriz'in alınmasıyla birlikte Tebriz atölyelerinin etkisi,
- 1436-1453 yılları arasında gelişen Şiraz ve Bağdad atölyelerinin oluşturduğu “Türkmen Üslûbu”

etkisi ile birlikte 1386'dan 1468 yılına kadar pek çok üslûbun izleri görülmektedir.

Timurlu Döneminin son saltanat yıllarına denk gelen 1468'den 1506 yılına kadar süren Hüseyin Baykara Dönemi ise, Herat sanat atölyelerinde bütün bu

¹⁶¹ Çiçek Derman, “Timurlu Devri Tezhip Sanatının Fatih Devri Tezhibine Katkıları”, **6. Türk Kültürü Kongresi: Türk Kültürünün Dünya Kültürlerine Etki ve Katkıları: 21-26**, Basılmamış bildiri metni, Ankara, 2005

etkilerin süzülerek geldiği ve o güne kadar Timurlu sanatsever hükümdarların büyük destek ve teşvikiyle gelişen “Herat Tezhip Üslûbu”nun en verimli ve yüksek kalitede sanat eserlerinin meydana geldiği dönemdir.

Özbeklerin Herat şehrini, 1507’de almasıyla Timurlu Devleti son bulur. Safevî hükümdarı Şah İsmail 1510 yılında Horasan’a gelerek Herat’ta bulunan bazı Horasanlı sanatkârları ve yazma eserleri de Tebriz’e getirir. Daha sonra Osmanlı padişahı Yavuz Sultan Selim’in 1514 yılında Safevîler’den Tebriz’i almasıyla bir grup Tebrizli sanatkâr İstanbul saray nakkaşhanesine getirilir. İstanbul’a getirilenler arasında son Timurlu hükümdarı Hüseyin Baykara’nın oğlu, Bediü’z-zaman Mirza da bulunmaktadır. Yavuz Sultan Selim tarafından büyük itibar gören şehzadenin özel kitaplarını da beraberinde İstanbul’a getirdiği bilinmektedir.¹⁶²

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi’nde bulunan Timur Devri eserleri, muhtemelen Bediü’z-zaman Mirza’nın kitaplarının da aralarında yer aldığı ve Yavuz Sultan Selim’in Tebriz’den İstanbul’a getirdiği eserlerdir.

4.3. Malzeme ve Yapılış Usûlleri

Yazma eserler hazırlanırken ilk olarak eserin yazılacağı kağıt seçilir. Kağıtlar, genellikle bitkilerin suda kaynatılmasıyla elde edilen sıvıyla boyanır, ham halleriyle kullanılmazlar.

Boyandıktan sonra kağıda uygulanan ikinci aşama, üzerinde koruyucu bir tabaka teşkil eden âhârın sürülmesidir. Âhar, mürekkebin akıcı olarak sürülmesini ve herhangi bir hatanın kolaylıkla kağıttan silinmesini sağlar.¹⁶³

Yazma eserlerde, okuyucunun daha rahat okuyabilmesi ve hemen hemen bütün renklerle uyum içerisinde yan yana getirilebilen krem yani nohidi tabir

¹⁶² Serpil Bağcı-Filiz Çağman-Zeren Tanındı, **Osmanlı Resim Sanatı**, İstanbul, TC Kültür Bakanlığı Yayınları, 2006, s.54-56

¹⁶³ Geniş bilgi için bkz Mahmud Bedrettin Yazır, Neş.Haz.Uğur Derman, **Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm medeniyetinde Kalem Güzeli**, Ankara, D.İ.B Yayınları, 1974, s.187-193.,Uğur Derman, “Yazma Eserlerde Kullanılan Âlet ve Malzemeye Dair”, **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu** (5-6 Mayıs 1986):Bildiriler, Elazığ:Fırat Üniversitesi, 1987, s.15-33.

edilen renk daha çok tercih edilmiştir. Çalışmamızda mevcut beş eserde de krem rengi aherli kağıtlar kullanılmıştır.

Hattat, müzehhip ve musavvirler tarafından hazırlanacak eserin kağıt seçimi yapılandıktan sonra ilk adım eserin muhtevasını oluşturacak metin kısımlarının hattat tarafından yazılmasıdır. Tezhip ve minyatür yapılacak sayfalar tespit edilir. Hattattan bağımsız olarak yapılan ve hiç metin içermeyen tezhipli veya minyatürlü sayfalar sanatkârlar tarafından yapılmaya başlanır. Ancak sayfada yazı mevcutsa hattatın yazması beklenir.

Timur devri el yazmalarında kûfi, sülüs, nesih, muhakkak ve nesta'lik yazı çeşitleri kullanılmakla beraber nesta'lik en çok tercih edilen yazı çeşididir. Tezhipli alanlardaki yazılar hariç, eserlerin metin kısımlarında is ve altın mürekkebi kullanılmıştır. Ancak unvân ve serlevha sayfalarının başlık kısımlarıyla zahriye sayfalarının temellük kayıtları muhtelif mürekkep çeşitleriyle yazılmıştır.

İncelenen eserlerdeki yazılarda; altın, üstübeç (beyaz), lâl (kırmızı), sarı, mâî, yeşil, turuncu renk mürekkepler¹⁶⁴ kullanılmıştır.

Kullanılan mürekkepler sayfa numaralarına göre aşağıda verilmiştir.

B.282 -2b, 10a, 10b-11a, 566b, 640b, 785b, **R.1022**- 3a-2b, 13b, **H.362**, 2a-1b, **H.781**, 1b-2a, 27b, 100b, 144b, 204b, 283b, **HS. 4**, 1b-2a, 52b, 92b, 143b, 182a, 183a, 198b, 202a, 213b, 213a, 218a I, 218b, 219a II, numaralı sayfalar üstübeç mürekkebi ile,

B. 282- 297b, 315b, 516b, 543b, 590b, 631b, 653b, 785a, 860b, **R.1022**, 1a, 5b, **H.362**, 1a, 5b, 18b, 28b, 121a, **H.781**, 1a, **HS.4**, 61b, 124b, 184a, 199b, 219a I, numaralı sayfalar altın mürekkebi ile,

B. 282- 612b, 699b, numaralı sayfalar lâl mürekkebi ile,

R.1022, 3a-2b, **HS.4**, 27a, 44b, 90b, numaralı sayfalar sarı mürekkep ile,

¹⁶⁴ Geniş bilgi için bkz .Mahmud Bedrettin Yazır, Neş.Haz.Uğur Derman, a.g.k., s.183-187.

R.1022, 4a-3b, **HS.4**, 131b, 198a, 200a, 218a II, numaralı sayfalar mâî mürekkep ile,

HS.4, 168b numaralı sayfalar yeşil mürekkep ile,

HS.4, 219a III, numaralı sayfada turuncu renk mürekkep ile yazılmıştır.

Tezhipli alanlardaki yazılar muhtelif tekniklerle yazılmıştır. Eğer altın zeminli bir başlığa yazı yazılmışsa, önce zemin tamamen altın ile boyanmış, sonra tezhip deseni geçirilmiş ve dallar ile motifler boyanmıştır. Daha sonra yazı yazılmış ve hem desenin hem de yazının tahrirleri çekilmiştir. HS.4 v.90b sayfası bu teknik ile hazırlanmış bir sayfadır. (Resim 270) Hatâyî grubu motiflerin yer aldığı başlığa dikkatlice bakıldığında, sarı mürekkebin altında yer alan tahrirleri çekilmemiş ancak yeşil renk boyanmış dalların izleri görülür.

Yazılı alanın zemininde yer alan yazı, altın mürekkep ile yazılmış ve hatâyî grubu motiflerle bezenmiştir. Desen teship yapılacak alana aktarılıp altın dallar sürüldükten sonra desen ve yazı tahrirlenmiştir. En son olarak da desenin zemin rengi boymuştur. HS.4, v.61b (Resim 267) sûrebaşlı başlık tezhibi bu teknik ile çalışılmıştır.

Tezhibli sayfada desen aktarıldıktan sonra ilk iş, altını, desenin nerelerinde varsa sürmektir. Önce sarı boyadan farksız görülen altın, esas hüviyetini ve parlaklığını, zermühre denilen sert ve cilâlı bir taşın, üzerinde gezdirilmesiyle meydana çıkarır. Altın parlatıldıktan sonra ilk yapılacak muamele, is mürekkebi ile tahrirlenmesidir.¹⁶⁵ Deseni oluşturan motifler arzu edilen renklerle boyandıktan sonra tahrirlenir. Tahrirleme bittikten sonra zemin rengi sürülür. Araştırmamızda yer alan eserlerdeki tezhipli sayfalar en çok bu teknikle çalışılmıştır.

Hem motiflerin hem de motiflerin yerleştirildiği zeminlerin sadece altın sürülerek işlendiği üslûba “Zerenderzer” denir. Bu üslûb ile işlenmiş motiflerin daha rahat seçilebilmesi ve daha hoş bir etki sağlaması için kimi zaman farklı

¹⁶⁵ Çiçek Derman, “Yazma Eserlerde Tezhib Sanatı”, **Fırat Üniversitesi Yazma Eserler Sempozyumu**, Elazığ, Elazığ:Fırat Üniversitesi, 1986, s.64.

tonlarda altın kullanılmış, kimi zaman da altınlar mat bırakılarak veyahut parlatılarak farklı etkiler elde edilmiştir.

Eserlerimiz içinde sadece B.282 nolu, v.297b (Resim 54) unvân sayfası kitabesinin sağında ve solunda yer alan tezhipli alanlarda, HS.4 nolu v.1b-2a (Resim 243) serlevha sayfasının yazılı alanın alt ve üst kısımlarındaki tezhipli alanların köşelerinde yer alan paftalarda bu teknik kullanılmıştır.

Tezhip yapılacak alanın zemini tamamen boyandıktan sonra motiflerin arzu edilen renk veya altın ile çalışılmasına “Çift Tahrir” denir. Motiflerin yaprakları veya rûmîlerin içlerindeki detayların daha iyi seçilebilmesi için motifleri oluşturan detayların araları boş bırakılır.

İncelenen eserler içerisinde B.282, v.297b,v.315b, v. 612a, v.653b, v.699b unvân sayfaları, v.653a, v.699a zahriye sayfalarındaki tezhipli alanlar bu teknik ile çalışılmıştır.

4.4. Sayfa Tasarımları

Yazma eserlerdeki tezhipli sayfalar sırasıyla zahriye, serlevha, unvân veya sûrebaşı ile hâtime sayfalarıdır. Bu sayfalar kollektif çalışma mahsülü olup Nakışhânelerde ortaya çıkmıştır. Dolayısıyla bir kişinin değil, bir grubun eseridir ve Sernakkaş (Nakkaşbaşı) diye anılan sanatkârın denetiminde meydana gelmiştir.¹⁶⁶ Eserlerde mevcut imzalar daha ziyade sernakkaşın imzasıdır.

4.4.1. Zahriye

Zahriye, Arapça zahr-zahri “arka, sırtla ilgili” anlamına gelir. Yazma kitaplarda çoğunlukla hiçbir yazılı metin içermeyen tamamen tezhipli olarak tertip edilmiş ilk sayfalarıdır.

Bazı eserlerde zahriye sayfasının merkezinde temellük kaydı yer alır. Temellük, Arapça mülk “mâlik olmak”tan temelluk, sahip olma, mâlik olma anlamına gelir. Temellük Kaydı (kitâbesi) ise kitapların başına yazılan ve o kitabın kime ait olduğunu belirten ibarelerdir. İncelediğimiz eserlerde B.282 ,v.1a, v.10a, R.1022 ,v.3a-2b, H.362,v.1a, H.781,v.1a numaralı zahriye sayfalarında temellük kaydı bulunmaktadır.

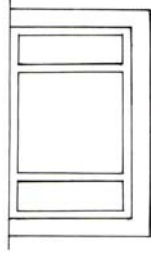
Temellük kitabeli zahriye sayfaları genelde tek sayfa olarak tertip edilirler. Ancak R.1022 nolu eserin v.3a-2b zahriye sayfalarında temellük kitabesi karşılıklı iki sayfaya yazılmıştır. (Şekil 7)

İncelediğimiz eserler arasında zahriye sayfaları mekik (Şekil 2-3), daire (Şekil 4-5-6) , damla (Şekil 7) ve dikdörtgen (Şekil 1) formdadır.

B.282, v.297a, v.566a zahriye sayfalarının genel formu dairedir. Ancak dikey olarak üst ve alt taraflar uzatılarak büyük tığlar yerleştirilmiştir. Genel formları dairevi olduğu için aşağıdaki sınıflandırmada daire formulu zahriye sayfaları başlığı altına yerleştirilmiştir.

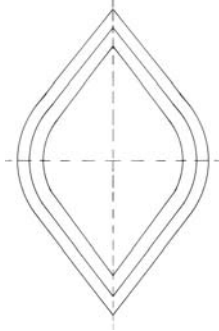
¹⁶⁶ Çiçek Derman, a.g.m., s.66.

Dikdörtgen formlu zahriye sayfaları :

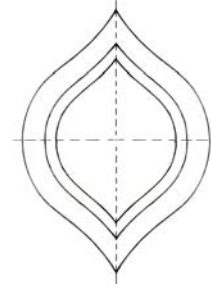

Şekil 1 R.1022, v.2b-3a, H.362, v.1b,2a

Mekik formlu zahriye sayfaları :

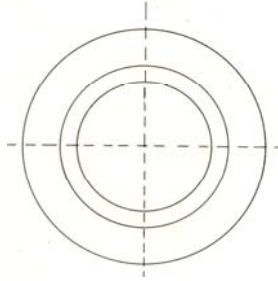

Şekil 2 B.282, v.699a

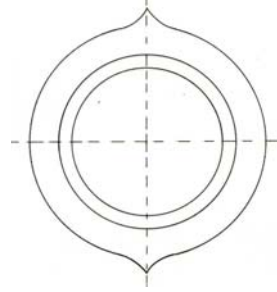

Şekil 3 B.282 – v. 653a, v.699a, v.785a

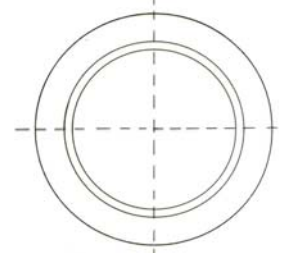
Daire formlu zahriye sayfaları :

Şekil 4 H.362, v.1a, H.781, v.1a

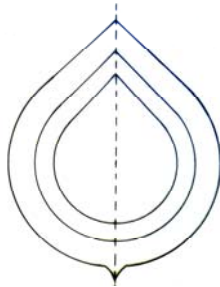

Şekil 5 B.282, v.297a, v.566a

Şekil 6 B.282, v.1a

Damla formlu zahriye sayfaları :

Şekil 7 B.282, v.640a

4.4.2. Serlevha

Serlevha veya Mihrâbiye¹⁶⁷ birleşik kelime olup, ser kelimesi “baş”, serlevha ise baş sayfa anlamına gelir. Yazma eserlerde genelde serlevhalar ilk sayfa olan zahriye sayfasından sonra karşılıklı düzenlenmiş ve simetrik iki sayfa olarak karşımıza çıkar. Arka arkaya iki sayfa serlevha örnekleri de mevcuttur.

El yazması Kur’an-ı Kerim’lerde çoğunlukla serlevhanın ilk sayfası “Fatiha” sûresi, diğer sayfa ise “Bakara” sûresi’nin ilk ayetlerinden oluşur. Fatiha sûresinin iki sayfaya bölünerek yazıldığı serlevha örnekleri de mevcuttur. Ancak araştırmamızda yer alan HS.4 nolu Kur’an-ı Kerim’de yukarıda bahsettiğimiz düzenlemelerden farklı olarak, v.1b-2a serlevhasının v.1b de hem “Fatiha” suresi hem de “Bakara” suresinin ilk ayetleri yazılmıştır.

Serlevha sayfasında metin bazen düz satırlar şeklinde (R.1022, v.4a-3b, HS.4, v.1b-2a, B.282, v.11a-10b) bazen de çift sütunlar halinde (H.781, v.2a-1b) yazılmış olabilir.

Orta kısımda yer alan metnin sağ ve sol tarafındaki dikdörtgen formlu koltuklar, kimi zaman tercih edilmiş (H.781, v.2a-1b) kimi eserlerde de bu alanlar yazı sahasına bırakılmıştır. (B.282, v.10b-11a).

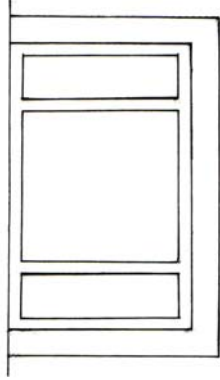
Serlevha sayfaları, tezhipli sayfaların en dışında yer alan ve tığlarla neticelenen dışpervaz formuna göre sınıflandırılır.

Kubbe formunu hatırlatan şeklinde olanlara (Kubbe Levha), yatık dikdörtgen şeklindeki (İklîl levha), kubbe ve iklîl levha karışımından meydana gelen serlevhalar (Mürekkep Levha) olmak üzere umumiyetle üç tipe ayırdık.¹⁶⁸ İncelediğimiz eserler içerisinde iklîl (Şekil 8-9-10) ve mürekkep (Şekil 11) serlevha örnekleri mevcut olup, Kubbeli serlevha örneğine rastlanmamıştır.

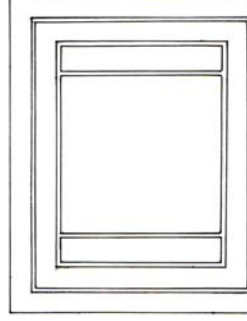
¹⁶⁷ F. Çiçek Derman, a.g.m., s.65.

¹⁶⁸ F.Çiçek Derman, a.g.m., s.65.

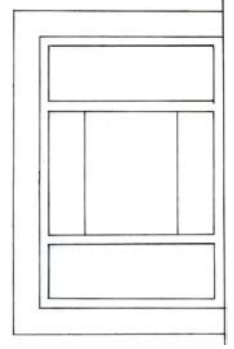
İklîl serlevha sayfaları:

Şekil 8 R.1022, v.4a-3b
H.362, v.1b-2a

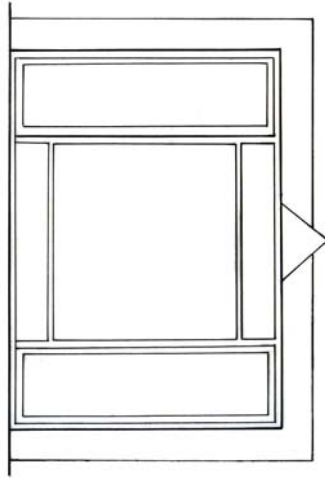

Şekil 9 R.282, v.10b-11a

Şekil 10 H.781, v. 2a-1b

Mürekkep serlevha sayfaları:

Şekil 11 HS.4, v.1b-2a

4.4.3. Unvân

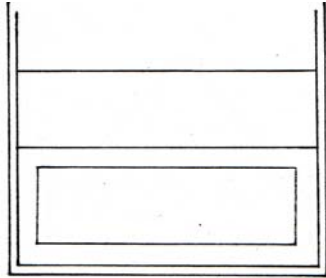
Unvân'ın kelime manâsı kitap, mecmûa, makale başlığıdır. Unvân sayfasının karşı tarafında bulunan sayfada, metnin devamı yer alır. Sayfa şekil bakımından iki bölümden oluşur. Birinci bölüm sayfanın üst kısmında bulunan tezhipli alan, ikinci bölüm ise metnin yer aldığı alandır.

Unvân sayfasının tezhipli alanı cetvel ve ara sularla yazı sahasından ayrılır. Tezhipli alan, kitabenin yer aldığı dikdörtgen formu alan ile üst tarafta tığlarla neticelenen tezhipli alan olmak üzere genelde iki bölümden oluşur.

İncelemiş olduğumuz eserler içinde unvân sayfalarını, üst kısımdaki tezhipli alanın aldığı şekle göre sınıflandırdık ve kubbeli, iklîl, mürekkep unvân olarak adlandırdık¹⁶⁹.

İklîl Unvân

İklîl, kelime olarak “taç” manâsına gelir. Unvân sayfasının üst bölümündeki tezhipli alan eğer düz bir cetvel ile sınırlı ise “İklîl Unvân” adı verilir. (Şekil.1)

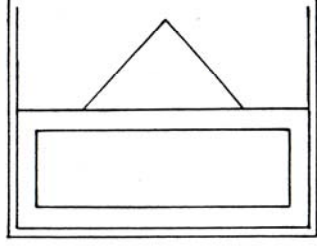

Şekil. 12 İklîl unvân sayfası şeması

¹⁶⁹ Şehnaz Biçer, *Eski Yıldız Kütüphanesi'ndeki Timur, Osmanlı ve İran (Safevî) Minyatürlü Yazmaların Tezhiplerinin Mukayesesi*, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995, s.228.

Kubbeli Unvân

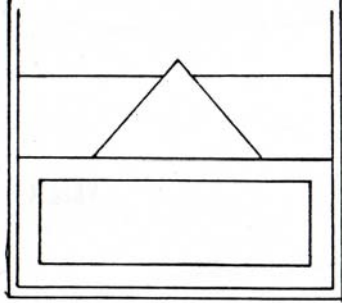
Unvân sayfanın üst kısımdaki tezhipli alan bir veya daha fazla, aynı ya da farklı boyutta kubbe formlarıyla tasarlanmış ise böyle unvânlara “Kubbeli Unvân” denir. (Şekil.2)

Şekil.13 Kubbeli unvân sayfası şeması

Mürekkep Unvân

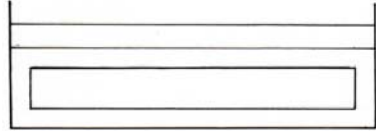
Mürekkep; terkîb edilmiş, iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen anlamındadır. Unvân sayfasının üst bölümdeki tezhipli alan hem iklîl hem de kubbeli formların terkiibinden oluşursa böyle unvânlara mürekkep unvân denir. (Şekil.3)

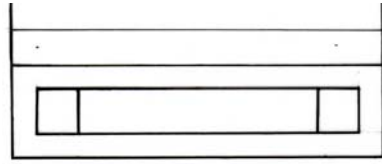
Şekil.14 Mürekkep unvân sayfası şeması

İncelediğimiz eserler arasında çoğunlukla iklîl unvân sayfaları yer alırken az da olsa mürekkep unvân tespit edilmiştir. Ancak kubbeli unvân sayfasına hiç rastlanılmamıştır. Eserlerde yer alan unvân sayfaları çeşitlerine ve sayfa numaralarına göre şematik çizimleriyle aşağıda gösterilmiştir.

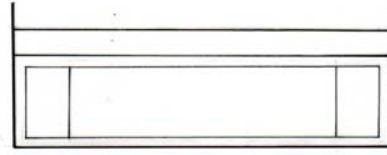
İklil unvân sayfaları :

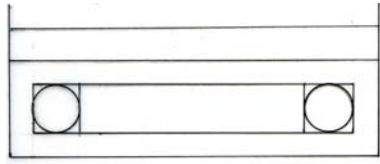
Şekil.15 B.282-v.297b, v.543b, v.568b, v. 590b,v.631b,
v.640b, v.785b,
R.1022- v.5b- v.12b,
H.362- v.5b
H.781-v. 27b, v.100b, v.144b, v.204b, v.283b

Şekil. 16 B.282- v.2b

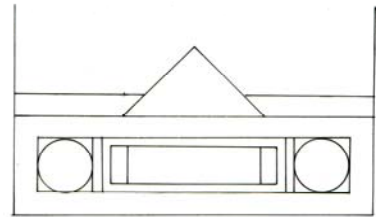

Şekil.17 B.282- v.516b, v.653b

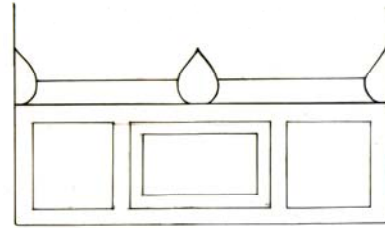

Şekil. 18 B.282- v.590b, v.612b

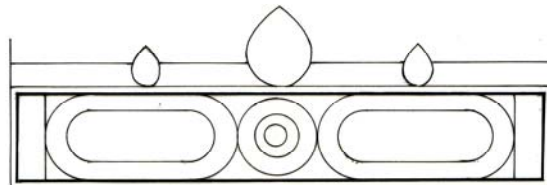
Mürekkeb unvân sayfaları :

Şekil 19. B.282- v.315b

Şekil 20. B.282- v.860 b

Şekil 21 B.282- v.699b

4.5. İçpervaz, Arasuyu ve Cetveller

Tezhipli sayfaların düzenlenmesinde, tezhipli iki bölümü birbirlerinden içpervaz, arasuyu ve cetveller ayırır. Tezhipli alanın genel düzeni açısından bu unsurlar önemlidir. Dönemlere göre renk ve tasarımları farklılıklar gösterir.

İçpervazların her iki tarafında arasuyu ve cetveller yer alır. Cetvellere göre arasular daha geniştir. İncelediğimiz eserlerde yer alan arasuları yeşil, mavi, turuncu, beyaz, bedahşî lâciverdî ve pembe renklerde dir. Bu renkler üzerine çoğunlukla artı ve eksi şekillerinin yan yana gelmesiyle oluşan süsleme kullanılmıştır. B.282 nolu eserin, v.653a' da bulunan yeşil renk arasuyuna koyu yeşil renk ile, aynı eserin v.11a'da yer alan bedahşî lâciverdî arasuyuna ise turuncu renk ile uzun-kesik çizgiler yerleştirilmiştir. Bu sayfalarda arasuların kalınlıklarının bir mm'den daha az olduğu düşünüldüğünde yapılan uygulama hayret vericidir.

İçpervazlar, sayfanın genel görünüşünü oluşturan formun oluşmasında ilk çizilen alanlardır.

Timur devri el yazmalarında içpervazların desen zenginliği ve desenlerin mükemmel uygulamaları açısından nadide örneklerdir.

Dört farklı başlıkta topladığımız ve tablolarda gösterdiğimiz örnekler, aşağıda sayfa numaralarının yanında ölçüleriyle birlikte verilmiştir.

I. Zencirek içpervazlar:

R.1022, v.5b (2,5 mm), H.362, v.2a-1b (3 mm), H.362, v.5b (3 mm), B.282, v.10a (3 mm), B.282, v.10b- 11a (3 mm), B.282, v.543b (5 mm), B.282, v.566a (4 mm), B.282.v.640b (4 mm) (Tablo-I)

II. Kitabeli içpervazlar :

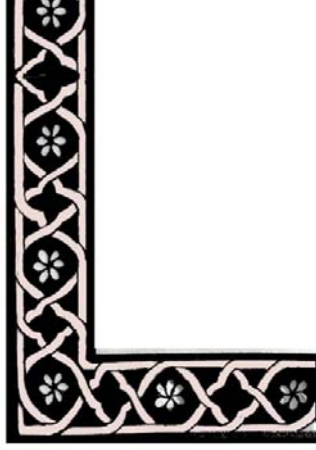
R.1022,v.3a-2b (4 mm), H.781, 27b (3 mm), H.781, v.100b (4 mm), H.781,v.144b (4 mm), H.781, v.204b (4 mm), HS.4,v.1b-2a (5.5 mm), B.282, v.297b (10 mm), B 282, v.653a (8 mm), B 282, v.785b (8 mm) (Tablo-II-III)

III. Hatâyî motif grubu ile bezeli içpervazlar:

R.1022, v.4a-3b (4.5 mm), R.1022, v.13b (3,5 mm), H.362, v.1a (3 mm), H.781, v.1a (2,5 mm), B.282, v.10b- 11a (15 mm), B.282, v.590b (3mm), B.282, v.612b (6 mm), B 282, v.640a (4mm) (Tablo-IV-V)

IV.Rûmî motifi ile bezeli içpervazlar:

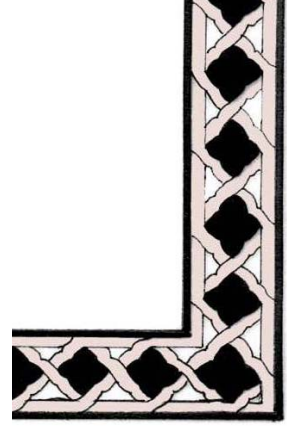
B.282, v.2b (11 mm), B.282, v.516b (5 mm), B.282,v.621b (5 mm) (Tablo-VI)

B.282.v.640b

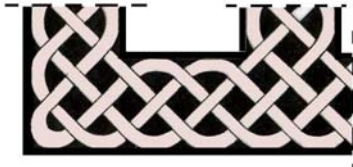
B.282, v.10a

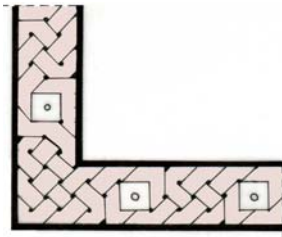
B.282, v.543b

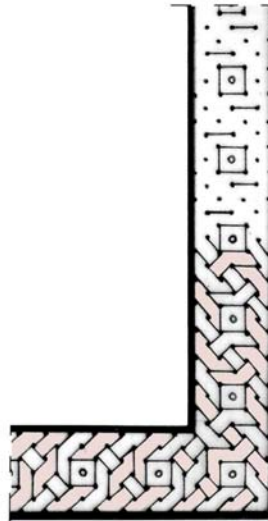
B.282, v.566a

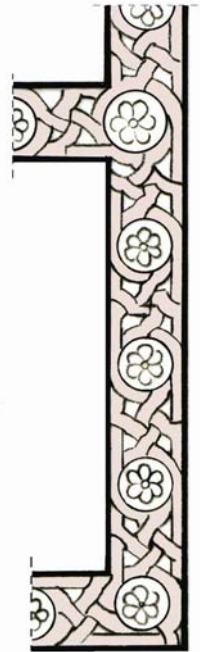
B.282, v.10b- 11a

R.1022,v.5b

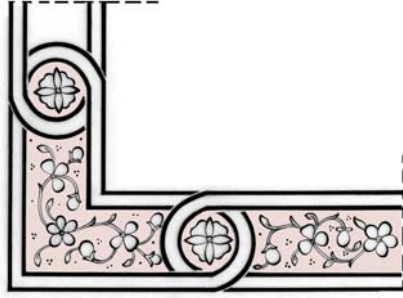
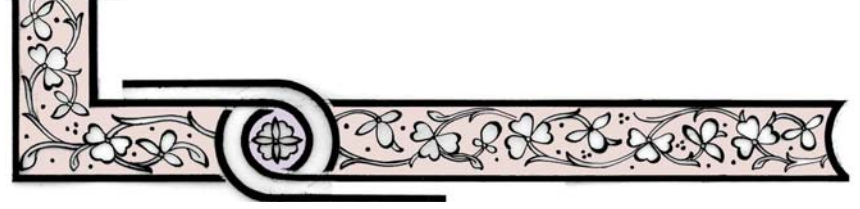
H.362, v.2a-1b

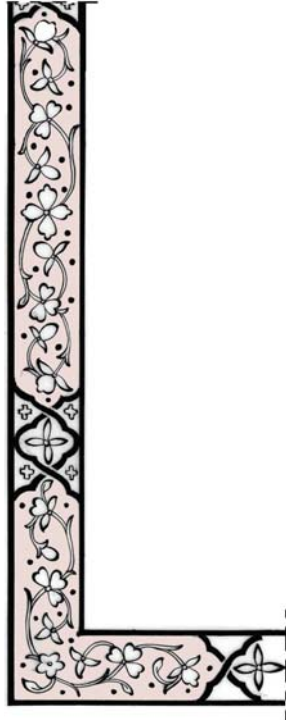
H.362, v.5b

Tablo I Zencirek içpervazlar

H.781, v.100b

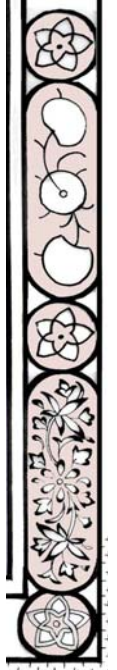

H.781, v.204b

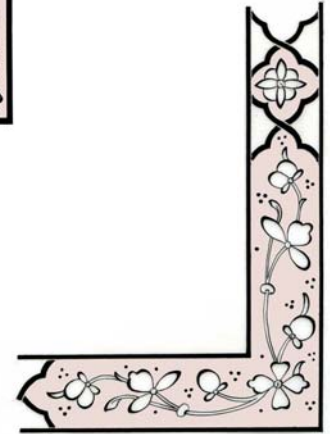

H.781, v.144b

B.282, v.785b

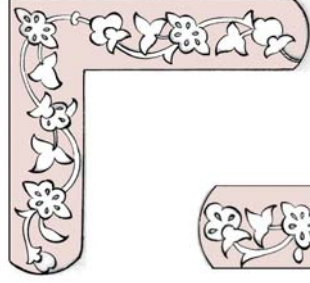

B.282, v.297b

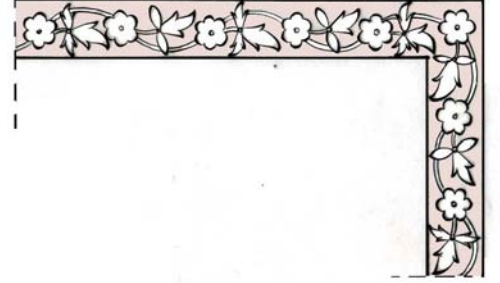
H.781, 27b

Tablo II Kitabeli İçpervazlar

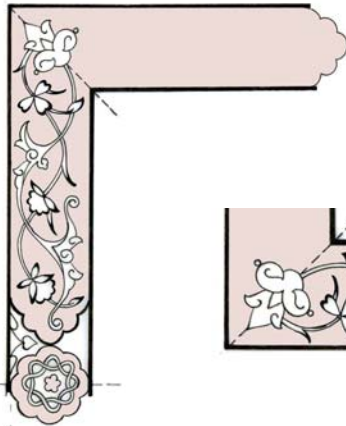

R.1022, v.3a-2b

R.1022, v.13b

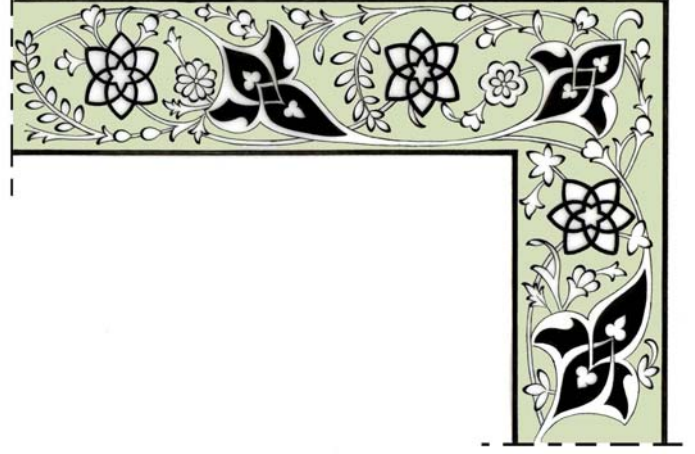
B 282, v.653a

HS.4, v.1b-2a

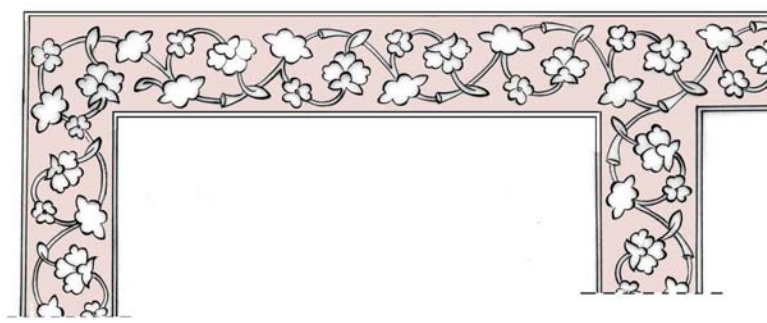
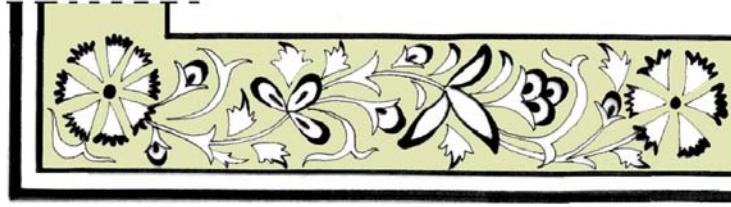

Tablo III Kitabeli İçpervazlar

B.282, v.612b

B.282, v.10b- 11a

R.1022, v.4a-3b

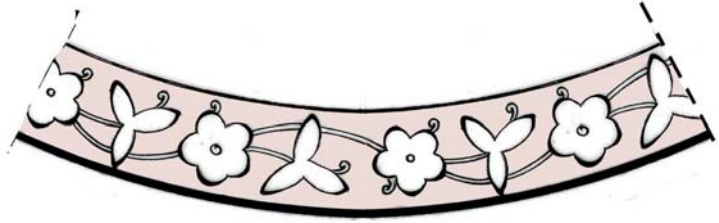
B.282, v.590b

Tablo IV Hatâyî motif grubu ile bezeli içpervazlar

H.781, v.1a

H.362, v.1a

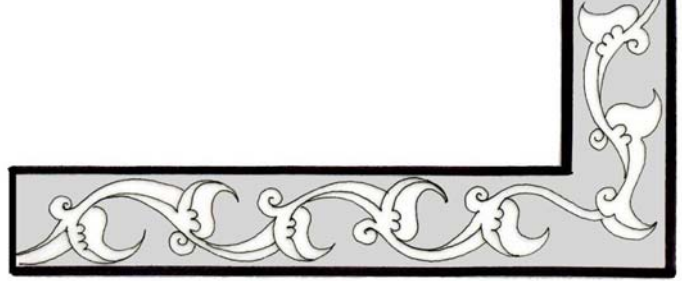

B 282, v.640a

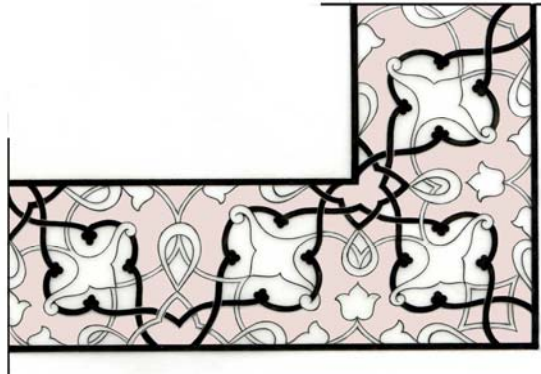
Tablo V Hatâyî motif grubu ile bezeli içpervazlar

B.282, v.516b- B.282, v.590b

B.282,v.621b

B.282, v.2b

Tablo VI Rûmî motifi ile bezeli içpervazlar

4.6. Motifler

Motifler bitkisel ve hayvansal kaynaklı olmak üzere iki bölümde tasnif edilir. Bitki kaynaklı motifler “hatâyî grubu”, hayvan kaynaklı motifleri ise hayal mahsûlü efsânevî hayvan motifleri ve tabiat kaynaklı uslûplaştırılmış hayvan motifleridir. “Rûmî” ve “Mühmanî” motifleri de hayvan figürlerinden kaynaklanan motiflerdir. Bulut ve “Çintamanî”de diğer motiflerdir.¹⁷⁰

4.6.1. Rûmî

Rûmî motifi çizilişine göre; düz, dendanlı, işlemeli, sencîde, sarılma ve hurdelenmiş, desen içinde aldığı vazîfelere göre; ayırma, tepelik, ortabağ ve hurde rûmî olarak sınıflandırılır.¹⁷¹

Timur Devri el yazmalarının tezhipli sayfalarında rûmî motifi en çok tercih edilen motiftir. İncelediğimiz eserler içinde düz, sencîde, hurdelenmiş, ayırma rûmî ile tepelik ve ortabağ motifleri kullanılmıştır.

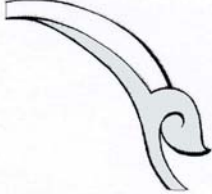

Araştırmamız dahilinde yer alan Timur Devri Herat tezhiplerinde altın, beyaz, limonkûfû yeşil, turuncu, mavi, yeşil, bedahşî lâcivterdî ve pembe renk rûmî motifleri tercih edilmiştir.

Aşağıda yer alan tablolar incelediğimiz eserlerin içerisinde yer alan rûmî grubu motifleridir. Tablolar rûmî motiflerinin çeşitlerini göstermektedir.

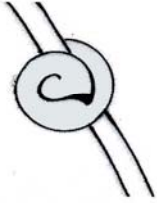
Tablo I ‘de Düz (Sade) rûmî, Tablo II’de Rûmî parçaları, Tablo II ve Tablo IV’de Ayırma rûmî, Tablo V’de Hurdelenmiş rûmî, Tablo VI’de Sencîde rûmî, Tablo VII’de Tepelik, Tablo VIII’de Ortabağ motifleri yer almaktadır.

¹⁷⁰ İnci A.Birol-Çiçek Derman, **Türk Tezyini San’atlarında Motifler**, Kubealtı Akademisi Kültür ve San’at Vakfı, İstanbul, 1991, s. 13

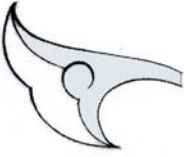
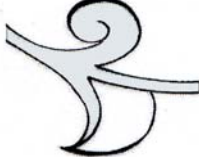

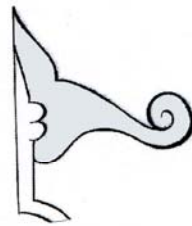
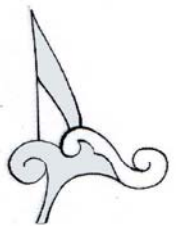
¹⁷¹ İnci A.Birol-Çiçek Derman, s.182-183.

 H.S.4- 143b	 H.S.4- 219a	 H.S.4- 184a	
 H.S.4- 61b	 H.S.4- 131b	 H.S.4- 168b	 R.1022- 5b
 H.S.4- 143a	 R. 1022- 5b		

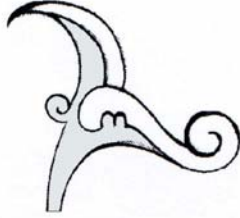

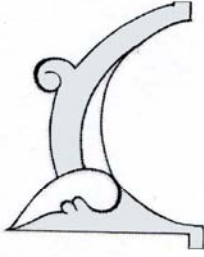
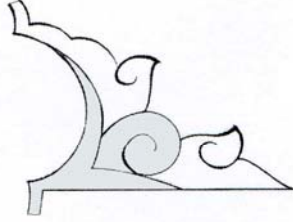
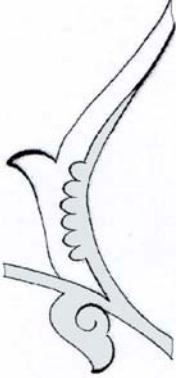

TabloV II Düz (Sade) rûmî motifleri

 H.S 4- 219a	 H.S 4- 219a
--	--

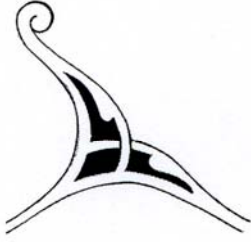

Tablo VIII Rûmî parçaları

 <p>H.362- 121a</p>	 <p>H.362- 121a</p>	 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>H.S 4- 61a</p>
 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>H.S 4- 131b</p>	 <p>H.S 4- 184a</p>
 <p>R.1022-4a</p>	 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>R.1022-4a</p>

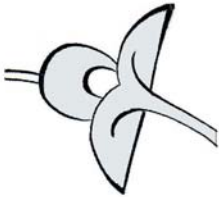

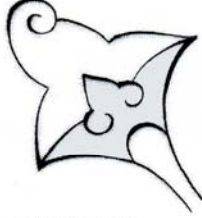
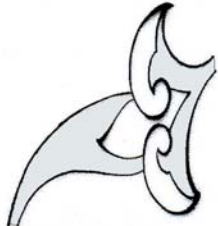

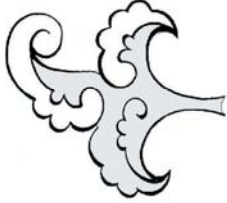
Tablo IX Ayırma rûmî motifleri

 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>B.282-243b</p>
 <p>H.S 4- 1b-2a</p>	 <p>H.S 4- 124b</p>	
 <p>B.282-1b</p>	 <p>B.282-1b</p>	

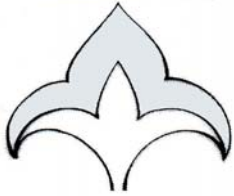
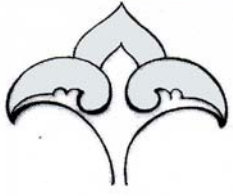
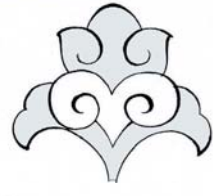
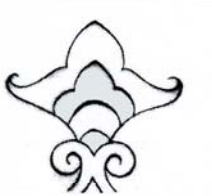
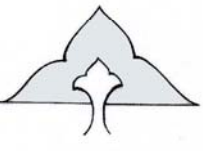
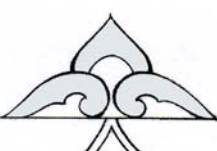

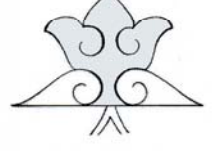

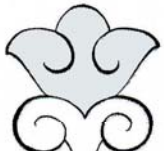

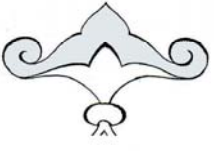

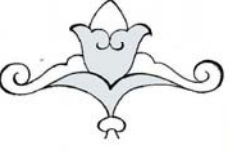

Tablo X Ayırma rûmî motifleri

 <p>H.S.4- 2b</p>	 <p>H.S.4- 1b-2a</p>	 <p>H.S.4- 1b-2a</p>
 <p>B.282- 11a</p>	 <p>H.S.4- 184a</p>	
 <p>B.282- 11a</p>	 <p>B.282- 11a</p>	

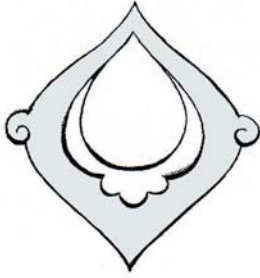
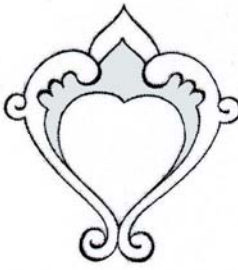
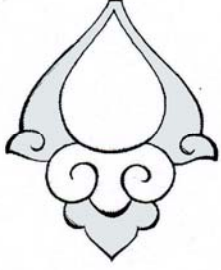
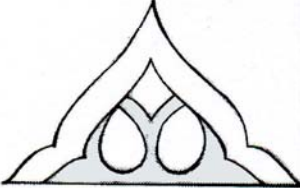
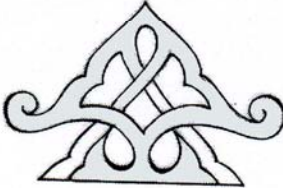
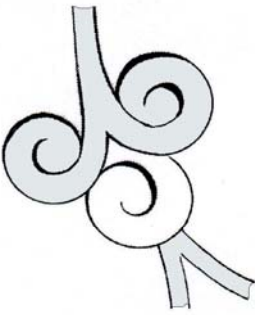
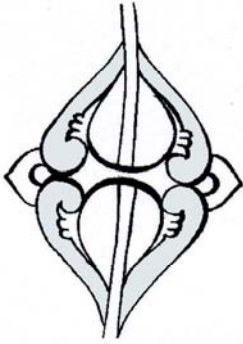
Tablo XI Hurdelenmiş rûmî motifleri

 H.S.4- 213b	 H.362- 2b	 H.362- 89b
 B.282- 1b	 B.282- 543b	 B.282- 643b
 H.S.4- 213a	 H.S.4- 219a	 H.S.4- 219a
 B.282- 1b	 B.282- 543b	

TabloXII Sencide rûmî motifleri

 H.S.4- 61 a	 H.S.4- 213 b	 H.S.4- 202 a	 H362- 18b
 H.362- 2b	 H.S.4- 213b	 R.1022- 5b	 H.S.4- 218 a
 H.S.4- 198b	 H.S.4- 184a	 H.S.4- 1b-2a	
 H.362- 5b	 H.S.4- 143b	 H.S.4- 184a	 H.S.4- 1b-2a

Tablo XIII Tepelik motifleri

 <p>H.362- 1a</p>	 <p>H.S.4- 200a</p>	 <p>H.S.4- 1b-2a</p>
 <p>H.362- 1a</p>	 <p>H.362- 2b</p>	
 <p>H.S.4- 219a</p>	 <p>H.S.4- 219a</p>	

Tablo XIV Ortabağ motifleri

4.6.2 Mûnhanî

Kelime manası “eğri” demektir. Tezyînatta, kenar suyu veya müstakîl olarak kullanılır. Mûnhanîler simetrik olduğu gibi, aynı şeklin tekrarından meydana gelmiş yürüyen desenler de olabilir.¹⁷²

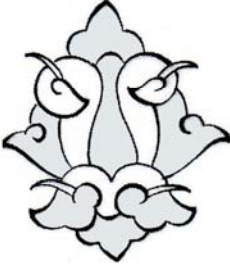

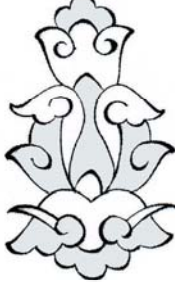
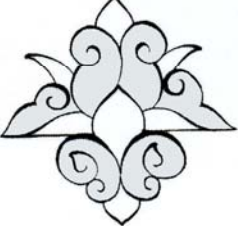
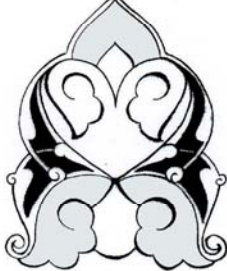
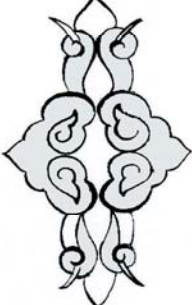

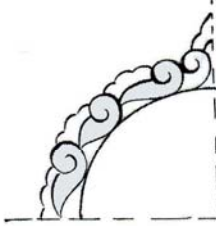
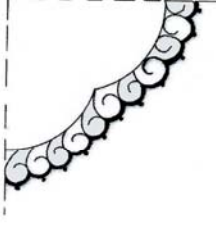
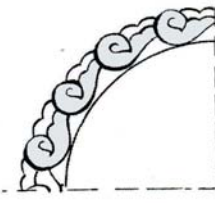
İncelediğimiz eserler içinde sadece HS.4 nolu Kur’an-ı Kerîm’in muhtelif tezhipli sayfalarında mûnhanî motifi kullanılmıştır. Müstakîl olarak sayfa kenarlarında yer alan koltuklu alanlarda kullanıldığı gibi aşer ve hizib güllerinin dışpervazlarında yürüyen desenler olarak tercih edilmiştir. (Resim 283)

HS.4 nolu eserin v.1b-2a serlevhasının dışpervazında yer alan ve içpervaza dayalı bağımsız ve taç formunda oldukça güzel bir mûnhanî motifi de mevcuttur. Ancak v.1b-2a’da dışpervazın bedahşî lâciverdî zemininde bulunan mûnhanî motifi oldukça ilginç bir örnektir. Ortabağ motifi ve ondan helezonla ayrılan sade rûmî motifleri kullanılmış ancak rûmî motifleri mûnhanî motifi usûlü ile boyanmıştır. (Resim 252) Motif grubu kendi helezonu üzerinde diğer motif gruplarının helezonlarından bağımsızdır. Motifin zeminine önce altın sürülmüş ve daha sonra pembe, mavi, beyaz renklerle boyanmıştır. Altınlı zemin tamamen renkle kapatılmamış altın tahrir olarak bırakılmıştır. Motif en son olarak is mürekkebiyle tahrirlenmiş ve pembe rengin bir ton koyu rengiyle gölgelendirilmiştir.

Diğer orijinal bir örnek de HS.4 nolu eserin v.168b sûrebaşı sayfasındadır. (Resim 292) Siyah zemin renkli ve beyaz renk ile hurdelenmiş ayırma rûmî motifinin oluşturduğu kapalı formun içinde altın mûnhanî motifi yer alır. Mûnhanîler lâl mürekkebiyle gölgelendirilmiştir.

Tablo XV de incelenen eserler içindeki mûnhanî grubu motiflerin çizimleri yer almaktadır.

¹⁷² İnci A.Birol- Çiçek Derman, a.g.k, s.175.

 <p>H.S.4-90b</p>	 <p>H.S.4-202a</p>	 <p>H.S.4-199b</p>	 <p>H.S.4-219a</p>
 <p>H.S.4-168b</p>	 <p>H.S.4-131b</p>	 <p>H.S.4-1b-2a</p>	
 <p>H.S.4-131b</p>	 <p>H.S.4-131b</p>	 <p>H.S.4-143b</p>	

Tablo XV Münhanî motifleri

4.6.3. Hatâyî Grubu

Bitki kaynaklı motifler, “hatâyî grubu” adı altında yaprak, penç, hatâyî ve yarı üslûplaştırılmış olmak üzere kendi içinde gruplara ayrılır.

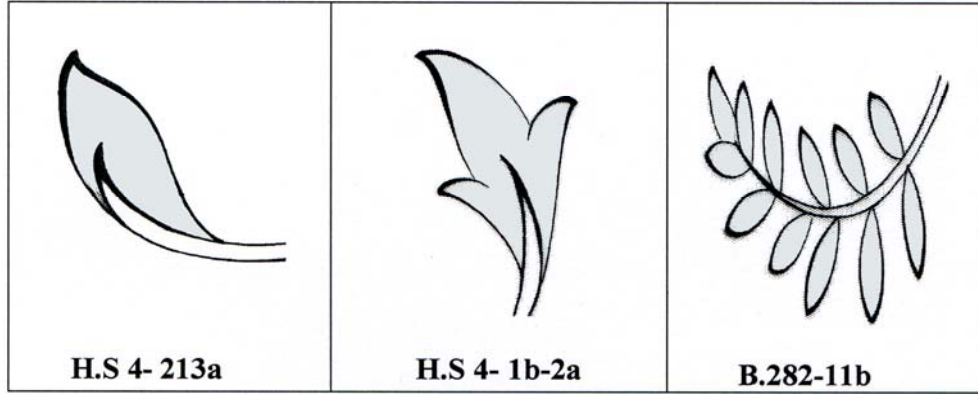
İncelediğimiz eserler içerisinde hatâyî grubu motiflerden yaprak, penç ve hatâyî motifleri kullanılmıştır. Ancak yarı üslûplaşmış motifler yoktur. Hatâyî grubu motifler turuncu, sarı, mavi, pembe, beyaz, yeşil, bedaşî lâciverdî, altın ve eflatun renklerinde tercih edilmiştir.

Hatâyî motif grubu desenlerde en çok, yekberk, penç veya sap çıkmasından çıkış alan ana bir dal üzerinde sağlı sollu dallara yerleştirilen motifler kullanılmıştır. Kıvrak helezonlar üzerinde yer alan hatâyî grupları daha çok başlıkların yer aldığı kitabe kısımlarının yazı zemininde kullanılmıştır.

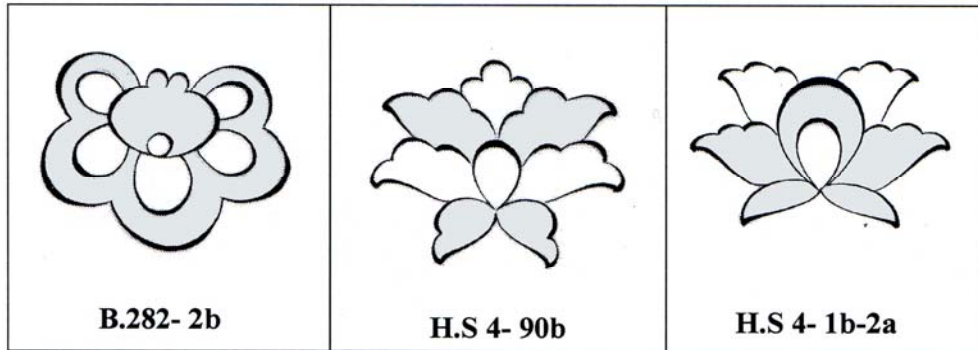
HS.4 nolu Kur’an-ı Kerîm haricinde diğer dört eserde rûmî ve hatâyî grupları aynı pafta içerisinde yer almamıştır.

Tezhipli sayfanın en dışında yer alan tığ ve salbeklerde hatâyî grubu motifler hiçbir eserde kullanılmamış, rûmî motifi tercih edilmiştir. Ancak B.282 nolu eserin v.315b’deki mürekkep unvan sayfasının tığlarında hurdelenmiş tepelik motifleriyle ayrı helezonlar üzerine yan yana yerleştirilmiş rûmî ve hatâyî grubu motifleri yer almaktadır.

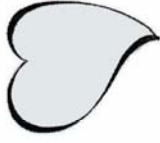

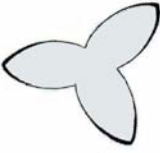
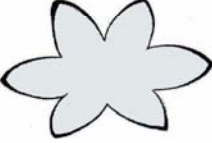

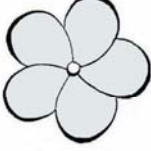

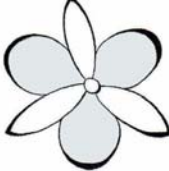

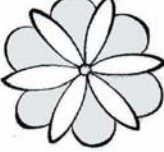

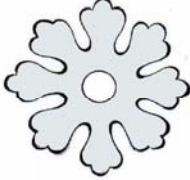
İncelediğimiz eserlerde goncagül ve penç motif çeşitleri daha fazla, buna karşılık yaprak ve hatâyî motif çeşitleri daha azdır.

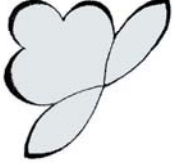

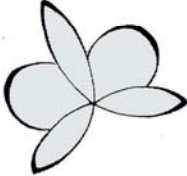

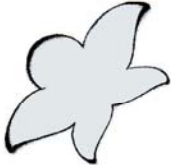
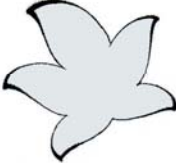

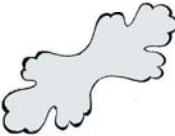
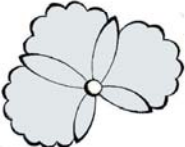
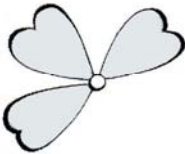

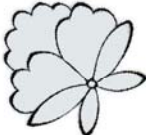
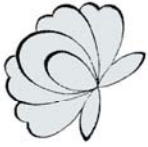
Tablo XVI Yaprak motifleri

Tablo XVII Hatâyî motifleri

 H.S.4- 61b	 H.S.4- 61b	 B282- 28b	
 H.362-1a	 H.362-1a	 H.362-2b	
 B282- 89b	 B.282- 28b	 H.S.4- 213a	
 H.S.4- 213a	 H.S.4- 90b	 B282- 297b	 H.362- 89b
 H.362- 2b	 B282- 297b		

Tablo XVIII Penç motifleri

 B. 282-89b	 H.S.4- 1b-2a	 H.S.4- 1b-2a	
 H.S.4-1b-2a	 H.S.4-1b-2a	 H.S.4-1b-2a	 H.S.4-182a
 B.282-297b	 H.S.4-1b-2a	 H.S.4-61b	
 B.282-297b	 B.282-297b	 B.282-297b	 B.282-297b
 H.S. 4-1b-2a	 H.S. 4-90b	 H.S. 4-1b-2a	 B.282-1b-2a

Tablo XIX Goncagül motifleri

5. Değerlendirme ve Sonuç

Timur Devri Herat atölyelerinde yapılmış el yazmalarının tezhipli sayfaları yüksek kalitede desen ve teknikle çalışılmış eserlerdir. Günümüz tabiriyle sanat atölyeleri olan Kütüphanelerde eserler kolektif çalışma ile üretilirdi. Herat atölyelerinin başarısının sebebi hiç kuşkusuz alanlarında mahir sanatkârların sanat sever Timur hükümdarları sayesinde bir araya getirilmeleridir. Farklı üslûplarda yetişmiş sanatkârların aynı atölyelerde bulunmaları ve saray tarafından desteklenmeleri şüphesiz eserlerdeki kaliteyi arttırmıştır.

Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi'nde incelediğimiz beş eser, Timurlular döneminde üç farklı hükümdar zamanında Herat sanat atölyelerinde yapılmış yazma eserlerdir. Eserler Timur Devri içinde tezhip sanatının aldığı aşamayı göstermesi açısından önemlidir.

Eserlerden en erken tarihli B.282 nolu Külliyyat-ı Tarih'tir. Şahruh'a ithaf edilmiş ve 1415-1416 tarihlerinde yazılmıştır.

Eserde sekiz zahriye, bir adet serlevha ve on dört unvân sayfası mevcuttur. Her bir zahriye ve unvan sayfası birbirinden farklı tasarlanmıştır. Zahriye sayfaları mekik, daire ve damla formdadır. Bütün zahriyelerin ortak özelliği, dış pervazların iç kısımdaki tezhipli alana göre dar tutulmasıdır ve dış pervaz zemin renklerinin bedahşî lâciverdî olmasıdır. Eserde iki farklı tığ kullanılmıştır. Ancak v.612a ve v.699b unvanlardaki tığlar birbirlerinin aynıdır ve diğer tezhipli sayfalarda kullanılan tığ örneklerinden farklıdır.

B.282 nolu eserin, v.10a,v.297a ve v.699a zahriye sayfalarının üst ve alt kısımlarında salbekler mevcuttur. Salbeklerin bitimine iri tığlar yerleştirilmiştir ve v.10a'da, salbek kısmına bağlı tığ diğer tığlardan farklıdır. İlk bakışta "Mühr-i Süleman" motifinin görüldüğü tığda dikkatle bakıldığında mührün altıgen kollarında "Muhammed" yazdığı görülür.

Eserin tezhipli sayfalarında iki farklı üslûp görülür. Tezhipli alanların büyük çoğunluğu klâsik teknik ile çalışılmıştır. Yani, desen sayfaya aktarıldıktan

sonra ilk aşama altınların sürülmesi ve parlatılması, ikinci aşama rûmî veya hatâyî grubu motiflerin boyanması, son aşama da tahrirlerin çekilip zemin renklerinin sürülmesidir. Ancak v.653a, v.699a zahriyeleri ile v.315b, v.612a, v.653b ve v.699b unvân tezhipleri çift tahrir tekniği ile çalışılmıştır. Yani, süslenecek alanın zemini tamamen boya ile kapandıktan sonra desen aktarılmış ve motifler boya ya da altın ile boyanmıştır.

Usûl olarak farklılık gösteren bu sayfalar desen plânları ve motifleriyle eserin diğer sayfalarındaki tasarımlardan hemen ayrılırlar. Aynı eserde farklı sanatkârların çalıştığı ve bu sayfaların bir sanatkâra verilerek tezhip ettirilmiş olduğu düşünülebilir. Ancak atölyelerde kolektif çalışmanın prensiplerine göre de aksi bir durum oluşmaktadır. Çünkü eserler başnakkaşın denetiminde yapılır ve sanatkârların başarılı oldukları alanlarda eser üretmesine dayalı bir düzen vardır. Nitekim cetvelleri çeken cetvelkeşler, motiflerin zeminini süren ve tahrirleri çeken sanatkârlar birbirlerinden farklıdır. Eserde bu uslûp farklılığının sebebi bizde, iki farklı sanat atölyesinden gelmiş sanatkârların aynı eserde çalışmış olması düşüncesini uyandırır.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesi R.1022 ve H.362 numarada yer alan her iki eser de Kelile ve Dimne'dir. Eserler Baysungur Bahadır Han için hazırlanmış ve Herat'ta yapılmıştır. R.1022 katalog numaralı eser 1429'da, H.362 katalog numaralı eser ise 1430-31 tarihleri arasında yazılmıştır. Eserlerin tezhipli sayfaları aynı uslûp birliğini gösterir.

R.1022 katalog nolu eserin v.12a ile H.362 katalog nolu eserin v.172b'de yer alan tezhipli alanları ulama kompozisyonudur ve hemen hemen desenler birbirleriyle aynıdır. Aynı atölyede yapıldığını düşündüğümüz bu iki eser Baysungur devrinin nadide örneklerindedir.

Katalog no H.781'de bulunan Hamse-i Nizamî adlı eser 1445-46 tarihlerinde Herat'ta yapılmıştır. Müzehhip ve musavviri Hacı Aliyyü'l Tebrizidir. Eserin iki minyatürü sonradan yapılmıştır ve batı sanatının etkileri hissedilir.

H.781 nolu eserin v.1a zahriye sayfası ile H.362 nolu eserin v.1a zahriye sayfası genel form ve desen açısından büyük benzerlik gösterir. Her iki eserinde

zahriye sayfaları daire formludur ve ortadaki altın zeminli alanda temellük kayıtları yer alır. İç pervazlarının zemin rengi siyahtır ve hatâyî grubu motiflerle bezelidir. H.781 numaralı eserin zahriye, serlevha ve beş adet unvan sayfası birbirleriyle uslûp birliği içerisinde R.1022, v.2a minyatürlü sayfanın dış pervaz deseninin beyaz iplik ile dendanlı formu, H.781 nolu v.100b unvan sayfasının ikilil kısmındaki desenle hemen hemen aynıdır.

H.781 nolu eserin tezhipli alanlarının zemin renkleri de R.1022, H.362 nolu eserlerdeki gibi altın, bedahşi lâciverdî ve siyah renktir. Eser Baysungur dönemi Herat tezhip uslubunun özelliklerini devam ettirir niteliktedir.

Topkapı Sarayı Müze Kütüphanesinde HS.4 nolu Kur'an-ı Kerim 1485 tarihlidir. Eser, Herat'ın ikinci altın çağı olarak kabul edilen, Hüseyin Baykara'nın saltanat yıllarında yapılmıştır. Eserde mükemmel tasarım ve işçilikte bir adet serlevha ve yirmi sekiz sûrebaşı mevcuttur. Her bir sûre başı birbirinden farklıdır. Hatâyî ve rûmî grubu motiflerinin Şahrûh ve Baysungur dönemine göre zenginleştiği görülür. İncelediğimiz diğer örneklerden farklı olarak, ayrı helezonlarda yer alan hatâyî ve rûmî grubu motifler beraber aynı paftada kullanılmıştır.

Motiflerde renk ve çeşitlilik artmış desen içerisinde veyahut bağımsız olarak münhanî motifi sıklıkla kullanılmıştır.

HS.4 katalog nolu eserin v.1b-2a serlevha sayfalarında diğer eserlerde görmediğimiz farklı bir rûmî motifi vardır. Münhanî motifinin boyama usûlü kullanılarak rûmî motifine uygulanmış ve münhanî motifinden farklı olarak helezonlar üzerine yerleştirilmiştir.

İncelediğimiz beş eser 1425 ile 1485 tarihleri arasında altmış yıl içinde Herat atölyelerinde yapılmıştır. Bu eserlerde tezhip sanatı açısından ortak ve farklı olarak görülen özellikler sırasıyla şöyledir:

- Bütün eserlerde krem rengi ahârlı kağıt kullanılmıştır.
- Timur devri el yazmalarında kûfi, sülüs, nesih, muhakkak ve nesta'lîk yazı çeşitleri kullanılmakla beraber nesta'lîk en çok tercih edilen yazı çeşididir.

- R.1022, H.362 ve H.781 katalog nolu eserlerde tezhipli alan içerisindeki kitabeler kûfî hat ile ve daha ziyade üstübeç veya altın mürekkep ile yazılmıştır.
- İncelenen eserlerdeki yazılarda; altın, üstübeç (beyaz), lâl (kırmızı), sarı, mâî, yeşil, turuncu renk mürekkepler kullanılmıştır.
- B.282 katalog nolu eserin zahriye sayfaları daire, dikdörtgen, oval ve damla, diğer eserlerin zahriye sayfaları ise sadece daire formudur.
- H.S.4 katalog numarasında kayıtlı eser haricinde diğer dört eserde muhtelif tezhipli alanlarda iplik ile oluşturulan damla formu paftalar kullanılmıştır.
- H.S.4 ve H.781 katalog numaralı eserlerde yer alan muhtelif tezhipli sayfalarda geometrik olarak paftalanmış alanlar mevcut iken diğer üç eserde geometrik formlar kullanılmamıştır.
- Beş eserde de kapalı formları oluşturan iplikler daha çok beyaz renk tercih edilmiştir.
- Hemen hemen her eserde benzer tığlar kullanılmıştır. Ancak B.282 nolu eserde zahriye sayfalarında eserin diğer sayfalarına göre iri tığlar kullanılmıştır.
- H.S.4 katalog numaralı eser haricindeki eserlerde paftalı alanlarda yer alan rûmî ve hatâyî grubu motifler aynı pafta içinde farklı helezonlar üzerinde kullanılmamıştır.
- Eserlerde mevcut rûmî motifleri, altın, beyaz, limonkûfû yeşil, mavi, yeşil, bedahşî lâciverdî ve pembe renk tercih edilmiştir.
- Eserlerde hatâyî grubu motifler turuncu, sarı, mavi, pembe, beyaz, yeşil, bedahşî lâciverdî, altın ve eflatun renktir.
- Tezhipli alanlardaki zemin renkleri altın, bedahşî lâciverdî, kırmızı ve siyahtır. HS.4 numaralı eserin v.218b'de yer alan kapalı formunda kahverengi zemin kullanılmıştır.

- Bütün eserlerde ara suları beyaz, yeşil ve mavi renk kullanılmıştır. Ara suların neredeyse tamamı (+) ve (-) şekiller ile bezelidir.
- Eserlerde yer alan altın sürülmüş paftalar iğne perdahı yapılarak parlatılmış ve ekseriya üç nokta ile süslenmiştir.
- Beş eserde de tezhipli sayfaların koyu renk boyanmış zeminlerinde desen aralarında kalan boşluklar açık tonda bir renk ile üç nokta yapılarak süslenmiştir.

İncelediğimiz eserler 1415 ile 1485 tarihleri arasında Herat tezhip üslubunun gelişim aşamasını göstermesi açısından önemlidir. Ancak üslûbun özelliklerinin tam olarak ortaya konabilmesi, Herat atölyelerinde yapılmış Türkiye ve dünya müzelerinde mevcut diğer yazma eserlerin de incelenmesiyle mümkün olacaktır.

Çalışmamızın başlangıcından son gününe kadar hak ettiği şöhretine layık olduğunu gördüğümüz Timur Devri elyazmaları, bu sanatla uğraşan müzehhiblerin yeni tasarımlarında ilham kaynağı olabilmesi için, eserlerin desen analizlerini mümkün olduğu kadar detaylı ve hassas çalıştık.

Bu tür çalışmaların çoğalmasıyla sanatkârların geçmişini daha iyi tanımlarını ve gelecekte yeni sanat tasarımlarını geleneklerinden aldıkları ilhamla oluşturmalarını arzu ediyoruz.

KAYNAKÇA

- ACARBAY Ufuk, **Timur ve Oğulları Devri Sanatı**, Danışman: Z. V. Togan, İst. Üniv. Edb. Fak., Umumi Türk Tarihi Yayınlanmamış mezuniyet tezi, 1966
- AĞAOĞLU M, Persian Bookbinding of the Fifteenth Century, Ann Arbor, 1935
- AKA İsmail, “Mirza Şahrüh Zamanında (1405- 1447) Timurlularda İmar Faaliyetleri”, **Belleten** (1984) , XLVIII / 189-190, s.285-297.
- _____, “Timurlular Devleti”, **Doğuştan Günümüze Büyük İslâm Tarihi**, C. 9, s. 181- 289, Çağ Yay, İstanbul, 1988
- _____, “Timurlular”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, C.8, s. 517- 533 Aralık 2002
- _____, “XV. Yüzyılın İlk Yarısında Timurlularda Ziraî ve Ticarî Faaliyetler”, **Tarih Enstitüsü Dergisi** (1979- 80), S. X-XI, s. 111-120.
- _____, **Timur ve Devleti**, Türk Tarih Kurumu Yay., Ankara 1991
- _____, **Timurlular**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay., Ankara, Ocak 1995
- AKALAY Zeren, “Emir Hüsrev Dehlevi'nin 1496 yılında minyatürlenmiş Heşt Bihişti”, **Sanat Tarihi Yıllığı VI**, s. 347- 373, İstanbul.1976
- _____, Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine 753 No'lu Nizami Hamsesi'nin Minyatürleri”, **Sanat Tarihi Yıllığı V**, İstanbul, 1972, s. 389- 409
- OILEG F.Akimushkin- ANATOL A.Ivanov, **The Book In central Asis 14th- 16th Centturies**, “The Art of Illumination”, London, Serindia Publication, 1979, s.35- 58
- ALAEDDİN İbrahim,“Aksak Timur”, **Meşhur Adamlar Ansiklopedisi**, İstanbul, 1935, s. 40- 41.
- ALAN Hayrünnisa, “Bir Timurlu Hanımı; Gevherşah Ağa ve Tarhanî Emirler”, **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**, Beta Basım Yay, İstanbul, 1999

- _____, “**Osmanlı-Timurlu Münasebetleri**”, (Danışman: Doç. Dr. Abdülkadir Özcan), İstanbul, 1982 (Yayınlanmamış tez)
- ALGAR Hamid - ALPARSLAN Ali, , **TDV İslâm Ansiklopedisi** “Hüseyin Baykara”, Cild: 18, İstanbul, TDV Yayınları, 1998, s. 531.
- ALLEN Terry, **Timurid Herat** , Wiesbaden 1983
- ALPARSLAN Ali, “Ali b. İlyâs Ali”, **İslâm Ansiklopedisi**, C.2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, s. 400- 401.
- _____, “Gıyaseddin Baysungur”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, İstanbul, 1993, Cild:5, s. 276- 277
- _____, “Le Plus Grand Coran du Monde et Baysoungour”, **Uğur Derman Armağanı**; (Editör) İrvin Cemil Schick, Sabancı Üniversitesi Yay., İstanbul 2000, s.135-139
- _____, “Mîr Ali Herevî”, **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1989, C.2, s. 397- 399.
- _____, “Mîr Ali Tebrizi”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C.2, İstanbul, 1989, s. 455- 456.
- _____, **Osmanlı Hat Sanatı Tarihi**, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul 1999, s. 157- 158.
- DİEZ Ernst, “Sino-Mongolian Temple Painting And Its Influence On Persian Illumination”, **Ars Islamica 1-1**, Ann Arbor Uni. Of Michigan, MCMXXXIV, 1934, s.160- 173.
- ARSEVEN Celâl Esad, “İç Asya’da Süsleme Sanatları”, **Türk Sanatı**, Cem Yayınları, İstanbul, 1973, s.41- 46
- ASLANAPA Oktay, “İran San’atı”, **Türk ve İslâm Sanatı III**, , İstanbul, İnkılâp Kitabevi, 1959, s.36- 38.
- _____, “Türk Minyatür Sanatının Gelişimi”, **Erdem**, Atatürk Kültür Merkezi Yay., C.2, S. 6, Eylül 1986, s.851-866.
- _____, “Orta Asya’da Cild Sanatı”, **Lale dergisi**, Türkipetrol Vakfı Yay., İstanbul, 1992, Sayı: 8, s. 25-35.

- ATILGAN Sevay Okay, “Kitap sanatları Açısından Timurlu-Karakoyunlu İlişkileri”, **Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası**, İstanbul, MSGSÜ Yayını, 2007, s.313- 329.
- AUBİN Jean, “Timurlular'ın Şiraz'da Bilim ve Sanat Korumacılığı”, Çev: Yaşar Yücel, **Bellekten**, L1/200, 1987, s.939- 965
- AYVERDİ İlhan, **Misalli Büyük Türkçe Sözlük-Kubbealtı Lugati**, Kubbealtı Neşriyatı, İstanbul, Mart 2006
- BAĞCI S. ÇAĞMAN F., RENDA G., TANINDI Z., **Osmanlı Resim Sanatı**, Kültür ve Turizm Bak. Yay, Ankara, 2006
- BANARLI Nihad Sami, “XV. Asırda Ortaasya Türk Edebiyatı”, **Resimli Türk Edebiyatı Tarihi**, İstanbul, MEB. Yay., 1971, C.1, s.419-434.
- BARDAKÇI Murat, **Maragalı Abdülkadir**, İstanbul, Pan Yay, 1986
- BARTHOLD W, “Herat ve Herirûd Boyu”, **Tarih Dergisi**, İst. Üniv. Edb. Fak. Matbaası, İstanbul, 1973
- BARTHOLD W, **Orta Asya Türk Tarihi Hakkında Dersler**, yayına haz: Kâzım Yaşar Koprıman-İsmail Aka, Ankara, 1975
- BARTHOLD W.,-KÖPRÜLÜ Fuat, **İslâm Medeniyeti Tarihi**, Akçağ Yay, Ankara, 2004
- BAYRAM Sadi, Türk Hat, Yazı- Resim, C, Tezhip ve Minyatür Sanatı ile ilgili Seçilmiş Bibliyografya, **Vakıflar Dergisi XXIII**, Ankara 1994
- BİÇER Şehnaz, **Eski Yıldız Kütüphanesi'ndeki Timur, Osmanlı ve İran (Safevî) Minyatürlü Yazmaların Tezhiplerinin Mukayesesi**, Marmara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, 1995
- BİLHAN Saffet, **Orta Asya Bilgin Türk Hükümdarlar Devletinde Eğitim-Bilim-Sanat**, Türkiye Diyanet Vakfı Yay, 1988
- BİNYON L.- WILKINSON J.V.S.- GRAY B, **Persian Minature Painting**, Dover Publications, New York 1971
- BİROL İnci-DERMAN Çiçek, **Türk Tezyinî San'atlarında Motifler**, Kubbealtı

- Akademisi Kùltür ve San'at Vakfı Yayınları, İstanbul, 1991
- BURYAKOV F: Yuriye , “Timur, Timurlular ve Bozkırın Türk Göçebeleri”,
Türkler, Yeni Türkiye Yay, C.8, Aralık, 2002, s. 534- 540.
- CANTAY Gönül, **Ölümünün 600. Yılında Emir Timur ve Mirası Uluslararası Sempozyumu**, “Emir Timur Devleti'nde Mimarî”, İstanbul, MSGSÜ Yayınları, 2007, s.233- 250.
- CENGİZ Aydın, “Ali Kuşçu”, **İslâm Ansiklopedisi**, C. 2, TDV Yayınları, İstanbul, 1989, s. 408- 410
- CLAVIJO, **Timur Devrinde Kadis'ten Semerkant'a Seyahat**, Çev: Ömer Rıza Doğrul, İstanbul (tarihsiz)
- ÇAĞMAN Filiz- TANINDI Zeren, **Topkapı Sarayı Müzesi İslâm Minyatürleri**, Güzel Sanatlar Matbaası, İstanbul, 1979
- ÇAĞMAN Filiz, “Abdülhây Hâce”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları C. 1, İstanbul, 1988, s. 228- 229.
- _____ , “Ali Tebrîzî”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları C. 2, İstanbul, 1989, s. 454- 455.
- _____ , “Bihzâd”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları C. 6, İstanbul, 1992, s. 147- 149.
- _____ , “Hâce Ali Tebrîzî”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C.2,
- ÇANDARLIOĞLU Gülçin, **Orta Asya'da Timurîler, Çin'de Ming Münâsebetleri**, Mimar Sinan Üniversitesi Matbaası, İstanbul, 1995
- ÇETİN Atilla, “Büyük Türk Hükümdarı Babür”, **Türk Dünyası Tarih Dergisi**, S. 1, 1987, s.26-28.
- ÇİĞ Kemal, “Türk ve İslam Eserleri Müzesi Minyatürlü Yazmalar Kataloğu” **Şarkiyat Mecmuası III**, İstanbul, s. 50- 59, Edebiyat Fak. Basımevi, 1959

- DERMAN Çiçek, “Tîmurlu Devri Tezhip Sanatının Fatih Devri Tezhibine Katkıları”, **6. Türk Kültürü Kongresi: Türk Kültürünün Dünya Kültürlerine Etki ve Katkıları**, Ankara, 2005, s.21-26.
- _____, “Türk Bezemesinde Hatayî”, **Yeni Türkiye - Türk Dünyası Özel Sayısı I**, Yıl:3, Sayı:15, 1999, s.24- 27
- DERMAN Çiçek, “Yazma Eserlerde Tezhip Sanatı”, **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu- Bildiriler**, Fırat Üniversitesi Yayınları, 1987, s. 63- 68.
- DERMAN M. Uğur, **İslâm Kültür Mirâsında Hat San’atı**, İstanbul, IRCICA Yayınları, 1992
- _____, “Yazma Eserlerde Kullanılan Âlet ve Malzemeye Dair”, **Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu-Bildiriler**, Fırat Üniversitesi Yayınları, 1987, s.15- 33
- GOLOMBEK Lisa - SUBTELNY Maria, “**Timurid Art and Culture Iran and Central Asia in the Fifteenth Century**”, New York 1992
- GOLOMBEK Lisa, “Discourses of an Imaginary Arts Council in Fifteenth-Century Iran, **Timurid Art And Culture**, Leiden, 1992, s.6
- GRAY Basil, **Persian Painting**, Ceneva 1961
- GRAY Basil, **The Book In Central Asia 14th-16th Centuries**, London, Serindia Publications, UNESCO, 1979
- GROUSSET Rene, **Bozkır İmparatorluğu**, çev: M. Reşat Uzmen, İstanbul 1980
- ERNST J.Grube, **The Book In central Asis 14th-16th Centturies**, “The School of Herat 1400 to 1450, London, Serindia Publication, 1979,s.147
- ERNST J.Grube, “Timurid Art”, **Encyclopedia of World Art**, Mcgraw-Hill Book Company, C.XIV, 1967, s.98-110

- ETTINGHAUSEN Richard, "Manuscript Illumination", **A Survey of Persian Art from Prehistoric Times to the Present**, Editor: Arthur Upham Pope, C.V, Tehran, Soroush Pres, 1977, p.1937-1974
- HABîB, **Hat ve Hattatan**, Maarif Nezareti Neşriyatı, Costantaniyye,1305
- HALDANE Duncan, **Islamic Bookbindings**, World of Islam Festival Trust in Association with The Victoria and Albert Museum (Tarihsiz)
- HATTSTEİN Markus, **İslam Art and Architecture**, France, Könemann, 2000
- HINZ Walter, "Timurlular Tarihi Hakkında Menbaa Tetkiki", Çev: Mehmet Altan Köymen, **Belleten** VI/21-22, 1942, s. 85-120.
- İNAL Güner, **Türk Minyatür Sanatı-Başlangıcından Osmanlılar'a Kadar**, Atatürk Kültür Merkezi Yay. Sayı: 63, Ankara 1995
- İSFİZARİ M.M. Zamçi, **Ravzatü'l-cennat fi Evsafi medineti'l-Herat**, Tahran, Tahran Üniversitesi, 1960, Bölüm II
- JAHN Karl, "Tebriz, Doğu ile Batı Arasında Bir Ortaçağ Kültür Merkezi", Çev: İsmail Aka, **Tarih Araştırmaları Dergisi**, DTC. Fak. Yay. C.13, Ankara 1980, s. 59- 77.
- KARAİSMAİLOĞLU Adnan, "Kelile ve Dimne", **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt:25, İstanbul, TDV Yayınları, 2002, s. 210- 211.
- KARAMAĞARALI Beyhan, **Muhammed Siyah Kaleme Atfedilen Minyatürler**, Ankara, Başbakanlık Basımevi, 1984
- KÖPRÜLÜ Fuat, "Ali Şîr Nevai ve Tesirleri", **Türk Dili ve Edebiyatı Hakkında Araştırmalar**, İstanbul 1934, s.257- 266.
- _____, "Orta Zaman Türk-İslâm Feodalizmi", **Belleten** V/19, 1941 s.319- 334.
- KUT Günay, "Ali Şîr Nevaî", **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. 2, İstanbul, 1989, s. 449- 453.
- _____, "Ali Şîr Nevâî", **İslâm Ansiklopedisi**, C., 2, İstanbul, TDV Yayını, 1989, s. 449-453.

- KÜHNEL Ernst, **Doğu İslâm Medeniyetinde Minyatür**, çev: S.K.Yetkin-Melâhat Özgü, TTK Basımevi, Ankara, 1962
- LAMB Harold, **Timur**, Tercüme: Mehmet Osman Dostel, Batı Yay. 1948
- LIGETI L., (çev: S. Karatay), **Bilinmeyen İç Asya**, s.209, Ankara, 1986
- LOWRY D.Glenn - LENTZ T. W., **Timur and the Princely vision Persian Art and Culture in the Fifteenth Century**, Los Angeles 1989
- LOWRY D. Glenn- NEMAZEE Suzan, A Jeweler's Eye, **Islamic Arts of the Book from the Vever Collection**, Arthur M. Sackler Gallery, Smithsonian Institution, Washington D.C, 1984
- MACK Rosamond E., **Doğu Mali-Batı Sanatı**, Çev:Ali Özdamar, Kitap Yayınevi, 2005
- MAHİR Banu, "Topkapı Sarayı Kütüphanesi'nin Kur'an Koleksiyonu", **Türkiyemiz**, S.67, 1992, s.16-27.
- MERİÇ Rıfıkı Melûl, **Türk Nakış San'atı Tarihi Araştırmaları**, Ankara Üniversitesi İlahiyat Fak, Türk ve İslâm San'atları Tarihi Enstitüsü Yayınları, Sayı:1,Ankara, 1953
- MINORSKY T, **Calligraphers And Painters A Treatise By Qadi Ahmad, Son of Mir-Munshi (circa A.H. 1015/ A.D. 1606)**, Smithsonian Institution, Washington, 1959
- MUNSLI K.M., **Moğolların Gizli Tarihi**, Çev: Ahmet Demir, Ankara 1948
- MUSTAFA Rahmi, **Timur ve Tüzükatı**, Matbaaa-i Amire, İstanbul 1339
- MÜLAYİM Selçuk, "Herat Cuma Camii", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yayınları, 1998, Cild:17, s. 218- 219.
- NECİPOĞLU Gülru, "Osmanlı Sultanlarının Portre Dizilerine Karşılaştırmalı Bir Bakış", **Padişahın Portresi**, İstanbul, Türkiye İş Bankası Yayınları, 2000, s.26- 27.
- OKUMUŞ Ömer, "Abdurrahman Camii", **İslâm Ansiklopedisi**, İstanbul, TDV Yay., 1993, C.,7, s.94-99.
- OLGUNER Fahrettin, "Uluğ Beg Devri İlim-Felsefe Zihniyet Tarihi Kökleri ve

- Sebepleri”, **Türkiyat Araştırmaları Dergisi**, Selçuk Üniv. Türkiyat Araştırmaları Enst, Sayı: 4, Konya, 1997
- ÖGEL Bahaeddin, “Fatih Albümünde “Şeyhî” İmzalı Minyatürler Hakkında”, **Vakıflar Dergisi**, Sayı IV, Ankara, 1958
- ÖZ Mustafa, “İsmâiliyye”, **İslâm Ansiklopedisi**, C., 23, İstanbul, TDV Yayınları, 2001, s.128-133.
- ÖZCAN Abdülkadir, “Son Dönem Bazı Osmanlı Tarihlerinde ve Ders Kitaplarında Timur İmajı”, **Prof. Dr. İsmail Aka Armağanı**, Beta Basım Yay., İst. İzmir 1999, s. 61-70.
- ÖZCAN Nuri, “Abdülkâdir-i Merâgî”, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C. I, İstanbul, 1988, s. 242- 244
- ÖZEN Esiner Mine, **Türk Tezhip Sanatı**, Gözen Kitap ve Yayınevi, İstanbul, 2003
- ÖZER Yusuf Ziya, “Timur'un Yaptığı İşlere Toptan Bir Bakış”, **Bellekten IX/36**, Ekim, 1945, s. 423- 467.
- ÖZERGİN M. Kemal, “Temürlü Sanatına Ait Eski Bir Belge: Tebrizli Ca'fer'in Bir Arzı”, Üniv. Edb. Fak. **Sanat Tarihi Yıllığı VI**, Edb. Fak. Matbaası, İstanbul 1976, s.471- 518.
- PANDER Klaus , “Timuroğullarının Orta Asya Mimari Sanatına Katkıları”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, C. 8, Aralık 2002, s. 852-861
- PARODI Laura , “Hindistan Timuroğulları Mimarisi ve Sanatı”, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, C.8, Aralık 2002, s. 891- 899.
- ROUX Jean Paul, **Timur**, Çev: Ali Rıza Yalt, Tarih Dizisi, Milliyet Yay., 1991
_____, **Orta Asya-Tarih ve Uygarlık**, Çev: Lale Arslan, İstanbul, Kabalcı Yayınevi, 2006
- ROEMER H.R. “Baysongor Gıat-al-Din”, **Encyclopedia Iranica**, Volume IV, Londra and New York, 1990, s.6-9
- ROXBURGH J.David j, “ The Timurid and Turkmen Dynasties of Iran, Afghanistan and Central Asia c.1370- 1506”, **Turks**, s.195-257

- SELMAN İsa, “Hattat ve Tezhibçi Nişaburlu Şah Mahmud”, Çev: Ahmet Hamdi Karabacak, **Vakıflar Dergisi XII**, Ankara 1978, s. 329- 33.
- SEMENOV A.A., “Gur-i Emir Türbesinde Timur'un ve Ahfadının Mezar Kitabeleri”, Epigrafa Vostoka II-III’ ten Türkçe'ye çev: Abdülkadir İnan, **Bellekten XXIV-93.**, Ankara 1960, s.139-169.
- SERİN Muhittin, **Hat Sanatı ve Meşhur Hattatlar**, İstanbul, Kubbealtı Neşriyatı, İkinci Baskı, 2003
- SERTKAYA F. Osman, “Timürlü Şeceresi (Topkapı Sarayı Müzesi, Hazine 2152, v.32- 43), **Sanat Tarihi Yıllığı IX-X**, Sanat Tarihi Enstitüsü, Edebiyat Fakültesi Matbaası, İstanbul 1981, s. 241- 258.
- SOLMAZ Gürsoy, “Timur ve Seferleri “, **Türkler**, Yeni Türkiye Yay, C.8, Aralık, 2002, s. 540- 553
- SONIA P.Seherr-Thoss, **Design and Color in Islamic Architecture Afghanistan Iran Tuekey**, Washington, Smithsonian Institution, 1968
- SOUCEK P. Priscilla., **The Book In central Asis 14th-16th Centturies**, “ The Arts of Calligraphy”, London, Serindia Publication, 1979, s.7- 32
- SZUPPE Maria, “Herat”, Topography and Urbanism, **Encyclopedia Iranica**, New York, 2004, C.XII, p.211-217
- ŞERAFEDDİN Ali, **Timur ve Tüzükatı**, çev: Kevser Kutay, Academyplus Yay, İş ve Yönetim Serisi, 2000
- ŞEŞEN Ramazan, “Camiu’t-Tevârîh”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt.7, İstanbul, TDV yayınları 1993, s.132- 134.
- TAN Mümtaz Turhan, **Timurlenk**, İstanbul 1935
- TANINDI Zeren, “Additions To Illustrated Manuscripts In Otoman Workshops, **Muqarnas**, Leiden, 2000,V.17, p.150- 155.
- _____, “İslâm'da Kitap Kapları ve Ustaları”, **Boyut Dergisi**, Yıl:3, Sayı:23,1984, s.20- 22.
- “An Illuminated Manuscript of the Wandering scholar Ibn al-

Jazari and Wandering Illuminators Between Tebriz, Shiraz, Herat, Bursa, Edirne, İstanbul in the 15th Century”, **Turkish Art 10th International Congress of Turkish Art**,17-23 September 1995 Geneve, Geneve, ed. Faraçois Deroche, Foundation Max Van Berchem, 1999

TEKİN Emrullah, **Timur ve Devlet Yönetim Stratejisi**, Burak Yayınevi, İstanbul 1994

TEZKİRE-İ DEVLETŞAH I-II, III, IV, Çev: Necati Lugal, Ankara 1963- 67

TOGAN Z. Velidi, “Topkapı Sarayı'nda Dört Cönk”, **İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, C.1 Cüz :1/4, İstanbul 1953, s.73-87.

_____, “Baysungur”, **İslâm Ansiklopedisi**, C:2, Milli Eğitim Bak. Yay., İstanbul, 1993, s. 427-430.

_____, “Büyük Türk Hükümdarı Şahruh” **Türk Dili ve Edebiyatı Dergisi III/3- 4**, Mart 1949, s. 519- 538.

_____, “Emir Timur'un Soyuna Dair Bir Araştırma”, Çev: İsmail Aka, **Tarih Dergisi**, 1972, s.75- 84.

_____, “Herat”, **İslâm Ansiklopedisi**, C, V, Milli Eğitim Bak. Yay., İstanbul, 1950, s. 429-442.

_____, “İlhanlı ve Timurlu Devri Minyatür Sanatı Hakkında”, **İslam Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, I/14, İst. Edb. Fak. Yay., İstanbul,1953, s.73-89.

_____, “Londra ve Tahran'daki İslâmi yazmalardan bazılarına dair”, **İslâm Tetkikleri Enstitüsü Dergisi**, Cild III, 1- 2, İst. Edb. Fak. Yay., İstanbul,1959, s.

_____, K. Jettmar, W. Samolin, E. Tryjarski (Nâşir: E. Esin), “İslâmiyetten Önceki Türk San'atı Hakkında Araştırmalar”, **Türk Kültürü El Kitabı**, Milli Eğitim Bak. Yay, İstanbul, 1972, s. 373- 384.

ULUÇ Lâle, **Türkmen Valiler, Şirazlı Ustalar, Osmanlı Okurlar, Türkiye İş Bankası Yayınları**, İstanbul, 2006

- UNAT Yavuz, “Timurlular Devri ve Uluğ Bey’in Bilimsel Çabaları, **Bilim ve Ütopya**, İstanbul, 2005, s.23- 26.
- USLU Recep, “Herat”, İslâm Ansiklopedisi, TDV yayınları, C, 17, İstanbul, 1998, s. 215- 219.
- _____, **Herat Tarihi**, İstanbul, 1997
- ÜLKÜTAŞIR M.Şakir, “Uluğ Bey”, **Türk Kültürü**, Sayı:3, 1963, s. 43- 44.
- YALÇIN Sadık Burhan, “Timur ve San’atçı”, **Musikî ve Nota**, Yıl: 2, Sayı: 22, C: 2, Ağustos 1971, s.19.
- YAZICI Tahsin - KURNAZ Cemal, “Hamse”, **İslâm Ansiklopedisi**, Cilt.15, İstanbul, 1997, TDV Yayınları, s.499- 500.
- YAZIR Mahmud Bedrettin, Neş. Haz.Uğur Derman, **Medeniyet Âleminde Yazı ve İslâm Medeniyetinde Kalem Güzeli**, Ankara, D.İ.B Yayınları, 1974, s.187-193.
- YETKİN Suut Kemal, “Timurlularda Minyatür”, **İslâm Ülkelerinde Sanat**, Cem Yayınevi, İstanbul, 1984, s.196- 197.
- YUVALI Abdülkadir, “Ebû Said Mirza Han “, **İslâm Ansiklopedisi**, TDV Yayınları, C,10, İstanbul, 1994, s.224- 225.
- YÜCEL Yaşar, “Timur Tarihi Hakkında Araştırmalar I”, **Bellekten**, XL/158, Nisan, 1976, s.249- 285.

RESİM VE KATALOG LİSTESİ

RESİM LİSTESİ

Resim 1. Bihzâd'a atfedilen 1500-25 tarihli Hüseyin Baykara minyatürü

Resim 2. TSMK H.781 Hamse-i Nizâmi alt kap ve köşebent ayrıntısı

Resim 3. TSMK A.649, alt kap

Resim 4. TSMK H.781

Resim 5. TSMK A.649

Resim 6-7. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.1a

Resim 8-12. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282-v.2b

Resim 13-16. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.10a

Resim 17-21. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.10b

Resim 22-25. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282-v.297a

Resim 26-29. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.297b

Resim 30-37. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.297b

Resim 38-41. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.516b

Resim 42-43. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.543b

Resim 44-47. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.566a

Resim 48-52. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.566b

Resim 53-56. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v. 590b

Resim 57-61. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.612b

Resim 62-66. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.631b

Resim 67-70. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282-640a

Resim 71-75. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.640b

Resim 76-79. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v. 653a

Resim 80-84. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.653b

Resim 85-88. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.699a

Resim 89-97. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.699b

Resim 98-101. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v. 785a

Resim 102-105. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.785b

Resim 106-111. "Külliyat-ı Tarih", TSMK, B.282- v.860b

Resim 112-115. “Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022- v.1a
Resim 116-117. “Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022-2a- v.1b
Resim 118-125. “Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022-v.3a-2b
Resim 126-129. “Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022- v. 4a-3b
Resim 130-134. “Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022-v.5b
Resim 135-136. “ Kelile ve Dimne, TSMK,R.1022- v.12a
Resim 137-141. “Kelile ve Dimne”, TSMK,R.1022- v.13b
Resim 142-144. “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.1a
Resim 145-151. “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362-v.2a-1b
Resim 152-156. “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.5b
Resim 157-161 “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.18b
Resim 162-163. “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.28b
Resim 164-166. “ Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.89b
Resim 167-169. “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.121a
Resim 170. “Kelile ve Dimne”, TSMK, H.362- v.172b
Resim 171-172. “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.1a
Resim 173-180. “Hamse-i Nizâmî, TSMK, H.781- v.2a-1b
Resim 181-185. “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.3b
Resim 186-191. “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v. 27b
Resim 192-196. “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.100b
Resim 197-201. “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.144b
Resim 202-206. “Hamse-i Nizâmî”, TSMK, H.781- v.204b
Resim 207-214. “Hamse-i Nizâmî” TSMK, H.781- v.283b
Resim 215-227 “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.1b-2a
Resim 228-231. “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v.27a
Resim 232-235. “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.44b
Resim 236-239. “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v.52b
Resim 240-242. “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v.61b
Resim 243-246. “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v.90b
Resim 247-249.“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.92b
Resim 250-252. “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-.124b
Resim 253-257. “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 131b

- Resim 258-263.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v.143b
- Resim 264-266.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.168b
- Resim 267-269.**“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.182a
- Resim 270-272.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.183a
- Resim 273-275.**“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.184a
- Resim 276-278.**“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.198a
- Resim 279-281.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.198b
- Resim 282-284.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.199b
- Resim 285-287.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.200a
- Resim 288-290.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.202a
- Resim 291-294.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4-v. 213b
- Resim 295-297.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.213a
- Resim 298.**“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.218a
- Resim 299-300.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.218a-I
- Resim 301-302.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v. 218a-II
- Resim 303-305.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.218b
- Resim 306.**“Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.219a
- Resim 307-308.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.219a-I
- Resim 309-310.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.219a-II
- Resim 311.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.219a
- Resim 312-313.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.219a-III
- Resim 314-315.** “Kur’an-ı Kerîm”, TSMK, HS.4- v.219a-IV
- Resim 316.** Sultan Ahmed Divanı, v.55b TİEM, 2046, Bağdat, (1406)
- Resim 317.** Sultan Ahmed Divanı, v.55b-55a TİEM, 2046, Bağdat, (1406)
- Resim 318.** “ Kelile ve Dinme”, TSMK, H.362-2a-1b”
- Resim 319.** Sultan Ahmed Divanı, v.55b-55a TİEM, 2046, Bağdat, (1406) Detay
- Resim 320.** “ Kelile ve Dimne, TSMK, H.362-2a-1b” Detay
- Resim 321.** TİEM 2046 “Sultan Ahmed Divanı” v.55b-55a, TSMK, H.362 “Kelile ve Dimne” v.2a-1b’den detaylar.
- Resim 322.** TİEM, No: 1282, v.1b “Emir Hüsrev Dehlevi’nin Divanı”, Şiraz (1430-31)
- Resim 323.** TSMK, HS.4, v.1b-2a “Kur’an-ı Kerîm”, Herat (1485)
- Resim 324** TİEM, No: 1282, v.1b

- Resim 325** TSMK, HS.4, v.1b
Resim 326 TSMK, HS.4, v.1b Detay
Resim 327 TİEM, No: 1282, v.1b Detay
Resim 328 TSMK, HS.4,v.1bDetay
Resim 329 TİEM, No: 1282, v.1b Detay

ÇİZİM LİSTESİ

- Çizim 1.** B.282, v.1a, Zahriye sayfası motif çözümleri
Çizim 2. B.282, v.2b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 3. B.282, v.2b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 4. B.282, v.10a, Zahriye sayfası motif çözümleri
Çizim 5. B.282, v.10b- 11a, Serlevha sayfası motif çözümleri
Çizim 6. B.282, v.10b- 11a, Serlevha sayfası motif çözümleri
Çizim 7. B.282, v.297a, Zahriye sayfası motif çözümleri
Çizim 8. B.282, v.297a, Zahriye sayfası motif çözümleri
Çizim 9. B.282, v.297b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 10. B.282, v.297b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 11 B.282, v.516b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 12 B.282, v.516b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 13 B.282, v.543b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 14 B.282, v.543b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 15 B.282, v.566a, Zahriye sayfası motif çözümleri
Çizim 16 B.282, v.566a, Zahriye sayfası motif çözümleri
Çizim 17 B.282, v.566b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 18 B 282, v.590b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 19 B 282, v.590b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 20 B 282, v.612b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 21 B 282, v.612b, Unvan sayfası motif çözümleri
Çizim 22 B 282, v.612b, Unvan sayfası motif çözümleri

- Çizim 23** B 282, v.640a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 24** B 282, v.640b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 25** B 282, v.640b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 26** B 282, v.653a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 27** B 282, v.653a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 28** B.282, v.653b, unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 29** B 282, v.699a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 30** B 282, v.785a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 31** B 282, v.785a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 32** B 282, v.785b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 33** B 282, v.860b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 34** . R.1022, v.1a ,Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 35.** R.1022, v1a ,Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 36.** R.1022, v.3a-2b ,Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 37.** R.1022, v.3a-2b ,Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 38.** R.1022, v.3a-2b ,Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 39.** R.1022, v.4a-3b ,Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 40.** R.1022, v.4a-3b ,Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 41.** R.1022, v.5b , Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 42.** R.1022, v.12a , motif çözümleri
- Çizim 43.** R.1022, v.13b , Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 44.** H362, v.1a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 45.** H362, v.1b-2a, Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 46.** H.362, v.2a -1b, Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 47.** H362, v.1b-2a, Serlevha sayfası motif çözümleri
- Çizim 48.** H362, v.5b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 49.** H362, v.18b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 50.** H362, v.28b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 51.** H362, v.89b, Motif çözümleri
- Çizim 52.** H362, v.121a-I, Motif çözümleri
- Çizim 53.** H362, v.121a-II, Motif çözümleri
- Çizim 54.** H362, v.1b-2a, Serlevha sayfası motif çözümleri

- Çizim 55.** H.781, v.1a, Zahriye sayfası motif çözümleri
- Çizim 56.** H. 781, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 57.** H. 781, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 58.** H. 781, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 59.** H. 781, v.3b, Motif çözümleri
- Çizim 60.** H. 781, v.27b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 61.** H. 781, v.27b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 62.** H. 781, v.27b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 63.** H. 781, v.100b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 64.** H. 781, v.100b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 65.** H. 781, v.144b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 66.** H. 781, v.144b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 67.** H. 781, v.204b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 68.** H. 781, v.204b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 69.** H. 781, v.283b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 70.** H. 781, v.283b, Unvan sayfası motif çözümleri
- Çizim 71.** HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 72.** HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 73.** HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 74.** HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 75.** HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 76.** HS.4, v.1b-2a, Serlevha motif çözümleri
- Çizim 77.** HS.4, v.27a, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 78.** HS.4, v.44b, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 80.** HS.4, v.55b, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 81.** HS.4, v.61b, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 82.** HS.4, v.90b, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 83.** HS.4, v.92b, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 84.** HS.4, v.124b, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 85.** HS.4, v.131b, Sûrebaşı motif çözümleri
- Çizim 86.** HS.4, v.131b, Hizib ve aşer gülü motif çözümleri
- Çizim 86.** HS.4, v.143b, Sûrebaşı motif çözümleri

- Çizim 87.** HS4-143b Aşer gülü motif çözümleri
Çizim 88. HS.4, v.168b, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 89. HS.4, v.182a, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 90. HS.4, v.183a, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 91. HS.4, v.184a, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 92. HS.4, v.198a, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 93. HS.4, v.198b, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 94. HS.4, v.199b, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 95. HS.4, v.200a, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 96. HS.4, v.202a, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 97. HS.4, v.213b, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 98. HS.4, v.213a, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 99. HS.4, v.218a-I, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 100. HS.4, v.218a-II, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 101. HS.4, v.218b, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 102. HS.4, v.219a-I, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 103. HS.4, v.219a-II, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 104. HS.4, v.219a-III, Sûrebaşı motif çözümleri
Çizim 105. HS.4, v.219a-IV, Sûrebaşı motif çözümleri

ŞEKİL LİSTESİ

- Şekil 1** R.1022, v.2b-3a, H.362, v.1b,2a
Şekil 2 B.282, v.699a
Şekil 3 B.282 ,v.653a, v.699a, v.785a
Şekil 4 H.362, v.1a, H.781, v.1a
Şekil 5 B.282, v.297a, v.566a
Şekil 6 B.282, v.1a
Şekil 7 B.282, v.640a
Şekil 8 R.1022, v.4a-3b, H.362, v.1b-2a
Şekil 9 R.282, v.10b-11a
Şekil 10 H.781, v. 2a-1b
Şekil 11 HS.4, v.1b-2a

Şekil. 12 İklîl unvân sayfası şeması

Şekil.13 Kubbeli unvân sayfası şeması

Şekil.14 Mürekkep unvân sayfası şeması

Şekil.15 B.282-v.297b, v.543b, v.568b, v. 590b,v.631b, v.640b, v.785b, R.1022- v.5b-
v.12b, H.362- v.5b, H.781-v. 27b, v.100b, v.144b, v.204b, v.283b

Şekil. 16 B.282,v.2b

Şekil.17 B.282, v.516b, v.653b

Şekil. 18 B.282, v.590b, v.612b

Şekil 19 B.282, v. 315b

Şekil 20 B.282, v. 860 b

Şekil 21 B.282, v.699b

TABLO LİSTESİ

Tablo I Zencirek İçpervazlar

Tablo II Kitabeli İçpervazlar

Tablo III Kitabeli İçpervazlar

Tablo IV Hatâyî motif grubu ile bezeli içpervazlar

Tablo V Hatâyî motif grubu ile bezeli içpervazlar

Tablo VI Rûmî motifi ile bezeli içpervazlar

Tablo VII Düz (Sade) rûmî motifleri

Tablo VIII Rûmî parçaları

Tablo IX Ayırma rûmî motifleri

Tablo X Ayırma rûmî motifleri

Tablo XI Hurdelenmiş rûmî motifleri

Tablo XII Sencîde rûmî motifleri

Tablo XIII Tepelik motifleri

Tablo XIV Ortabağ motifleri

Tablo XV Münhanî motifleri

Tablo XVI Yaprak motifleri

Tablo XVII Hatâyî motifleri

Tablo XVIII Penç motifleri

Tablo XIX Goncagül motifleri

KISALTMALAR

TSMK	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi
R	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Revan
B	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Bağdat
HS	Topkapı Sarayı Müzesi Kütüphanesi Hazine
TDV	Türkiye Diyanet Vakfı
TTK	Türk Tarih Kurumu
SÜ	Selçuk Üniversitesi
TİEM	Türk İslâm Eserleri Müzesi
İÜ	İstanbul Üniversitesi
Edb. Fak.	Edebiyat Fakültesi
IRCICA	İslâm Tarih Sanat ve Kültür Araştırma Merkezi
İTE	İslâm Tetkikleri Enstitüsü
GS	Güzel Sanatlar
AKM	Atatürk Kültür Merkezi
MSGSÜ	Mimar Sinan Güzel Sanatlar Üniversitesi

SÖZLÜK VE TERMİNOLOJİ

Aklam-ı Sitte: Sülüs, Nesih, Muhakkak, Reyhânî, Tevkî, Rıka, Ta'lik yazılarının hepsine birden verilen isim

Ara pervaz: Yazma eserde tezhipli alanla dış pervazı birbirinden ayıran her iki yanında cetvel ve ipliklerin yer aldığı, zencirek veya tezhip ile süslenmiş alan.

Aşer Gülü: Kur'an-ı Kerim'de her on sûrede bir yer alan, içinde aşer yazılı tezyîn edilmiş alan.

Cetvel: Yazma eserlerde tezhipli ve yazılı alanları altın veya renk ile sınırlandıran şerit.

Cetvelkeş: Yazma eserlerde cetveli çeken sanatkâr.

Dış Pervaz: Yazma eserlerin en dışında kalan ve alanı sınırlayan tezyîn edilmiş alan.

Hatâyî: Bitkisel kaynaklı stilize edilmiş çiçek motifi.

Hatâyî grubu: Bitkisel kaynaklı stilize edilmiş çiçek ve yaprak motiflerinin bütünü.

Hizib gülü: Kur'an-ı Kerim'de hizibleri (bölümleri) gösteren, içinde bölüm numarasının yazılı olduğu tezyîn edilmiş motif

İplik: Cetvelin her iki yanında, cetvele dayalı renkli bir ya da birden fazla çerçeve.

Kuzu: Cetvele dayalı olmayan istenilen renkte ve sayıda kullanılan çizgi

Lâl mürekkebi: Kırmızı böceğinin ezilmesi ile elde edilen boya.

Musavvir: Tasvîr, resim yapan, ressam, figürist

Mücellid: Kitap ciltleyen sanatkâr.

Münhanî: Eğimli çizgilerin birbirleriyle bağlantılı olarak oluşturduğu motif.

Münşeât: Kaleme alınan şeyler, nesirler, yazılar. Bir araya getirilmiş divan nesri parçaları.

Mürekkep: Terkîb edilmiş, iki veya daha çok şeylerin karışmasından meydana gelen.

Rûmî: Hayvan kaynaklı stilize edilmiş motif.

Secde gülü: Kur'an-ı Kerim'de secde ayetlerinin bulunduğu yerleri gösteren ve içinde "secde" yazılı motif.

Sencide rûmî: Sırt sırta gelmiş iki sade rûmî motifinden oluşan rûmî grubu motiflerden biri.

Serlevha sayfası: Farsça ser, "baş" ve Arapça levha ile "ser-levha". Bir yazının başlığı, başlık.Yazma eserlerin genellikle zahriye sayfasından sonraki karşılıklı tezyîn edilmiş çift sayfa.

- Tahrir:** Yazma, yazılma. Süsleme sanatlarında motifi belirleyen nüanslı veya nüanssız çizgi.
- Tarrâh:** Tarh eden. Süslemeli desen çizen ve daha çok bahçe resmi yapan sanatkâr.
- Temellük:** Arapça mulk “mâlik olmak”tan temelluk. Sahip olma, mâlik olma.
- Temellük kaydı (kitâbesi):** Kitapların başına yazılan ve o kitabın kime ait olduğunu belirten metin.
- Temellük sayfası:** Yazma eserlerde, eserin kimin adına ithaf olunduğunu gösteren metnin yer aldığı, tezyîn edilmiş sayfa.
- Tığ:** Eserin cetvel veya dendanlarından sonra dışarıya doğru belirli aralıklarla çekilen ,
- Unvan:** Arapça unvân, mektup ve yazı başlığı. Bir kitabın veya bir bölümün, makâle, mektup vb.nin başına yazılan yazı veya kelime. Yazma eserlerde esrin başlığının yer aldığı tezyîn edilmiş sayfa.
- Üstübeç mürekkebi:** Zırnık veya üstübeçin ezilmesiyle elde edilen mürekkep.
- Yeşil mürekkep:** Zırnık mürekkebine lâcivert mürekkep karıştırılarak elde edilen mürekkep.
- Zahriye sayfası:** Arapça zahr-zahri “arka, sırtla ilgili”den zahriyye. Yazma eserlerde genellikle eserin ilk sayfasında yer alan tamamen tezyîn edilmiş sayfa.
- Zencirek:** Yazma eserlerin sahife kenarlarına ve levha yazılarının etrafına süs olarak yapılan zincirleme halkalar şeklindeki su tezyînâtı.
- Zerenderzer:** Sadece altın kullanılarak yapılan süsleme
- Zerendûd:** Sadece altın kullanılarak yazılan yazı, hat